Maanedſkriftet

Kiøbenhavns Skilderie.

Første Aargang.

— — — — *Multi*
Committunt eadem diverſo crimina fato:
Ille crucem ſceleris pretium tulit, hic diadema.
Sic animum diræ trepidum formidine culpæ
Confirmant. — — —
Nam, cum magna malæ ſupereſt audacia cauſæ,
Creditur a multis fiducia. — —

JUVENAL.

Kiøbenhavn, 1787.
Trykt og faaes tilkiøbs hos Chriſt. Friderik Holm,
i ſtore Fiolſtræde No. 218.

Maanedſkriftet
Kiøbenhavns Skilderie.

No. 1.

November 1786.

Alle ſtore Byer, ſiger en vis Forfatter, ere det menneſkelige Kiøns Skarnkiſter. Denne Lighed og Overeensſtemmelſe ſtrekker ſig ikke alene til vore, men og til de forbigangne Tiders ſtore Stæder. Alexandrien, beſkreven af Adrian og Lucian, har ſaa megen Lighed med vore Tiders ſtore Stæder, at naar Navnet udſlukkedes, ſkulde man troe, det var Paris, Kiøbenhavn eller en anden Stad, der blev beſkrevet. Desuagtet har man givet et Skilderie af Paris, og hvorfor ſkal Kiøbenhavn mangle ſit? Vel beſtaaer Forſkiellen ikke ſaa meget i Hovedtrekkene, ſom i Skyggerne og Skatteringerne; men derfor har man ikke Ret til at ſkielde Maleriet for ſtiaalet eller overflødigt. Den ublidere Himmelegn, den mindre Grad af Forfinelſe, vore Selſkaber, Sæder, Oplysning, og utallige andre Ting give Kiøbenhavn et ſaa forſkielligt Udſeende, at man ikke ved første Diekaſt ſkulde

troe, det lignede Paris saa meget som det virkeligen gior. Lykkes det mig at give Skilderiet den Skygge, som de omtalte Ting fordre, vil det nok blive noget morkt, men derfor og desto sandere.

Skulde Publikum troe, at Skilderiet kunde fortiene dets Yndest, som man vist tor formode, da det endog vil komme til at foreſtille dets meſt yndede og yndigſte Skribentere; vil man have ſig udbedet dets Bidrag til at forſkaffe endeel fattige Folk Suul til det Brod, Nunorriſterne viſt vil ſkienke dem. Denne ſtore Handling kan iverkſettes ved at lade ſig tegne hos Bogtrykker Holm for dette Maanedsſkrift, der betales med 2 ß. for et halvt Ark, og 4 ß. for et heelt. For at forekomme Bebreidelſer og vrange Fortolkninger være det engang for alle gange ſagt: at man hverken binder ſig til noget viſt Antal Ark, Tid eller nogen anden Beſtemmelſe. Det ſkulde man troe var ærligere og redeligere, end love meget og holde lidet eller intet.

Megen Umage kunde det ikke koſte at ſkrive, at Nationens meſt yndede Skribentere leverte Bidrag til dette Maanedsſkrift; men da det kan være Publikum ligegyldigt enten een eller flere ſkrive, vil man end ikke paa den Maade tilſnyde ſig Yndeſt. Den Konſt, ved Tryglen at formaae Mænd til at

ſkrive,

ſkrive, bramme med deres Navne, og forlede Publikum til at betale Avner, ſom det ſelv maae renſe for at bekomme de faa gode Korn, ſom findes deriblant, forudſetter en vis Grad af Uforſkammenhed, ſom ſynes at være Genier egen.

Skulde nogen finde ſit Navn trykt blant Subſkribenterne, ſom ikke har ladet ſig tegne, er det ikke ſkeet for at følge andres Exempel; og ſkulde det hænde, at Budet paaſtod, at en eller anden havde ladet ſig tegne, vilde man have den Godhed at afvise det. Ved anførte og andre Konſter, hvorom i ſin Tid ſkal gives Underretning, vil man ikke ſøge at forſkaffe Maanedſkriftet Yndeſt og Affætning. Som ſagt, for 2 ß. ſælges et halvt, og for 4 ß. et heelt Ark. Finder Publikum ikke ſin Regning ved at kiøbe, beholder det ſin 2 ß., og ſynes Skribenten ikke om at ſkrive, holder han op.

Fra min venſtre Haand kan man og med det førſte vente et Blad, under Titel: **Kiøbenhavn**, hvorunder trykkes: Af denne Tidende udgives ugentligen nogle Stykker, og naar dette Blad andenſteds anmeldes, kaldes det: **Politiſk og Statiſtiſk Tidende.** Heri binder jeg mig aldeles ikke til nogen vis Materie, eller antagen Tidsregning. Ugen f. Ex. gives 8 fulde Dage. Den Brug, jeg iſær agter

at gisre af dette Blad, skal komme til at bestaae deri, at jeg efter Omstændighederne vil forlange Hielp, Understøttelse, Raad o. s. v. af Kiøbenhavns Skilderies Forfatter, og da skal han som en Mand opstaae, og slaae til Lyd med disse Ord: Jeg er offentligen opfordret til at tale hin eller denne Sag. Dette er Aarsagen, hvorfor jeg lader min venstre Haand skrive dette Blad.

Med Tiden skal jeg og sørge for, at mine Blade blive anpriste og udbasunede saa vel her ved en Maskine, som en duelig Konstner arbeider paa, og snart vil blive færdig med, som udenlands i den Hamborgske Journal og Gotaiske lærde Tidende.

Det ærede Publikum vil heraf kunne skiønne, at jeg er alvorlig betænkt paa at vinde dets Yndest. For endnu mere at forsikre mig den, skal jeg troligen fortælle, naar jeg enten selv skriver eller ved andre lader skrive noget til min Berømmelse, hvad Hensigten var dermed, hvad der bevægede mig dertil, og Udfaldet, for derved efter ringe Evne at samle nogle Malerier til den store Konst, der lærer hvorkunde man uden Fortieneste kan blive berømt. Til Trøst og Husvalelse være det sagt, at jeg allerede er i Besiddelse af adskillige vigtige Bidrag til denne ædle Konst, som jeg dog for det første holder tilba-

ge,

ge, indtil jeg ved anſtillede Prøver og egen Erfaring har befundet, at de ere probate.

Kiere Publikum! lad ikke ſligt et priſeligt Foretagende ſtaae i Stikken, til Skam for vore oplyſte Tider. Du ſeer ſelv, det gielder meer din egen end Skribentens Fordeel. Beſkue nu, om du ſaa ſynes, nogle af de Stykker, der ſamlede ſkal udgiøre Kiøbenhavns Skilderie, og lad din Ynde ſaaledes ynde mine ſvæggede Kræfter, at de kan forvinde deres Svæggelſe, og ingen Svæggelſers Svæggelſe oftere finde Sted.

Gader.

Kielderſkure, Trapper, Borde, Stole, Bænker, Gryder, Potter og utallige andre Ting indtage paa mange Steder ſaa megen Plads af Fortogene, at man nødes til at troe, de ere anlagte ikke for Fodgængere, men for de omtalte Skramlerier. De hugne Steen have og paa mange Steder en ſaadan Helden mod Rendeſtenene, at det maae anſees for en Lykke, ikke at ſtyrte deri. At Dragere med Bylter paa Hoved, Skuldre eller Arme tillades at be-

tiene ſig af Fortogene, er ikke allene til Lettelſe for dem, men og nyttigt og lærerigt for Fodgængere, ſom derved vænnes til at vogte ſig for Stød paa Legemet og Riſter paa Klæderne. Skulde en eller anden bekomme Stød, Riſt, eller ſtyrtes i Rendeſtenen, bør han tilſkrive ſin egen Ubehændighed det, og glæde ſig ved, at han har lært at tage ſig i Agt. Trillebørenes Knirken paa Fortogene giver en ſaa behagelig Lyd, at enhver gierne giver ſine Skinnebeen til Pris, for ikke at berøve Øret en ſaa herlig Harmonie.

Gaderne ſelv ere, naar Veirliget paa nogen Maade tillader det, ſaa bløde, at den, der meſt plages af Ligtorne, ikke har Aarſag til at klage, og ſkulde han hiſt og her blive ſiddende faſt, iſtemme han en Sang til Renovationens Berømmelſe. Den vil være ham ligeſaa tienlig ſom det er den Forbittrede at tælle til Tive, førend han iverkſætter Vredens Beſlutning.

Plakaterne paa Hiørnerne, der ſige os at Gaderne ere feiede og rene, ere ofte

ſelv

ſelv ikke ſikre for at beſudles og overſtænkes af det Dynd, ſom de bevidne ikke at være til.

Den udkaſtede Uhumſkhed, de ſtinkende Aadſler af Hunde, Katte, Rotter o. ſ. v. fylde Luften med en Damp, der indſues af Lungerne, til megen Fordeel for Libitina, i det mindſte for hendes troe Tienere, Lægerne.

Tiggerie.

Reſultatet af anſtillede Prøver og Forſøg er ofte heel forſkielligt fra det, man ventede; desuagtet paaſtaae Sagkyndige Mænd, at ethvert, endog mislykket Forſøg er oplyſende. Jeg er ikke langt fra at tiltræde denne Mening. Ved Opmuntring til Vindſkibelighed og Arbeidſomhed har man ſtræbt at hemme Tiggerie. Man befandt, at denne Kraft ikke var ſtærk nok til at frembringe den ønſkte Virkning; man lagde Tvang dertil, og nu frembragte man, i Stedet for et plumpt og ubehøvlet Fuſkerie, en rar og ſindrig Konſt. Børnehuſet er Høiſko-

len for denne Konstes Dyrkere. Her samles fra alle Stadens Hiørner en Mængde erfarne Tiggere, der meddele hinanden deres erhvervede Kundskaber og Erfaringer, og som det gaaer i andre Videnskabers-Selskaber, gaaer det og her: Manges forenede Bestræbelser og Arbeider i en og samme Ting bringe den til Modenhed og Fuldkommenhed. Tiggerne have paa denne Maade lært at give deres Stand en lige saa grundet Fasthed og Varighed, som alle andre politiske Legemer. De have forenet sig, sammenskudt en Capital, oprettet et Compagnie, uddeelt Actier (store Mønstre smitte) og tigge nu med Klem og Eftertryk. Alle store og vigtige Expeditioner paatager Compagniet sig. Det udsender Factorer til de offentlige Pladser, der udrede mindre Skibe, som seile inden Skiers. Saaledes befarer en blind Mand Vingaardstrædet, og forhandler der Jesu Navn og Guds Velsignelse. Flere drægtige Lastdragere, en svanger Kone med et Par Børn ved Siden, en Kone, der i Frost og Kuld giver et Barn Die, i hvis Kølvand adskillige pialtede Glutter

seile,

ſeile, krydſe op og ned ved Canalen lige ind paa Slotspladſen, og ſælge der Hulken, Graad og Rogenhed med god Fordeel. Stedet, hvor Hovedcontoiret holdes og Hovedcaſſen forvares, holdes meget hemmeligt. Til Hovedcaſſen ſtrømmer Gevinſten af alle Expeditioner, og af den udbetales Udbyttet. Deres Børs holdes undertiden paa Kongens Nyterv, undertiden andenſteds. Ungt Mandſkab til Skibene udſøges med megen Flid blant Lærlingerne i de forſkiellige Skoler, der med megen Nidkierhed foreſtaaes af gamle Kierlinger, og holdes næſten i alle ſmaae Gader. Med Søeroverne, ſom dog ikkun til viſſe Tider løbe ud og giøre Farvandet uſikkert, har man for Sikkerheds Skyld ſluttet Alliance. Man har beregnet, at det er fordeelagtigere, aarligen at give Foræringer, end ideligen forſtyrres i ſin lovlige Handel og Seilads. Al denne Klogſkab og Forſigtighed uagtet, opbringes dog nu og da en og anden; men ingen uden de, der have forſømt eller ikke bekymret ſig om at anſkaffe og bruge det privilegerede Flag.

Da dette Compagnie ingen anden frygtelig Fiende har, end tarvelig og nyttig Vindskibelighed, der aldrig boede eller kommer til at boe i store Stæder, staaer det ikke Fare for at spille Banquerot. Selskabets ved lang Erfaring lærte Forsigtighed og Klogskab have desuden værnet for enhver Ting, der kunde tilbringe det Undergang. Dets Direction er ikke saa stor og talrig, og dets Contoir- og andre Betiente ikke i saadan Mængde, at de, efterat have opædt det hele Compagnies Fond, nødes til at bringe Sagerne i Uorden og Forvirring, for paa den Maade at undgaae Tiltale og forskaffe sig Sikkerhed. Foruden at de selv frembringe deres raae Vare, have de i deres Skoler og især paa deres Høiskole lært at give dem en saadan Forædling, at de hyppigen søges. Enhver Skilling altsaa, som de faae ind, har intet med Coursen at giøre; thi de forskrive ikke deres Cargaisoner fra Fremmede. Deres Skibes Casque og Udredning til Søes koster saa lidet og forrettes saa vel, at man tydeligen seer, Nidkierhed for det Almindeliges Vel beseler hele Selskabet.

Stati-

Statiſtiſk Viisdom.

Høit oppe paa Ærens Tempels Spir blinke Ærekrandſene, Gratialer og Benaadinger, ſom hykkelſk Klynken, konſtig Klage og Ahneſtolte Navne ligeſaa ufeilbarligen tiltrekke ſig, ſom Tordenlederen Lynildſtraalen.

Ikke Landets egen Mangel, ikke Gield til Fremmede have bragt Vexelcourſen til den Høide, der maatte føde Misundelſe, naar Udlændingen ikke beſad Ædelmodighed nok, til ikke at misunde os denne Høihed og dette Fortrin.

Naar Papirpengene have ſkudt Hund, og iſteden for hvide ere blevne blaae, vil den bortfløine Credit ligeſaa viſt og tilforladeligen vende tilbage, ſom Viben indfinder ſig paa Engen, der fra hvid er bleven grøn, fordi Sneen bortſmeltede.

Store Ord og høitidelige Løfter om ſynkende, afbetalende, voxende, forſtrekkende, udlaanende Fonds, forſkaffe unegteligen

teligen en ſtørre og almindeligere Credit end rede Penge eller virkelig Gields Betaling, der var en Følge af plammesſig varig Sparſomhed.

Den, der ikke kan begribe og fatte, at Crediten nedſænkes i Dyndet af det tunge Sølv og Guld og høves i Veiret paa dædaliſke Vinger af det lette Papir, han klage ikke over Menneſkers ublide Dom, men over Naturens Ublidhed, der negtede ham endog Evne til at begribe og fatte ſtatiſtiſke Sandheder.

Soleklare Sandheder.

Indſigter, Duelighed og Redelighed følge ligeſaa troligen Anciennitet ſom Skyggen Legemet; Anciennitet har altſaa en uſtridig Ret til de høieſte Æresposter.

Den Gud giver et Embed, ſiger Fader Rabener, den giver han og Forſtand; den, der gives en Penſion, gives Ret til et Embed, hvis Indkomſter ere ſtørre; den altſaa, der gives en Penſion, gives Forſtand.

Ofte

Ofte faaer, ofte seer, ofte fatter og indseer man mere i et Qvarteer, end i mange Aar. Rousseau tog sig paa en Reise, han giorde paa Apostlernes Viis, en kort Hvile under et Træ. Her saae og fattede han alle de Begreber, der have giort ham bekiendt og berømt. Hvo seer da ikke, at den rette Papas og Mecæns Yndest giver større Lærdom, Duelighed og Redelighed i et Qvarteer, end Tænkekraftens ivrigste Anspændelse og Brug under de lærdeste Mænd ved de beste Akademier i mange Aar?

Det koster ikke et lærvilligt Hoved saa megen Umag at erhverve grundige Kundskaber, som et tomt Hoved at bære sin Stands Dragt i ti eller flere Aar.

Den Konst, at referere af Acterne, eller fortælle Resultatet af det, der foretages i Collegierne, er større end den at tænke, ja saa stor, saa ny, saa vigtig, at man derved kan fortiene en saadan Overflødighed af Credit, at man kan overlade Credit til andre.

Oplys-

Oplysning.

Skrivefrihed, som Republiker, uden at eie den, bramme af, som Aristokraterne fordømme og udrydde, faldt alene i det med Visdom bestyrede Monarkies Lod. At den blev os heel og ubeskaaren til Deel, vil den ikke miskiende, der har Øine at see med, og har brugt dem til at giennemløbe vore Tiders Skrifter.

Skrivefrihed og Oplysning staae i saa nøie Forbindelse med hinanden, at hvor hin findes, vil det ikke vare længe, førend denne lader sig see som en klar Soel, der udbreder Lys, Varme og Liv rundt om sig.

Skiønt Tiden har været for kort, til at den kunde slaae dybe Rødder; har den dog allerede frembragt en Stamme, leveret nogle Frugter, og skudt endeel ville Grene. Man seer heraf, at Stammen er frisk, Jorden god, og at den med Tiden vil give gode og moedne Frugter.

Menin-

Meninger, forſkiellige fra de antagne, brændemerke ikke nogens Navn, eller berøve ham hans timelige Velfærd. Alle Secter leve her ligeſaa uforſtyrrede ſom nogenſinde i hint gamle Rom. Mængden vil vel anſees for og kaldes Rettroende; men da deres Paaſtand ſielden ſtrekker ſig videre, har ingen noget at frygte ſig af dem uden den, der kunde faae i Sinde at negte dem Navnet.

Skrivefriheden ſynes endnu ikke at have havt nogen merkelig Indflydelſe paa Videnſkaber og Konſter. Virkningen af den Umag, man giorde ſig, at fortrænge Philoſophien, for i dens Sted at ophielpe noget, man kaldte Philologie, føles endnu kiendeligen. Det ſaae derfor maadeligt, endog ſlet ud med Videnſkaber og Konſter, naar man ikke beſad den Skionſomhed, at nære og lønne en ſtor Skare af Folk, ſom ſelv kalde ſig Genier, ſelv tiltroe ſig Styrke at bedømme alle Videnſkaber og Konſter, fordi de have udfundet og antaget, at dertil udfordres intet andet, end at betitle ſig ſelv indbyrdes med det megen Hæder given-

de

de Ord: **Vor**, som de heller aldrig forsømme at giøre Brug af ved alle forefaldende og af dem selv skabte Leiligheder. Med større Ret kunde man kalde dem **Endramatister**, **Enthusiaster**, **Lessingister**, **Empneutister**, **Cothurnister**, **Sesqvipedalister**, **Præconister**, **Rustister**, **Rabichister**. Endskiønt alle disse Navne ere af vor egen Opfindelse, hvis Værd man sielden selv miskiender, forekommer mig dog intet saa skiønt og passende som det, hvormed Hr. Professor Tode for længe siden har betitlet dem med, nemlig **Caligulianer**. Hr. Professoren har beviist, at den herlige Keiser Caligula er alle følsomme og skiønne Aanders Stamfader; selv giøre de Paastand paa at være og kaldes følsomme og skiønne Aander, og deres Idrætter vise, at de troligen følge hans Fodspor; der kan altsaa ingen Tvivl være om deres Nedstammelse fra ham, og at de fortiene at kaldes med hans Navn: **Caligulianer**.

Lette som ætheriske Væsener svæve og flagre de over Videnskabernes og Konsternes grændseløse Ocean, ligerviis som Svalerne,

ne, der efterat have nedſlugt Myg og andre Inſekter, vende tilbage med Nebbene fulde af Dynd til deres Reders Bygning.

Skulde nogen troe det Umagen værd at ſee et ſaadant Optog, han opreiſe et af Punſch rygende Alter, forſyne det med en rummelig, vel tillavet og fuld Punſchebolle, ſætte Stole deromkring, og ſaa raabe af fuld Hals: Ra—Ra—Ra! han ſkal da i Øieblikket blive vaer en heel Skare, der med ſamme Begierlighed, ſom Rovfuglen ſøger Aadſlet, og ſamme Glæde ſom Spurven om Foraaret hopper fra Green til anden, trænger ſig til at tage Sæde. Naar alting er bragt i Orden, og Evan lader ſig til Syne, ſeer man dem lidt efter lidt at hæve ſig fra Jorden, og ſtrax derpaa med Storkenes Flugt at flyve om paa Vittigheds, Misundelſes, Avinds, Løgns, Satyrens og ikke ſielden paa den rene ſkiere Ondſkabs Vinger. Endeligen ganſke beſielede af Evan, foretage de en nærværende eller fraværende Selſkabsbroders Apoteoſis, hvilken Act foretages paa Vers, og naar Lovſangen, ſom de Vanhellige ere uforſkammede nok til at

kalde en Drikkevise, er afsiunget og helliget den i levende Live Saliges Minde, stige de saa høit, at de blive borte for Tilskuerne i den ætheriske Dunstkreds.

Under adskillige Skikkelser og forskiellige Navne have de bemægtiget sig alle sorte Bret, hvorpaa Skrifter og Bøger opslaaes. Dette har bragt dem paa det ligesaa naragtige som dumme Indfald, at ville indføre et litterariskt Tyrannie. At det er deres fulde Alvor sees tydeligen deraf, at de ved alle Leiligheder beraabe sig paa en Domstoel, der skal være dem overdraget, og paa Domme, som de gierne vilde indbilde andre, at have lovlig Adkomst til at udstæde. Havde de gode Herrer eftertænkt, at Videnskabernes og Konsternes Republik er og maae efter sin Natur være saa fri, at den ikke, om den og vilde, staaer eller kan komme til at staae under anden end Publikums Domstoel, vilde de ikke have begyndt et ligesaa urimeligt som umuligt Foretagende, eller giort en Paastand, der røber ikke mindre dyb Uvidenhed end stolt Dumhed.

In-

Ingen andre Skrifter og Bøger elske og opholde de sig ved, end saadanne, under hvis Læsning de kan synge og giøre Vers. De nyttige, der koste Hovedbrud, forbigaae de enten ganske med Taushed, eller ytre Tanker derom, der bære uudslettelige Præg af Overilelse, Ulyst og Ukyndighed.

I Critik ere de Bærseker, og det skylde de den Visdom, der lærte dem, at Yndest, Had og alle Lidenskaber ere Critikers Grundvold. Der ligger Syn for Sagen, at den Forfatter, der ikke yndedes af dem, bestandigen lastedes, naar han udgav noget under sit eget Navn, men roesdes ligesaa bestandigen, naar han fra et andet Bogtrykkerie udgav noget uden Navn og ubekiendt. Det kan beviises, og skal, naar man forlanger det, offentligen blive beviist, at den Forfatter, de sige, skriver udansk, barbarisk, grovt, sluderagtigen, og som de derfor inderligen foragte, og ikke mindre hade, fordi han har taget sig den Frihed, at legge deres Nøgenhed og Usselhed for Dagen, finder deres Bifald, og hædres saa

heiligen af dem, at ham endog indrømmes det første og altsaa hæderfuldeste Sted i de Blade, som de under en Gudindes Navn, Styrelse og Beskyttelse udgive, naar han anonymisk tilsender dem noget.

Heroldkonsten forstaae og udøve de til Fuldkommenhed. Ideligen blæse og støde de i Skarmeien, hvis Lyd man lærer at kiende i Ammestuerne, desuagtet besidde de Dristighed nok til ideligen at giøre Forsøg paa at indbilde Publikum, at Rygtet har laant dem dets Basun. Deres Heroldembed forrette de paa Plage, som alle see, ere Plage, og dog raabe de af fuld Hals, at de føres giennem Luften paa Pegasus. Alle disse Naragtigheder uagtede, skulde man gierne lade dem beholde dette Embed uforstyrrede, naar det ikke var at befrygte, at de kunde blive farlige og skadelige, ved, som begyndt, i Bryllups- og andre Vers at udspye deres skidne, nedrige og blasphemiske Vittigheder, der altid medføre noget mephitiskt, og de saa meget hastigere forledes til, da de som andre Bier af Mangel paa vel lugtende Blomster og Urter,

ter, trekke af Tiere, og Dynd, og derved letteligen isteden for Honning levere Divelsdræk.

I Statistik og Politik maae de gierne være Atlanter, som de udgive sig for at være; men naar de i denne Stilling vil indbilde Folk, at de ligesaa grant overse Jordkloden, som Kierlingen Kuglen, hvormed hun i Skiødet maler Senop; maae og kan de ikke fortryde paa, at man tager til Piben. At der midt imellem deres Vuggeviser findes Ting, hvis Udførelse hele Slægter og Provintser ivrigen vente paa, er ikke underligere, end at der af Larver blive Sommerfugle, eller at Bogormen gienemgnaver og giennemgaaer de dybsindigste Skrifter og vigtigste Sandheder.

At Litteratur og Videnskaber saaledes mishandles, er beklageligt; men ynkeligt er det, at man ikke veed, at Længde til Søes er ligesaa nødvendig som Brede. Hverken dette, den synderlige Tone, hvori det berettes, eller den mystiske Skumlen, der hersker overalt, vidne om den klare Dag.

Dag. Ideernes Association har en meget forunderlig Virkning.

Saa ubetydelige endog disse Krumspring maatte synes, og lidet værdige at opholde sig ved, indeholde de dog Forsætninger til en Slutning, hvis Sandhed, da den viser os vor Forfatning, maae være os vigtig, denne nemlig: at vi see endnu ikkun Oplysnings Morgenrøde, eller med et andet Billede: Oplysning har i det høieste ikkun oplevet sin Ungdom hos os. Jeg slutter saaledes: Havde Mængden besiddet udforderlige Kundskaber og Indsigter til at indsee litterariske Arbeiders Værd, skulde det ikke have været muligt, at de tilsigtede kunde have vundet Bifald eller Yndest. Beviset for, at der behøves Indsigter til at bedømme Videnskaber og Konster, forlanges venteligen ikke. At de tilsigtede Arbeider ere saa ufuldkomne, at de ikke fortiene Bifald eller Yndest, det er saa ofte og tydeligen lagt for Dagen, at det ikke behøves at gientages. Imidlertid skal dette Maanedsskrift undertiden, naar Leilighed gives, meddele flere Prøver derpaa. At

de

de have vundet Yndeſt, kan man høre overalt, hvor man kommer. Man ſkulde altſaa troe, at den anſtillede Betragtning ikke var overflødig, eller vil blive anſeet for anſtødelig, fordi der ſagdes nogle Sandheder, der ſigte til større Oplysnings Udbredelſe: Vi ere alle, ſom nu leve, enten i vor Barndom, Ungdom, Manddom eller Alderdom. At vredes paa den, der ſiger os, i hvilken Alder vi ere, er ufornuftigt, og jeg ſkulde altſaa troe, at det ikke er fornuftigt, at fortørnes paa den, der ſøger at beſtemme den Grad af Oplysning vi have opnaaet. Den, der ikke kan gaae, ham geraader det ikke til Skam, at han bliver ſtaaende. Enhver, der har overveiet vor Forfatning, og beregnet Virkningen, den nødvendigen maatte have paa Videnſkaber og Konſter, ham vil det ikke falde underligt, at vi ikke ere videre; men dette bør ikke forlede os til at tro, at vi ere komne ſaa vidt ſom vi kan komme. Endnu ſidder Indbildningen paa den Trone, hvorpaa Fornuften burde ſidde. Den er det, der beſtemte Minervas og endeel andre Skrifters Værd. Den overdrevne Yndeſt, man

ſkien-

ſkienker dem, er Indbildningens og tildeels Overraſkelſens Foſter, ſom Fornuften ikke paa nogen Maade vedkiender ſig. Udforſk og underſøg Aarſagen, og der ſkal ikke blive mindſte Tvivl tilbage derom. Atter et Bevis paa det forhen ſagde, at Oplysning alene begynder at frembryde blandt os. Den, der lader ſig henrive, er ikke i Stand til at dømme, og han er ikkun lykkelig i de Øieblik, Indbildningen beruſer ham.

Nil admirari, prope res eſt una, Numici,
Solaque, quæ poſſit facere et ſervare beatum.
Mitte igitus res, quas ſtulte miraris et optas.

Maanedſkriftet
Kiobenhavns Skilderie.

No. 2.

December 1786.

Fallitter, Bangverotter.

Den, der ved Drik, Dobbel, eller anden Ødſelhed, ſiger Friderik den fierdes Forordning af 28de October 1702, ſelv haver bragt ſig i ſaa ſlet Tilſtand, at han maae opgive ſin Boe, bør ſtrax, andre til Exempel, dømmes ſom en ſvigagtig Fallit, til at bøde ſine tre Mark, ſaafremt han ikke ſine Creditorer kan tilfredsſtille 6 Uger efter den Tid, hannem dertil af Øvrigheden bliver forelagt.

Den, der haver havt ſaa ſvigagtigt et Forſæt, at han i det ringeſte 6 Uger for ſin Undvigelſe, har optaget Penge eller Vare, for derved at bedrage got Folk, og ſkaffe ſig Credit andenſteds, ſkal ikke aleneſte dømmes

til at bøde ſine tre Mark, men endog naar han treffes, ſtraffes med Arbeid i Jern paa Bræmerholm ſin Livs Tid.

Befindes nogen uden egen Forſeelſe eller Forſømmelſe, ved merkelig Søeſkade, Ildsvaade, Tyvehaand, Debitorers Fallering, Krig og Fiende-Haand, at være kommen fra ſine Midler, og tilkiendegiver og leverer til Stædets Øvrighed alle ſine beholdne Midler og Effecter med Bøger og Breve oprigtigen og redeligen, ham tillades det at blive tilſtede, uden at arreſteres, indtil man ſeer, om Creditorerne kan tilfredsſtilles, hvis ikke, kan de lade ham arreſtere, om han efter den Tid bliver længere tilſtede end fiorten Dage.

Endſkiønt denne Forordning, der bærer Præg af fierde Frideriks Omſorg for Fædrenelandets Opkomſt, ikke er hævet, og endſkiønt alle deri forekommende Ord, Udtryk og Talemaader, ſynes at være ſaa naturlige, at de letteligen maatte kunne forſtaaes, have dog Skik, Brug, og over et halvt Aarhundredes Erfaring, giort dem

ſaa

ſaa unaturlige og uforſtaaelige, at det koſter mig større Umag at fatte dem, og faae dem i Hovedet, end Eſelet efter Dagens Sprog at æde et heelt Duſin Fleſkeſkinker.

For at finde en Udgang af denne Labyrint, har jeg efter de Verdsligviſes Exempel, ſøgt at beſtemme Betydningen af Drik, Dobbel og anden Ødſelhed; men ſom det ofteſt gaaer diſſe Viisdommens Fædre, er det gaaet mig: jeg har ikke fundet, hvad de egentligen og væſentligen ere; hvad de ikke ere, ſynes jeg tildeels at have ſjnet.

Naar Soldaten for nogle Styver og Matroſen for nogle Skillinger have bragt det ſaa vidt, at aanderig Apol begeiſtrer dem, ſkielde alle, der ſee dem i den Forfatning, for Drankere. Bliver Gaden dem for ſmal; tørne de paa Afviſer, ſaa Foden glider fra dem; drives Vædſkerne til Hovedet, og Naturen gaaer over Optugtelſen: er der ikke en iblant de tilſtedeværende, der negter dem Navn af Fyldehunde.

Opførte Kiøbmanden ſig paa ſamme Maade, lod det ſig begribe, at ſamme Benævnelſe paſſede ſig paa ham; men Tak ſkee vore Tiders finere Levemaade! ſaa dybt kan han ikke fornedre ſig. For nogle Tutter giør han ſig ſelv og talrige Gieſter klogere end Cardinalerne, der dømte Galileus for en Kietter, fordi han havde lært Jordens Omveltning, og lykkeligere end Dødelige almindeligen ere.

Den ligeſaa herligen, ſom Firmamentet oplyſte Sal, dreier ſig ſaa haſtig om, at den maatte være en Steen, der kunde tvivle om Jordens Omdreining; og derved frembringes en ſaa harmoniſk Concert, der er ſaa henrivende, at den ikke kan lignes ved andet end den Harmonie, de Gamle paaſtaae, Himmellegemernes Omveltning frembringer. Vel udſætter den uvante ſig for ſamme Ubehagelighed ſom den, der uden at kunne taale Søen, foretager ſig en Reiſe til Søes, og mangen en endog blant Heltene, finder det haardeſte Leie ſaa blødt, at han foretrækker det den bedſte Seng. Skulde dette hændes, har Verten ſoleklart lagt

for

for Dagen, at han er en Mand af fineſte Levemaade, der veed at drive Høflighed og Anſtændighed til høieſte Spidſe.

Der gives ogſaa, vil man ſige, blant Kiøbmands-Standen, ligeſaavel ſom blant andre godt Folk, en og anden, der for at ſtyrke Maven og dempe Smerterne, oftere om Dagen nødes at tage en tilſtrækkelig Doſis; men hvo beklager ikke ſlig en Mands ſlette Helbred!

Dobbel er gaaet ſaa ganſke af Brug, at man ſaa godt ſom aldrig hører det i daglig Tale; jeg formoder altſaa, at det er en Uting, der ikke findes i den hele vide danſke Verden (Engelland hører ikke nu længere til Dannemark). Vel har jeg ladet mig ſige, at det, at kaſte med nogle Terninger om Penge, og i Kieldere ſpille Trekort, Hyp o. ſ. v. kaldes at dobble. Men da Kiøbmandſtanden ikkun ſpiller ſin 2, 4, 8 og flere Skilling L'hombre, ſom Anſtændighed forbyder at undſlaae ſig for, hvis han vil være iblant Oplyſtes og Æredes Tal, der tilbringe deres bedſte Tid ved dette Spil; ikke at

tale om, at han endog opmuntres af den offentlige for Qvinen udsatte Premie, der endog kan overstige den, Engelænderne have udsat for Havets Længdes Opfindelse, til at vove sin hele Formue i Tallotteriet, og undertiden en mindre Deel i Classelotteriet, der ogsaa er Kongelig privilegeret; da indseer enhver, han ikke kan siges at doble, eller ved egen Forseelse selv at have bragt sig i slet Tilstand. Skal Spaanen standse Strømmen?

Ødselhed er saa relativisk, at det, der i et Tidsrum kaldes Ødselhed, kaldes i et andet Tarvelighed, Sparsommelighed, endog Karrighed. Ligner noget Cameleon, der paatager sig den Gienstands Farve, den opholder sig ved, er det Ødselhed.

"Man har, siger en vis Forfatter, adskillige gange bragt det Spørsmaal paa "Bane, om man bør give Kiøbmandstanden "Ærestitler? Man skylder den Opmuntring "og Beskyttelse, men man bør giemme Æres"titler for anseeligere Stænder. Æren tilkommer Artisten, Fordelen Kiøbmanden. "Den Handlende bør betales for hans Umag, "belønnes

"belønnes for hans Arbeid, agtes naar han "fortiener det; men Ærestitler ere ikke hans "Fædrenearv."

"Dette Slags Ære, som udgior et "Tillæg, er skabt til at belønne Krigeren, "Øvrighedsperſonen, Skribenten, den op- "finderiske Artist, saasom de Lønninger, der "gives dem, ere indskrænkede; og dersom "man tillagde Handelsmanden Ære, naar "Lykken allerede havde skienket ham hendes "Gaver, skulde de øvrige Stænder ingen "Opmuntring have til de uegennyttige Be- "stræbelser, de maae anvende paa den urolige "Bane, de giennemløbe."

Smittet af de gamle Grækers og Ro- meres Mening, der ansaae Kiøbmandstanden for uædel, og den fri Borger uanstændig, har anførte Forfatter rørbet, at han er blant deres Tal, der troe, intet at være godt uden det, der er gammeldags, og altsaa bør reg- nes blant Pedanter, eller dem, der have Syner og Aabenbaringer.

Kiøbmandſtanden ſkienkes i Kiøbenhavn, ſom ret og billigt er, Rang og Ærestitler; Adelſtanden anſeer det for hæderligt, at beſvogre ſig med den rige Kiøbmand, heraf følger unægteligen, deels at Kiøbmanden har Ret til at opføre ſig overensſtemmende med det, den ham ſkienkte Rang fordrer; deels at den høieſte Stand i Landet anſeer ham lige med ſig. De Omkoſtninger, der medgaae til at opføre ſig ſtandsmesſigen, kan ikke anſees eller regnes for Ødſelhed. Følgerne have viiſt, at det var Klogſkab, der udfandt dette ligeſaa ſikre ſom nyttige Middel til Pengenes Omløb og Fordeling.

Standſes Blodets Omløb i det menneſkelige Legeme, følger Døden ufeilbarligen. Penge ere Blodet i det ſtore Legeme, Staten. Deres Omløbs Standsning eller deres Opdyngning paa faa Steder kan letteligen have ſamme Virkning paa Stater, ſaa man ikke kan være omhyggelig nok at hindre og forekomme dette frygtelige Onde.

Efterat Kiøbmandsaanden er forſat med Adelsgeiſten, har man intet at frygte; Kiøbmanden

manden aabner villigen ſin Pung, og Adelsmanden, der veed at giøre den rette Brug af Penge, griber ligeſaa villigen deri. Den forrige Gnieragtighed og Karrighed sines ikke mere. Kiøbmanden opbygger Pallaier, der zire Staden; Værelſerne udpynter og meublerer han ſaa herligen, at de fuldkommen ligne kongelige Gemakker, og han forſkaffer dem ſaa mange Bequemmeligheder, at en Sybarit ſkulde finde dem velſikkede til Beboelſe.

Jeg har forhen ſagt, hvorledes diſſe jordiſke Paradiſer gives Liv; men dette forglemtes, at et Gieſtebud maae gaae foran. Heri viſer den foreenede Kiøbmands og Adelsaand ſig i ſin fulde Styrke. Tive, tredive og ofteſt flere Retter fordeles ſaa konſtigen, at end ikke Loven ſelv, der faſtſetter Retternes Antal til ſex, ſkulde kunne have noget derimod. Først ſpiſes i et Gemak ſex Retter; naar de ere fortærede, aabnes Døren og et herligere Taffel opmuntrer Appetiten paa ny; og ſaaledes gaaes frem i en beſtandig Progreſſion, indtil den oventil mere eller mindre ſkatterede fortryllende Scene finder Sted.

Her bliver dog den opfindriſke Aand ikke ſtaaende. Spiſes ikkun ved et Taffel, har man dog udfundet, at kunne ſervere med mange Retter Mad, uden at forſee ſig imod Loven. Jeg vil her forbigaae alt andet, for at holde mig til Dyreryggen allene. Af Harer og Fuglevildt, ſom Solvpiller, hvilende paa denne Grundvold, bære, har man udfundet at opføre en Bygning, der undertiden foreſtiller en Rotonde, undertiden gienkiender man deri de aflange Engleboliger, Svedenborg beſkrev. Herlige Opfindelſe, værdig at beſynges af Skaldene, og udhugges i Marmor, til evig Minde om vor Tids Konſtſmag og Forfinelſe!

Alt hvad der tilhører den betitlede Kiøbmand, forlyſter Øiet og udbreder Konſtſmag. Hvo kan ſee hans Equipage uden Glæde, og hans talrige Leveriebetiente uden Fornøielſe? men ſaae man hans Friller, han om Vinteren underholder i Staden, og om Sommeren paa Landet, er jeg vis paa, man vilde blive tvivlraadig, enten man ſkulde tilſtaae Naturen eller Konſten Fortrinet.

Skil-

Skilpadde Gilderne, og endeel andre Gieſtebuder, ſom man kan kalde Speculations- og Leverance-Gilder, falde ſaa ganſke indenfor Kiobmandens Enemerker, at han for deres Anrettelſe ikke i noget Tilfælde kan komme til at ſtaae til Anſvar. Her ſluttes ofte en betydelig Handel; her bekommes ofte en ubetalelig Efterretning; her afgiøres ofte Ting af yderſte Vigtighed; her tilforhandles ofte Leverancer, der ere ſikrere og bedre end Guldgruber.

Enhver af de nævnte Poſter, og endeel andre, ſom indtræffende Conjuncturer give Anledning til at nytte, indrenter 200 Procent meer eller mindre efter Omſtændighederne. Skulde det mislykkes og det modſatte finde Sted, enten fordi Gieſtebud-Anretteren ikke forſtod ſig paa at dekke og ſervere Bordet efter Skik og Brug paa behørig Maade; eller var uvidende om den Form ſom Bordet bør have, for at frembringe den tilſigtede Virkning, og de Retter, der tiltrekke ſig Fordele og Leverancer, bør dette regnes til en eller flere af de i Forordningen nævnte ulykkelig Hændelſer, Tyvehaand, Debitorers

bitorers Fallering, Fiendehaand, Krig ꝛc. Hertil kommer endnu en anden Omſtændighed, ſom af endeel ogſaa regnes til Ildsvaade eller Tyvehaand. Papiret, ſom man lader foreſtille Penge, har fra en vis Tid af faaet nogle beſyndelige Egenſkaber. Alt hvad der kiøbes derfor bliver i det mindſte 16 procent dyrere, og Rigdommen ſelv efter 6 Aars Brug forſvinder næſten ganſke; thi Sedler, ved at ſtables paa hinanden, forbrændes ſom Høe, der er kommet vaadt i Huus. Actier ſkal tildeels hiſt og her have ſamme Egenſkaber, helſt fra den Tid i Europa, Finants-Vindene blæſte ſaaledes paa dem, at de bleve ſvangre og fødte Uhyrer, der opaade og fortærede Landenes Fedme. Der har været en Tid, da Fædernelandet troede at have ſaa megen Marv, at denne kunde give Styrke og Kraft til ethvert Foretagendes Iverkſættelſe og Udførelſe. En Vinding, der for et Øieblik berigede og derfore berusede, fødte denne Tanke, og giorde den almindeligen antagen, at Buen ikke, om den ſpændtes nok ſaa høit, kunde briſte. Virkningen heraf, og den givne Opmuntring vare ſaa fortryllende, at end ikke den Erfarne og Forſigtige

ſigtige kunde imodſtaae dem. En overdreven Handel, ſom Tommen er tienligere end Sporen, blev nødt og tvungen til at indfinde ſig.

Brødet, ſom Indbyggerne, endſkiønt det var frembragt ved deres Sveed, forgieves ſukkede efter, udførtes og berigede Udlændingerne, for hvis Penge Handelen hos os ene og alene førtes. Pengemangel og alle dens Følger udebleve ikke. De have viiſt, og vil i lang Tid viſe ſig følelig.

Legges alt dette ſammen, ſees, at de ſildigere Tiders Fallitter ikke ere Følger af Drik, Dobbel eller anden Ødſelhed.

Forordningen taler om tvende Slags Fallitter, hvoraf den ene bør tilſkrives Uheld, den anden Svig. Man kunde deraf let forledes til at give dem forſkiellige Navne, og kalde det første Slags Fallit, det andet Banquerot, naar man ikke af Laugenes Indretning og Nytte havde lært, at ſligt ikkun er unyttig Spidsfindighed.

Det

Det Skildt, en Amtsmester hænger ud, forvisser mig der at finde en fuldkommen Mester, der forstaaer sin Metie. Hele Lauget, der har prøvet ham og befundet ham duelig, er mig Borgen derfor. Kan nogen Indretning være det Almindelige nyttigere, gavnligere, fordeelagtigere? Ligeledes forholder det sig med en Handelsmand, der har holdt op at betale. Man veed, han for det første ikke kan betale; men man veed tillige, at han om kort Tid vil kunne leve og opføre sig ligesaa anstændig som før. Forskiellige Navne ere altsaa nu, da ingen Ting ere det, de vare, da Forordningen udkom, ganske unyttige.

Forordningens Øvrighed er, til megen Hielp for de Fallerende og Creditorerne, omdannet til Commissarier. De have mere Tid til at undersøge de Fallerendes Forfatning, og tage alting i nøie Overveielse. Den Fallerede kan underrette dem om, og giøre dem det begribeligt, at han har været saa uheldig, ikke at vinde 200 Procent paa sin Handel; han kan vise dem soleklart, at hans Skibe fandt Markedet forsat af andre,

der

der vare komne ham i Forkiøbet, og havde ved deres udsolgte Varer nedsat Priserne saaledes, at han maatte sælge med Tab. Han kan sværge paa, at han fandt al Udsigt til Fordeel tilstoppet, saasom de Krigførende Magters Skibe gik under Venneflag, og den hindrede Handel, man giorde Regning paa, blev paa den Maade dreven med saadan Fyrighed og Held af de rige Nationer, at de Fattige burde have blevet hiemme; han kan føre Tingsvidner paa, at han, al derpaa anvendt Flid og Umag uagtet, ikke kunde naae den Lykke, at giøre Fiendeflag til Venneflag, og sværge paa at Fiender vare Venner, endskiønt han ikke var uvidende om, at slige Foretagender finde Merkurs særdeles naadige Opmuntring og Belønning; han kan fremdeles med dyre Eeder bekræfte, at endeel Leverancer ikke ere faldne i hans Lod; at hans Lyststeder og øvrige Forlystelser have kostet ham anseelig mere, end han giorde Regning paa o. s. v.

Skulde hans Bøger ikke være i den beste Forfatning, som letteligen kan hændes, saa kan han gaae Commissarierne til Haande.

Der-

Derved, og utalligt andet, kan han utroligen bidrage, at Sagen faaer et lykkeligt Udfald.

Da denne Artikel er bleven vidtløftigere, end mangen en kan være tient med, der hverken har Tid eller Lyst til at læse mange Ord, vil man til deres Tieneſte, ſaa vidt muligt, indbefatte alt i faa Ord, at de ſom i et Perſpektiv kunne overſee det ſelv.

Kiøbmandſtanden er hos os, ſom et ſneehvidt Linklæde, der ingen Pletter har, der aldrig beſudles; men beholder ſin Hvidhed og Reenhed ſaalænge Skik og Brug blive det, de hidtil have været i Kiøbenhavn.

Den Aſſurance, ſom Cato den ældre ſaa vel forſtod ſig paa, og benyttede ſig af, tilligemed den Agt, man havde for hans Tilſagn; baade hiin ſaa og den urygglige Credit have Engellænderne i Dronning Eliſabets Tid begyndt at giøre Brug af. Diſſe have befæſtet og udvidet Engellands Handel, befordret dets Flor og givet det en Styrke og Anſeelſe, der giøre det til et af Europas mægtigſte Riger. Den Aſſurance

og

og overdreven Credit, som Skik og Brug hos os har indført, og som Fallerende vide at tilvende ſig, har ødelagt og drevet Handelen bort, har hindret Dannemarks Opkomſt, berøvet Vindſkibelighed Opmuntring, og har ikke været langt fra at giøre os til et Folk, der i Europas offentlige Anliggender kom lidt eller intet i Betragtning. Gives os mere indbildt Rigdom, vil vi haſtigere, end vi troe det, blive til intet.

Intet.

Mangen en Philoſoph har, for at udfinde hvad intet er, grublet ſaa længe, til han er bleven til intet; andre have nægtet at der kunde gives det, der fortiente dette Navn; Kiøbenhavn derimod veed, at det er til, kiender meget, der bør kaldes ſaaledes, og nævner det ſielden uden at tilføie det modſatte.

Ikke at have nogen Titel, og for en liden Gage at være det Hiul, der ſetter et heelt Collegies Maſkine i Gang, er intet;

ſtort er det at regnes blant de ni Claſſer. Efter diſſe ſtiger Værdien. Rang-Forordningen trækker alt ſkabt fra Muligheder ind i Virkeligheders Tal.

Intet er det, at kiende det Locale og Detailen; vide Lov og Forordninger ſaaledes, at man ikke i Tide og Utide forlanger Erklæringer og retter ſig derefter; ei at ville ære Skik og Brug, og ſtedſe paaſtaae, at der bør udkomme et Facit, hvor galt det end bliver, af Beregninger over enhver Sparebøſſe, enhver Caſſe. Stort derimod er det, at vide Grundſætninger, ſom man bør nævne og kalde Princips; at kiende alle Ting og kunne dømme om alle Ting, men i det ſtore; at beſørge paa een Dag 60 Underſkrifter, 60 Couverter, 60 Segl.

At beſidde Fortieneſter; bibringe Nationen andre oplyſte Folkeſlags Kundſkaber; giøre den bekiendt med deres Indretninger i Agerbrug, Manufacturer, Fabriker, Seilads og Handel; udfinde nye Næringsveie og forbedre de gamle; ſætte ledige Hænder i Arbeid ved Spind, Væven, Danſk Ulds Fa-

Fabrikering til Hatte, eller grovere, til vor Himmelegn passende Klædesorter; paa alle mulige Maader udbrede Vinskibelighed; opmuntre og befordre Landets egne Børn, helst om de overgaae Fremmede; formindske fremmede unødvendige Varers Indførsel; indføre Tarvelighed, Sparsommelighed, Nøisomhed, Fædernelands-Kierlighed; ikke ringeagte og mishandle den Ringe, ikke hovmode sig af Lykkens eller Ærens Gaver; sette tilbørlig Pris paa, og høiagte Religion, Sæder og Dyd; er intet. Stort er det, at indføre Sædernes Fordærvelse, Religionens Ringeagtelse, Dydens Forhaanelse. Stort, at befordre Ødselhed, Overdaadighed og Afsmag for alt Indenlandsk; stort, at føde Udlændingeren, og lade sin fattige Broder døe af Sult. Stort, at forhaane den Usle og bramme af egen Høihed og Ære; stort at udføre Landets raae Producter, og holde Fløiels og Silkevæve i Gang, som kaldes Kongelige; stort, at spare paa Landets Børns Hænder og Hoveder, og bruge og betale Fremmede, der paa deres Seilads hertil have lært at kiende Landets Indretning og Forfatning; stort, selv at sige og paastaae,

man beſidder Indſigter, Kundſkaber, Fortieneſter, og at diſſe gaae i Arv.

At kiende ſig ſelv er intet; ſtort er det at' giøre ſig Umage for, at ſynes ſaadan ſom man burde være, uden at bekymre ſig om virkeligen at være ſaadan, ſom man burde.

At være hiemme i en Videnſkab eller Konſt og forſtaae den til gavns; at udarbeide en Bog, der koſter flere Aars Arbeid, og fordre Sielekræfternes Anſpændelſe, er intet. At udſkrive Grundlinier af andre; at blande mange Ting i en Poſe, og trække dem ud i Blinde; at levere en Overſættelſe, ſom man kalder en Omarbeidning, fordi man har udeladt et par Sider, og reddet en Ideals Ære; at ſkrive Drikkeviſer, en Artikel i en Journal, i en Calender, i et Bibliothek, Uge- eller Maanedsſkrift: det er ſtort.

At ſkrive Danſk er intet; at radbrække Sproget og ſpænde det ſaaledes over en Tydſk eller anden Læſt, at det gaaer op i Sømmene og briſter, det er ſtort.

Intet ſkal det og være, at holde Skole, og danne Ungdom til Duelighed, Sædelighed og Dyd; ſtort derimod at oprette Skuespil-Selſkaber, hvor der gives den opvoxende Ungdom Smag paa Fripoſtighed, Frekhed, Uanſtændighed, hvor Menneſkets naturlige Hang til Vellyſt ophidſes og forſtærkes.

Quanquam hoc dedecus eſt populi, morumque ruina.

Om et her i Kiobenhavn oprettet Manufaktur eller Fabrik af ſpanſk eller fint graneret Snustobak.

Manufakturer og Fabriker fordre en Mængde Hænder; jeg har derfor troet, at Hensigten med deres Oprettelſe burde være, at ſkaffe en Mængde ledige Hænder Arbeid og Underholdning, befolke Staten, holde Penge i Landet, og i ſin Tid indbringe dem. Denne Troe ſkulde man anſee for ſand og grundet, naar man ikke erfarede, at endeel heel forſkiellige Hensigter havde oprettet Manufakturer og Fabriker blant os, der, uden

uden at befordre ommeldte Hensigt, have koſtet Staten utrolige Summer.

Snart har man, ſom man kalder det, villet hielpe en Mand, ofteſt en Udlændinger; ſnart have Beſtyrerne villet hielpe ſig ſelv o. ſ. v.

Fra Begyndelſen af indeværende Aarhundrede ſynes Tænkemaaden at have været den ſamme. I en Placat af 5 Julii 1717 heder det blant andet: "Efter foregaaende "allerunderdanigſte Anſøgning af Os Elſke"lig Deſcorbiac Lavaleſe, Kammerjunker hos "Vores Elſkelige kiere Gemal Dronningen, "have Vi allernaadigſt bevilget og tilladt be"meldte Kammerjunker Deſcorbiac Lavaleſe, "hans Huſtru og Arvinger i femten paafol"gende Aar alene her i vort Rige Danmark "at maae lade indrette og vedligeholde et Ma"nufaktur eller Fabrik af det ſaa kaldede "Spanſk eller fint, ſaavelſom graneret Snus"tobak, efter det ham derpaa den 19 Oct. af"vigte Aar 1716 allernaadigſt meddeelte Pri"vilegies videre Indhold."

For

For at bringe Fabriken i Flor befaler Placaten: at i Steden for 8 Skill., ſom forhen ſvartes i Told af Pundet, ſkulde erlegges 1. Rdlr. Specie for Udenlandſk Tobak; efter 2 Maaneders Forløb maatte man ikke handle med Udenlandſk Tobak, der ikke var ſtemplet med Kammerjunkerens Tegn eller Segl, under 20 Rdlrs Mulct; i Overtrædelſes Tilfælde ſkulde, foruden Tolden, betales 2 Rdlr. i Mulct for Pundet.

Af Kammerjunkeren fordrede man, at han ikke maatte lade det mangle paa Tobak, der var forſynet med hans Tegn eller Segl. En høiſt nødvendig Forſigtighed.

Hvad udrettede man vel ved denne Handelen paalagte Trang, denne Opmuntring til Toldſvig og Misbrug af Tegn og Segl, og deraf følgende Toldintraders Forringelſe? Man forenede i een Perſon en Kammerjunker og Fabrikeur, tvende lige ſaa ſtridige Elementer ſom Ild og Vand; man forſkaffede en elſkelig kier Dronnings Kammerjunker Midler i Hænderne til at berige ſig i kort Tid, og det var venteligen Hovedſagen.

Endſkiønt Kammerjunkeren indſaae, der kunde gives Helte uden Næſe, men ikke uden Mave, giorde han desuagtet den Regning, ſom uden Tvivl i Almindelighed holder Stik, at Næſen ikke mindre eftergiver ſine Fordringer, end Maven. Herpaa og Tidens Smag, der fordrede Spanſk Tobak, ikke allene til at ſtoppe i Næſen, men og til at beſtrøe Klæderne med, byggede han et Anlæg, der ikke kunne være nedenfor hans Stand, da det nødvendigen maatte berige ham.

Det der falder beſynderligt ved denne Fabrik, er, at man ikke fandt det nødvendigt, ved Drivhuſe eller paa anden Maade at forflytte de ſydlige Egne til Norden, for at forſkaffe ſig raae Producter; dog det beſynderlige herved bortfalder, naar betænkes, at Kammerjunkeren, naar han alene for et Syns Skyld underholdt nogle Folk, ikke behøvede at umage ſig med at forſkrive Himmelegn, ſaa længe der andenſteds fra kunde bekommes Spanſk Tobak, og han ſelv havde Tegn og Segl at paatrykke det. Naar de ſtode paa Daaſerne, og Tobakken haydes

i ud-

i udforderlig Mængde, havde han opfyldt de ham paalagte Forpligtelser fuldkommeligen.

Sæt endog, at Kammerjunkeren, enten for ikke at anfees for at indføre fabriceret Tobak, eller og for at undgaae Toldens Betaling, fom altid er lovligt, at fige, naar det lykkes, angav fabriceret Tobak for raae Vare, og Foustagierne hændelsevis, eller modvilligen brækkedes, Toldbetienternes Næser ikke vare ſterke nok til at imodſtaae den opſtigende Støvs Virkninger, og deres Syn for ſvagt til at ſkielne mellem fabriceret og ufabriceret Tobak; fulgte deraf andet, end at Sandſerne ere bedragelige, iſær da man veed med fuldkommen Vished, at en Mand af Stand ikke kan giøre ſig ſkyldig i Toldſvig?

Skulde man treffe ham i noget, der kunde give Anledning til Mistanke, bør man vide, at han umueligen kan have nogen Deel deri. En eenfoldig Commisſionair kan letteligen forledes til, at ſende et for et andet, og hvo tør paaſtaae, at, naar han faaer ſaadanne Vare, hvor han vil ha-

ve dem, Tegn og Segl ikke bruges, der uneegteligen betage dem den Virkning, der frembragte Toldbetienternes Nysen.

Lærer man intet andet heraf, sees dog, at man i Friderik den fierdes Tid ikke besad den statistiske Kundskab, der beheves til at giøre Forskiel paa Manufaktur og Fabrik.

Forslag.

Mængdens utilfredsstillelige Higen og umættelige Begierlighed efter Penge, udstøde dagligen den ligesaa ugrundede som usandfærdige Klage, at Kiøbenhavn er i yderlig Forlegenhed for Penge, og har stor Mangel derpaa.

Besee vore Naturelskeres Elysseer, Temper, hængende Hauger, prægtige Auditorier, vidt og bredt udbasunede Porcellainsfabrik; besee de mange stolte Bygninger, der dagligen opstaae af Støvet i og uden Staden; besee Trængslen ved Comoediehuset, hvor det smukke Kiøn strider for at

at komme ind som Løvinden for dens Unger; beſee de mangfoldige private Theatrer, ſom Dramatikens talrige Elſkere have oprettet og prydet; beſee Concerterne, Ballerne, Gieſtebudene; beſee de mange Klubber, ſom Lyſt til det uſædvanlige og forſængelige ſtørſte Delen ſtiftede; kort, beſee hele Staden, og ſtig ſaa, om der findes Spor til Pengemangel.

Af alle diſſe nævnte og flere unævnte herlige, zirlige, indtagende, fortryllende Foranſtaltninger ſees tydeligen, at der unægteligen maae være Overflødighed af Penge blant Folk til en Indretning, der anpriſer ſig ſelv ved dens Nytte, og frem for alle Ting ved Forſlagsmagerens Uegennytte.

For at viſe dette haandgribeligen, fraſiger jeg mig herved al Ret til at blive Directeur derover; dog ønſker jeg, man vilde vælge en Direction, af hvilken man formedelſt dens Forbindelſe, ſom den har dermed, kan haabe, den med Nidkierhed vil vaage derover. Hertil findes ventelig ingen bedre ſkikket, end den, General-Poſtamtet maatte

med

med dets Caution dertil foreſlaae. Derved vilde der tilſtrømme en ligeſaa uudtømmelig Rigdomskilde, ſom hin Enkes Oliekrukke, der aldrig kunde blive tom.

Efterat have viiſt, at det ikke mangler paa Penge til Forſlagets Iverkſættelſe; efterat have ſagt, at det er nyttigt, og endeligen, efterat have fralagt mig al Mistanke om Egennytte, krones Verket ved at give det Navn af Compagnie, der ene var nok til at opvække de fordeelagtigſte Tanker om det. Det ſkal da føre Navn af General-Veiforſikrings-Compagnie.

Bliver dets Direction talrig, og dets menneſkekierlige ømme Hensigt erfares over hele Riget, vil det haſtig vinde Publikums fuldkomneſte Tillid.

For viſſe Procents Erlæggelſe, paatager Compagniet ſig, at forſikre og erſtatte alle og enhver, ſom det maatte begierendes vorde: først al den Brek, de paa veiløſe Steder, farlige Lande- og Kongeveie maatte bekomme paa deres Legem eller Lemmer; dernæſt

næst al den Ulempe, Skade og Ødeleggelse, som deres Vogne, Heste og medførende Sager ved uundgaaelig idelig Veltning maatte lide.

Finder Hovedtanken Bifald, hvorom ikke kan tvivles, kan man sammentræde for at bestemme det øvrige. Imidlertid vil jeg udkaste nogle Grundlinier, der kan tiene til Rettesnor.

I Kiøbenhavn bør Compagniet have dets Contoirer fordeelte rundt omkring paa alle de farligste Steder, hvor enhver Gaaende, Kiørende eller Ridende paa trykte Lister kan see, hvor mange Procent han har at betale for Assurancen.

Naar Jis og Snee indfinde sig, bør en Gaaende, Kiørende eller Ridende ikke slippe ringere end 10 Procent ved Holmens Broe, der livagtigen forestiller Kattegattet. Skulde Policer meddeles til Christianshavn, maatte de anføres under Rubriken af China. Ikke ringere kunde Assurance-Premier være for Farten forbi Hiørnet af Canalen og Kon-

Kongens Nytorv. Paa Torvet kunde man ſlippe med en Procent til tørre Strømper. Dette kunde ogſaa gielde for endeel andre Gader. Vilde man derimod ride, kiøre eller gaae op af ſtore Kiøbmagergade og nogle andre, bør erlegges 12 Procent Aſſurance-Premie.

Ligeledes maatte Compagniet meddele Aſſurancepolicer for Landeveiene, der gaae til Roeskilde, Kiøge, Hirſchholm, Helſingeør o. ſ. v. Om Vinteren i Sneefore og Tøeveir 12 Procent; til andre Tider om Vinteren 8 Procent.

Om Vinteren blev denne høie Aſſurance gieldende for alle Landeveie i hele Riget.

Enhver Reiſende ſkulde være pligtig at løſe en ſaadan Police. Til den Ende burde der anlegges Bomme overalt, hvor Policen foreviſtes, og betaltes paa hvert Sted 1 Skill. for Forevisningen.

For at opvække Følelſen af Ære var det maaſkee ikke af Veien, at man overlod

det

det til enhver at beſtemme den Pris og Værd, han ſatte paa ſig ſelv. Kulſvieren vilde da venteligen ikke tage i Betænkning at betale en Aſſurancepremie, der gav ham Rang med første Claſſe.

Tryktes diſſe Angivelſer dagligen, vilde det meget bidrage til Compagniets Flor. Mange vilde af Ærgierrighed, andre af lige ſaa gyldige Grunde ſette en overdreven Pris paa ſig ſelv. Compagniet vandt Penge, og den fuldkomne Betryggelſe, Publikum bekom, overveiede meget de faa Penges Udgift. Publicitet er ikke at foragte i offentlige Penges Beſtyrelſe.

Compagniets Betiente maatte for ingen Ting ſettes paa vis Gage eller Løn; men tilſtaaes viſſe Procent af den aarlige Gevinſt. Derved vandt Publikum ſtore og ſande Fordele. Betienterne vilde ſom i Aarene 1770 og 1771 omhyggeligen ſørge for, at Sneen betimeligen blev ført af Gaderne, og ved Sneeplogen vilde man ikke lade det mangle at holde Landeveiene i god Stand, uden at oppebie Erklæringer.

Om Sommeren og til andre Tider, naar Veirliget gier Veien god, burde dog Reisende betale en halv Procent, for at kunne have en Assurancepolice at fremvise ved Bommene, og for at bekomme nogen Erstatning for den Brek og Skade, modtvillige Kulsviere eller fulde, sovende Bønder og seendrægtige Bom-Mænd kunde tilfeie.

Maanedſkriftet

Kiobenhavns Skilderie.

No. 3.

Januar 1787.

Frue Havnia,

helliget den første Dag i Aaret et Tuſind ſyv Hundrede Firſindstyve og Syv.

Lode vi os af Erfaring, Fornuft og Religion lære, at afvende det Forbigangnes ſkadelige Indflydelſe paa os; anvende det Nærværende til vor Fuldkommenheds Befordring, og betragte det Tilkommende ſom vore Arbeiders Maal, vore Dyders Belønning, vor Lykſaligheds Begyndelſe, ſkulde vore Ønſker indſkrænkes til et ringe Antal. Vi ſkulde da ikke ſaa jevnligen, ſom ſædvanligen ſkeer, ofre paa Ærgierrigheds, Forfængeligheds, Vellyſters og Laſters Altere. Den ſlaviſke Frygt og det forfængelige Haab ſkulde tabe det Herredømme, de udøve. Vor Tilværelſes Vedligeholdelſe,

Forbedring og Meddeling ſkulde være os nok, og vort Hovedonſke blive, at der maatte boe en ſund Siel i et ſundt Legeme *).

Men vi ere ikke Naturens, ikke Fornuftens, og langt mindre Religionens Sønner. Svaghed frembragte os, Moden opdrog os, og Indbildningen beſtemmer vort Værd. Vor Ungdom, ſiger en vis Forfatter, bærer Alderdommens Præg, intet Under derfor, at vore Svagheder ere utallige, og at Ønſker erſtatte det, os mangler i Indſigt, Mod, Kræfter og Standhaftighed.

Naadige Frue Havnia! Dem var det egentligen jeg vilde ønſke et glædeligt Nyeaar; men jeg veed ikke, hvad jeg tør ønſke, eller ikke ønſke Dem.

Forfængeligere end Kragen i Fablen pryder De Dem med Fiere, der kiøbes for Blod; uſtadigere end Aprilveiret forandrer De dem dagligen; og ubeſindigere end Aben trykker De tvende Rigers Indvaanere ſaaledes

*) Orandum eſt, ut ſit mens ſana in corpore ſano.

des til deres Barm, at de opgive Aanden. Gaaer man tilbage til Tiden, da Bønder tilligemed Fiſkere fandt Næring, og den Seilende tryg Havn der, hvor Fruen har opſlaaet ſit Paulun, ſkulde man ikke formode, at det ſkulde blevet Forſængelighedes, Overdaadigheds, Vellyſters, Umenneſkelighedes Sæde. Foreſtiller man ſig den af Biſp Abſalon anlagte Borg, der indjog dem ſaadan Skræk, der af Higen efter Rov trodſede Havets Vrede og Stormens Grumhed, at de ikke driſtede ſig til at indſinde ſig og forurolige Kyſten *); ſkulde man troe, Krigsguden havde udſeet ſig Stedet til Bolig. Betænker man den Klogſkab, Viisdom, Mod og Standhaftighed **), der fulgte alle An-

 lægge-

*) Eodem anno deturbandæ piraticæ gratia, Abſalon inſulam maritimam novo caſtali fundamento complexus, exigui munimenti beneficio ingens patriæ præſidium attulit. Nam et ſuſpectum prædonibus ſitum reddidit, & tutam vicini maris navigationem incolis tribuit. Saxo Grammaticus.

**) Demum Abſalon regi obvius factus, compluribus innocentiæ teſtimoniis objecta purgando, cunctas mendaciorum partes, quibus abſens notatus fuerat adeo validis copioſisque ratio-

lægerens Foretagender, ſkulde man anſee det for en afgiort Sandhed, at de aldrig vilde forlade Stedet. Dog under Maanen er intet beſtandigt, intet uforanderligt.

Efter halvandet Aarhundredes Selvraadighed under Biſper, tildrog Fruens fortrinlige Skiønhed Landets Regenteres Opmerkſomhed. Hos dem vidſte hun ſaaledes at indſmigre ſig, og vedligeholde de fordeelagtige Tanker, man havde fattet om hende, at Fyrſterne ikke vilde give ſlip paa hende. — Rangen endeel af hendes ældre Søſtre giorde hende ſtridig, forſikredes hende endeligen ved Udnævnelſe til Dronning.

Stolt af den erhvervede Lykke og overmodig af det tilſtaaede Fortrin, begyndte hun at tilvende ſig alle Fordele, og længe varede det ikke, førend hun ſaae ned paa hen-

rationibus ſubruebat, ut criminatores reatum confiteri coactos ad veniam a ſe flagitandam adduceret, deque accuſatoribus ſui veneratores efficeret. Nec parva apud omnes eloquentiæ ejus admiratio extitit, compluribus, qui aderant, divino ore eum egiſſe dicentibus.

S. Gram.

hendes Søstre med Foragt. Mesterinde i Forstillelseskonsten gik hun saa langsom til Verks, og vidste saavel at skiule sine Anlæg og deres Virkninger, at hendes Søstre ikke mærkede, hvorfra deres Svækkelse, Afmagt og Undertrykkelse kom, førend de havde tabt Kræfter til at afvende Ødelæggelsen, og det som er værre, Haab og Mod at arbeide sig op til deres forrige Velstand.

Kioge, du som i fire og tyve Timer sammenskiød og leverte de to Tønder Guld, Christian den Fierde forlangte til Laans af dig, og I øvrige Steder, der fordum nærede velhavende Borgere, hvor er nu den Velstand, der giorde Eders Indvaanere arbeidsomme, tarvelige og lykkelige? Eders nedstyrtede og faldefærdige Bygninger vidne, hvad I have været; men Eders Brændeviinskiedler, Sviir og Duus, hvad I ere.

Man bliver ikke vaer, at Draaben huler Stenen, førend man seer, at det er skeet; saaledes er man ei heller bleven vaer, at Frue Havnia ødelagde de øvrige Kiøbstæder, førend de vare ødelagte.

Denne høist skadelige og lastværdige Adfærd, har det, som sagt, lykkedes Hendes Naade at drage et saadant Dække for, at den ikke er saldet i Øinene; hun har derfor og i lang Tid undgaaet den Omtale, en saadan Opførsel fortiener. En anden, voldsommere udført Handling, har hun ikke sluppet saa vel fra. Den er ofte bleven hende forekastet; oftere har den smertet hende. Ingen lider mere ved et ubetænksomt og strafværdigt Foretagende end Udøveren.

En Naboefrue af samme Æt, der i Magt og Anseelse var hendes Lige, der ved Forbund, stiftende til at forene det saalænge adskilte nordiske Broderfolk, havde betinget sig at begegnes og behandles overeensstemmende med hendes høie Byrd. Saa billigt dette var, saa utaaleligt fandt Stolthed og Herskesyge det. Naboefruen skulde tvinges og blev tvungen til at modtage andre Love og Indretninger end dem, man var bleven eenig om at antage for gieldende og uryggelige. Athenen og Rom kiendte ikke, og fulgte ikke saadan Statsklogskab.

Den

Den indgangne Foreening iverkſattes ſaa ſlet, at det virkeligen er tvivlſomt, om den nogenſinde har fundet Sted, undtagen paa Papiret.

Fornærmelſerne, Frue Holmia klagede over, udtolkedes at være Forbrydelſer, der ikke kunde forſones uden ved Strømme af Blod. Saaledes randt Blodet over et hundrede Aar, og det Calmarſk Forbund, der kunde og burde have befordret Nordens Velſtand og Lykſalighed, befordrede dens Ødelæggelſe og Undergang.

Dette langvarig blodige Optrin tog en Ende, der opvækker Skræk, Gyſen, Afſkye. Mænd, ſikre og trygge ved offentlig Tilſagn, der altid bør være ubrødelig og hellig, bleve grebne, og deres Blod ſtrømmede for Morderſværdet. Men ſom Ørnen ſtyrter ſig ned og bemægtiger ſig ſit Rov, ſaaledes forſkaffede Menneſkelighedens krænkede Rettigheder ſig Hevn.

Beſtænkt med Blod, frygtet, hadet, afſkyet modtog Fruen hendes Elſker, ſom

haſtig forlod hende af Mistillid til hendes Magt mod det almindelige Had.

Efter megen udſtanden Trængſel og Gienvordighed aabnede hun Portene for en anden Beherſker, der var betænkt paa hendes Sikkerhed iſteden for den Velſtand, den flygtede havde tiltænkt hende.

Forſvar er nødvendigt, Næring uundværlig, og Velſtand det ønſkeligſte for Staterne; men denne opnaaes ikke uden viſe Anordninger og Indretninger, der opmuntre og befordre Arbeidſomhed og Tarvelighed. Uden hiin erhverves intet, og uden denne forſlaaer intet. Den er den lykkeligſte, der trænger til mindſt. Lacedæmon var uovervindelig uden Volde. Omringet med Volde blev den et let Rov for Angriberen.

Overbeviisning om diſſe Tankers Rigtighed ſynes at have virket meget paa Fruens Opførſel og Handlemaade. Ved Døden miſtede hun den, der havde giort hendes Forſvar til ſit Øiemeed, og nu tog hun ikke i Betragtning at udholde en haard Beleiring, for

for paa ny at bekomme hendes Nærings og Velstands Befordrer.

Anden Gang maatte Fruen bide i det sure Eble, ikke at faae sin Villie frem. Tvungen til at modtage en anden Beherſker, bekom hun en, der ſkienkede hende den herligſte Gave, Dødelige kan modtage: en paa Guds aabenbarede Ord grundet Religion. Men ſom de med Uveir ſvangre Skyer tilintetgiore den Fryd, ſom den oprindende Soel bebudede, ſaaledes tilintetgiorde Landets Forfatnings Omſtyrtning de glade Udſigter, ſom Overtroens Udrydning, Vankundigheds Forviisning, en renere og ædlere Sædelæres og Religions Indførelſe lovede, og ſyntes at forviſſe.

Samme Indflydelſe, ſom Legemet har paa Sielen, have Anordninger, Indretninger, Forfatning paa Staten.

Den indførte Religions Gienſtand var Sædelighed, Dyd, Gudfrygtighed.

Lærerne ſkulde vaage over og fremme Diemedets Opnaaelſe; men man ſørgede ikke for, at ſkaffe dem den Anſeelſe, der kunde giøre dem agtede og ærede af Mængden, der var vant til den forrige Gudstieneſtes Pragt. Geiſtligheden giordes fattig, og blev ringeagtet. Fattigdom og Anſeelſe findes ikke ſamlede.

Den Vankundighed, Overtroe og Sædernes Fordervelſe, Pavedommets Grundſætninger havde udbredt overalt, ſkulde fordrives. Videnſkaber vare altſaa nødvendige. Man ſørgede ogſaa virkeligen for deres Opkomſt; men man glemte den venſkabelige Forening, Theologie har og bør ſtaae i med de øvrige Videnſkaber. Nytten, de ſtiftede, var ſtor; ſtørre vilde den blevet, naar man havde iagttaget det rigtige Forhold.

En anden Feil, der nærmere angik Forfatningen, har havt kiendeligere og ſkadeligere Følger. Den Anſeelſe, ſom den catholſke Geiſtlighed havde været i Beſiddelſe af, blev ikke dens Efterkommeres Deel, og den Rigdom, ſom den havde eiet, faldt i Ade-

Adelens Lod. Derved forſvandt Ligevægten mellem Stænderne, hvorpaa Forfatningen grundede ſig.

Som Træer, plantede i en alt for feed Jord, ved deres frodige Vext, haſtigen betage de mellemvexende Buſker og Vexter Luft, Varme, Næring og Liv, og ved den alt for ſtore Mængde af indſuede Vædſker tilberede dem ſelv en haſtig foreſtaaende Undergang; ſaaledes underkuede, undertrykkede og qvæle de den berigede Adel de øvrige Stænder, og lagde derved Sæden til dens egen Fordærvelſe.

Konſtigen uden Grundvold opførte Bygninger pryde og zire i en kort Tid Staden, for ſiden at fylde den med Ruiner. Adelen gav Landet en kort Anſeelſe og Prydelſe, der blendede Øiet, og drog et Dekke for de Ulykker og Ødeleggelſer, der bragte Frue Havnia og Landet paa Undergangs Bred.

Under Friderik den anden og Chriſtian den fierde nød Fruen den omtalte Anſeelſe. Videnſkaber og Konſter blomſtrede under

under dem begge saaledes, at de tildrog sig Udlændingers Opmerksomhed og Beundring. Deres Magt indiog Ærefrygt, og deres derpaa grundede Anseelse gav dem en ikke ubetydelig Indflydelse paa de europæiske offentlige Anliggender.

Den sidstes Omsorg og Bestræbelse for Fruens Opkomst og Floer, have efterladt sig varige Mindesmerker.

Planen at giøre hende til en blomstrende Handelstad, som Christian den anden havde lagt, giorde han sig Flid for at udføre. Havnen, der nu er saa tilstoppet, at den niende Deel af Stadens Værdie vil medgaae til dens Opmudring, lod han reuse; Kanaler bleve gravede, Magasiner og andre til Handelens Drift nødvendige Bygninger opførte; Kirker og Slotte, der i Skiønhed og Pragt giorde Udlændingers Foretagender i samme Fag Fortrinet stridigt og tvivlsomt, bleve bygte; en ny Stad, der indsluttede Havnen, blev anlagt.

Christian gik til sine Fædre, og ti Aar efter saae Fruen et Syn, der tydeligen viste hende

hende de begangne Feiltrin, og truede med en nær forestaaende unndgaaelig Undergang. Den ofte fornærmede Frue Holmias Sønner, som hun mod det kloge Lacedemons Anordning saa længe havde bekrøget, at de havde lært hendes Krigskonst, stode uden for Staden. En svag Vold, der ikke kunde standse dem et Øieblik, forekom dem betænkelig og frygtelig. Denne Feiltagelse bragte Redning. Bestelede af Forfædrenes Mod, Styrke og Standhaftighed, opvaagnede Stadens Indvaanere, afsloa, tilbagedrev og seirede over en Fiende, hvis Vanner Seiersguden i lang Tid havde ført. Som Stormen kaster det stærke Orlogsskib paa Klippen, og knuser det, saaledes blev den seiervante Hær tilbagekastet, knuset og adsplittet.

Den udvortes Fare var tilintetgiort; den derved foraarsagede indvortes, en betydelig paadragen Gield, stod tilbage.

Borgerskabet og Geistligheden, som Fruen skyldede sin Redning, paastode, at Adelen, der havde giort lidet eller intet til

Sm-

Stadens Forſvar, burde paatage ſig den dem tilkommende Deels Afbetaling. Vant til at herſke, undertrykke og legge Byrden paa andre, vilde Adelen, beraabende ſig paa deres ſaa kaldte Privilegier, ikke bequemme ſig til andet end en frivillig ubeſtemt Gave, og efter adſkillige Debatter, ſagde den Borgerſkabet og Geiſtligheden i et høitideligt offentligt Møde ved Otto Krag: det tilkom ikke dem at underſoge Adelens Privilegier; de maatte vide, at de ikkun vare ufrie Mænd. Pengeſager maae være en Gudom, man letteligen forgriber ſig paa. I det mindſte ſynes det anførte og Maaden, man har begegnet Forfatteren til Betænkningerne om Banquen i Altona, at vise, at de ligne mørke Skyer, der udſende Torden og Lynild. Merkeligt er det, at diſſe tvende Tildragelſer have ſaa megen Lighed med hinanden. Man veed, Krag talte i Forbitrelſe; man ſeer, at det ſkrevne er Forbitrelſes Foſter; det talte rober ikke mindſte Overlæg; det ſkrevne ligeſaa lidet. Deri ere de forſkiellige: hiſt talte man ſelv, her blev der ſkrevet af Penne, der ere til Fals for Yndeſt, Gunſt, Fordele; hiſt frademtes

tes ikkun Frihed, her endog Forſtand; hiſt lod man dem altſaa blive Menneſker, her ſkielder man den for Fæe, der har talt for Fædrenelandets Sag med Indſigt, Anſtændighed, Værdighed.

Frue Havnia anſaae hin Opførſels Følger ſaa farlige, at hun fraſagde ſig politiſk Frihed for at beholde borgerlig, og den beholdt hun ikke allene, men fik endog Navn af: Libera Civitas Regia Haunienſis.

Det nye Udſeende, alting bekom, frembragte ikke, og kunde ikke frembringe den ønſkte Virkning, og ſvarede altſaa ei heller til det Begreb, man havde giort ſig derom. Den paadragne Gield, der ſkulde og maatte betales, tillod ikke en Lindring, hvorpaa man havde giort Regning.

Man arbeidede alvorligen paa Lovenes Forbedring, og blev færdig med den, der under Navn af Kongelov indeholder vort jus publicum. Af hvilken Vigtighed den er, ſees deraf, at den blev forvaret mellem Kronens Klenodier, og førſt udgivet i Begyndelſen af indeværende Aarhundrede.

Til

Til ſamme Tid udfandt man i Europa en Regel, der, ſkiønt den er ligeſaa falſk ſom ſkadelig, dog ofte er bleven fulgt; denne nemlig: at Troneés fødte Arvinger ikke bør lære noget grundigen, deels fordi det ſvækker Legemernes Styrke, deels fordi det er unyttigt, ſaaſom de kunne benytte ſig af andres Indſigter, Kundſkaber, Erfaringer og Fortieneſter, ſom deres fuldkomne Eiendom.

Under Chriſtian den Femte fuldførtes og udgaves den danſke Lovbog, om hvilken jeg vil lade en Forfatter tale, der ikke kan beſkyldes for Lyſt til at roſe Dannemark.

"De danſke Love, ſiger han, overgaae i Retfærdighed, Korthed og Tydelighed alle dem, jeg kiender. De ere grundede paa Billighed, indeholdes i et Qvartbind, og ere ſkrevne i Landets Sprog ſaa forſtaaeligen, at intet Menneſke, der kan læſe og ſkrive, kan være ſaa uvidende, at han ikke ſkulde kunne forſtaae ſin Sag, og agere den for Retten uden Procurators Hielp. „ Loven er vel endnu den ſamme, men om de ſiden udkom-

ne

ne Forordninger ikke berøve os den omtalte Fordeel, maae et nyeligen udkommet Skrift ſige os.

„Den Mængde, heder det, igientagne, ſkierpede, videre forklarede, udvidede, og forbedrede Anordninger fører det farligſte Onde med ſig: Retten bliver tvivlſom, Lovene ubrugbare for Underſaatten, et Vildnes, hvori de Lovkyndige forvirre ſig, og Materie til Proceſſers Mængde og Vidtløftiggiørelſe.“

Adſkillige mere glimrende end nyttige Seiervindinger og Erobringer tiente ikkun til at udmarvre Landet, fordybe det i Gield, og forſkaffe det Fiender, der paa ny truede med Undergang.

Med indeværende Aarhundredes Begyndelſe ſaae Fruen trende mægtige Fienders Flaade paa hendes Reed, færdige at udtordne en heklaiſk Ild mod hende, og en ung af en overordentlig Krigsaand beſielet Konge paa hendes Strandbred, brændende af en uudſlukkelig Begierlighed at ſtyrte ſig i de ſienſynligſte Farer og ſetre.

De mørke Ulykſvangre, af den forrige Regiering ſammentrukne Skyer bleve fordeelte, og en blidere Dag, end man kunde have formodet, frembrød.

Faren ſom var undgaaet, havde giort dybe Indtryk paa Kongen, der nyligen havde beſteget Tronen.

Han indſaae, han ikke var i Beſiddelſe af den Kundſkab, der behøves til at ſtyre Statsroret, der allerede var i hans Hænder; han fattede den unegtelige Sandhed, at, om det ſkulde ſtyres til Statens Vel, maatte han ſelv ſtyre det; han begreb, at frie Underſaatter allene kan være virkſomme, ſædelige, dydige; og han tog den kiekke ædle Beſlutning, ikke at troe det neden for hans Værdighed at lære; men neden for Menneſkelighed og Klogſkab, at ville herſke over Slaver. Han anſaae det derfor for Pligt, at ſee med egne Øine, og høre med egne Ørne, ikke allene det, man fremſtillede for ham, men iſær det, man ſøgte at unddrage hans Opmerkſomhed. Ingen var ham ſaa ringe, at han foragtede hans Raad; ingen

gen saa høi, at han uden Overlæg fulgte hans Mening. Selv undersøgde, prøvede og lagde han Haand paa det, der skulde foretages, og lod det ikke af Sigte, førend det var tilendebragt. Finansvæsenet, der er Statens Siel, skienkede han den største Opmerksomhed.

Denne alvorligen tagne og troligen fulgte Beslutning satte ham i Stand til at overvinde alle de mange og forskiellige Ulykker, der indstrømmede fra alle Kanter.

Ikke en langvarig Krig, ikke en grum Pest, ikke en betydelig Oversvømmelse, ikke Frue Havnias Forvandling til Aske og Steenhobe, rystede saaledes Statens Grundvold, som senere Tiders uoverlagte Foretagender og utidige Naadesbeviisninger.

Fruens Udseende var vel noget alvorligt, men tillige saa friskt, at det vidnede om en fuldkommen Sundhed, og saa mandigt, at man ikke kunde tvivle om hendes Styrke. Efterses løseligen, hvad hun i denne Tid har foretaget, kunde man falde

paa at bebreide hende Ladhed; ſees til Vigtigheden, kan hende ikke negtes Virkſomhed; betragtes Nytten, maae man tilſtaae hende Klogſkab. Overlæg beſluttede, Kyndighed iverkſatte, og Standhaftighed fuldførte. Udfaldet kronede derfor Foretagenderne med Held, Lykke, en befæſtet og udbredt Velſtand.

Døden lagde denne Fruens ſande Ven i Graven, og med ham begrov man Frihéden og den ſtørſte Mængde af hans vise Indretninger og Foranſtaltninger. Alting fik et nyt Udſeende. Iſteden for raſke muntre Menneſker ſaaes hældende Hoveder, forſtilte andagtsfulde Miner, ved Konſt frembragte blege Anſigter, der gave Kiv, Ufordragelighed, Efterſtræbelſe meer end tilſtrækkelig Føde. Den graſſerende Stikflod tog overhaand, og ſkaanede ingen. Pragt, Yppighed, Overdaadighed indfandt ſig, fordrede udenlandſke Vare, og giorde de anlagte Manufacturer og Fabriker unyttige. Kongeborgen, der var opbygt af den Afdøde, blev nedrevet, Pladſen udvidet, og Grunden modtog Skove af Træer. Af Materialier,

er, ſtørſte Delen kiøbte af Fremmede, frembragte Fremmede Hænder en Borg, man har bebreidet os at være for ſtor, prægtig og koſtbar for Staatslegemet, og paſſer ſig uden Tvivl ei alt for vel dertil. Over Indgangen læſes, at den er opført uden Underſaatternes Byrde; af Erfaring veed man, at den endnu trykker deres Skuldre, ſaa det ſmerter.

Derved og lignende Foretagender, hvortil dog kom endeel nyttige og gavnlige, udſtrømmede en ſaadan Mængde Penge blant Folket, at det blev dovent, ødſelt, forfængeligt, overdaadigt. Svækkelſe og Afmagt indfandt ſig.

En Leilighed, paa ny at forene de tre nordiſke Riger, viſte ſig. For at nytte den, maatte der giøres Omkoſtninger. Pengene Friderik den Fierde havde efterladt, vare tilſatte; Kilden, hvoraf de ſkulde flyde, tilſtoppet, og Gield paadragen.

Tilſtopningen, ſom Overdaadigheden havde foraarſaget, ſkulde en udſkreven Skat

erſtatte. Rygtet om denne mislige Forfatning blev udbredt, og tilintetgiorde denne ærefulde Udſigt.

Fruen ſynes lidet at have bekymret ſig derom. Pragtfulde Optog, ſom hun dagligen ſaae, vare hende kiærere, morede og forlyſtede hende mere. Den af ſandſelige Forlyſtelſer forvildede og forblindede reres lidet af Fordeel, Tab, Ære og Vanære. — Menneſkene ere ſig altid ſelv lige. Da forſvandt ſædes en Lykke, der rimeligen aldrig vender tilbage; I vore Dage bortkaſtes og forødes paa Liniedandſere, Taſkenſpillere, Pikkelherringen, Penge, ſom den Fattige, der døer af Sult af Mangel paa Arbeid, har den billigſte og retfærdigſte Fordring paa; ſom den ulykkelige Trængende, der af Uſelhed og Elendighed forgriber ſig paa Lovene ikke burde ſavne. Hvad vil det haardeſte Hierte vel ſige, naar det erfarer, at der gaves en ſaadan Forbryder i diſſe Dage, der ikke førend han fik Brød at ſtille Hungeren paa, havde Kræfter at tilſtaae Forbrydelſen for Dommerne? Var det kun en og anden enkelt, da kunde man troe, Skylden var

deres

deres egen: men naar man veed, at Huſene ere fulde af ſaadanne ynkværdige Menneſker, naar man erfarer, at Landene giennemſtreifes af dem i Hobetal, og de for at leve, nødes at begaae utallige Udſvævelſer og Forbrydelſer, og den Pung dog lukkes for dem, der ſtaaer aaben for oven anførte Landløbere, da bør det hede om os:

Coelum ipſum petimus ſtultitia, neque
Per noſtrum patimur ſcelus
Iracunda Jovem ponere fulmina.

Mildhed, Godhed, Menneſkekierlighed, de ſtørſte og væſentligſte Velgierninger, Regentere kunde beviſe Underſaattere, forherlige Friderik den Femtes Scepter, og giøre det elſkværdigt for den ſildigſte Efterſlægt.

Omringet af Folk, der deels ſelv vare indtagne, deels fandt deres Fordeel ved at anprise udenlandſk og anbringe Fremmede, bortvendtes hans Opmerkſomhed fra det, der var paſſende og nyttigt for Fruen, og rettedes paa det, der glimrende og blendede. Fruen blev klædt paa Franſk, og frøes paa Danſk.

Pragt og Overdaadighed, anpriist og anseet for Overflødigheds og Rigdoms Kilde for en Mængde ellers ledige Hænder, finde en aaben Adgang til et Hierte, der tager Deel i de Trængendes Nød, og ønsker at afhielpe den. De, der stode Tronen nærmest forsømte ikke at fremme Deres egne Hænders Gierninger, der nu gav dem Leilighed til at forvisse sig ydest. Mængden fulgte. Christiansborg stak dem alt for meget i Øinene, til at de ikke skulde ønske sig forholdsmessige Boliger. Saaledes fremstod Amalienborg og den Kirke, der ligner og i lang Tid vil komme til at ligne Rudera.

Lucil, som Rom havde ophøiet til den høieste Værdighed, den kunde give, havde bygt en Lystgaard, der i Pragt overgik alt det, Romerne hidtil havde seet. Man bebreidede ham det, og Svaret blev: Mine Naboers Lystgaarde, en romersk Ridder ovenfor mig og en frigiven Mand neden for mig, ere prægtige; jeg skulde altsaa troe, at det, der tillades dem, der i Stand og Værdighed ere saameget neden for mig, ikke

bør

bør negtes mig. Mængden fandt Svaret fyldestgiørende; Cicero gav det Anledning til følgende Betragtning: Seer Du ikke, Lucul, at det er Dig selv, der har opvakt Lysten hos dem? Havde Du ikke taget Dig denne Frihed, skulde det ikke været dem tilladt. Vilde man vel roligen have seet deres, med Statuer og Skielderier, deels tilhørende offentlige Æreminder deels Templerne, prydede Lystgaarde? Skulde man ikke have sat deres Yppighed og Overdaadighed Skranker, naar ikke de, der burde sætte dem, selv vare befængte dermed. Endskiønt de Stores egne Forbrydelser, Feil og Laster i og for sig selv ere et stort Onde, er dog den største Ulykke, de afstedkomme denne, at Mængden efteraber dem. Plato troede, at Forandring i Musiken forandrede Staters Forfatning. Jeg holder for, at Forandring i den høieste Stands Levemaade forandrer Staters Sæder. Lastefulde Fyrster ere derfor Staten deste skadeligere, fordi de ikke allene selv begaae Laster, men ogsaa forlede andre dertil; de skade mere derved, at de forføre og forderve andre, end at de selv ere forførte og fordærvede. Deres Exem-

pel er et ſtørre Onde end deres Forbrydelſer, Feil og Laſter *).

Konſterne ære i den fromme Regent deres Stifter; Fabrikerne og Manufacturerne og Haandverkere deres Befordrer; Agerdyrkning og Handel deres Ophielper. Videnſkaberne ſkylde ham meget. Sorøe Ridderlige Academie, hans Arbeid, har uden Tvivl givet Stødet til den Fremgang, der er giort paa Videnſkabernes Bane. Mere ſkulde de have ſkyldt ham, naar de Summer, der udøſtes til Fremmede, vare ſkienkede Landets Børn. Den Mistillid, man havde vidſt at indprente ham til deres Dueligheid, var Aarſag hertil, ſkilte Landet ved ſtore Summer, og tilintetgiorde mangt et Foretagende.

Tvilvſomt er det, om den Statue, han lod ſig opreiſe, forhøier eller forringer hans Værd. En ſtørre Opmerkſomhed paa Næringsſtændernes Opkomſt, en ſparſommeligere Huusholdning, Pragts og Overdaadigheds Afſkaffelſe, ſtørre Tillid til Nationen, ſkulde viſſere have forſkaffet ham Udødelighed. Uſta-

*) Cicerode legibus.

Uſtadighed er det eneſte, man kan gi=re Regning paa hos Fruen.

Sceptret var kommet i en ung Herres Hænder, og nu fandt Fruen for got, at ſpille den unge muntre Piges Rolle. Hun ſmilede, loe, hoppede, ſprang, dandſede, lidet bekymret om, hvorledes det blev op=taget, og hvorledes man udtolkede det. Hun tillod endog, at man ikke allene frit maatte ſige ſine Tanker derom, men endog ligeſaa frit lade dem trykke. Hvortil denne Friehed kunde nyttes, indſaaes ikkun af Egen=nytte, der begreb, at Hyklen, Smigren, Forgudelſe tiltrække ſig de Stores og Mæg=tiges Yndeſt, Naade, Bevaagenhed; og at Skumlerier, Bagtaleiſer, Pasqviller ſmigre Had, Avind, Misundelſe, have Skin af Friehed, og læſes derfor ſaa begier=ligen af Mængden, at de indrente en ikke ubetydelig Gevinſt *).

Den

*) Ambitionem ſcriptoris facile adverſeris: obtrec=tatio & livor promiſ auribus accipiuntur, quip=pe adulationi foedum crimen ſeuitutis, malig=nitati falſa ſpecies libertatis ineſt.

Tacit.

Den Tilsyn, Huset fordrede, forsømtes dog ikke. Enhver tilholdtes at efterkomme sin Pligt. Orden indfandt sig, og en Økonomie fulgte, der fortsat vilde have været istand til at forskaffe den Anseelse og Vægt, som Yppighed, Ødselhed og Overdaadighed havde forspilt.

For at give Sagerne denne Gang, saae man sig nødt til at giøre en Mængde Opofrelser, der ikke kunde andet end treffe mange. Disse mumlede og udspredede Rygter saalænge, indtil Fruen blev anseet for straffskyldigere end Sodoma og Gomorra. Signalet blev givet, og man stormede til og ødelagde Vinduer, Døre, Huse, og plyndrede og ranede alt, hvad der fandtes i dem, med en ubeskrivelig Nidkierhed. Ødelæggelsen standsede. Man lod sig for det første nøie med deres, man ansaae for Ophavsmænd, deels Forviisning, deels Aflivelse.

At Fruen ikke oftere skulde forledes til at opføre sig uanstændig, foraarsage sig selv Skade, Skam og Vanære, indskrænkede man hende meget, og satte hende Formyn-

myndere, der ſkulde have et vaaget Øie med hendes Opførſel for Fremtiden.

Skriveriet, ſom hun ikke havde betient ſig af forſigtigen, bleve ſaadanne Love foreſkrevne, at hun, naar de fulgtes, ingen Fare løb for at ſkeie uden for Velanſtændigheds, Ærbarheds og Forſigtigheds Grændſer. Med ſtore Bekoſtninger ſørgede man for, at hun bekom gode henſigtsmeſſige Forſkrifter. Heraf lærtes at roſe, ophøie og forgude de ubetydeligſte Ting, drage Dække for de ſkadelige, og fortie ſaadanne, der nødvendigen maatte have Fordervelſe og Ødelæggelſe i Følge med ſig.

Da vare gyldne Tider! da kunde Miniſtre roligen og gladeligen udkaſte og udføre deres vel overlagte, veiede, prøvede, underſøgte Planer! uryggelige Sandheder lagtes til Grund, og hvad er lettere end deraf at uddrage Følger, der aldrig kan feile?

Stærkere er den forenede Magt, end den adſplittede. Dette er en Sandhed; altſaa med ſamme Tilforladelighed, ſom man veed, at Skyggen følger Legemet, veed man og, at den, der har Pungen, er den ſtærkeſte; thi Penge giver Anſeelſe, Ære, Magt,

Magt, Vælde, og alt hvad det menneſkelige Hierte kan falde paa at ønſke ſig *). Altſaa forenes alle en Stats Penge under een Beſtyrelſe, kan der ingen Tvivl være om, at det vil geraade Staten til ſtørſte Fordeel, og give den al muelig Styrke.

Banquen, ſtiftet af Chriſtian den Siette, faldefærdig under Friderik den Femte, og altid vaklende, tog Regieringen til ſig. Al Rigdom ſkulde flyde ind til den, og den vilde beſørge, at Rigdommen kom til at flyde i de Kanaler, der kunde forſkaffe ſtørſt Fordeel.

Anderledes tænkte en Criſtian den Fierde, der ønſkede alle hans Underſaatter velhavende. Thi, ſagde han, naar de ere velhavende, kan Staten aldrig komme til at trænge. Jeg er vis paa, de vil forſtrekke mig alle de Summer, der behøves, og jeg er forviſſet om, at Pengene bedre og ſikrere

*) — — — Omnis enim res,
Virtus, fama, decus, divina humanaque pulchris
Divitiis parent; quas qui conſtruxerit, ille
Clarus erit, fortis, juſtus. Sapiens ne? Etiam & rex
Et quidquid volet. Hoc veluti virtute paratum
Speravit magnæ laudi fore.

Horatius.

re bevogtes af dem end en Rentemeſter, der kan bedrage mig.

Foruden Bankerer blev Regieringen Skibsreder, Handelsmand, Actiehandler, kort alt det, der troedes, at kunne indbringe Penge. Hertil indſkrænkedes ikke Virkſomheden. Man ſørgede for og underſtøttede enhver, der havde Driſtighed at nærme ſig. Man udſtædte Ordre om alting og til alle. Man havde endog den Godhed at forandre deres Beſlutninger, der havde Ret til at beſlutte efter eget Gotbefindende. Mildheden kiendte ingen Grændſer, endog de, der havde forbrudt ſig mod Lovene, fandt Naade. Utidig Barmhiertighed, vil man ſige, grændſer til Grumhed.

Alting glimrende af Sølv og Guld. For Berlokker og andre ligeſaa betydelige Narrerier udgaves Tønder Guld. Chriſtian den Fierde kiøbte til hans Sons Bryllup Viin for en Tønde Guld, og forſynede Kongeborgen med Baller og Kar, at enhver deri bequemmeligen kunde yde Bachus Told og Acciſe. Dette var at hædre Feſten efter Tidens Skik og Brug; hiint at forarme Landet.

Over-

Overdaadigheds-Kilden ſtoppedes, en ſaadan Forvirring indfandt ſig, at man vidſte hverken ud eller ind. Man greb til det beſte Middel, man kiendte, ved en Forordning at fordrive Overdaadigheden, Løsagtigheden, Liderligheden. Midlet var lidet virkſomt. Løsagtighed og Liderlighed bleve det, de forhen havde været; Armod og Elendighed indfandt ſig, og har dagligen tiltaget. Man regner nu her en Snees tuſende Indvaanere ferre end da. De paa Huſe og Eiendomme optagne Summer, foruden utallige andre Ting, vidne om, at Fruen er ſat i en Forfatning, ſom der vil Klogſkab, Mod og Standhaftighed til at gaae i Møde.

Med eet forandredes alting paa ny. Alt det, der havde tiltrukket ſig Opmerkſomhed, vinedes ikke mere. Man merkede ikke, hvorfra Stødet kom, førend alting var forſvundet. Alting er Forfængelighed og Forgængelighed. Den politiſke Død banker ligeſaa uformodentligen paa Miniſterens Dør, ſom den Naturlige paa hver Mands.

Beſværede, betyngede, ſeignende under Vegten af de politiſke og phyſiſke Byrder,

der, vandre nu Fruens Sønner omkring ſom de, der ere forvildede i en, ikkun af et og andet Stierneſkin oplyſt, Skov. Nu fører et Glimt dem til høire; nu et andet til venſtre; nu blive de Vildfarelſen vaer; nu troe de at undgaae den, og falde i en ny *). Hvorfra tages et Compas, hvorefter man kan ſtyre med noget Haab om at naae en ønſkelig Havn? Er Skrivfrihed ikke det Compas, man kan rette ſig efter, troer jeg ikke der gives noget i vor nærværende Forfatning. Den vil give Regieringen Underretninger, ſom den ellers aldrig bekom; den vil veilede Miniſtre, om de værdige at agte paa den, og viſe dem de begangne Feil, naar de, ſom ikke ſielden ſkeer, ſee haant til den. Mægtige kan ofte bringe det dertil, at den bliver forbudt i den Cirkel, der ſukker under deres Vold; men derved undgaae de ikke dens Virkninger. Skrivfrihedens Rige er ſtørre end det, nogen Miniſter har Indflydelſe paa.

Monarken der ønſker ſit eget og Landets Vel, vil haandthæve dens Rettigheder. Han

*) — — — Velut ſilvis, ubi paſſim
Palantes error certo de tramite pellit;
Ille ſiniſtrorſum, hic dextrorſum abit; unus utrique
Error, ſed variis illudit partibus.

Han ſeer at den gavner, uden nogenſinde at kunne ſkade ham. En bedrøvelig Erfaring maae have lært ham, at Regentere ſielden kunne forlade ſig paa dem, af hvilke de omringes. Almindeligen maae Sandhed, for at trænge ſig ind til Regenten, ſlaae ſig igiennem den ſtærke og talrige Hær af Hyklen, Smigren, Egennytte, Had, Avind, Partiſkhed, der til alle Tider indſlutte ham. Intet Under, at Fyrſter hverken kiende eller kan kiende den. Skrivfrihed er det allene givet, at fremſtille Sandheden ſaaledes, at den ikke kan miskiendes. Vil Regentere kiende Sandhed, kan de ikke negte Skrivfrihed Forſvar og Beſkyttelſe.

Ere de, der ſtaae Regenten nærmeſt, Sullyer, kan de ei andet end ynde den. Virkningerne af deres Viisdom forſkaffe dem Tillid, Fortrolighed, Hengivenhed, Beundring. Mislykkes deres vel overlagte Planer, indſees, at ulykkelige Hændelſer tilintetgiorde den rige Høſt, man ventede. Kan intet uden Opofrelſer redde Staten, bringer enhver ſit Offer. Miniſtre derimod, hvis egen Sagn er deres Viisdoms Hiemmel; der betynge Statsmaſkinens Gange ved unød-

ven-

vendige nye Hiuls Indsætning; der holde Digtere, Lovtalere og Hyklere i deres Sold; have ingen Ret til at giøre Paastand paa Tillid eller Hengivenhed, og frygte derfor Publicitet.

Jeg har spadseret saa længe og langt omkring med Fruen, for, om mueligt, at komme efter hvad jeg burde ønske hende. Arbeidet har været forgieves. Intet har jeg fundet passende uden det almindelige, allerede anførte: at der maae komme til at boe en sund Siel i hendes sunde Legeme. Saa almindeligt dette Ønske endog er, maae jeg dog frygte, det vil blive anseet for en Bebreidelse, Formastelse eller Affindighed, efterdom enhver tænker eller ikke tænker.

Enhver seer, at saavel Fruens Siel, som Legeme er sygt. Legemet ligner fuldkommeligen en Bygning, der allene holdes i Veiret af de Stiver og Støtter, hvormed den overalt udvendigen og indvendigen er forsynet. De mange brugte Medicamenter have saaledes udtæret det, at intet uden Skind og Been er blevet tilbage. Med Sielen, hvis Sundhed man slutter sig til af den udviste Forstand og Klogskab, synes det ei heller at forholde sig saa ganske rigtig. Den Mand

i det mindſte holder man almindeligen ikke for inſpireret, der, endſkiønt han har erfaret, at et brugt Medikament har bragt ham paa Gravens Bred, desuagtet beraadſlaaer og er i Begreb med at tage en dobbelt Portion af ſamme Medicament. At Kiøbenhavns Bangve, da den afveg fra ſine Forſkrivter, bragte Staten i en ynkværdig Forfatning, føles alt for vel til, at det ſkulde behøve Beviis; at en ny og anden kan frembringe ſamme Virkning, og altſaa fordoble Ulykken, er ſaa rimelig en Følge, at intet uden et Underverk kan tilintetgiøre den.

Imidlertid vil jeg lade Schytte forklare Kiøbenhavns Bangves Virkning, og oppebie den tilkommendes Skiebne. Efterat have talt om Fabriker og de ved deres Anlæg begangne Feil, taler han ſaaledes om den 1736 oprettede Banke.

" Virkeligen var en Bangve fornøden i diſſe Omſtændigheder, men tilfældigen blev Lægedommen en Gift.

Danmark, der i lang Tid var glædet med Fredens Frugter, blev overdaadigt og ſtolt. Baade Overdaadigheden og Stolthed en giorde, at vore Penge løbe ud af Landet. Fremmede Speciesdalere og vore gode Danſke

Croner

Croner dandſede bort, og den øvrige Courant, der omſider kom ind i Dandſen, ſneg ſig uformerkt bort. Vi følede Pengemangel, vi digtede Mynter, da vi fattedes virkelige, og vi oprettede os en Banque. Vi fandt en Lindring i vor Svaghed, men vi indſaae ikke vor Svagheds Natur; Patienten fik en Palliativ. Overdaadigheden var vor Ulykke; men Overdaadighedens prægtige Skin forblindede vore Øine, og vi troede os rige i Armod og mægtige i vor Afmagt. Der var ingen Patriot, der driſtede ſig til at rive Skionpletterne bort af det falmende Anſigt. Nu føle vi alle, at Overdaadighed har forjaget vore Penge, og Vellyſter vore Dyder; men hvorfra tage vi Raad? Vi lykkelige Nordens Beboere, der før, ſaa længe Huusligghed, Maadelighed, Forſynlighed og Flittighed regierede iblant os, havde nok, fattes nu alt. Længe, længe har jeg troet, at intet Middel er tilbage for at ſkaffe Staten ſin Sundhed, end Tarvelighed og Arbeidſomhed. Men, kan vel den, der længe har levet med Heliogabel og Tigellius, begvemme ſig til at vende tilbage til Zenons Vand og Brød, Epiminondæ Moes, Pythagoræ Bønner og

Socrats Urter? Skeer det, er det enten Noden eller Statskonſten, der ſkal giøre det; ſkeer det af Nød, er det for ſildig. „

Havde dette været ſkrevet, efterat Virkningen af Bangvens Modtagelſe af Kongen havde viiſt ſig, vilde endeel have været at tillegge.

Vor Overdaadighed er ikke aftaget, men tiltaget; Pengemangelen er ſtørre, Crediten ſvagere, og meget andet ſtaaer os i Veien; desuagtet tage vi vor Tilflugt til et Middel, der er befundet, at have været ſkadeligt, og fortørnes paa den, der ſiger det, alle maae føle, at det er ſkadeligt og kan blive forderveligt. En Stemme derimod modificeret paa fire forſkillige Maader, har udtordnet Haan og Forbandelſe. De tvende første ſkrige og ſkraale uden at røbe en fornuftig Tanke; den tredie vilde gierne komme med noget Vittigt, men da det ikke vil lykkes, mumles inden Skiegget; den fierde troer at opføre ſig ſom en Kiempe, Den begynder med at bebreide Forfatteren Vankundighed; men iſteden for Beviis høres intet andet end en idelig Gientagelſe af diſſe, eller lignende Ord: Manden er ſaa dum, at man ikke kan ind-

indlade ſig med ham; atter en Dumhed; dettes Giendrivelſe fordrer en Afhandling o. ſ. v. Man maae ikke tage det ilde op, at Forfatteren ſøges i Øſter, endſkiønt han ſelv udtrykkeligen ſiger, han findes i Veſter. Slutningen kroner Verket. Han tør ikke med Vished angive nogen ſand og varig Nytte af dette Foretagende.

Naadige Frue Havnia! De maae have erfaret, at Piſk og Svøbe ikke have giort Landet frugtbarere; Myndighed og Strenghed ikke lykkeligere; at Fremfuſenhed og Halſtarighed ofte have bragt det paa Knæe. Skal den, af diſſe og adſkillige andre Aarſager virkede Afmagt, afhielpes, maae Klogſkab, Mod og Standhaftighed udtænke, foretage, iverkſætte og fuldende Curen. Hør gierne enhvers Raad, og forſmaae ingens. En liden Tue velter et ſtort Læs. Fortien Tillid, Fortrolighed og Hengivenhed, og De ſkal ikke klage over deres Udeblivelſe. Sæt ikke Lykſalighed i Pragt, Overdaadighed, Vellyſt; men i Tarvelighed, Nøiſomhed, Arbeidſomhed. Da kan Fruen maaſkee paa ny blive lykkelig. Skulde det derimod erfares, at Stolthed, Herſkeſyge og

— — — Calido ſub pectore malcula bilis
Intumuit, quam non extinxerit urna cicutæ,

vil

vil det være saa langt fra at hun reiser sig, at hun endog vil synke dybere. Hun glemme ikke, at der er meget, overmaade meget, for hende at forrette. Tænker hun ved Love allene, at kunne tilbagebringe Orden, vil Forvirringen blive større. Sæder og Gudsfrygt maae hun befordre, for at naae Maalet, og ei lade af Sigte Aarsagerne, der have frembragt Forvirringen; thi det er en Sandhed:

Factum est heic quidquid jussit malesuada cupido.

Rummet haver ikke tilladt at indrykke det indsendte fra Hr. Politejophilos. Næste Gang skal det ikke savnes.

Maanedſkriftet

Kiobenhavns Skilderie.

No. 4.

Februarii 1787.

Folks Presning til Pompning ved Ildebrande *).

Endſkiønt jeg oftere har fundet Leilighed at betragte Presningen til Pompning, har mit Øie dog ikke været ſkarpſeende nok til at beſtemme Forholdet, den ſtaaer i til de ved ſlige

*) Indſenderen, haaber man, optager det ikke fortrydeligen, at man har udelukket det, der angik Kiobenhavns Skilderie. Indrykket ſkulde det have givet Anledning til at troe, at man allerede havde antaget deres Grundſætninger, der, for at hæve ſig, ſkrive Breve til og om ſig ſelv, Indſigelſer mod ſig ſelv, Lovtaler over ſig ſelv, og troe at have giendrevet det, der faldt dem til Laſt, ved at udgive det for Grovheder, eller ved at anbringe berømte Mænds Navne, Anſeelſe og Credit. Tænkende forſkiellige, bør man, ſaavidt mueligt, undgaae endog Mistanken. Borttages Paafugleſierene fra den der-

ſlige Farligheder mødende Omſtændigheder; jeg har derfor været uenig med mig ſelv, om den

med prunkende Krage, ſtaaer Kragen beſkæmmet tilbage.

Skyldte man Indſenderen Regnſkab for det udelukte, ſkylder man ikke mindre det Almindelige for det indrykkede.

Man kunde, vil nogle ſige, have betient ſig deraf uden at melde et Ord derom. Man kan, det er ſandt, bemægtige ſig andres Gods; men det er enten Vold, Ran, Tyverie eller Underfundighed. Man burde, vil maaſkee andre paaſtaae, have tilbageleveret det. Hertil ſvares: derved vilde man enten have berøvet ſig Leilighed at tale om en vigtig Ting, eller ved at bruge Indſenderens Ideer giort ſig ſkyldig i en Forbrydelſe, der ikke er meget forſkiellig fra den foregaaende. Endeligen ved at aflevere det, vilde man have aflagt Prøve paa en Stolthed, der maatte have berøvet Skilderiet deres Tillid, der uden Egennytte finde Kald til at tale det Almindeliges Sag.

Da man ikke beſidder Forfængelighed nok, til at troe ſig et ſaa vidtloftigt ſom det begyndte Arbeids Udforelſe voxen, men derimod Sandheds Kierlighed nok til ikke at misunde andre Leilighed at ſige den; har man ingen Grund eller Aarſag til at forſkyde den Hielp, der tilbydes. Dog hverken forlanges eller ønſkes den paa anden

den var Smuts, Skionplet, Plaſter, eller en Vorte, der ei kunde afſkieres, paa den

den Maade end nærværende, det er at ſige, fra aldeles ubekiendte. Modtoges den paa anden Maade, vilde man uformerkt paadrage ſig Forbindtligheder, og diſſe Forbindtligheder vilde knytte Baand, der betog Sielen den Frihed, der behøves, for at blive vaer, om Vægtſkaalen, hvorpaa Sandhed veies, ſynker til den ene eller anden Side.

En nøiere Forening vilde frembringe et Selſkab, og da man af alle Tiders Erfaring veed, at Selſkaber aldrig have været Sandheds Opdagelſe og Underſøgning gunſtige, lod Udfaldet ſig let beſtemme. Man vil derfor, om man vedbliver det ligeſaa beſværlige ſom tunge Arbeid, at ſkrive for andre, ikke underkaſte ſig andre end Statens Love. Deres Tilſideſættelſe er Selvraadighed; deres Overtrædelſe Forbrydelſe; deres Ringeagtelſe Daarſkab; deres Efterlevelſe derimod er Viisdom og Frihed.

Den Begierlighed, hvormed Skilderiet er blevet ſøgt, har i en vis Henſeende giort det til Pligt, længere at vedblive, end man havde foreſat ſig. Man er derved ſat iſtand til at udrette, om ikke andet, ſaa dog dette Gode: at Forlæggeren har kunnet give de Fattige 16 Rdlr. for det udkomne, og ſelv beholde en ikke ubetydelig Fordeel. At forſkaffe en Begynder noget at fortiene, er venteligen ei heller nogen ond Gierning.

Selv

Original, de har begyndt at copiere. Ved at betragte den nøiere ved den i Raadhuusstrædet

Selv har man ikke villet modtage det mindſte, endſkiønt man har bedre Adkomſt til Fordelen, end mangen en til den Penſion, han lader ſig udbetale, og fortiener den ſurere, end mangen en, der, den høie Gage uagtet, lidet bekymrer ſig om ſit Embed. Foruden adſkillige bevægende Aarſager til en ſaadan Opførſel indfandt ſig ved første Overveielſe en beſtemmende. Man vidſte, at Sandhed føder Had, og man var ikke uvidende om, at mange, efterat giort alt for Sandhed, tilſidſt, uden at have udrettet noget til dens Fremme, have maattet ende med at ſige:

Helas! la verité ſi ſouvent eſt cruelle,
On l'aime, & les humains ſont malheureux par elle.

Skulde ſaadan Skiebne foreſtaae, har man i det mindſte forviſſet ſig den Trøſt ſom, ikke kan beroves, at man ikke har giort ſig ſkyldig i Egennytte, der altid giver de menneſkelige Handlinger et ligeſaa farligt ſom ſkadeligt Sving.

Endſkiønt man ikke er ſangviniſk nok til at indbilde ſig, at en Copie kan rette og forbedre Originalen, og ikke melankolſk nok til at troe, at Mangler og Ufuldkommenheder ere urettelige og uforbederlige, har man begyndt en Statues Skildring, hvis Hoved og Krop, beſtaaende af Guld og Sølv, hvile paa Been af Leer. Man fortſætter det, fordi man har fundet Opmuntring. Fuldende det ſkulde man, naar dertil ikke udfordredes meer end ufortroden Standhaftighed.

Uden

ſtrædet den 3die Januar indtrufne Ildebrand; ved at ſamle andres Erfaringer; ved at læſe en Efterretning i Adreſſecontoirets Aviſer, er jeg endeligen bragt dertil, at jeg ikke gandſke tør fordomme deres Mening, der anſee den, ſaaledes ſom den nu udøves, for et Indgreb i den borgerlige Frihed.

Jeg læſte i Adreſſeaviſen, ſom udkom i Gaar, at en Perſon lyſte efter ſin Hat, ſom han paa Hiørnet af Nygade og Gammeltorv havde miſtet Aftenen, da Ildebranden var, derved, at han var blevet angreben, hans Silketørklæde om Halſen ſønderrevet, og han ſelv kaſtet i Rendeſtenen af nogle ubekiendte, der vilde tvinge ham til at pompe; man fortalte mig, at mange, endog længere fra Stedet, hvor det brændte, ligeledes vare blevne angrebne, anholdte og bortſlæbede; Rygter, om hvis Sandhed jeg

Uden Frygt og Haab begyndte man, uden Glæmmelſe haaber man at kunne nedlegge en Penſel, der aldrig nedlegges for tidlig, men vel for ſildig.

Nos tamen hoc agimus, tenuique in pulvere ſulcos Ducimus, & littus ſterili verſamur aratro.

endnu ikke har bekommet fuldkommen Vished, sagde, at adskillige ikke allene vare blevne truede, men endog ved Prygl tvungne til at pompe langt over deres Kræfter; man forsikrede mig, at Vægterne og Borgervagten selv paa samme Maade presſede Folk til Pompning. Grunden og Aarsagen til en saa besynderlig Opførsel indseer jeg ikke; jeg nødes derfor at anſee dem for unaturlige, hvis Betragtning taber sig i Forundring.

At den, som gaaer sit lovlige Ærende uden at fornærme eller være nogen i Veien, paa offentlig Gade gribes og bortslæbes som Forbryder, uden at vide af hvem, hvorfor eller hvorhen; at ingen, som forlader sit Huus, naar Brandklokken lyder, kan være sikker paa at komme hiem med hele Klæder og Lemmer; at Menneſker, som taaligen beie deres Skuldre under Statens Byrder, som villigen udstrække deres Hænder, for at indsluttes i alle de Lænker, hvormed Selskabet indskrænker deres naturlige Frihed, uden deres egen Skyld eller Brøde kunne miste den borgerlige, behandles som Misdædere, og udsættes for enhver Nedrigs eller Overgivens

An-

Angreb og Overfald, der finder for godt at betiene ſig af Leiligheden, at afpreſſe Penge for det, ſom neppe er nogen Tvangspligt; at Politiet, der ſkulde hemme Vold og haandhæve Orden; og Staten, der burde betrygge enhvers lovlige Rettigheder, forgribe ſig paa det Allerhelligſte, Menneſkers Perſon: alt dette har min jevne Menneſkeforſtand ſtuderet paa at finde billigt, og ſtuderer endnu.

Aldrig har jeg troet eller kunnet formode, at nogen af vore poſitive Love tillod, end ſige, paabød en ſaadan Behandling. At min Formodning ikke allene er grundet, men endog en Sandhed, kan jeg ſaameget mindre tvivle om, ſom en Perſon, der med Flid har giennemgaaet alle vore bekiendte Brand- og Politie-Forordninger, forſikrede mig, ikke at have fundet en Tøddel, der tillod den. Ikke engang er det Politiet tilladt, ſaaledes at behandle Folk, der af Nysgierrighed eller andre ligeſaa ugyldige Aarſager nærme ſig Steder, hvor de kunde være dem til Hinder og i Veien, ſom ſkulle ſlukke. Aarſagen indſees letteligen. Vore Love grunde ſig paa naturlig Billighed og

Retfærdighed, hvorimod intet ſtrider mere end legemlige Straffe uden foregaaende Forhør. En Regiering, der har givet Love, der med ſaa megen Omhyggelighed værne om enhvers Sikkerhed, kan umueligen ville Underſaatters vilkaarlige Behandling, ſom til alle Tider have aflagt Prøver paa, at de ikke ere vanſlægtede fra Forfædrene, der til Rærin's, Sikkerheds, Sæders og Religions Fremme overdrog den Statens Indretning og Beſtyring.

Uagtet dette har ſin fuldkomne Rigtighed, er jeg dog lige ukyndig om Sagens egentlige Sammenhæng.

Paa en Mængde, ſom ſaae det ſamme, jeg ſaae, giorde det ikke ſamme Indtryk. De betragtede Presningen med Ligegyldighed, og viſte ikke mindſte Kiendetegn paa Forundring. Heraf og af det, jeg forhen havde erfaret, ſluttede jeg, at det ikke var noget nyt eller uſædvanligt. Er det ikke noget ellers uſædvanligt, tænkte jeg, kan det ikke have undgaaet Politiets Opmerkſomhed. Har Politiet lagt Mærke dertil, og ikke fore-

bygger

bygger det, maae det finde Medhold i en eller anden Skik eller Anordning. At ingen Ordre desangaaende er bleven udstædt, skionner jeg deraf, at Presningen blev foretaget i Vægternes og Borgervagtens Paasyn, som ikke allene ei søgte at hindre den, men deels understøttede, deels befordrede den. Med hvilke Farver altsaa Folks Presning til Pompning ved Ildebrande bør males, indseer jeg ikke; ligesaa lidet begriber jeg, hvor den bør anbringes. Tager jeg ikke merkeligen feil, er det uden Tvivl best, at den skiules bag et Tapetserie.

Politejophilos.

Kiedsommelighed.

Kiedsommelighed, det vellystige Levnets Datter, plaget af samme Rag og Qval, hun paaforer Adams Børn, haabede at finde Lindring i de Smerter, der under de sydlige Himmelegne faldt hende uudstaaelige, ved at udbrede sit Herredomme mod Norden.

Paa Veien mødte hende Ledighed, Overdaadighed, Vellyſt, og i deres Selſkab blev hun hendes egne Børn vaer, Modløshed, Grædmmelſe, Fortvivlelſe. Paa Spørgsmaalet, hvorfra de kom, blev ſvaret: fra Danmarks Hovedſtad. De havde vedblev de, efter adſkillige Forſøg ſeet ſig nødt til at forlade den. De mange Nødvendigheder, ſom den raa og kolde Luft gior unndværlige, og det meget Arbeid, deres Anſkaffelſe fordrer, tilſperrede dem alle Tilgange, og giorde dem deres Ophold umueligt.

Mod Sædvane betænkte Kiedſommelighed ſig lidet, ſtrakte ſig, vreed Hænder, og hviſkede hendes Tiener i Øret, at han ſkulde give Kudſken Ordre at vende om.

Kort derpaa blev man en tyk opſtigende Støv vaer, og nogen Tid efter ſaae man en Poſtillion, af hvilken erfaredes, at Herſkabet, der kom, var Franſke Noder, Moder og Regieringskonſt. Af den lange Rad Kareter fik man paa Spørgsmaalet: hvorhen? Intet andet Svar end: til Norden.

Kieds

Kiedſommelighed fattede Mod. Af lang Erfaring havde hun lært, at hvor de finde Indpas, modtages hun med aabne Arme. Kiøre længere gad hun dog ikke. Til Fods begav hun ſig derfor til en nærliggende Herregaard, af hvis naadige Frue og Herre, der i adſkillige Hovedſtæder havde lært Levemaade, hun naadigere blev modtaget, end hun havde formodet. Modet voxde.

Paa denne Maade giennemvandrede hun Landet med forſkiellig Lykke. Nu haabede, nu mistvivlede hun. Endeligen blev hun Hovedſtadens Spire vaer, da et Tilfælde mødte, der nær havde koſtet hende Livet. Den ſamme Skare Kareter, der havde givet hende Mod til at vedblive ſit Forſæt, vendte tilbage og med ſpodſk Latter fortalte, at Stadens Indvaanere vare alt for ufølſomme til at ſkiønne paa de dem tilbudne Herligheder. Fortvivlet vendte hun Anſigtet fra den tølperagtige Stad, beſvimede, og af Græmmelſe beſluttede, da hun kom til ſig ſelv igien, at begrave ſig under Nordens Jis. I dette Forſæt nærmede hun ſig Staden, og tre gange forgieves ſøgte at beſtige dens Volde.

I den

I det samme blev hun en Karetvaer, kaste-
de sig i den, og slap paa den Maade ind.

Neppe var hun kommet giennem Por-
ten, førend Kareten gik i Stykker. Af
Frygt for at blive anholdt af Vagten, løb
hun bort og søgte Skiul i nærmeste Huus,
hvor hun dog ikke kom længere end i Døren.
Her modte hende Tarvelighed, Nøisomhed
og Huuslighed. Forskrækket styrtede hun
ud paa Gaden, fløi som en Furie fra Huus
til Huus, indtil hun endeligen langt fra op-
dagede en Sveitser. Her begav hun sig ind,
og tilbragte den første Nat triumpherende.

Hendes Herredømme indskrænktes des-
uagtet lang Tid til et ringe Antal Huse.
Først da begyndte det at udvides, da der
skabtes Excellencer, Grever, Baroner, Fri-
herrer, Conferents-Justits-Cancellie-Krigs-
raader, og al den øvrige Forskiel paa Men-
neskker, som de tilbagevendte Franske Moder,
Moder og Regieringskonst indførte.

Nogen Tid derefter saae Kiedsomme-
lighed med inderlig Fryd den første Steen

leg-

legges til et Comoediehuus. Naar det bliver ferdigt og kommer ret i Drift, sagde hun ved sig selv, skal Borgerstanden ligesaa villigen som Adelen erkiende mig for Beherskerinde.

Comoediehuset blev ferdigt, og som det altid er gaaet, at Menneskет aldrig lader sig nøie med Tingenes Brug, saa gik det og her. Man fandt Smag i Forlystelser, og de tilladelige og uskyldige fødte af sig utilladelige og straffværdige, indtil de som en vældig Strøm bortførte os med sig. Man gik dagligen dybere og dybere ned i Vellystens Dal, indtil man endeligen er kommet i en Afgrund, hvoraf man efterlader Efterkommerne til Arvegods at drage os op.

Hvor man kommer frem, bliver man vaer: Vertshuse, Brændeviinsboer, Skienkestuer, Viinkieldere, Dandseboer, Dandseselskaber, Bal, Middags- og Aftensmaaltider, Klubber, og et fornemmere Slags, som man kalder Inclinationsklubber, dramatiske Selskaber, og hvor man ikke kan finde paa anden Maade at dræbe Tiden,

den, dræbes den ved Spil. Saa lever man om Vinteren. Om Sommeren tilbringes Tiden ved Lyſttourer og ved Ophold paa Lyſtſtederne, hvis tiltagne Mængde tilſtrækkeligen bevidner Trangen dertil.

Stolt af ſit udbredte Herredømme, og begierlig efter at beſkue ſine Hænders Gierning, en utrolig Mængde uſle Slaver, foretog Kiedſommelighed ſig at giennemvandre Staden. Alle Huſe ſtode hende nu aabne. Den gamle Sparſommelighed og Huuslighed var forſvunden. Ingenſteds fandtes Rok, Haſpe og øvrige Redſkaber, der vidne om huuslig Flid. Overalt fandt hun til ſtørſte Glæde Comoedier, Romaner og den ſaa kaldte Moerſomhedslæsning. Hun begav ſig paa Bagſalerne, og end ikke her ſavnede hun ivrige Venner og Tilbederinder. Hun forefandt Veninder, hvis af Udſlæt udſpilede Fingre neppe kunde holde den Kam, der ſkulde give Haaret den Dannelſe, Moden fordrer. Hun lod Øinene løbe omkring i Værelſet, og blev intet vaer uden en Pudderæſke, Duunqvaſt, og den øvrige, ſaa kaldte, Stads. En Caffekande og dertil

hørende Redſkaber var det eneſte, der pry-
dede Kiøkenet.

At Fortrædelighed, Avindſyge og en ubeſkrivelig Utilfredshed herſkede overalt, behøves ikke at ſiges. Menneſket, der ikke beſkieftiger ſig med nyttige og anſtændige Foretagender, kan ikke undgaae ſaadan Forfatning. Arbeidſomhed allene fører til Dyd, og denne giør lykkelig.

Overmodig af ſin Seier, og indbildende ſig, at alle havde bøiet Halſen under hendes Aag, ſaae Kiedſommelighed en bunted Skare, der ſyntes at belee og trodſe hendes Herredømme. Endſkiønt Skaren var ſtor, og enhver iſær havde noget, der var ham eget, kom de dog alle overeens i viſſe Egenſkaber, der give Beſidderne lovlig Adkomſt og fuldkommen Ret til Æretitlen: Daare. Med dette ærværdige Navn betitles her hele Skaren.

Sind og Sands fordervende Forlyſtelſer og Udſvævelſer fryde Daaren. De Mægtiges og Stores Smil, der nedſendes

til

til ham, oppuſte ham; et Tryk i Haanden henrykker ham ſaa ganſke, at han ſvær paa og ſetter ſit Liv til Pant, at hans Velynder er ophøiet over alt jordiſkt, og hans Fortieneſter ſtørre end nogen Dødeligs. I Forgemakker, hvor Tiden ſaa grueligen dræbes, føler han ikke til nogen Kiedſommelighed. Stolende paa ſin Uforſkammenhed, er han vis paa Fortrinet for den beſkedne, der ikke kan fornedre ſig til at giøre Opvartning hos Tieneren og tage ham i Haanden. Kiendt af Tieneren, kan han ikke være Herren ubekiendt, og altſaa kan han giøre vis Regning paa naadig Modtagelſe og naadigere Bønhørelſe. Mæcenen, der kiender Værdien af, at kunne give Embed og Fortieneſter, lader ikke Leiligheden gaae ubenyttet bort. Gaves Embedet til den fortiente, havde han ikkun giort ſin Pligt.

Skueſpil er for ham Hiertefryd. Han kiedes ikke derved, at Suffløren mere høres end Skueſpilleren; at Lyden er uartikuleret; at Mine, Gebærde, Anſtand ſige det modſatte af det, de ſkulde ſige. Lyſene i Skueſpilhuſet er ham Soel, Damerne Roſer

ſer og Blomſter, og han ſelv er Sommer-fuglen, der flagrer fra den ene til den anden. Berøvet diſſe Saligheder er den liden Deel af Dagen, der ikke opofres Søvnen, ham det ſamme, ſom Plasregn Sommerfuglen. Den giør Støvet paa hans Vinger vaadt, der tynger ham ſaa meget, at han mere død end levende kryber omkring. Det fra Naturen vanartede Menneſke ſkyer Dagens Alting oplivende Soel, og elſker det af Konſten frembragte dræbende Skin. Intet Under, thi hans Værd kan alene bemerkes ved Lys. Hans ſelvgiorte Rødme, der ſkal foreſtille Uſkyldighed; den ham omgivende vellugtende Dunſtkreds, der ſkal bortdrive den ſtinkende Sveds og Aandes Virkning; hans hele Paaklædning og hele Perſon trænger til Lys, for at blende.

Alle ſandſelige Forlyſtelſer uagtet, ſom Daaren opofrer ſig, hver iſær efter Omſtændighederne og given Leilighed, og ſom ſynes at vidne om Glæde og Tilfredshed, er Daaren Kiedſommeligheds Slave. For ſvag til at beſkieftige Sielen, og for lad til at give Legemet noget at forrette, overgiver

han ſig ganſke Sandſerne og Lidenſkaberne, der tilfredsſtillede, føde Græmmelſe, Nag og Qval. Tiden, han ikke veed at bruge, er ham et Helvede. Sandſerne, der ſaa ofte ere pirrede, have tabt Følelſe, og Lidenſkabernes Ild, der ſaa ofte tændtes, er udbrændt; den usle, den elendige Slave, der ikke er ſkikket til at modtage Frihed, ſtaaer reddesløs tilbage, indtil Døden giør en Ende paa hans Jammer og Qval.

Vellyſt, ſiger en af Alderdommens Forfattere, leder til ſkiendige Udſvævelſer; Dyden tillader ingen uanſtændig Opførſel. Endſkiønt nogle Ulykkelige ikke mangle Vellyſt, ere de dog blevne det formedelſt Vellyſt. Kunde Dyden, der ofte mangler den, aldrig trænger til den, blandes med den, ſkulde dette aldrig finde Sted. Dyden er noget høit, ypperligt, kongeligt, uovervindeligt, ſtandhaftigt; Vellyſt noget nedrigt, ſlaviſkt, ſvagt, forgængeligt, hvis Opholdsſted og Boepæl Forlyſtelſeshuſene ere. Dyden finder man i Templerne, i de offentlige Forſamlinger i Raadhuſet; den ſtrider for Fædrenelandet, trodſer Hede og Kuld;

dens

dens Hænder ere tykhudede. Vellyst søger ofteſt Skiul og elſker Mørket; den opholder ſig i Bade- og Svedehuſene, og de Steder, ſom frygte Politiet; den er qvindagtig, uden Marv, glindſer af Drik og Salve, er bleg eller ſminket, og guſten af Medikamenter. Det høieſte Gode er udødeligt; det kan ikke forgaae; det kiender hverken Mættelſe eller Fortrydelſe. Thi den forſtandige Mand paatager ſig ikke forſkiellige Skikkelſer, og hader ſig ikke ſelv; den viſeſte forandrer intet. Men Vellyſt, naar den meeſt fornøier, udſlukkes. Den indtager ikke meget Rum, derfor opfylder den det haſtig. Den opvækker Kiedſommelighed, og efter Nydelſen Væmmelſe. Det kan ikke være beſtandigt, ſom idelig bevæges, og det kan ingen Varighed have, ſom kommer i en Haſt, og forgaaer ved Brugen; thi derved er det kommet til den Punkt, hvor det maae holde op. I det det begynder, iler det til Enden. Glæde er ikke Dydens Belønning eller Kilde, men dens Tilgift. Den behager ikke, fordi den forlyſter; men den forlyſter, fordi den behager.

Klokke uden Knebel.

Blant de mange Ting, ſom den romerſke Kirkes Geiſtlighed haver vidſt at giøre til Guldgruber for dem ſelv, og til Overtroes og Fordommes Kildevæld for deres Menigheder, ere Klokker ikke en af de ubetydeligſte. Ved Ceremonier, der nærme ſig meget Guds Navns Misbrug, om ikke Forhaanelſe, have de givet dem en, af Overtroe og Vane vedligeholdt, Værdie, Kraft og Hellighed, ſom ſkulde ſynes utrolig, naar man ikke kiendte Fordommes Magt, og vidſte, at hvor der findes Driſtighed nok til at foreſlaae Urimeligheder, ſavnes ſielden Lettroenhed, der antager dem.

En Kirkelov, angaaende Klokkers Indvielſe, udgiven 1549 paa Kirkemøderne i Maynz, Cøln og Trier, der gielder endnu i viſſe Lande i Tydſkland, i Italien, Spanien, Portugal og øvrige catholſke Lande, byder følgende: "Den til Indvielſe færdige Klokke ſkal hænge ſaaledes, at Biſpen kan gaae rundt om den. Først ſkal han med en ſvag Stemme ſynge nogle Pſalmer, og derpaa indvie noget Salt og Vand, ſom han ſammenblander. Med dette ſkal

han

han aftoe Klokken, og derpaa med den hellige Olie giøre Kors paa den. Dette forrettet, ſkal han paa det ivrigſte bede til Gud: at, naar der kimes eller ringes med Klokken, Troe og Kierlighed maae vore og tiltage i Menneſkenes Hierter; alle Dievelens Renker forſtyrres; Hagel, Lynild, Storm, Uveir og alle andre Plager forjages eller formildes. Naar Biſpen efter denne Bøn med et Klæde har aftørret de med Olie giorte Kors, ſkal han giøre ſyv andre Kors uden paa Klokken med den hellige Olie, men kun et Kors inden i, hvorpaa han iſtemmer en Pſalme, og ſætter Røgelſekarret under Klokken, at den opſtigende Røg kan forjage de onde Aander. Endeligen ønſkes Klokken til Lykke, og Menigheden giver Biſpen et prægtigt Maaltid til Beviis paa deres Glæde og Erkiendtlighed.„ Kneblen iſætter, hvem det lyſter.

At opregne alt det, hvortil ſaaledes indviede Klokker bruges; Maaden, hvorpaa de bruges; de beſynderlige, tildeels naragtige, Optoge, Overtroe og Fordomme, de have foranlediget; de ſtore Capitaler, hvorfor Geiſtligheden udſtæder Vexler paa Evigheden, de have indbragt, vilde falde for

vidtløftigt; man vil derfor ikkun anføre en af de mørke Tiders Anordninger, denne nemlig: " Den herskende Menighed maae allene opfyl- " de Luften med dens Klokkers hellige Lyd. "

Denne de mørke Tiders Anordning følger vor, saa kaldte, oplyste og philosophiske Alder. Sees et høit, mod Skyerne ragende Taarn, der især i Stormveir truer med Fald, eller høres Klokkers Lyd fra et Taarn, er man vis paa, at Kirken tilhører den herskende Menighed. Endog ved Klokkens Lyd bestemmes Kirkens Rang. Den, hvis Klokke giver den groveste Lyd, er den fornemmeste.

Uerkiendtlige mod vore Lærere heri, Catholikerne, negte vi dem Taarn, Klokke, Kirke, og tilstæde dem allene et afsides liggende Bedehuus, hvori de maae anse det for en Naade, at maatte dyrke den Gud, der skabte Himmel og Jord for alle, og vil erkiendes og dyrkes af alle paa den Maade, de troe overensstemmende med hans Villie.

De Reformerte, der erkiende os for, og kalde os Brødre, behandles mildere, dog har vor Klogskab vidst at indrette det saaledes, at de ved alle Leiligheder maae føle den herskende Kirkes Overmagt. Man har tilladt dem at bygge Kirke, sætte et lidet Taarn derpaa, at hænge Klokker deri; men Knebler, uden hvilke Klokker største Delen ere unyttige, dem har man negtet og negter dem. Da

Da man i Chriſtian den femtes Tid ſvedede over det Spørgsmaals Opløsning: hvorledes Reformerte burde tilſtaaes Kirker, tog man enhver ſærſkilt Deel, der udgiør en Kirke, under Betragtning. Saaledes betragtedes Taarn, Klokke, Knebel hver for ſig, og paa den Maade lærte man saa nøiagtigen at beſtemme, hvad der burde og ikke burde tilſtaaes.

I Forveien havde Maſius, berømt eller berygtet for Stridbarhed, ſtræbt at beviſe, venteligen for at berede Gemytterne til chriſtelig Overbærelſe, at Reformerte efter deres Grundſætninger ere uſkikkede til at leve under en monarkiſk Regiering. En anden af vore Theologer drev ſin Paaſtand endnu videre. Han ſluttede ſaaledes: ſaalænge Jøderne ikke tillod Hedninger at nedſætte ſig blant dem, hvilte Guds Velſignelſe over deres Land; men da de tillode det, veeg den bort. Dette anvente han paa de Reformertes Nedſættelſe blant os, og ſluttede: at naar vi holdt dem fra vore Grændſer, kunde vi være viſſe paa Guds Velſignelſe. Hvor farlige de have forekommet en Præſt i Helſingøer, ſees af følgende Ord, ſom han 1688 har ſkrevet i Kirkebogen. "Tillader man, ſkrev han, at forandre Kirkeſange fra Latin paa danſk, (eller give de Reformerte Knebler i deres Klokker) da er ſlig Forandring at anſee ſom en Sprekke, hvorigiennem en ny vildfarende Lærdom liſter ſig ind i Kirken; thi herved aabner man Døren og Vinduer for falſk Lærdom, ſom ind af diſſe Aabninger kryber ind i Chriſti Faareſtie, og denne ny Lærdom, ſmitſom ved ſin Gift, vil anrette ſtor Nederlag paa Chriſti Hiord. „

Chriſtians Yndlinger, der havde tiltrukket ſig den kongelige Magt og Myndighed, og ſom Friderik den fierde ſiden maatte forviſe Hovedſtaden, vaagede ſaa ivrigen over de kongelige Rettigheder, at de endog troede ſig forbundne til at bortdrive det, man havde udgivet for en Skygge, der kunde fordunkle dem.

Saa-

Saaledes miſtede Danmark kyndige og duelige Fabrikantere, ſom man ſiden for ſtore Summer ikke have kunnet tilveiebringe, og nødte dem til at forlade det Rige, hvor de havde foreſat ſig at udbrede Indſigter, Kundſkaber og Vindſkibelighed, for at nedſætte ſig i Preuſſen, til hvis erhvervede Magt og Anſeelſe de unegteligen have bidraget meget, og derved beviiſt, at de have været gode og nyttige Borgere.

Myndighed, Fordomme, Stolhed, hierarkiſk Aand have uden Tvivl i denne Sag viiſt Prøver paa det Herredømme, de have over Mennesker, endog dem, der ſtolte af at have afſkaffet Blindheds og Overtroes Lænker, paaſtaae at giøre en rigtig Brug af Fornuften. Og er vor Tid, der lader en ſaadan Anordning gielde, vel klogere? Dog jeg er vis paa, den reformerte Menighed lidet ſkulde bekymre ſig om Knebler i deres Klokker, naar de befriedes fra Trommernes Bulder den Tid, de holde deres Andagt.

Den, der ikke gaaer i Kirke for et Syns Skyld, men i den rette Hensigt: at dyrke Gud, og ved de guddommelige Sandheders Overveielſe veiledes til at føre en chriſtelig Vandel, ham maae enhver Forſtyrrelſe, end ſige en Trommes Bulder, være høiſt ubehagelig, iſær naar han underholdes af en Prædikant, hvis grundige, kyndige og henrivende Veltalenhed giør et ſaadant Indtryk paa ham, at han intet heller ønſker, end at han ganſke kunde være Øre, for at høre, og Hierte, for at giemme de hørte Sandheder.

At de Reformerte eie ſaadanne Talere er ligeſaa ſandt, ſom det var ønſkeligt, at endeel af de Lutherſke vilde vælge dem til Monſtere. Da ſkulde Kirkerne ikke blive ſaa tomme, ſom de ofte ere.

Maanedskriftet
Kiobenhavns Skilderie.

No. 5 — 6.

Marts og April 1787.

Vellevnetslogik.

til alles, iſær fornemme Trygleres, Penſioniſters, embedſøgende uduelige Supplicanteres og Projectmageres Brug og Tieneſte.

Indledning.

Ubekiendt kan det ikke være, at der i Videnſkabernes grændſeløſe Rige gives mange Huler; men at nærværende Vellevnetslogik er funden i een af diſſe Huler, at den er opdragen deraf, og herved bringes for Lyſet, kan ikkun være bekiendt fra det Øieblik, den til det Almindeliges Nytte ſaae Dagen.

Med de mange andre Opdagelſer, det deels have ſkadet, deels gavnet Menneſkeſlægten, har den dette fælles, at den ſkylder en Hændelſe, ſom vil blive begravet i et evigt Mørke, ſin Opdagelſe og Tilværelſe. Dette merkværdige har den dog forud, at den er bleven opdaget paa et Sted, hvor den længe, uden at være videnſkabeligen foredraget, jevnligen har været brugt ikke uden Held og Fordeel, og det, ſom er det merkværdigſte, til en Tid, den uden Konſtens Hielp ikke ſynes at kunne nytte. Havde den været kiendt paa den Maade, ſkulde ikke i næſtafvigte Aar en 3000 Gieldſager have været indſtevnede for Hof- og Statsretten; Slutteriet ikke ſaa fuld proppet af Gieldbundne, ſom ſtørſte Delen af Jøder der ere blevne anviſte Logie, at mange af dem maatte opholde ſig paa Gangene; Fortegnelſen paa de fra Aſſiſtentshuſet uindløſte Panter, ikke været ſaa ſtort, at Trykken medtog nogle Bøger Papir o. ſ. v. Skulde derimod Mængden af Tryglerbreve, uforſkammede Anſøgninger og Projecter tiltage ſaaledes i viſſe Cabinetter, at de fra Vognmandslæs bleve til Skibsladninger, kan der ikke tvivles om en

Læ-

Læres Nytte, Brugbarhed, Vigtighed, der saa kiendeligen udbreder Virksomhed, Arbeidsomhed, Vindskibelighed.

Tager man ikke merkeligen feil, vil Forsdernes, Pensionisternes, Projectmagernes, Tryglernes store Skare her finde Anviisning, Veiledning og Midler, hvorved deres Ønsker opnaaes, deres Forlangende efterkommes, deres Vandel tryggiøres. De vil her lære at trygle og ødsle efter Grundsætninger, og bombardere Gavers, Gratialers, Forstrækningers, Privilegiers Uddelere og Bestyrere med saadanne Bevæggrunde, der nødvendigen maae trænge igiennem og aabne deres Medlidenheds Ocean. De vil erfare, at denne Vellevnetslogik er et Kort, hvorpaa Coursen med Sikkerhed kan afsættes, og tillige et Compas, hvorefter der uden Frygt for Stranding kan styres giennem Forgemakkernes blinde Skier og Grunde til de Hierter og Kasser, hvor der gives en tryg og sikker Havn for dem, der anløbe den efter denne Anviisning, og kaste Anker med tilbørlig Forsigtighed. Skulde de mod Formodning strande,

Quod procul ab illis flectat fortuna gubernans,
Et Ratio potius, quam Res perſuadeat ipſa,
Succidere horriſono poſſe omnia victa fragore,

bør de ene og allene tilſkrive dem det ſelv, at de have været uforſigtige nok, til ikke at holde rigtigt Beſtik.

Af det anførte ſees, at den Videnſkab, her foredrages, er nyttig, brugbar, vigtig, og ingen Overdaadigheds-Vare i Fornuftens Skatkammer. Skulde der desuagtet være nogen Tvivl herom, kaſte man et Blik tilbage paa de ſtore og forundringsværdige Ting, den har udrettet i dens raa uſlebne Tilſtand.

Mange Millioner har unegteligen den raa uſlebne Velleynetslogik tilvendt ſig fra Staten, og troligen udſat paa Rente hos Udlændinger, og hvad kan man da ikke vente ſig af den dyrkede, ſlebne, polerede? Millioner vil ikke forſlaae, det vil, om Lykken er god, ſtige til Billioner og derover. Ingen er villigere til at udgive Penge og bringe dem i Circulation, end den, der kommer let til dem, og ingen er ligegyldigere til hvem de udgives, end den, der er forviſſet om, at kunne leve paa Statens Bekoſtning.

Dog

Dog, det er ikke alene egne, men ogſaa Fremmede, der have vidſt at giøre en fortreffelig Brug deraf. Hidtil have alle Slags udenlandſke Gøglere fundet rigelig Næring blant os, og ſaa anſeelige Reiſepenge, naar de have forladt os, at de deraf have levet ſom Herremænd udenlands. Værdige de denne Lære Opmerkſomhed, og ſtudere den videnſkabeligen, kan ingen Tvivl være om, at Summerne, de drage af Landet, ville blive langt ſtørre og anſeeligere.

Men, vil den Kortſynede, der ikke ſeer det, der ligger for Fødderne af ham, ſige: Hvilken fordømmelig Lære, der berøver os alt vort kiere Guld og Sølv? — Ven! ſeer De lidet videre om ſig, vil De ikke fordømme den. — Danmark har fra lang Tid ſiden giort ſig al optænkelig Umag for at ſende Penge ud af Landet, og endnu i vore Dage følger man ſamme Grundſætninger troligen. Vel indſeer jeg ikke ganſke tydeligen, hverken Grunden eller Nytten af en ſaadan Opførſel; men ſaaledes ſlutter jeg: Følger man endnu de Grundſætninger, man længe har fulgt, endſkiønt de haandgribeligen have været forbundne med

Næringsſtandens Undertrykkelſe, Ødeleggelſe og Undergang, maae de venteligen have deres gode og fordeelagtige Side, ſom ſees af dem, der ere ſatte paa de Steder, hvorfra de kan overſee det Hele, og vil engang i ſin Tid blive ſeet af alle, naar Forklaringen om Rytten, den altonaiſke Banque og andre Indretninger ſkulle ſtifte, kommer for Lyſet. Imidlertid benytte man ſig af følgende Grunde, ſom uden Tvivl komme Sandheden meget nær: „Vore Kierlighedsgierninger bør ikke indſkrænkes til de ſnævre Grændſer, vi kalde Fædreneland; det er bedre at give end at modtage; Daarſkab er det at modſætte ſig Tingenes Løb. De Penge, der ere udſendte og udſendes, vende af ſig ſelv tilbage med Renters Rente, og ſkulde de bie for længe, kan en Hær af os ſelv dannede Handels-Speculationer iværkſættes og udſendes, der ufeilbarligen ſtrax vil bringe dem tilbage. Begrebet, menige Mand gior ſig om en ſynkende Stat, er grundfalſkt. Den ſynkende Vægtſkaal er uden Modſigelſe den vægtigſte; den ſynkende Stat er altſaa ogſaa den vægtigſte. Den Attaliſke *) Arv gior-

*) Attalus, Konge i Pergamus, giorde et Teſtament, eller rettere; Romerne giorde det for ham,

giorde Romerne lade, dovne, yppige, overdaadige, vellyſtige. Samme Virkning have Bancoſedler og Actiebreve havt paa os; det er altſaa got at betage dem deres Værdie, eller det, ſom er det ſamme, deres Skadelighed.“ Meget, overmaade meget, kunde tilføies, naar ikke det anførte var meer end tilſtrekkeligt til at bortrydde de Tvivl, der kunde opſtaae i et og andet Hierte om denne Læres Nytte.

Vellevnetslogikens Oprindelſe og Nytte, haaber man, er tydeligen lagt for Dagen. For Tydeligheds Skyld tilføies her endnu med faa Ord: hvad man har at lære og hvorledes det læres beſt.

Først maae man giøre ſig Umag, tydeligen at begribe og fatte Trygleriets førſte Grundſætninger. Naar man har bragt det ſaavidt; beſidder man Forſtand. Bringer man det dertil, at man forſtaaer at ſkielne

ham, hvorved det Romerſke Folk indſattes til hans Arving. Med Kaarden i Haanden forſvarede, bemægtigede og førte de Arven til Rom; men med den fulgte alle Aſiens Laſter, der endog førend de kom til Rom, viſte deres ſkadelige Indflydelſe og Virkning paa Romernes Tænke- og Handlemaade.

mellem og vælge det meeſt frugtbringende; har man opnaaet den Grad, der fortiener Navn af Viisdom. Veed man at anvende det meeſt frugtbringende paa fordeelagtigſte Maade; er man i Beſiddelſe af Klogſkab. Kan man beviſe alt med uimodſigelige Grunde; er man Meſter, og har Videnſkaben fuldkommen inde. Udøver man den heldigen, er man i fuldkommen Beſiddelſe af Trygler-Konſten, og altſaa tillige i alle de uſkatteerlige Fordele, Vellevnetslogiken ikke allene lover, men endog forviſſer dens Dyrkere.

Vellevnetslogiken læres beſt: ved retteligen at foreſtille ſig Trygleriet; ved rigtigen at dømme om alt desangaaende, og endeligen ved tilbørligen at ſlutte eller drage upaatvivlelige Slutninger deraf.

Opmuntring til ſaadan en Videnſkab, vilde være ligeſaa overflødig, ſom at opmuntre Børn til at ſpiſe Lekkerier; den Gierrige at elſke Penge; den Vellyſtige ſandſelige Forlyſtelſer; den Forfængelige Pragt. Egennytte har til alle Tider talt høiere end Pligt, og hvorfor ſkulde den være mindre mægtig nu? Lærer den at ſkiule ſig under Fædrenelandskierlighedsog Pligts Maſke, er den deſto viſſe-

vissere paa at naae Maalet, et saa overlydt Frydeskrig, at den gispende Næringsstands sidste hule Suk ikke høres.

---

§. 1.

Den naturlige Vellevnetslogik.

Daglig Erfaring lærer, at der gives mange dygtige, saavel Tryglere som Velyndere, hvoraf hine, ubekymrede om visse og faste Regler, allene ved idelig Øvelse have lært uden Sky at forlange og giøre Paastand paa Embeder, Titler, Gaver, Pensioner, Gratialer o. s. v.; og disse paa samme Maade at tilstaae og give dem. De første have intet andet at holde sig til og veiledes af, end Givernes Svagheder, som de smigre, og deres Samvittigheds-Saar, hvori de gyde nedrig Roes, der fuldkommeligen døvgiør den svage tilbageblevne Følelse af Ære, Pligt og Samvittighed. De sidste derimod som ikke ved Fortienesters Vægt, men ved Cabaler, Partier, Rænker, maskerede Udy-

der, ere blevne løftede i Veiret, bekymre ſig ikke om andet, end at de Tiggere og Tryglere, ſom de ſkienke deres Fortrolighed og Statens Penge, kan tiene dem ſom Speidere, Splidſættere, og den velbaarne Givers Dyders, Handlingers og Fortieneſters Udbaſunere, deels ved Tale, deels ved Vers, Panegyriker, Recenſioner, Statiſtiker, Aviſer o. ſ. v. Grunden, hvorpaa de begge bygge, en lykkelig Hukommelſe, grændſeløs Uforſkammenhed og Nedrighed, er dem dog ligeſaa farlig ſom Strandbredden den ukyndige Skipper, der ikke tør tabe den af Sigte. En opkommen Storm kaſter ham paa den Bred, der veiledte ham, og Bølgerne knuſe ham; en liden paa den politiſke Horizont opſtigende Skye river dem Roret af Hænderne, adſplitter og ſønderbryder det ſtaaende og løbende Redſkab, og kaſter det haſtig ſønderbrydelige Vrag ſaaledes mod Retſkaffenheds Klippe, at deres Skiendſel bliver hver Mand bekiendt. De blive kiendte og anſeete for det de virkeligen ere: Statens Skatkammers Røvere; den arbeidende Bondes og Haandverksmands Ødelæggere; Flids, Vindſkibelighedes og Virkſomheds Undertryk-

kere,

lere, og Ørkesløsheds, Ladheds, Dovenskabs Befordrere. Anden Løn og andet Udfald kan deres uvidenskabelige Foretagende og Opførsel, hvorved de for en Tid løftedes i Veiret, udbasunedes, forgudedes, ikke vente sig.

§. 2.

Den videnskabelige Vellevnetslogik.

Endskiønt den naturlige i mange Tider har forskaffet dens Udøvere paa den ene Side rigelig Underholding, og paa den anden et langt hæderligere Navn og fordeelagtigere Rygte, end de nogensinde fortiente; kan det dog ikke negtes, at den lange og sure Erfaring har medtaget og spildt megen Tid, der undertiden end ikke er bleven erstattet. De have vandret, eller rettere sagt, tumlet omkring ved Maanskin, der kaster en Skygge fra Gienstandene, og giver dem et Udseende, der forvirre og forvilde. Havde de derimod ladet det videnskabelige Lys bestraale og oplyse Veien, skulde de have giort trygge, visse,

sik-

ſikre Skridt derpaa, og ikke, ſom alt for ofte er ſkeet, ſnublet og kolbøtteret latterligen og ſkammeligen. Da ſkulde ikke de efter Ære og Magt paa Statens Bekoſtning higende, have udſeet og valgt til deres Handlingers Forſvarer, den, der kunde være ubeſindig dum nok til offentligen at ſige: at han var nødt til at viſe Mishag over, at deres Handlinger i deres fulde Nøgenhed lagtes for Dagens Lys; der ved at anbringe Skumlen, Perſiflage, Ukyndighed med megen Selvtillid kunde indbilde ſig at have giort ſine Sager herligen, uden at kiende eller agte den almindelige Regel: at det man ubeviisligen beſkylder en anden for, falder med Skiendſel tilbage paa Beſkylderen; der tør giøre Paaſtand paa Philoſophie, endſkiønt den ikke vines i hans hele Foredrag; og endeligen der kan troe, at finde Skiul bag en Maſke, der let aftages og vil blive aftaget, og aftaget viſe, at den, der ſtak derunder, er en Leieſvend, der nødtes, ſom han ſelv tilſtaaer, at lyſtre Ordre.

Saadanne og utallige andre Misregninger vil undgaaes, ved at bringe alting under viſſe og faſte Regler, der viſe en ſikker

Maa-

Maade, ſtedſe at finde det Sande der, hvor man vil, det ſkal findes; at udrydde alle Fordomme og med dem alle Vanſkeligheder og Ubehageligheder, ſom de ſaa kaldte Fordomsſvangre, ſuurtænkende, ondhiertede og ondſkabsfulde kunde legge dem i Veien til Hindring i deres priſelige Foretagende, at forandre, forvirre, forſtyrre den Orden, uden hvilken alting maae gaae til Grunde.

Hindringerne, der maae ryddes af Veien, ere Sparſomhed, Ærlighed, Ære, Fortieneſter, Retſkaffenhed, kort, alle Dyder; men da diſſe endnu ikke have tabt blant menige Mand den Agt, de fortiene, bør man aldrig nævne dem, hvor de kunne opvække et ſkadeligt Begreb, men i deres Sted beſtandigen ſkrige paa Fordomme, Lidenſkaber, Dorſkhed, Mørke i Forſtand og Hierte, Dumhed. Paa den Maade vil de letteligen qvæles, forjages, udryddes. Med Pander, glindſende, ſom de af Ternen vel ſkurede Kiedler, og med Kinder, der ligne den vel fødte Koes Yver, vil Trygleren og Giveren fremſtaae til almindelig Glæde, Høiagtelſe, Beundring, Henrykkelſe. Skurerne i det ſkumle Aaſyn, der vidner om en

bræn-

brændemerket Samvittighed, vil man ikke blive vaer. Høit og ſtolteligen vil der blive talt overalt, paa Gader og Stræder, paa Hiørner og Korsveie, om gode Hierter, om Planer, om Velſignelſer, hvor der ikke findes mindſte Spoer dertil. Den elſkte Uorden vil fredes, trives og udbredes overalt. Det agtede, ærede, rige Vindmagerie, Pralerie, Projectmagerie, Skryderie, vil blomſtre, formere og efterlade ſig en utallig Yngel, der bliver en uudtømmelig Planteſkole for Tryglen. Den qvalte Følelſe af det Sande, det Ædle, det Høie; Glæden over Bevidſtheden af egen Uforſkammenhed; Foragt for Retſkaffenhed; Lethed og Færdighed at kaſte Haan paa Fortieneſter, vil udtørre alle Kilder, give det døende Statslegem Raadeſtedet, og frembringe et langt herligere og ſkiønnere. Den yderſte Fordærvelſe og Uorden grændſe ſaa tæt til Forbedring og Forædling, at Overgangen næſten er ukiendelig og uſynlig; det altſaa, der forkorter Veien dertil, kan vel ikke være andet, end et eftertragteligt Gode. At man maae begynde der, hvor man ſlap, det vil intet ſige: Opbyggen og Nedbryden forſkaffer Arbeid,

heid, befordrer Virkſomhed og udbreder Vindſkibelighed.

Forſte Hovedſtykke.

§. 3.

Sandhed.

Sandhed er Tingenes Overeensſtemmelſe med vore Ønſker. Det kommer altſaa ikkun an paa at ønſke ret.

Tryglerne ønſke ret, naar de ikke betragte Tingene ſaaledes, ſom man almindeligen foreſtiller ſig dem; men ſom Egennytten vil, de ſkal være. F. Ex. Tryglerne anſee ikke, og bør ikke anſee Statens Penge og Embeder, ſom Ting, der bør anvendes og betienes til dens Nytte; men betragte dem ſom Ting, der allene beſtemtes til at tilfredsſtille deres umættelige Begierligheder. Uddelerne, i hvis Hænder Statens Penge og Embeder betroes, bør ikke anſee dem ſom Midler til at befordre Statens Vel; men an-

anvende hine og beſætte diſſe ſaaledes, at de blive Velſtandskilder for de af dem yndede, iſær deres egne Familier, og Midler, hvorved deres egen Ære, Magt og Høihed grundfæſtes.

§. 4.

Uſandhed.

Uſandhed er Tingenes Uovereensſtemmelſe med vore Ønſker.

F. Ex. Det er uſandt og falſkt, naar man foreſtiller ſig, at et Embed paalegger Pligter, og at der til deres Opfyldelſe behøves Indſigt, Duelighed, Redelighed og Mod. Derimod ſluttes rigtig, naar man ſlutter ſaaledes: Fordi det Embed kaſter noget anſeeligt af ſig, per fas & nefas, derfor bør jeg ſøge det. Faaer jeg det, beſidder jeg udforderlige Egenſkaber nok til at forvalte det, om ikke ved ſig ſelv, ſaa dog ved en Fuldmægtig.

Ligledes var det en fordømmelig falſk Tanke, om det kunde falde nogen ind, der at-

attraaede en Pension, at anstille følgende Betragtning: kan Staten taale at give saa mange Penge for intet og til intet? Har jeg i mine Velmagtsdage gavnet Staten saameget, at denne Pension ikkun er Rente af den Nytte, Staten aarligen høster af mit Arbeid. Sandt og rigtigen tænkes om Pensioner, naar de Penge, som derved bekommes, ansees for saadanne, der ingen Eiermand have, og som jeg bør tiltrygle eller tilvende mig, fordi jeg behøver eller ønsker mig dem.

§. 5.

For at kunne trygle, ødsle og i alle Henseender handle overeensstemmende med Sandhed og Usandhed, fordres ikke allene Mængde af Ønsker, men tillige tydelige Grundsætninger; thi herpaa beroer den ædle Trygler- og Ødsle-Færdighed, hvorom i næste Hovedstykke handles skal.

Andet Hovedſtykke.

§. 6.

Om Trygler- og Ødſle-Sindelaugets eller Hiertets Beſkaffenhed, Bevægegrunde, Ønſker, Maade at foreſtille ſig Tingene paa.

At et Trygler- eller Ødſle-Hiertet kan ønſke, glædes og frydes, dertil udfordres:

For det første: mange Ønſker, uden at eftertænke, enten de ere lovlige eller ulovlige, fornuftige eller ufornuftige, rimelige eller urimelige, beſkedne eller nedrige.

Overeensſtemmende hermed, ønſkes Penge, fordi de ere Penge; Embeder, fordi de forſkaffe Penge; alt nævneligt og unævneligt, ſom paa nogen Maade kan troes at føre til Velleevnet, eller det, ſom er det ſamme, Lediggang. Efter ſamme Grundregel udøſer Giveren Statens Penge, fordi Tidernes Viisdom og kloge Medlidenhed have henviiſt nøiagtigt offentligt Regnſkab for offentlige Penge blant fordømmelige Skikke, der

der ikkun vidne om barbariſk Haardhed og Gruſomhed.

For det andet: Trygleren bedømmer ikke. Han ønſker allene, det er: han ſammenſætter og forbinder de ønſkte Ting med ſin egen indbildte Trang, og herefter beſtemmer han, hvor ønſkelige de ere, hvormeget de paſſe ſig til Lediggangs og Vellevnets Vedligeholdelſe. Giveren derimod overveier, hvormeget den, der modtager Gaven, kan hielpe til at ſkiule, eller om det ikke lader ſig giøre, at beſmykke gamle Uredeligheder, Fremſuſenheds og Paaſtaaenheds Feil.

For det tredie: Af alle de utallige Ønſker, ſom giennemvandre, opvarme, oppuſte, henrive Trygler- og Ødſle-Hiertet, danner Vellevnets-Fornuften ſig Begreber, Domme og Slutninger. Herved maae dog noie legges Merke til, at det der i Fornuftlæren kaldes Begreber, Domme, Slutninger, er her Ønſker, Tilbøieligheder, Lidenſkaber.

Corollarium, eller Tillæg, hvilket Ord ſiden bruges, iſteden for Konſtordet. Tre Ting iſær, har Vellevnets-Fornuften med at giøre: at forſkaffe ſig Forraad og

Overflødighed af Ønsker; at sammenligne og sammensætte dem; at iverksætte og fuldføre dem.

Tredie Hovedstykke.

§. 7.

Om Talen.

Enhver Konst, enhver Videnskab, har sit eget Sprog, der er forskiellig fra det almindelige, ikke allene i Henseende til Ord, men og i Henseende til de Begreber, man forbinder med almindeligen antagne Ord. Dette gaaer ikke sielden saavidt, at den uindviede end ikke fatter Meningen. Heri har Vellevnetslogiken et Fortrin, der ikke kan giores den stridigt af nogen menneskelig Videnskab. Trygleren veed saa konstigen at sammensætte, fremsætte, og give Ønsker et saadant Eftertryk og en saadan Virkning, at de fuldkommeligen fortiene at sættes ved Siden af Orphei Lyre. Mennesker og Dyr, Træer og Stene, Jordens Indvolde og Ha-

vets

vets Rigdomme lyſtre ligeſaa villigen hines Vink, ſom dennes Lyd. Dog dette er ikke nogen rhetoriſk Figur, men Virkeligheder, ſom ſees dagligen. Hiſt ſees en Mængde opløftede paa Tindingen af jordiſk Æres, Rigdoms, Vældes Tempel; der en Mængde nedſtyrtede i Uſelheds, Elendigheds, Foragts ſorte Hule, og hvilken var Kraften, der frembragte denne Virkning? Vel anbragte og fremſatte Trygler-Ønſker. Hiſt ſees en Bygning af Steen og Tømmer ſaa konſtigen ſammenſat, at den forlyſter Øiet, og ved det virker ſaaledes paa Nerve-Syſtemet, at Sielen derover finder Vellyſt og Henrykkelſe; her ſees Hauger og Parker, til hvis Prydelſe man har giort Vold paa Jordens Indvolde. Spørges om Kraften, der frembragte alt dette, erfares atter, at det er Virkninger af Trygler-Ønſker. Trygler-Talen er altſaa et ſublunariſkt Mirakel, der fortiener ſtørre Beundring end de ſaa høiligen berømte Verdens ſyv Underverker, og det blind Ukyndighed tilſkrev Lykken, tilkommer hiin. Det er nu ikke ſandt:

Si Fortuna volet, fies de Rhetore Conſul:
Si volet hæc eadem, fies de Conſule Rhetor;

Men dette er ſandt: Trygler-Talen formaaer alting; den vender op og ned paa alting efter Behag.

Førend Trygleren kan bringe det saavidt, maae adſkillige Forberedelſer være gaaet i Forveien. Han maae have qvalt Følelſen af alt det, der er Menneſkets Adel værdigt; han maae have lært at ſee ned paa Arbeidſomhed, Tarvelighed, Fortieneſter, Dyder, Pligter, Religion, ſom pøbelagtige Forretninger og Fordomme. Havde han fælles Følelſer med menige Mand, og forbandt han ſamme Begreber med Ord ſom de, maatte han handle ſom Pøbelen. Hans Tunge vilde blive bunden; hans Anſigt bluſſe af Skamfuldhed; hans Tale blive ubehagelig ſtammende; og hans Stilling og Adfær falde Velynderen ufordragelig, ſom heraf ſtrax vilde ſkiønne, at han ikke var hans Yndeſt, Maade, Bevaagenhed og Fortrolighed værdig.

Ordene maae være bløde, søde, velklingende, harmoniſke, dog saa fyndige, henrivende, uimodſtaaelige, og giennemtræn-

trængende ſom Vinden, hvis giennemtrængende Magt intet modſtaaer.

Den heraf ſammenſatte Tale maae være en ſagte Lyd, Klynken, Knurren, Mumlen, eller hvad andet, der ligeſaa behageligen, ſom den rindende Bæks Bruſen eller Veſtenvindens foraarlige Suſen, forlyſter, henriver, i Søvn dyſſer Menneſket, der kan føle Naturens Yndigheder, og ikke modſtaaer deres Virkninger modtvilligen.

Fremfor alting bør Trygleren ikke glemme at krydre ſin Tale med utallige Ønſker, udtalte i afbrudte Ord og konſtigen iblandede Suk, ledſagede af forſtilte Taarer, Udraab mod Uretfærdighed, Haardhed, Grumhed, Løfter om Livs Opofrelſe, og Strømme af Bønner til Himmelen.

For ikke at forvildes i Talen, og at der ikke ſkal blive talt om andet end det, der bør tales om, bør Trygleren nøie agte paa og aldrig tabe af Sigte: Subjectet eller Tingen ſelv, der tales om; Prædicatet, eller hvad der kan og bør ſiges om Tingen; og endeligen Copula, eller det, der beſtemmer, om Prædicatet paſſer ſig til Subjectet.

Subjectet er ene og allene Trygleren. Hverken Stat, Pligter, Fortieneſter eller hvadſomhelſt nævnes kan, der ikke er Trygleren eller geraader ham til Fordeel, kommer i Betragtning. Ham allene bør der ſees paa, og naar han ikkun troſtes, hiſvales, hielpes og ſedes, ſiger det intet, at menige Mand ſulter, tørſter, vanſmægter. I ham bør al Lykſalighed, ſom Soelſtraalerne i Brændeſpeilet, ſammenſtremme.

Prædicatet eller det, Trygleren bør tale, kan være utalligt; dog vil han erfare, at det letteligen bringes til et eller andet af efterſtaaende. Han bør beraabe ſig paa ſin uforſkyldte Nød og utallige Fortieneſter, der ſaaledes have ſtukket Avind i Øinene, at den kalder hans Arbeidſomhed Dovenſkab; hans Lyſt til at gavne Higen efter fremmed Gods; hans tarvelige Levemaade Overdaadighed og Vellyſt. Han bør viſe, at hans Trang er uophørlig, fordi de Ulykker, der foraarſage den, ere evigvarende. Han maae nemlig boe prægtig, leve bedre, og i alting opføre ſig efter ſin Stand, og alt dette virker Trang, fordi der er ingen Forſlag i Penge. Med levende Farver maae han foreſtille, at det er

meer

meer end gruſomt, at negte ham det, der tilſtaaes andre. Men fremfor alting maae han ikke glemme at oplefte til Skyerne Giverens ædle, følſomme, gode Hierte, uforlignelige Ædelmodighed, opklarede Forſtand, og Dyder, hvis Klarhed, Skionhed, Glands lige ſaameget fordunkle alle andre menneſkelige Fortieneſter, ſom Solens Lys alle Stierners, Planeters, Cometers. Og deraf drages den Slutning, at Velgiøreren engang i ſin Tid, hiſſet vil komme til at ſkinne langt mere end Solen paa det udſtrakte Firmament.

Copula er enten ſtor Familie, eller Smiger, Forræderie, udviſte Høflighedstieneſter, tilſnegne Løfter, Skik og Brug, og endeligen allehaande Fortieneſter, ſom ingen, der dømmer efter almindeligen antagne Begreber, kunde drømme, tilkom ſaadant Navn.

Skulde Trygleren, efter troligen at have fulgt de foreſkrevne Regler, ved ſin Tale ikke udrette det, han attraaede og ønſkede, bør han derfor ikke mistvivle, ikke engang lade Modet ſynke. Den tordnende Jupiters Gemalinde maatte friſte ſamme

haarde Skiebne, at ſee ſit Foretagende mislinge. Maaden, hvorpaa hun hialp ſig ud af hendes Forlegenhed, og gav Sagen en lykkelig Vending, bør tiene Trygleren til Retteſnor. Hun anſaae det ikke neden for hendes Værdighed, at forſøge alle Ting. Kan jeg ikke, ſagde hun, bevæge Himmelen, vil jeg bevæge Helvede *). Hun vendte ſig derpaa til Alecto, overdrog og betroede hende Sagens Beſtyrelſe og Udførſel. Alecto's første Foretagende var, at begive ſig til Amata, ſom

Femineæ ardentem curæque iræque coquebant,

og ſaaledes bragtes Maſkinen i Gang. Paa ſamme Maade bør Trygleren, naar der møde ham ſaadanne Vanſkeligheder, ſom han ikke ſeer ſig i Stand til, ved egen Tale at rydde af Veien, tage ſin Tilflugt til Fruentimmerne, der med lige ſaa utrolig Lykke ſom Haſtighed give de hæſſeligſte Sager det ſkiønneſte Udſeende og beſte Udfald.

Nogle Exempler, der efter Mueligheed oplyſe denne ligeſaa indviklede, ſom mørke Sag, vil uden Tvivl hverken være overflødige eller unyttige.

A.

*) Flectere ſi nequeo Superos, Acheronta movebo.

A. er en Oppebørselsbetient, der ved Øvrighedens efterladte og forsømte Tilsyn har ladet sig forlede til, ikke at passe paa sin Casse, og opføre sig saaledes, at han forøder store Summer af Statens Penge. Hans Cassemangel opdages, og han afsættes. A., som søger om Pension, er Subjectet, hans Trang, Prædicatet; og Kone og Børn Copula; han har altsaa alle udforderlige Egenskaber, til middelbar eller umiddelbar at blive Pensionist, og bliver det; thi han er trængende, har Kone og Børn, og han eller hun er i Slægt- eller Svogerskab med anseelige Huse.

Staten taber betydelige Summer, fordi L, X, Y, Z, lade sig bestikke. Afsattes de, bleve de Trængende, og bekom Ret til at søge og faae Pension; dømtes de til, ved Skubkarren at erstatte Staten noget af det, den havde tabt, var det Grumhed; thi grusomt er det, at betage den, der nyder Løn af Staten, Leilighed og Ret til at forraade, berøve, ødelægge og dræbe den. L, X, Y, Z er Subjectet, den kommende Trang og Nød Prædicatet; og Copula, som viser, at deres Trang og Nød bør forekommes, er deres

Mæng-

Mængde; at de have Kone og Børn; at det er Synd at straffe Lovens Overtrædere for Følgernes Skyld; thi Mængden var for stor til at straffes, og det vilde foraarsage stor Uorden, om mange Embedsmænd bleve afsatte og straffedes.

B. søger et Embed paa Grund af, at han i 20 Aar har fulgt Stads paa Slottet. B. er Subjectet; Tryglen om Embedet, Prædicatet, der tillige viser, at han besidder Fortieneſter og alle fornødne Egenſkaber til Embedets værdige Førelſe. Copula mellem Subjectet og Prædicatet er, at han i ſaa mange Aar har fulgt Stads paa Slottet.

Anmærkning. Af Maaden, man lader Copula gielde eller ikke gielde, kiendes den Yndeſt eller Ugunſt, hvori Trygleren ſtaaer; af Lettroenheden at antage ethvert Prædicat for paſſende til Subjectet kiendes Givernes gode Hierte og himliſke Forſtand; af anſtillet Underſøgning deres Dumhed og Nedrighed.

Tillæg. Det er ikke nok, at Trygleren har alle Talens Regler inde, og har forſkaffet ſig Færdighed at bruge, og anven-

de

de dem; han maae tillige være i Beſiddelſe af den Klogſkab, der ved første Øiekaſt indſeer og ſkielner, om den kan bruges eller ikke bruges med Fordeel. Dette viſſe og ſikre Coup d'oeil er ham ligeſaa nødvendigt ſom Generalen, for at blive en ſtor og æret Mand paa Trygler-Banen.

Scribendi recte ſapere eſt et principium et fons.

At ſkielne rigtigen, naar og hvor Tryglerſproget bør bruges, er Høiden af Vellevnetslogiken. Den, der har bragt det ſaavidt, er ikke allene et overordentligt Genie; men og ſin Velynders præſidium et dulce decus.

Sat paa Prøve ſkinner et ſaadant Genie ſom Faklen i den begſorte Nat. — Han har belavet ſig paa at bruge Tryglerſproget. I det han træder ind i Stuen, lærer det første paa Manden kaſtede Blik ham, at det ikke er paſſende. Ligeſaa haſtig, ſom alting forandres paa Skuepladſen paatager han en anden Skikkelſe. Med afmaalte Skridt gaaer han frem, indtager en fordeelagtig Plads, og giver ſig en Mine, der opvækker Ærefrygt. Efter en kort, men meget betydende Pauſe, aabner han Munden, hvor-

af

af udflyder en Tale, der har Fynd og Klem: „Min Perſon, ſiger han, hvorved jeg forſtaaer Legemet, Sielens Fængſel, kan være Dem ubekiendt; mit Jeg ikke. Det lever i mine Værker, der have ſtiftet mig et udødeligt Navn blant alle Jordens oplyſte Nationer. I ſamme Forhold ſom Oplysning tiltager, vil det voxe, og med den vil det blive udbredt over alle Jordens Zoner.

Dicar, qua violens obſtrepit Audfidus,
Et qua pauper aquæ Daunus agreſtium
Regnavit populorum, ex humili potens.

Af mine Verker kan ſees, at jeg har bedre Ret end Themiſtocles, til at ſige, at jeg af en ringe, uſel, afmægtig Stat formaaer at giøre en riig, mægtig, blomſtrende. Ved Tingenes Overflade bliver jeg ikke ſtaaende; til Aarſagerne, der frembragte dem, trænger jeg ind. Min Lære om Lykſaligheden, Stater kan opnaae, begynder jeg fra Urgrunden, Materien, og den definerer jeg ſaaledes: Materien er hverken noget hvad, eller hvor ſtort, eller hvordant. Materien er det, hvoraf det naturlige Legeme hverken har ſin Hvadhed, eller Storhed, Hvordanhed eller Ubekiendthed. Det vil man dog vel tilſtaae mig,

mig, er Lærdom, Tydelighed, Grundighed.“ Hvad mig angaaer, tilstaaer jeg gierne, det er Viisdom, Klogskab, og hvad De vil, naar De vil have Medlidenhed med mine Øren. Troe vil jeg endog, at de gode Raad, De formaaer at give, kan forekomme mangen følgværdige, endskiønt det synes mig, at de ere Daarskab. At raade Dem til at lade den fare, nytter intet. Den fører til Ære;

Cum ſtultis etenim ſtulteſcere tempora poſcunt;

men dette maae jeg sige Dem: Staten er ikke tient med deres Viisdom. „Hvad? Fordomme, Mageligheed, Ukyndighed haandhæve desværre deres Herredomme! Kan Fædrenelandet undvære mig; jeg kan let undvære det. Mit Kald kan jeg følge.“ Følg det. De maae have glemt, at der er den Dør, De kom ind af.

En saadan Tryglers Navn maae blive varigere end Marmorstøtten, der blev opreist til dets Forevigelse.

§. 8.

§. 8.

En Trygler-Sætning er ſand, naar Prædicatet paſſer til Subjectet, eller rettere, naar Giveren lader det paſſe dertil. D. var ligeſaa trængende ſom B. Bs. Trang var mere indlyſende; thi han havde Raad til at giøre en Reiſe til Hovedſtaden og drive Trygler-Profeſſionen, derfor blev B. nogle Aar før hiulpet end D.

Vildfarelſe er paa Giverens Side, ikke at troe Trygleren paa hans Ord; paa Tryglerens derimod, at troe om en Velynder, at han kan lyve, ikke har et got Hierte, eller at han kan handle anderledes, end fornuftigen, redeligen, klogeligen.

§. 9.

Fordom er det Bifald, der ſkienkes en falſk Sætning. F. Ex. at paaſtaae, at Tryglere i en Hovedſtad ikke bør hædres, æres, opmuntres, er en Fordom. Bortryd Tryglere og deres Befordrere, og hvor bliver Hoffets Høihed af? Hvem ſkal udbaſune

ſune dets Godhed? Hvem ſkal priſe den milde og naadige Regiering? — At ſpørge Tryglere om, hvorved de have fortient at fødes af Staten, er Fordom; Sandhed derimod er det, at alle Tryglere uden Forſkiel ſkal og bør fødes af Staten. Det er en falſk Sætning, at Rang ſkaber overmodige graadige Tryglere. Om Mandagen derimod, det er en ſand Sætning, bør en Trygler ſøge om Rang, for om Søndagen at have Ret til at trygle om Almiſſe, at vedligeholde Rangen med. Man har villet paaſtaae, at Rang betydede intet; men den, der kan ſige det, maae ikke have lagt Merke til, at det var Rang og intet andet, der gav hiin en ſtørre Almiſſe, denne et høiere Embed, en anden en ſtørre Penſion o. ſ. v. Rang ſtaaer virkeligen i ſamme Forhold til Almiſſer, Embeder, Penſioner, ſom den ringe Mand, der er nødt at tigge til Fods, ſtaaer i til den, der i Karet kan lade ſig kiøre omkring. Eftertæl hvad Rangs-Trygleren har faaet ind een Dag, og det den ærlige fattige Bonde, ſom det brændte for, i lige lang Tid har indſamlet, og du ſkal befinde, at hiin har bekommet det, hvorfor han længe kan leve

ſtandsmæssigen og kiøre omkring til ſine Velyndere, da denne neppe har faaet saa meget, at han derfor kan anſkaffe ſig et Par Træſko for de opſlidte.

Fierde Hovedſtykke.

Om Begrebernes eller Klagernes og Klynkeriernes Tydelighed og Styrke.

§. 10.

Ønſker, Klynken, Klagen indtage samme Sted i Vellevnetslogiken, som Begreber i Fornuftlæren. Saadanne tydelige Begreber, som Fornuftlæren fordrer, bør enhver Trygler og Ødſler ſkye. De qvæle Ønſkerne, ved at fremſtille dem i deres Nøgenhed, og aabne deres Øine, der ellers aldrig trænge giennem Tingenes Overflade.

Den Klynken er tydelig og klar, der mere tiltrækker ſig Giverens Opmerkſomhed end Sidemandens Klage, der har ligeſaa god Ret til at ſøge og trygle.

Klyn-

Klynken er adæqvat eller fuldkömmen, naar den ſaaledes har rørt Fruen og Kammerpigen, ſat Børn og Tienere i ſaadan Bevægelſe, at, hvor Velynderen ſtaaer eller gaaer, hører han tale om Tryglerens Nød, hans Ulykke beklages, hans gode Hierte berømmes.

§. II.

Kiendetegnene paa tydelig, klar, adæqvat Klynken ere enten indvendige eller udvendige, og, efterſom de bevæge eller ikke bevæge Velynderen, ere de enten tilſtrækkelige eller utilſtrækkelige.

De indvendige Kiendetegn kiendes ikkun af Virkningerne; ikke deſtomindre ſtyrke, opmuntre og oplive de Trygleren kraftigen. De ere: 1) Den Bevidſthed, Trygleren har om egen Styrke, aldrig at rødme over ſin Uforſkammenhed og Nedrighed. 2) Den til ſtore og driſtige Foretagender opmuntrende Erfaring, at han ofte har loiet med Anſtand og Ferdighed, og at han altſaa er i Stand til at giøre det, naar det behøves. 3) Det Utvungne i Sprog og Miner, ſom Trygleren veed med ſig ſelv, han kan

ledſage ſin Klynken med, endog over en Nød, han aldrig følte. 4) Den Følſomhed i Hiertet, der giør Trygleren i Ord og Miner ligeſom ſmeltende af Taknemmelighed mod Velynderen. 5) Overbeviisningen om egen Ferdighed, ſom Trygleren har om ſig ſelv, efter ofte at have øvet og prøvet ſig for Speilet, at kunne ſpille den Fortvivlendes Rolle, naar han for Alvor vil beſtorme og indtage Velynderens Hierte, der efter hans Tykke alt for længe har opholdt ham med tomme Løfter og Forſikringer.

De udvendige Kiendetegn paa en Trygler, der er hiemme i Konſten, og forſtaaer at trygle med Fynd, ere: 1) En overdreven Tienſtferdighed mod Velynderen, der viſer ſig i alle Slags Hientienerier og Nedrigheder, dog med Forbehold, at forraade ham til en anden Velynder, der betaler bedre. 2) Hellige Forſikringers Indvæven i Talen om ſin uforſkyldte ſtore Nød og uafladeligen at overhænge Velynderen med ſit evig varme Venſkab, uafladelige Underdanighed og Hengivenhed. 3) Kummerbebudende Træk i Anſigtet; Klukken og Klynken og dybe Suk i Talen; altid ferdigt Taare-Vandfald i Øi-

nene;

nene; Hænder, ſom ideligen vries; ſkrømtefuld beſkeden, men i Grunden liſtig og lumſk Adfærd. Dette iagttages første Gang, han fremſtiller ſig for en Velynder; kommer han oftere, maae ikke forſømmes: 4) At dutte Velynderen paa, at han har lovet at hielpe. Vel anbragt Pukken og Pralen af Fortieneſter og Rettigheder ſkade oftest ikke. 5) Endeligen efter mange forulykkede Forſøg fremfører Trygleren i en vred fortrydelig Tone, med Gebærder, der vidne om Fortvivlelſe, hans kraftigſte Grunde, Klager og Klynkerier, og giver Velynderen at forſtaae, at nu ſkal og maae han hielpe for at forekomme en Ulykke, der ellers vil blive lagt ham til Laſt. I ſaa og ſaa lang Tid, bør han ſige, har De opholdt mig med Løfter. Det derpaa grundede Haab maae haſtig briſte, og briſtet bringe mig til at fatte og iverkſætte en Beſlutning, ſom jeg gruer for at nævne.

Første Tillæg. Den, der dagligen har overhængt og viiſt ſig uforſkammet i et heelt Aar, har større Ret til at trygle og blive bønhørt, end den, der ikkun een eller to Gange har tryglet.

Andet Tillæg. Trygleren maae udſtudere enhver Velynders Svagheder. Diſſe opdagede vil lære ham de Ønſker, Klager, Klynkerier og Skryderier, han maae betiene ſig af hos enhver iſær.

Tredie Tillæg. Haſtigheden eller Seendrægtigheden, hvormed Hielpen tilſtilles, og Gavens Overflødighed eller Ringhed er Prøveſtenen, der viſer, om Ønſkerne, Klagerne, Klynkerierne og Skryderierne have været tydelige, klare, indlyſende, paſſende, tilſtrækkelige. Herved maae dog vel legges Merke til: at der gives endeel Velyndere, der lade ſig bevæge allene ved Klynken, Klager, Sukke; andre ere mere haardhiertede. Kan Trygleren paa ingen af de anførte Maader faae Bugt med Velynderen, er intet andet tilbage, end at bringe Ønſkerne, Klagerne, Pukkerierne i en ſyllogiſtiſk Form. Dette er Nødankeret. Glipper det, er Haabet ude. Men førend Læren om Syllogismer eller Fornuftſlutninger kan foredrages, maae endnu nogle Hovedſtykker forudſkikkes.

Fem-

Femte Hovedſtykke.

Om Trygleres og Velynderes Inddeeling.

§. 12.

En Klynker, Trygler, Velynder og Ødſler kan kun være en enkelt Ting (individuum), og det betyder i Tryglerſproget, at ingen har de Fortieneſter, enten til at ſøge eller give, ſom de.

En felles Ting (ens commune) er det, der er felles baade for Tryglere og Givere. Hertil kan og bør regnes: alle offentlige Kaſſer, og alt det, der kaſter Penge af ſig. Diſſe Kaſſer kan ſom alle felles Ting udſtykkes, uddeles, udvides, ſaalænge der kan udpines noget af Underſaatterne. At Indtægtskilderne engang i ſin Tid kunne udtørres, behøver man ikke at frygte. Stater døe ikke letteligen, og giſpe de ſkiønt undertiden, er der dog Liv, og ſaalænge der er Liv, er der Haab. Jo ſtærkere man preſſer

Druen, deſtomere Saft giver den; jo mere Underſaatterne trykkes, deſto ſtørre blive Indtægterne, og altſaa deſto frydefuldere bliver Udſigten for det gode Hierte, der ſætter ſin Glæde i at kunne give og meddele.

De Ønſker, Udſigter og Konſtgreb, at vinde Giveren, der ere Trygleren egne, bør han, om han vil ſit eget Vel, omhyggeligen ſkiule.

De Ønſker derimod, ſom ikke kan andet end være felles for alle Tryglere, bør enhver Trygler iſær ſøge paa fordeelagtigſte Maade for ſig at tilfredsſtille.

Endſkiønt der virkeligen gives en høieſte Art (genus ſummum) der indbefatter adſkillige Arter (genera) og Slag (ſpecies) af Tryglere og Velyndere, vil dog klogeligen hverken hine eller diſſe vide noget af ſlig Inddeling. Viſeligen indſee de, at denne Inddeling i Claſſer ikke allene vilde formindſke Gaverne, der maatte deles mellem flere; men og ſvække den Opmerkſomhed, Velynderen ſkylder Klynken og Klagen, naar han maatte dele den mellem Klager af ſamme og forſkiellig Natur. Han kunde da ikke handle

ſaa

ſaa vilkaarligen ſom nu. Aarſag nok til at afſkye Inddelingen.

Forſte Tillæg. Hvor roesværdig end denne Forſigtighed er, vilde den dog lidet gavne i de Stater, hvor Orden i Financerne fordrer Sparſomhed, og hvor man anſeer det for Viisdom, hellere at lade 7000 Tryglere leve tarveligen, end Millioner pines og plages for at tilveiebringe Midlerne til deres Overdaadighed og Vellyſt. Tryglere, bragte i Claſſer, vilde her lide betydelig Afkortning i Penſioner, Gaver og Almiſſer. Hvor derimod Uorden, qvindagtig Medlidenhed, dybe Suk, ſtyre de offentlige Penges Løb, der tiltager ideligen Penſioniſters og Trygleres Antal, ſkiønt deres Skikkelſe undertiden forandres.

Andet Tillæg. Den Selvraadighed, Myndighed og Herredømme, ſom Rangforordningers Svampe, Forgemakkers Padehatte, Yndlingers Aſparges og alt det døde Kiød paa Staten udøver, have giort de veltænkende og arbeidende Lemmer ſaa forſagte og modfaldne, at de ikke driſte ſig til at

modſette ſig det i et halvt Aarhundrede ſaa mægtig vordne Folkeſlag, Tryglere og Penſioniſter, der trodſe det Almindeliges Dom og træde den under Fødderne. Som alle Voldsmænd og Tyranner ere de grumme mod dem, der driſte ſig til at legge dem Hindringer i Veien, og hevne ſig paa dem, naar de ikke formaae andet, med en Tunge, der er mere giennemtrængende end et tveegget Sverd, og giftigere end Slangens Braad. Deres Herredømme have de udbredt over de fleſte Stater i Europa, hvor de udgiøre over en tredie Deel af de fornemmere Stænder, og have tilvendt ſig en niende Deel og paa ſine Steder mere af Staternes Indkomſter. Til Giengield fordærve og ødelegge de Staterne ved Smiger, Ladhed, Ødſelhed, Nedrighed. De omgive Tronerne, befale over Armeerne, og altſaa over alle Underſaatterne. Hvem har vel den ſtørſte Indflydelſe paa Landenes Beſtyrelſe? Penſioniſter og de Familier, ſom arbeide paa at blive Penſioniſter. Heraf ſees, at det er farligt at ſkrive om dem og vanſkeligere at inddele dem rigtigen og nøiagtigen. Imid-

ler-

lertid benytte man ſig af følgende, indtil man faaer noget bedre og rigtigere.

Genus ſummum: Statsødelæggere, derfra nedſtamme:

Genus: Tryglere, og deraf	Genus: Givere, og deraf
Species: afſkedigede Miniſtre.	Species: Miniſtre paa Spindeſiden.
Rangforord. Svampe.	Miniſtre, der beklæde Stedet.
Forgemakkers Padehatte.	Miniſtres Creaturer.
Yndlingers Aſparges.	Miniſtre, der ikke ſtraffe Beſtikkelſer.
Vind- og Projectmagere.	Beſtukne Betientere.
Tiggere og Lediggængere.	Rolige Penſioniſter.

Heraf flyde adſkillige Regler, hvoraf her anføres følgende:

For-

Første Regel. Arten er langt ophøiet over Slaget, og Slaget over enhver enkelt, der indbefattes derunder.

Anden Regel. Ikke alt det findes i Arten, som findes i Slaget. F. Ex. ikke alle Tryglere ere saa nedrig uforskammede, som endeel Forgemaks-Padehatte.

Tredie Regel. Hvad der ikke gielder om Arten, gielder ei heller om Slaget, eller om Individuumet. F. Ex. Tryglere mangle ikke Almisse; altsaa kan man være vis paa, at Forgemakspadehatte, Rangforordnings Svampe, Tiggere og Lediggængere ikke heller mangle Almisser.

Anmerkning. Tryglere ere Staten nødvendige, altsaa og alle Slag deraf og Individuer. Det samme gielder om Ødslere.

Siette Hovedſtykke.

Om Ordſtrid, Noiagtighed i Talen, Definering, Deling ꝛc.

§. 13.

Ordſtrid finder Sted, naar nogen bifalder en Sætning, i hvilken han tager Ordene i en Mening, forſkiellig fra dens Mening, der fremſatte Sætningen. Heraf ſees, at Ordſtrid anretter ſtor Uorden i Tryglernes daglige Syſler, ſaaſom derved gives Anledning til Misforſtaaelſe og Vildfarelſe. F. Ex. Trygleren beraaber ſig paa ſin Familie. Giveren troer, at det er hans, og opbringes derover; thi han vil ikke, at den ſkal trygle ved andre. Trygleren lover at ſtille Pant og betale Renter af 400000 Rdlrs. Forſkud. Giveren forſtaaer ved Renter Billighed. Trygleren, ſom hverken har i Sinde at betale Capital eller Renter, ſtudſer; men merker haſtig, at i Ordet Billighed indbefattes alt det, Staten kan have Ret til at fordre for ſine Penge.

Det

Det er altſaa af ſtørſte Vigtighed for Trygleren, at tale ſaaledes, at han ikke misforſtaaes, og denne Talens Vigtighed giver Anledning til nok engang at tale derom.

Enhver Trygler har derfor at agte paa: 1) At Ordene, han bruger, ere til hans Henſigt tydelige, og at de paa ingen Maade ſtøde Ødſleren.

2) At de indbefatte alt det, hans Hierte ønſker.

3) Han maae derfor beflitte ſig paa, at have en Samling og Forraad af Ord, hvis Mening er og bliver til alle Tider indlyſende til hans Fordeel.

4) Dog maae han mage det ſaa, at de Ord, han bruger, virkeligen udtrykke forſkiellige Begreber.

Naar Trygleren med den anpriſte Omhyggelighed har ſørget for Ord, der ere Materialier til de Taler, han ved forefaldende Leiligheder maae holde, maae han iſær vende ſin Opmerkſomhed paa Indledningen og

Slut-

Slutningen, der bør være overmaade rørende, og fulde af figurlige Talemaader, klygtige Indfald og ſindrige Billeder.

Sammenhængen, Aarſagen, Leilighed, Hiertelaget, Sæderne, Hiemedet, Tiden forſkaffe Udſigter og Synspuncter, der fortryllende henrive, og giøre hans Tale tydelig, forſtaaelig og rørende, lige til Henrykkelſe.

Trygleren A. har laant en ſtor Sum af et heelt Folk, ſom har overdraget B. at ſørge for Capitalen, og være anſvarlig derfor. B., der overalt bliver 100 til 200 pro Cents Gevinſt vaer, faaer Lyſt til at handle. Af den indkomne Gevinſt er han ſaa ærlig ikkun at ſtikke de 30 pro Cent i ſin Lomme, og lade de Handlende bekomme Reſten. Bs. Fordeel beroer paa at faae mange indbildte Capitaler i Gang; thi han veed, at et heelt Folk ſkal indløſe dem. A., der ſelv eier lidet eller intet, laaner flere Tønder Guld, hvorfor han ſætter Ting i Pant, hvis Værdie er høiſt vilkaarlig, lever høit, betaler ingen Rente og forøder hele Capitalen. Nu gielder det om, at overtale B., ſom det ikke kan falde vanſkeligt, at dyſſe Folket i

Søvn,

Søvn, til at ſkienke A. den hele Capital. For at naae dette Maal maae A. give ſit Tryglerie det rette Sammenhæng, nemlig bringe ſaadanne med i Spillet, der formaae at røre Bs. ømme Hierte. Aarſagen til hans Tryglen er Landeplager, Fred og Ærlighed. Leiligheden er ønſkelig. Fremmede Creditorer tabe adſkillige Tønder Guld, naar B. vil give Folkets ubetydelige Capital efter. As. Hiertelag er redeligt, hans Sæder exemplariſke. Hvad hans Familie har foretaget ſig, rører ikke ham. Øiemedet, hvori han trygler, er ædelt. Det er Landets Beſte han har for Øie, og de knappe Tider tilraade Eftergivelſe; thi at ſnyde fremmede Creditorer, er det ſamme ſom at bringe Capitaler i Landet, der hielpe paa Vexelcourſen. At den almindelige Credit lider et betydeligt Skaar derved, ſkader ikke.

Dette Exempel kan tiene en Mængde Tryglere til Anviisning og Veiledning, hvorledes den Tale bør ſammenſættes, ſom man kan være forſikret om, vil bøie Ødſlernes Hierter.

§. 14.

§. 14.

Ubehagelige Følger har det ſtundom, naar man i daglig Tale lyver og modſiger ſig ſelv. Slige Ubehageligheder behøve Tryglerne ikke at frygte. For deres Klynken, Klagen og Jamren merkes det ikke, at de ofte lyve og endnu jevnligere modſige ſig ſelv. F. Ex. T, ſom ſøger om en Penſion, har været dømt paa ſine 3 Mark. Derom taler han vel ikke, men derimod om hans i Landets Tieneſte udviſte Redelighed. Han beklager, at han ofte har havt det Uheld at blive indſtevnet for udſtædte Qvitteringer, og at adſkillige af dem ere dømte at være falſke. Han taler om ſit gode Hierte, og bejamrer, at Kone og Børn ere løbne fra ham. For hans Jamren og Klagen merker Giveren intet andet, end at han har et got Hierte, har tient Staten, og at han altſaa bør have den ſøgte Penſion.

§. 15.

Sine Ønſkers Definering, Deling, Beſtemmelſe bør Trygleren ikke bryde Hier-

nen med. Jo mere han kan forvirre Begreberne om det, han søger, desto visſere er han, at de Hindringer, der kunde møde ham, formindskes, eller og ganske bortrydes; thi jo flere mørke og dunkle Begreber, Trygleren kan bibringe Giveren, desto visſere er han, at røre ham til Medlidenhed. Oplyst Forstand, der alvorligen leder efter Sandhed, finder ofte, at Medlidenhed kan ligesaa let være Daarskab som Fornuft. Hos slige Velyndere er intet at vinde. De bedømme ikke det gode Hierte efter qvindelig Tuden og forstilte ømme Følelser, men efter virkelige foretagne og udførte Handlinger.

§. 16.

Alle Ønsker ere Trygleren vigtige, det var altsaa utidigt, om han paatog sig det unyttige Arbeid, at inddele dem i nødvendige og ligegyldige, passende og vilkaarlige; vigtigt derimod er det ham, at inddele dem efter de Kasser, hvortil de høre, og hvorfra deres Tilfredsstillelse kan og skal komme. I Henseende til Bevæggrundene, der beret-

tige

tige ham til Almiſſe, og udelukke alle andre, kunde ogſaa undertiden en Inddeling finde Sted.

Hovedreglen for Bevæggrundenes Inddeling er: at de fremſættes ſaaledes, at det ſees klarligen, at de ere vigtigere end alle andre Trygleres, om det ikke var ved andet, ſaa dog ved ſtørre Grad, Klynken og Uforſkammenhed. F. Ex. der ſøges om en Penſion af A. Han har da intet andet at giøre, end at bibringe Velynderen indlyſende Begreber om hans egne Fortieneſter, og om Penſionens ſande Beſkaffenhed; dog maae han vogte ſig for, ikke at definere enten hine eller denne; thi har han baaret ſig ret ad, ere de ſoleklare Sandheder, hvorom ingen Tvivl kan være. I et klart Lys derimod, maae han ſætte, at Bs., Cs., Ds. Paaſtand paa Penſionen er ugrundet og ubillig. Bs. Tænkemaade er uædel. Han taler ilde om Velynderen. Cs. ikke bedre. Han ſkoptiſerer over Fruen. D. laſter Regieringens Foretagender. Slige Synder ere alt for grove, til at de kunne tilgives eller vente Naade. Til Laſt bør han ikke legge dem Utroſkab mod Staten, Uvidenhed, Sovn-

agtighed, Svir og Dums; thi de og alle andre af ſamme Slags ere ligegyldige Ting, der ikke paa nogen Maade forringe de gode Tanker, Velynderen kan have fattet om Trygleren.

Beſkrivelſe, eller en Tings noiagtige Forklaring og Foreſtilling med alle dens Omſtændigheder og Kiendetegn, kan Trygleren ved adſkillige Leiligheder giøre fortreffelig Brug af. Finder han mindſte Leilighed til at male Velynderens Dyder og hans Fienders Laſter, maae han ikke forſømme at bruge til hine de ſkiønneſte Farver, og til diſſe de ſorteſte. — Den Trygler, der har været ſaa lykkelig at opdage Fiendſkabet, der herſker mellem tvende Velyndere, har fundet et Overflødighedshorn, ſom aldrig udtømmes, ſaalænge begge Velyndere have Adgang til og Raadighed over offentlige Penge.

At Trygleren bør beſkrive ſin Nød, og tydeligen viſe, at den er virkelig, endſkiønt den ikkun er opdigtet; at afmale hans egne Fortieneſter og ſværte hans Medtrygleres ubillige og ſkammelige Paaſtand, er ſaa ſoleklart, at det end ikke behøves at erindres.

Til-

Tillæg. Sandhed og Virkelighed ligge udenfor Tryglerens Sphæra. Ham er det ligegyldigt, enten Kiendetegnene, han paaſtaaer ſkal findes hos Tingene, findes der eller ikke. Opnaaer han ſine Ønſker, er han lykkelig, og alt det, der tiener til dette Øiemeeds Opnaaelſe, er ham billigt, lovligt, anſtændigt.

Syvende Hovedſtykke.

Om Fornuftſlutninger eller Syllogismer.

§. 17.

Naar en Tings Sandhed indſees enten af tvende Sætningers Sammenligning med en og den ſamme tredie, eller af een eller flere Sætningers Natur, kaldes det en Fornuftſlutning. I det menneſkelige Liv giøres dagligen, og det ſom mere er, hvert Øieblik Brug deraf. En beſtandig urigtig Brug aabner os Adgangen til Peſthuſet; en rigtig eller tilſyneladende rigtig lader os beholde

den Stilling, vi have paa Verdens Skueplads; en konſtig opløfter os paa Tryglernes, Velyndernes, Ødſlernes o. ſ. v. Trone.

Stor er Syllogismernes Magt, udbredt deres Vælde, frygtelig ødeleggende deres Virkninger. Hvorpaa er det vel Collegiers Væſen, Finantsforvaltningen, Statsbeſtyrelſen beroer? Mon det ikke være paa Fornuftſlutninger? Sluttes nu at Bancoſedler og Ducater i alle Henſeender er det ſamme, fordi de i en vis Henſeende ere det, hvad Ulykke og Ødeleggelſe kan da ikke ſaadan Slutning afſtedkomme? og hvad har den udrettet?

Virkeligen at ſlutte rigtigen, er en langt ønſkeligere Egenſkab hos en Miniſter, end at kunne udregne Hartkorn, og holde en Tale for Aſſemblée des Notables, hvori ſiges: I mine Formænds Fodſpor, der ikke aflagde Regnſkab og bragde Landet i 1254 Millioners Gield, vil jeg træde. Udveie til at kunne giøre det ſamme, haaber jeg at finde. Frankrigs Gield, der nu er 1254 Millioner, bør til Nationens Velſtands Befordring forøges. De vil heraf kunne

ſkiøn-

ſkionne mine patriotiſke Beſtræbelſer. Deres Nidkierhed for Statens Vel vil underſtøtte mit Foretagende, og give mig Midlerne i Hænderne til dets lykkelige Udførelſe.

Var man almindeligen i Stand til at indſee en Slutnings Sandhed eller Falſkhed, eller troede man i det mindſte at andre vare i Stand dertil, vilde man ikke i Tide og Utide ſige og ſkrive: altſaa, paa Grund af, i Følge, i Conformitet, i Overeensſtemmelſe af indhentede Efterretninger og Erklæringer. Man vilde i dets Sted lidt omhyggeligere eftertænke, om Forſætningerne, eller ſom man kalder dem, Præmiſſerne, ſtemmede overeens eller ikke ſtemmede overeens med en tredie Sætning, og tillige ſørge for, at der ikke kom meer i Slutningen end der fandtes i Præmiſſerne. Af particulaire ſærſkilte Præmiſſer vilde da ikke drages almindelige Slutninger, ſom paabyrdes det Hele og dræber det.

Embedsmænd ere uden Tvivl de, der ſørſte Delen forſkaffe Præmiſſerne til de mange Syllogismer, hvorefter Staten beſtyres, og Collegiernes Pligt bliver det vel, at nedlegge Slutningsfølgerne deraf for Tro-

nen. Er der nu af en eller anden Aarſag, Uvidenhed, Udueighed, Overilelſe, Had, Egennytte o. ſ. f. Feil i Præmiſſerne, og de, der ſkal drage Slutninger deraf, enten af ſamme Aarſager ikke ville drage rigtige, eller af andre ikke kunne; maae Statsmaſkinens Gang forſtyrres, og endeligen gaae i Staa, eller bringes i en Uorden, der har ligeſaa ſkadelige og ødeleggende Følger.

Den herlige og for dem ſelv høiſt nyttige Brug, Tryglere og Velyndere giøre og kunne giøre af Syllogismer, forledte til denne Udſvævelſe.

§. 18.

Alle de mange ſpidsfindige Regler, ſom ørkesløs Vittighed eller Kiedſommelighed har foreſkrevet Syllogismers Materie, og Formen, hvori den bør ſtøbes, kunne Tryglere og Velyndere undvære. Egennytte giør deres Syn ſkarpere end Ørnens, der fra Skyerne ſeer ſit Rov i Græſſet, og deres Forſtand ſnedigere end Rævens. Ingen væſentlig Feil kan derfor indſnige ſig, og

ſkul-

ſkulde der have indſneget ſig nogen, veed de at forebygge dens Følger.

Den eneſte Regel, de have at iagttage, er denne: at hvadſomhelſt de indbringe i Forſætningerne, eller ſlutte deraf, maae de ikke bekymre ſig om, enten det ſtøder an mod Billighed, Retfærdighed, Menneſkekierlighed eller ikke. Ligeſaa ubekymrede maae de være, om de brugte Midler ere roes- eller laſtværdige.

Nogle Formuler eller Mønſtre ere det eneſte de kunne komme til at behøve, og dem ſkal de ikke ſavne. Til større Bequemmelighed har man ſat Numere foran. En Velvillighed man haaber, vil blive paaſkiønnet.

§. 19.

Almindelige Formuler.

I. Alle, ſom have trængt ſig indenfor Rangforordningens Skranker, ſkal leve ſtandsmæsſigen,

D. har trængt ſig indenfor Rangforordningens Skranker;

Ergo: ſkal han leve ſtandsmæsſigen.

II. Staten, ſom har ſkabt Rang, ſkal føde Rangsperſoner,
B. er en Rangsperſon;
Ergo: ſkal Staten føde ham.

III. Alle Penſioner nedſendes fra Jordens Guder, ſom Regn fra Himmelen,
Det regner paa Onde og Gode;
Altſaa bør Onde og Gode have Penſioner.

IV. Alle gode Hierters Sorg og Qvide ſkal lindres,
Alle Tryglere have gode Hierter;
Altſaa ſkal alle Trygleres Sorg og Qvide lindres.

V. Det er naturligt at redde ſig ſelv og Familie,
En af Familien har Liderlighed forledt til at ſtiele af Statens Penge;
Det er altſaa naturligt at han reddes af Familien.

VI. Alt det, ſom fører til Ære, Velſtand, Befrielſe for Anſvar er lovligt,
Vindmagerie, Beſtikkelſer, Bagvaſkelſer føre til Ære;
Altſaa er Vindmagerie, Beſtikkelſer, Bagvaſkelſer lovlige.

VII. Alle Penge ere Tryglere ønſkelige,
Penſion er Penge;
Følgelig er Penſion Tryglere ønſkelig.

VIII. Den, ſom ikke ved egen Uforſkammenhed erhverver ſig Almiſſe, er ingen agtværdig Trygler,
Sande Trængende fra Landet ere ikke uforſkammede;
Følgelig ere ſande Trængende fra Landet ikke agtværdige Tryglere.

§. 20.

Endſkiønt det altid er Trygleren raadeligt og gavnligt at bruge Syllogismer, er det

det dog ſom oftеſt ikke at give dem Formen. Det, der røber Konſt, har noget væmmeligt, modbydende og ofte afſkrekkende ved ſig, og det bør undgaaes, for ikke at ſtøde Velynderen, der af Vankundighed letteligen kunde førledes til at dømme vrangeligen derom. Bruges Enthymemer eller Syllogismer, hvori en af Sætningerne udelades, opnaaes Henſigten, uden at udſette ſig for Faren at mishage. F. Ex. Hvor kan De negte mig Hielp; jeg er trængende. Støbt i almindelige Syllogismers Form burde det have hedt:

Man bør ikke negte den Trængende Hielp,
Jeg er trængende;
Følgelig bør man ikke negte mig Hielp.

Nok et Par Exempler: Jeg er af ſtor Familie; hvor tør man afſlaae mig det Forlangte? Alle andre faae Almiſſe; og jeg ſkal ikke have? — At Vedkommende kan have noget at øve ſig paa, gives de tvende ſidſte her ikke deres ordentlige Form.

§. 21.

Af Soriter eller Syllogismer, der beſtaae af flere Præmiſſer, bør Trygler-Talen og iſær Anſøgninger være ſammenſatte, hvortil man kan bruge følgende ſom et Mønſter:

Staten kan taale at give Almiſſer,
Tryglere have Ret til Statens Almiſſer,
Fortieneſter ſkal belønnes,
Stor Familie er Fortieneſte,
Lang Overhæng er Fortieneſte,
Nedrighed er Fortieneſte,
Løfte paa Embed er Fortieneſte,
At have Penſion er Fortieneſte,
Tryglere beſidde alle diſſe Fortieneſter;
Følgeligen bør dem gives Almiſſer.

§. 22.

Foruden anførte gives der adſkillige andre cryptiſke Syllogismer, nemlig adſkillende, forbindende, Dilemmer, Inductioner o. ſ. v. hvis Brug og Nytte ikke er at for-

forkaſte, og ſom her ikke ſkulde forbigaaes, naar man ikke havde den Tillid til og Overbeviisning om Trygler- og Velynder-Vittighed, at den er i Stand til at opfinde og anvende langt flere og langt kraftigere. I dens Sted vil man i næſte Hovedſtykke handle noget om apodictiſk eller uimodſigelig Sandhed og Rimelighed. Tillige vil der tales om Midlerne, ved hvilke Tryglere og Velyndere kunne erhverve ſig tilſtrekkelig Færdighed og Kundſkab til ſnildeligen og æreſuldt at ende deres Bane, og komme i rolig Beſiddelſe af det med ſaa megen Møie erhvervede Velleynet.

Ottende Hovedſtykke.

Om apodictiſk Sandhed, Rimelighed ꝛc.

§. 23.

Kiendetegnet paa en apodictiſk Trygler-Sandhed er Prædicatets enten negtende eller bekræftende ſande Overeensſtemmelſe med Subjectet.

F.

F. Er. A. er værdig Trygler. Ordet værdig tillegges ham med Sandhed; thi han har tryglet længe, og hans gode Hierte har saaledes rørt mange Stores Hierter, at de have talt og tale for ham.

Sandsynlig eller rimelig er derimod Ordet virkelig, naar det siges om Tryglerен B.; thi han har ikkun tryglet i kort Tid, og Store have allene lovet at ville tale for ham.

Urimeligt eller usandsynligt er det, at sige om C. at han er virkelig trængende; thi han har endnu ikke begyndt at trygle, og kiender ikke en eeneste Velynder, der kan hielpe ham eller tale et Ord for ham.

Første Tillæg. Alle Trængende paa Landet ere ikke trængende, og de lide ingen Nød, efterdi de ikke komme til Hovedstaden for der at trygle.

Andet Tillæg. Der er Velstand paa Landet, efterdi de ikke alle komme til Hovedstaden at trygle.

Tre-

Tredie Tillæg. Skulde al Nød afhielpes af Stats-Kaſſerne og ikke ved Arbeidſomhed, Vindſkibelighed og Tarvelighed, der ere rigere Kilder end noget Skatkammer, maatte der blive flere Tryglere end Arbeidere, flere Hovedgaardstaxter uden Bønder end med Bønder.

§. 24.

Tvivlſom er den Tryglerſætning, ſom Trygleren ikke veed med Vished, om derpaa forhen er reſolveret, og ſom han er i Uvished om, hvorledes den kan forebringes Velynderne.

§. 25.

Et rimeligt Tryglerønſke er, at ønſke det, ſom ofte er ſkeet. At blive en af de 4000 Tryglere, der hielpes, er ikke uſandſynligt. 10000 Gevinſter for 4000 aarlige Tryglere, er et herligt Lotterie. Nitterne beſtaae ikkun i Tiden, der maae ventes, indtil Gevinſterne kunne komme ud.

Det

Det Ønske er rimeligt, naar flere Aarſager og Tilfælde ſammenſtøde, der forhen have frembragt en Virkning liig den, Trygleren ønſker. F. Ex. Hvor Uorden herſker; Penge udøſes; Fortieneſter ikke paaſkiønnes; Lunkenhed, Forſømmelſe, Vindeſyge, Uretfærdighed i Embedsforvaltning ikke ſtraffes: der er det rimeligt, at det vil lykkes enhver uforſkammet Trygler at blive hiulpet, naar han allene beſidder Færdighed i at kunne ſmigre, hykle, bagvaſke, prale, da det er de Fortieneſter, der fordres, ſøges og belønnes.

§. 26.

Af foregaaende ſees letteligen, at naar Tryglere kiende Stedet, Perſonerne, Tiden, Smagen, Fordærvelſen, ville de haſtig lære at bedømme, hvorvidt Anſøgninger ere rimelige eller urimelige; hvorvidt de ſtemme overeens eller ſtride mod Velynderes Tænkemaade og indført Uorden; hvorvidt de ſtyrke Velynderne i deres Modetanke, at alt Regnſkab er aflagt, alt Anſvar for offentlige Penge hævet, naar de ere blev-

ne et Rov for Tryglere. Denne Dømmekraft, bragt til Færdighed og Fuldkommenhed, kunne Tryglerne være forſikrede om, at ingen enten mundtlig eller ſkriftlig Anſøgning kan mislykkes dem, og at altſaa deres Vellevnet er roed- og grundfæſtet uryggeligen.

Velynderne have tillige derved naaet deres Lykſaligheds høieſte Spidſe. Der vil blive udſpredt, at deres Hierter ere gode, ædle, følſomme; der vil blive paaſtaaet, at alle deres Henſigter ere idel Godhed, idel Viisdom, idel Klogſkab; der vil blive arbeidet paa at ſette alle deres Handlinger i et klartſkinnende, Mængden blendende, Lys: og deraf vil følge, at deres Magt, Vælde og Herredømme vil blive ſom Lynſtraalens; dog vil nogle troe:

Vis conſilii expers mole ruit ſua:
Vim temperetam Di quoque provehunt
In majus: idem odere vires
Omne nefas animo moventes.

For alle Dødeliges Foretagender har Naturen viseligen ſat Skranker. Ligeſaa lidet kan det, der har naaet Fordærvelſer, ſom det, der har naaet Fuldkommenheds Høide, blive ſtaaende; det ene ligeſaa vel ſom det andet, maae ſtige eller falde. Stilſtand kiender Naturen ikke. At Staten ſkulde kunne være en Soelſikke, der lader ſig dreie af Velynderes Høiheds Soel, kan ikke for beſtandig finde Sted. Dertil er denne Soels Gang alt for uſtadig. Dens Stigen og Falden beroe paa ſaa tilfældige Aarſager, at, naar man beregnede den ſkulde ſtige, dalede den. Den eneſte viſſe Beregning, der lader ſig anſtille, er, at ingen uden dens Creature beklage dens Undergang.

Skulde Tryglernes og Velyndernes Tarv fordre det, og deres Ønſker forlange det, ſkal man i ſin Tid ikke findes uvillige til noiere at forklare og vidtløftigere at udføre, hvorledes den Krafts Virkninger undgaaes, hvormed Tingene ſtræbe imod Jordklodens Middelpunct, eller med andre Ord, hvorledes de kan komme i rolig Beſiddelſe af de-

res Tarvs og Ønskers Maal, Rigdom, Vellevnet, Lykſalighed. Dette betinger man ſig dog forud, at de ikke maae bebreide eller forekaſte os Mangel af den ſimple hiſtoriſke Kundſkab, langt mindre noget ſundt Begreb til Tingenes Bedømmelſe, og endnu mindre ſkielde og ſmelle. Skulde de giøre det, maae de tilſkrive ſig ſelv, at man mere hører Frygts end Venſkabs Stemme. Venſkab, omt, varmt Venſkab bød os at tale; Frygt vil paalegge os Taushed. Skielden og Smellen, der grunde ſig paa indviklet og forvirret Raiſonnement, ere virkeligen ſaa gyſelige Vaaben, at de kunne indjage endog den Driſtigſte Skræk og Frygt, og giøre ham ſaa ſtokblind, at han anſaae Bancoſedler for Guldſtænger og Species Mynt.

P. M.

P. M.

I det indsendte og i forrige Numer indrykkede om Folks Presning til Pompen ved Ildebrande, har en anden ubenævnt, der underskriver sig F . . . . . troet nogle Farver for svage, andre at mangle.

For svage anseer han de Farver, hvormed deres Adfærd, der skulde besørge Slukningen, beskrives. De skulle, paastaaer han, ikke allene have nødt Folk ved Ildebranden til at give sig Penge; men endog blant andre en Person, der med tvende Fruentimmere spadserede ved Stormbroen, og en Mand, som en stedmoderlig Natur har negtet den venstre Haands Brug, der kom for at hielpe sin Ven, der boede tæt ved Ildebranden, skal en af Neptuns Sønner have stødt Pompestangen i Ansigtet, og en af Vagten stødt saaledes i Siden med Kolben af Geværet, at han har maattet holde Sengen i 3 Uger, og vil beholde Minde deraf sin Levetid. De udpressede Penge anvendes paa en ikke bedre Maade. De drikkes op, og dette har den slette Følge, at

at Brandfolkene blive uſikkede til deres Forretning, der ſkulde være at ſlukke Ildebranden.

Saadan Uorden ſkal i Brandtmajor Mazards Tid ikke have fundet Sted; derimod var man vis paa, at naar Ilden var dæmpet, tog den ikke Overhaand paa ny.

Af Politiets Overbæren, troer han, man ikke kan ſlutte til nogen Anordning, der tillader ſlig Opførſel. Man veed, ſiger han, at det er forbudet at raabe med Viſer, og ikke deſtomindre raabes, ſkriges, ſkraales og bröles der med de uanſtændigſte Viſer overalt, endog i Gottersgaden.

Som et paſſende Bidrag til forrige, har man ikke troet at burde negte dette Sted.

Maanedſkriftet
Kiøbenhavns Skilderie.

No. 7—12.

Mai — October 1787.
eller for hvilke Maaneder man vil.

Den ualmindelige Godhed, hvormed Kiøbenhavns Skilderie blev optaget, gav det en Vedvarenhed, hvortil det ikke var beſtemt, og giorde Fortſættelſen til Pligt, der ikke burde tilſideſættes uden gyldige Hindringer. Diſſe ere indtrufne for fem Maaneder ſiden, og have vedvaret i al den Tid; men da de ere det Almindelige høiſt ubetydelige, vil man ikke trætte med deres Opregnelſe. Dette bør man dog ikke undlade at ſige: at hverken deres Mumlen og Skumlen, ei heller deres Skielden og Smelden, der ved et uformodentligt Brøl og Bulder ſkræmme Folk, ere komne ſaa meget i Betragtning, at de have tilbageholdt Fortſættelſen. Den, der har Kundſkab om Naturen, frygter ikke Løgtemanden, og den, der kiender noget til Kabalers og Partieaandens Natur, veed, at deres Angreeb ikkun ere Fantomer, der ſom Sæbeboblen briſte, naar de ſynes at ſkinne herligſt og ſtærkeſt.

Hr. Etatsraad og Finantsdeputered J. Zoegas beſynderlige Opførſel berettiger os til at regne ham blant det førſte Slags, og Hr. Kammerherre Hennings endnu underligere Angreb giver ham et vel fortient Sted blant de ſidſte.

De, ſom have ſeet Hr. Finantsdeputeredens Forſøg til at udvikle faſte Begreb om Arbeide og Handel ꝛc. i raa Materie, maae have lagt Merke til, at det førſte Blad er omtrykt. Under dette omtrykte Blads førſte Side var aftrykt en Note, ſom væſentligen indeholdt følgende: "Kiøbenhavns Skilderie har ved at ſige, at da man har unegtelige Prøver paa, at Kiøbenhavns Banque har havt ſkadelige Følger, ſaa kan man af Altonaer Banque, der indrettes og beſtyres paa ſamme Maade, ikke love ſig noget got, ikke raiſonneret bedre, end den, der raiſonnerer ſaaledes: at da alle Mennesker kan blive onde, ſaa bør de alle dræbes i Fødſelen; eller den, der raiſonnerer ſaaledes: Skrivefriheden kan misbruges, derfor bør den forbydes." Kunde man troe, t denne Note var udelukt i de Exemplarer, der anbragtes paa Steder, hvor man troede den kunde virke, ſkulde man have ladet den ligge i det Mørke, den fortiener; men da andre ligeſaa vel ſom vi kunde forſkaffe ſig den, og det desuden er rimeligt, at den er brugt paa omtalte

Maade,

Maade, bør dens Fremdragning for et større og almindeligere Lys ikke tages os ilde op af nogen, og det saa meget mindre som en ulogikalsk Slutning meer eller mindre, ikke kan komme meget i Betragtning, hvor der findes utallige.

Kiøbenhavns Skilderie har virkeligen paastaaet, at man ikke har Grund til at vente nogen Fordeel af Altonaer Banque, og Grunden dertil er den anførte, som findes nøiere forklaret og udviklet paa det Sted i Skilderiet, hvor der er talt derom, og man troer den vil staae fast saa længe det bliver en Sandhed: at lige Aarsager frembringe lige Virkninger. Beviſes det, at lige Virkninger ikke finde Sted i omtalte Tilfælde, frafaldes Paastanden.

Men, Hr. Finantsdeputered! hvad beviſe Deres ulogikalske Slutninger? Hvad Grund (man vil ikke tale om Ret) har man at dræbe Mennesker i Fødselen, og forbyde Skrivefrihed paa Grund af blot Rimelighed? Mennesker, veed man, blive onde, tilfældigen, og ligeledes forholder det sig med den Skade, Skrivefrihed kan foraarsage; men at slutte af tilfældige Tildragelser og Sandheder, der grunde sig paa uryggelige Erfaringer, derimellem er unægteligen en betydelig Forskiel. Skulde man ellers kunne lære noget heraf, blev det det, som man dog længe har vidst, at Menneskers Liv

har ringe Værd, og Skrivefrihed er en Torn i mange Finantsbeſtyreres Øine. Hvad bekymre de ſig om Menneſkers Liv, naar Spørsmaalet er Penge? Af Beregninger over Fødſelers Antal i Paris har man klarligen lagt for Dagen, at Finantsoperationer dræbe utallige i Fødſelen. Bevidſthed, at det ſamme finder hos os Sted, og at Skrivefrihed let kunde falde paa at opdage det, maae uden Tvivl have overtalt Hr. Finantsdeputereden til at troe, at der gaves Lighed i Slutningsmaaderne.

Uagtet man i Forſøget overalt finder ſamme urigtige og ugrundede Slutningsmaade, ſiges os dog i den Hamborgſke politiſke Journal, at det er et Meſterſtykke; men ſkulde man endog kunde fremkalde Heimdallur, og formaae ham at udbaſune det derfor paa ſit Giallarhorn *), vil dog den, der ſelv underſøger, finde med Ord anpriſte Sandheder forkaſtede i Gierningen, og altſaa anſee det for det, det er, et utidigt Foſter. Et Beviis vil man allene anføre. Regieringen, ſiger Hr. Finantsdeputereden, bør ikkun beſatte ſig med Tingenes almindelige Beſtyrelſe. Kan Altonaer Banque regnes blant Tingenes almindelige Beſtyrelſe? Alminde-

*) Af den nordiſke Mythologie vides, at Heimdallur bevogter Broen, der fører til Himmelen, og at naar han blæſer i ſit ſaa kaldede Giallarhorn, høres det over hele Verden.

mindelig Menneſkeforſtand ſiger nei, og altſaa falder Hr. Finantsdeputeredens hele Bygning. Hvad bevægede Hr. Finantsdeputereden til at blive de laante Grundſætninger utroe? Hvorfor lærte han os ikke, i Følge af dem, at det Olie er i Henſeende til Maſkiner, det er Penge i Henſeende til Stater. Er Maſkinen ikke i Orden, nytter Olien aldeles intet. Er den ſtore Maſkine, Staten, i Uorden, bringer en Skat eller laante Penge den ikke i Orden eller Gang. Dog, at tale om Uorden med Hr. Finantsdeputereden er ſpilt Gierning. Han veed ikke, at der gives noget, ſom kaldes Uorden; thi havde han kiendt noget dertil, kunde han ikke Side 8. have ſagt: at Finantsdepartementet af Uvidenhed eller Uredelighed (thi en tredie Aarſag er her ikke muelig) havde frembragt et ſtatsødelæggende Forſlag. Han vilde i det Tilfælde iſteden for hans: thi en tredie Aarſag er her ikke muelig, ſkrevet Uorden, og havde han her brugt noget af den philoſophiſke Aand, man tiltroer ham, vilde han have ſeet, at der gaves mange andre Aarſager. Det kritiſke Øieblik nærmer ſig nu ſnart, at vi kan tælle de belovede gyldne Tiders Komme paa Minut nær. Om da enten vi eller Finantsdeputereden ſkal ſtaae beſkæmmede, vil tydeligen ſees. Da er

det, at Publikum beſt kan dømme imellem os, Julemerkerne og Etatsraaden.

I Minerva for Junii Maaned indeværende Aar, Side 316. findes underſkrevet Hennings, ſom af Stykkernes Indhold ſees at være Kammerherre Hennings, følgende: „Saadanne Skribentere ere nu fuldkommen elendige, ſom reent ſætte frimodig Underſøgelſe ud af Sigte; og, hvorfor ſkulde jeg ikke ſige det frit, af alle de grundløſe Skrivter, jeg har læſt, kiender jeg intet, der opvækker mere Uvillie, end Tidsbladet Kiøbenhavns Skilderie. — — I Kiøbenhavns Skilderie maae det glæde enhver Mand, der veed ſig redelig, at ſee ſig mishandlet.“ Da denne Skielden og Smelden er ubeviiſt og ubeviislig, er den i alle Henſeender foragtelig; dog ikke den Forfatter uværdig, der i de Olavidiſke Stridigheder har viiſt hvad han fører i Skioldet, og ſom den gang enten middelbar eller umiddelbar tog ſin Tilflugt til Skedevandet eller Gravſtikken, da Pennen ikke vilde ſtaae ham bi. I øvrigt bevidne vi Hr. Kammerherren offentligen, at det giør os hierteligen ondt, at han, for at bekomme ny Virak af hans Staldbrødre Minervariſterne, har kunnet være ubeſindig nok til at glemme, hvad han ſkylder ſin Stand, Anſtændighed og Sandhed.

hed. Ikke vor Galde, men vel vore Lunger have hans tomme intet bevisende Ord sat i Bevægelse. Pile, de være nok saa vel forsynede med Edder og Forgift, der fare forbi, smerte ikke, og dræbe langt mindre.

Vi troede os forbundne til, efter Mueligheden at sætte det Tyrannie Skranker, som Minervaristerne udøvede i Videnskabernes Rige. Større Hæld, end vi formodede, fulgte vore Bestræbelser. Grundvolden, hvorpaa deres Herredømme hviler, blev saaledes rokket, at den begyndte at vakle. Hr. Kammerherren, hvis Forfatter-Roes er saa nøie forbunden med deres Herredømmes Vedligeholdelse, saae Faren, frygtede, og fægtede som den, der stoler ikke paa egen, men paa andres Magt og Vælde. Forhen var Gravstikken det Skiold, bag hvilket Hr. Kammerherren skiulte sig, nu ere Minervaristerne komne i dens Sted. Tiden faaer at lære bag hvilket han er sikkerst Imidlertid er det en Sandhed: tages ikke Sindighed, Overlæg og Forstand med i Raad, styrter man selv i den Grav, man grov for andre, og enhver Forbigaaende tilraaber Synderen:

Invitum qui servat, idem facit occidenti.

Endskiønt de mod Skilderiet giorte Angreb ikke ere, som man vil have seet, af den Betydenhed, at de kunde skade det, eller opvække ufordeel-

agtige Begreber derom, har man dog af Agt og Ærbødighed for vore Læsere villet vise deres Ugrund og Svaghed; thi vi ere af den Formening, at man bør aftoe endog det Dynd og Gadeskarn, som kaade eller ondskabsfulde Mennesker have fundet Fornøielse i at kaste paa os, førend man lader sig see i et Selskab, man skylder Høiagtelse. At Minervaristerne, besudlede, efter egen Tilstaaelse i Julii Maaned 1787, fra Isse til Fod, ikke allene ei undsee sig for, men endog giøre sig til af, at lade sig see i saadan Tilstand, er en dem egen Opførsel, der uden Tvivl grændser meget nær til Uanstændighed, for ikke at sige Tølperagtighed; hvilken sidste, naar den fortsættes med ung Recensent-Mod og Partiskhed, kan ikke andet end giøre et kritisk Blad, som de Nyeste Kiøbenhavnske Efterretninger om lærde Sager, foragteligt i den lærde Verden.

Uden Sky have vi malet Gienstandene saaledes, som vi erfarede de vare, og dette bør ligesaa lidet legges os til Last, som Maleren, der tegner den i Ansigtet sig befindende Fregne. Have vi taget feil, er det menneskeligt. Overbeviste derom, skal vi, bekymrende os ene og alene om Sandheden, offentligen tilstaae det, og rette de begangne Feil paa en Maade, vi formode, vil blive fyldestgiørende. Men da vi ikke løseligen og letsindigen betragte Gienstandene, tiltroe vi os, temmeligen

ligen at kunne giøre Rede for det ſkrevne, og dette vide vi med Vished, at det vil falde Hr. Kammerherre Hennings vanſkeligere, at viſe det af ham ſaa kaldte Grundløſe i Skilderiet, og navngive de deri mishandlede Mænd, end os, at giendrive det. Har han nogen Tillid til hans Sags Godhed, ſkylder han virkeligen ſig ſelv Forſøget, og har han ſkrevet med Overlæg, kan det ikke falde ham vanſkeligt. End ikke han ſkal blive mishandlet, om vi engang i ſin Tid ſkulde komme til at ſkildre de Ting, hvorpaa han har havt Indflydelſe.

Underligt maae det ſee ud med deres Tænkeevne, der regne os Skyggerne, ſom Legemerne kaſte fra ſig, til Forbrydelſe. Andre kan det ikke falde ind, at tænke ſaaledes. De vide, at Skyggerne rette ſig efter Legemerne. De begribe, hvorfor det er blevet Statskonſt, at ſkiule uædle Handlinger, og opſtille til Skue deres glimrende Side. De beklage diſſe Konſtgrebs Virkninger: Stænders Nedtrykkelſe, Oplysnings Foragt, Fødſelsrets Hævd til Embeder, offentlig Credits Forſtyrrelſe, Hielpecaſſers Oprettelſe til Venners og Familiers Tarv, Sandheds eller Folkets lydelige Stemmes Forhaanelſe, raadgivende Collegiers Omdannelſe til egenraadige, og endelig Krybernes Raab, at vende Øinene til gladere Udſigter, ſom udbaſunede Foranſtaltninger og Indretninger love.

Nogle andre Indſigelſer ere os desuden komne for Øren. Vel fatte vi ikke deres egentlige Mening, dog forekommer det os, ſom man derved vilde bebreide os, at vor Stemme ikke er behagelig, velklingende og harmoniſk. — Kan vel være; men hvad kan vi dertil? Ingen kan legge en Alen til ſin Vext, og enhver Fugl ſynger med det Neb, han har faaet.

Andre Indſigelſer ſynes at gaae derpaa ud, at vi befatte os med uvedkommende Ting, og tildeels ſaadanne, der ikke høre til vor Sphære. — Man beſtemme nøiagtigen, hvilke der høre dertil, og hvilke ikke, og man ſkal hos os finde al den Føielighed og Lydagtighed, ſom man har Ret til at forlange. Religionens Bydende, Selſkabelighedens Love, Menneſkelighedens Fordringer, er det ſaa langt fra, at vi have traadt for nær, at vi endog af yderſte Kræfter have forſvaret deres Rettigheder, naar Leilighed dertil gaves.

Endeligen have nogle ladet ſig forlyde med, at de ikke indſaae, hvortil ſaadant Skriverie nyttede. Mange menneſkelige Foretagender, vi tilſtaae det gierne, ſynes for menneſkelige Øine, at være ſkadelige, andre ligegyldige, nogle nyttige, og ſaa fremdeles; men hvo beregnede deres ſande Værd og deres virkelige Indflydelſe paa det Hele? Hvo kiendte

kiendte Naturens Arbeid, der dog er idel Virksomhed, uden af dens Virkninger? Saa meget vide vi, Europas Fyrster ere ikke hvad de vare for et Aarhundrede siden. En Kraft, skiønt usynlig, har saaledes virket paa dem, at man seer det tydeligen, de ere overbeviste om, endog her paa Jorden, at skylde Regnskab for deres Handlinger. Og hvilken er denne Kraft? Ingen anden uden Tvivl end Skriveriet, der efter Europas nærværende Forfatning vel kan forbydes; men ingen paasee Forbudets Efterlevelse. Som Vinden, man ikke veed, hvorfra den kommer, og hvor den farer hen, hevnes den undertrykte Skrivefrihed, og som Lynilden dræber Menneskets Rettigheders Fiender. Sæden opvoxer ikke strax, og modnes endnu mindre strax. Der vil Tid til.

Til Slutning bør vi tilstaae, at dersom et udbredt Bifald, ikke tvetydigen tilkiendegivet, ikke ved Konstgreb tilveiebragt, ikke ved vore Tiders Leiesvenne forkyndet, staaer i Forhold til et Skrifts Nytte, og fortsat bestemmer dets Værd, have vi bekommet en Belønning, der giver os fuldkommen Erstatning for al den Skumlen, al den Persiflage, al den Dadel, vor Tids letfærdige Minerva, og hendes talrige Sønner, have offentligen, især hemmeli-

meligen, ladet regne ned paa os, og i Fremtiden ved Ven eller Vens Ven kunde lade foranſtalte.

Ikke forſængelige nok til at ſkrive vort Held paa egne Fortieneſters Regning, ere vi meget mere overbeviſte om, at vor Fortieneſte, om vi have nogen, ene og allene beſtaaer i den frimodige uforanderlige Sandhedskierlighed, hvormed vi have ſagt, det enhver redelig og Fædrenelandet elſkende Mand vilde have ſagt, og tildeels allerede for længe ſiden have ſagt. At Maaden, hvorpaa det er fremſat, ofte kunde og burde have været bedre, have vi intet imod, og naar andres lykkeligere Beſtræbelſer giør vort Foretagende overflødigt, ſkal vi med Fornøielſe nedlægge Pennen. Men giør ingen Begyndelſen, bliver intet giort, og vente alle, at en anden ſkal begynde, ſkeer ingen Begyndelſe. De, ſom indbilde ſig, at Uordener nok vil jevne ſig ſelv, de handle ikke klogere, end den enfoldige Mand, der ikke vil ſætte over Aaen, førend Bunden er tør. Horats ſiger retteligen:

Ruſticus exſpectat, dum defluat amnis; at ille
Labitur, & labetur in omne volubilis ævum.

Bevidſthed, efter Evne at have ſtræbt at udrette noget nyttigt og opfylde Borgerpligt, ſkal være os Erſtatning for de Ubehageligheder, der møde og kunne møde. Den, ſom henlever ſin

Tid

Tid i Uvirksomhed, modsætter sig Naturens Orden, og vil ikke ved Dagenes Ende kunne med Velbehag see tilbage eller fremad. Ingen af os kom her til Overflod. Enhver bestemtes til et Led i Skabningens store Kiede, og til at virke paa dens store Maskine. Forlade vi vor Post, vil andre ikke kunne holde deres besat til Fordeel. Uorden indfinder sig, og Tab maae nødvendigen følge. Og hvis var Skylden? Uden Tvivl dens, der gav Anledning. Hans Ansvar vil altsaa blive svært, og strække sig længere end menneskelige Øine formaae at skimte. Vi troe os efter den Post, vi ere satte paa, forbundne til at tiene med Pennen, og dette maae baade være vor Undskyldning og vort Forsvar. Tiene vi redeligen, vil den Belønning, vi attraae, den nemlig, som følger Pligters trolige Efterlevelse, ikke udeblive.

Børne-

Børnehuſets Statiſtik.

Indledning.

Børnehuſets første Beſtemmelſe er med Tiden bleven saa forandret og forſkiellig, at Benævnelſen, fordum rigtig og passende, nu er saa urigtig og upassende, at den ikkun tiener til at forvilde og give urigtige Begreber. Dets forandrede Skikkelſe fordrede altsaa en ny Benævnelſe; thi Benævnelſer, vilkaarlige undertiden af Nødvendighed, ere det ikke i andre Tilfælde. Den til en Statue eller Billede omdannede Knub, kaldes ikke, efterat Omdannelſen er gaaet for sig, en Knub.

Bygningens udvortes Anſeelſe, altid lukte Port, faſte Mure og med Jernſtænger forſynede Vinduer, bringer til rigtigere Begreber om dets Beſtemmelſe. Heraf ſkiønnes ikke tvetydigen, at det er ulykkelige, deres Frihed berøvede, Menneſkers Opholdsſted.

ſted. De, der bære Lænker, veed man, ere Slaver.

Indenfor Porten bliver man haſtig vaer, at alting er indrettet og ſigter til at forſikre ſig dets Indvaaneres Tilſtedeblivelſe. Formodningen, man havde om Huſets Beſtemmelſe, bliver Vished.

Et ſaadant Syn og iſær Foreſtillingen om den Uſelhed, Jammer og Elendighed, der maae findes paa et ſaadant Sted og inden ſaadanne Mure, kan ikke andet end giøre Tanken om Menneſkets Forvildelſer, Uordener, Laſter og deres Følger ret levende og gyſelig for den tænkende Menneſkeven. Saa er du da paa et Sted, maae han naturligviis ſige ſig ſelv, hvor du ved egne Øine vil blive overbeviiſt om, at Menneſket, der ved Siels og Legems Gaver er ſaa meget ophøiet over de Umælende, kan ved Udſvævelſer, Forbrydelſer og Misgierninger ſynke dybt nok til, at det bliver Staten en Nødvendighed, til Ordens, Roligheds og Retfærdigheds Haandthævelſe, at berøve Forbryderen det, der ingen Priis kan ſættes paa, Friheden, og ham ſelv til Forbedring og andre til Afſkræk, dagligen at lade ham føle hans ilde

førte

ſørte Levnets Følger. Du betræder, maae han videre ſige ſig, Ulykkers Forgaard, og, naar du kommer længere, vil du ſee dem i deres fulde Nøgenhed. Med et beklemt, af Tanken om de menneſkelige Elendigheder inderligen rørt Hierte, nærmer han ſig Indgangen, tvivlende, om han bør gaae ind. Han kommer indenfor, og, de blege Anſigter, guſtne Kinder, forrevne og pialtede Klæder uagtet, bliver overalt en Orden og Reenlighed vaer, han ikke formodede, og hos Fangerne en Opførſel og Anſtændighed, hvorom han ikke drømte. Neppe tør han tiltroe det Virkelighed, hans Tanker foreſtillede ham ſom Umueligheder.

Hans granſkende Øie underſøger alting med fordoblet Flid, og den af Underſøgelſerne dragne Slutning bliver, at han føler ſig overbeviiſt om denne, af hans Hierte elſkte, Sætnings Sandhed: At endog i de Menneſkers Bryſt, der ved Laſter, Forbrydelſer og Misgierninger have giort ſig uværdige deres Medmenneſkers Omgang og Samqvem, ere Anſtændighed, Erkiendtlighed, Taknemmelighed, Retfærdighed ikke ſaa ganſke udryddede, ſom man almindeligen ind-

bilder

bilder ſig; tvertimod vil man blive vaer, at de virkeligen boe der, naar der gives Anviisning, Anledning og Grund til at viſe og udøve dem og andre Dyder.

Den heraf naturligen flydende Følge, hvis Modſætning troligen iverkſættes, til Skam for Menneſkeligheden, burde virke Forandring i Mængdens Tænke- og Handlemaade. Man burde heraf lære og i Gierningen viſe: At ſaa billigt og retfærdigt det er, at forſage, afſkye, ſtraffe Laſter, Forbrydelſer, Misgierninger, ſaa ubilligt og uretfærdigt er det, at forhaane, foragte, afſkye Menneſker, der have været ulykkelige nok, til at giøre ſig ſkyldige deri. De vedblive, alle deres Feil, Ufuldkommenheder og Laſter uagtede, at være vore Brødre, og Retten, man har til at ſtraffe dem, ſtrekker ſig i de fleſte Tilfælde ikke videre, end at hindre dem fra at forſtyrre det Almindeliges Roe, Fred og Lykſalighed. Omfanget derimod af Menneſkelighedens Rettigheder, der alt for ofte miskiendes og krænkes, ſtrekker ſig langt videre. Vel den, der beſkytter, hævder og forſvarer dem!

Opmuntret af det, jeg havde seet, erfaret og undersøgt, og bestemt af de anstillede Betragtninger, giorde jeg mig Umage for, nøiere at kiende hele Indretningen, Bestyrelsen, Indvaanernes Levemaade, Forhold og Opførsel, og blev til min Fornøielse vaer, at den, tilfældige Ufuldkommenheder og Mangler fraregnede, i meget ligner det Udkast til en Stats Indretning, Plato har efterladt.

Jeg fandt den af ham foreskrevne Orden i Maskinens Gang, der, frembringende Harmonie mellem Delene, befordrer det Heles Vel. Jeg blev den af ham anpriste Retfærdighed vaer, der ikke hos Vægteren, eller som han ogsaa kalder ham, Hyrden, udarter til Tyrannie, og hos de Styrede til Selvraadighed, hvoraf saavel hint som dette føder Uorden, bringer Stater i Forfald, og endeligen virker deres Undergang Den af ham i Landflygtighed viste egen Fordeel, der uden at bekymre sig om andres Vel, seer ikkun paa sig selv, svævede vel uden om, i øvrigt øinede jeg den ikke.

Denne og øvrige, ved Sammenligning ikke miskiendelige, Overeensstemmelse

med

med den Platoniſke Republik, bevægede mig til at optegne mine Jagttagelſer, hvilke jeg haaber, ikke vil befindes upaſſende til her at indtage en Plads, og det ſaa meget mindre ſom min Paaſtand uden Tvivl vil erfares, at være rigtig og uomſtødelig.

At Børnehuſet er en Stat, derom kan ikke tvivles, naar overveies, at det har alt det, der af Statiſtikerne udfordres til en Stat: Grund, ſom tilhører det; Folk, ſom boe derpaa; Regiering, hvoreſter de ſtyres; Hensigt, der ſigter til det Heles Vel. Desuagtet tvivlede jeg længe derom af Grunde, ſom ſiden ſkal omtales.

Viſes nu, hvorledes Børnehuſet er blevet det, det er, og beſkrives tillige dets nærværende Forfatning, kan ei heller være nogen Tvivl om, at dets Statiſtik er leveret. Tilſtaaes det, og hvorfor ſkulde det negtes? oploftes min Iſſe langt over Skyerne, og Børnehuſets Statiſtik maae nødvendigen noget af den Ydeſt, Agt og Ære blive til Deel, der ellers bortøsles paa dem, der give ſig ud for at forſtaae Statiſtik, og iſteden for en faſt Grundvold give os Brokker og Stykker, der, lagte til Grundvold, ikke

engang kan bære en uſel Hytte, end ſige en ſkiøn Bygning. Dog giør man ikke ſtor Regning derpaa, da det fornemmeſte fattes; thi ſaa gaaer det: Pral og Brammen, Navne, Titler og udvortes Glimmer, blende ikke mindre Mængden end de ſaa kaldte Fornemme. Retſkaffenhed, Sandhedskierlighed, uforſagt Dyd, finde vel i Almindelighed Berømmere; men vee dem, der driſte ſig til at bringe dem i Udøvelſe. De ere verre og afſkyeligere, end det Verſte og Afſkyeligſte, man veed at nævne. Deres Hensigt er nedrig, deres Hierter ondſkabsfulde, deres Ord og Tale bitrere end Galde. Tredſkhed, Rænker, Underfundighed derimod dadles almindeligen; men deres lykkelige Beſiddere berømmes, æres og forgudes.

Børnehuſets Hiſtorie.

Navnet er, ſom allerede anmerket, upaſſende; men hvad vil det ſige? Den liden Uleilighed, deraf ſynes at flyde, erſtattes fuldkommeligen derved, at man ikke behøver

høver at bryde Hovedet med at giøre Forſkiel paa Tugthuus, Børnehuus, Opfoſtrings-huus, Arbeidshuus; og altſaa er det lige-gyldigt, til hvilket af dette Slags Huſe, Folk, man vil forſkaffe Levebrød, henviſes. Exempler paa lige Klogſkab findes hos os utallige. Saaledes, at man ikkun ſkal ved-røre eet, forvikles og indvikles Begreberne om Banquens Credit, Statens Credit, Kon-gens Credit, at deraf fremkommer en Røre, man ſlipper lettere ved at tilſtaae uopløſelig, end give ſig af med dens Opløsning, ſom desuden er betænkelig, da man ikke kan vide, hvor de ædlere Dele vil hendunſte.

Friderik den Anden, hvis Omhue for Fædrenelandet giør ham til alle Tider li-geſaa megen Ære, ſom den i hans Tid giorde Danmark æret, agtet, anſeet, ſkienkede 10000 Rdlr. til et Opfoſtringshuus. Han vilde at fattige Børn ſkulle lære noget, og ikke ved at tigge og bortdrive Ungdommen i Lediggang opvoxe til unyttige og ſkadelige Lemmer for Staten. Børnehuus-Candidaternes Antal, ſom udenfor ikke gavne Staten, og dog ikke alle kunne komme ind, troede han derved at ville formindſkes.

Kiøbenhavns Magiſtrat overdroges Capitalens Forvaltning paa Vilkaar, at den ſkulde være anſvarlig for Hovedſtolen, og af egne Midler betale, hvad der af ſamme formindſkedes. Saaledes bød Obligationen, anderledes ſkulde den have budet, naar man til den Tid havde havt den Erfaring, at Regnſkabs Fordring for offentlige Penge er latterlig. Vel er Anſvaret fra den Tid til vore Dage ikke hævet; men i 60 Aar er det ikke blevet fordret.

Chriſtian den Fierde, der ligeſaa utrættelig ſom længe arbeidede paa Danmarks Flor, gav 11900 Rdlr. til Fattigvæſenet. At noget i det mindſte af denne Capital, om ikke den hele var ſkienket Børnehuſet, er rimeligt. Børne- og Tugthuſet, endſkiønt hvert havde ſin ſærſkilte Indretning, vare den Tid ſamlede i et Huus i Kloſterſtrædet, for hvilke denne Konge udgav en Inſtrux. Siden forflyttedes Børnehuſet, i denne Konges Tid, til Chriſtianshavn i en dertil af Kongen kiøbt og indrettet Gaard, der tilhørte Lykkerne. Fra den Tid blev det brugt til ryggesløſe Menneſker

og

og liderlige Qvindfolk, ſom derhen bleve dømte at arbeide. Deres Antal, ſom da var 200, voxte til 600, ſtørſte Delen Qvindfolk, derved, at ſamme Konge befoel, at endog Gadetiggere ſkulde holdes til Arbeid. Den givne Capitals egentlige Beſtemmelſe og Anvendelſe kan dog ikke med Vished vides, ſaaſom Protokollerne ere uefterrettelige, og Regnſkaberne forkomne. Desuden ere Ildebrand, Uorden og Krig ſikre Generalquitteringer.

Førend 1658 eiede Børnehuſet over en Tønde Guld; men Krigen *) bortog Capitalerne, og Kongen overdrog 1662 Gaarden til de Fattiges Directeurer.

Siden efter indſamledes ved Collect 4000 Rigsdaler; for de betalte Præſtegaarde indkom 42500 Rigsdaler; for 6te og 10de Penge 20000 Rdlr.; Peder Oxes Legatum 1000 Rdlr. Om diſſe og nogle mindre Capitaler ganſke tilhørte Børnehuſet eller tildeels Fattigvæſenet, maae den faſt-

 ſætte

*) Freden har ikke for lang Tid ſiden været Fattigvæſenet ligeſaa ugunſtig ſom Krigen fordum.

ſætte og beſtemme, der paatager ſig at ſkrive Hiſtorien af de offentlige Penges Skiebne og Forvaltning i Danmark. Men da denne Sag, ſaavelſom endeel andre, er indhyllet i et chaotiſkt Mørke, vil der neppe findes en Oedipus, der formaaer at adſprede Mørket og frembringe Lys.

Efterat have giennemløbet Børnehuſets mørke og fabelagtige Tid, nærme vi os dets lyſere og paalideligere Hiſtorie.

I Aaret 1726 den 2 Januar var Børnehuſets Capital følgende:

i Specier (ikke Specieſedler, der trænge til faſte Begreber)	17926 Rd.	64 ß.
i Kroner	32010	=
i Courant	7770	= 80 =
	57707 Rd.	48 ß.

I det Aar voxte Capitalen 900 Rdlr. Caſſebeholdningen var i Courant 3421 Rdlr. 30 ß., og i Sedler 187 Rdlr. En Amtskaſſe, der i vore Dage aarligen hæver 100000 Rdlr., ſkal neppe kunne fremviſe 187 Rdlr. i Kroner eller grov Courant.

I

I Aaret 1731 var Capitalen bragt til 48420 Rdlr.; nu derimod 1787 er den bragt langt videre. Gjøres Regningen rigtig, vil man uden Tvivl finde, at den udgjør 24493 Rdlr. 32 ß.; men derom mere, naar man kommer til at tale om Børnehuſets Finantsforvaltning, der i mange Henſeender har Fortrin for de fleſte europæiſke Rigers Finantsforvaltninger.

Raſpehuſet blev indrettet i Børnehuſet 1734, og under 2 April ſamme Aar meddeelt Privilegium paa at raſpe Farvetræer, hvorved tillige i Danmark og Hertugdømmene forbydes at indføre malet eller raſpet Farvetræ.

Børnehuſets Hovedbygning blev i Aaret 1739 opført og forſvarligen bygt for 16400 Rdlr. En til ſamme ſvarende Fløis Opbygning koſtede 1753. 24870 Rigsdaler. Uaproberede Udgifter og i Contracten forbigaaede eller glemte Ting ved Bygningen, beløb ſig til 6000 Rdlr. Herlig og ypperlig er Opfindelſen, at gjøre et Overſlag ſaa rummeligt og ubeſtemt, at der kan blive noget anſeeligt at legge til. Paa den Maade kan man altid være vis paa, at der kommer en-

deel Pen[redacted]n ikke havde giort Regning paa, i [redacted]ion.

S[redacted]der have underkaſtet ſig Formynderſkab, [redacted]ødes til at dandſe efter den Pibe, Formynderen finder for got at ſpille paa.

Valkemøllen i Dyrehaugen var Børnehuſets Eiendom. Hans Kongelige Majeſtets Kammertiener Jeſſen attraaede at komme i Beſiddelſe deraf. Om Kiøbet, ſom beſtemtes til 8130 Rd., blev man ſtrax enig; thi naar en byder og en anden adlyder, finder Uenighed ikke Sted. En Fabrik blev anlagt. Hoffet beſaae den, forefandt gode og for Fabrikanterne bequemme Bygninger, og troede af det, man foreviſte og anpriſte, at Anlægget var nyttigt og til Henſigten ſvarende. At den rette Fabrikaand, Tarvelighed, Vindſkibelighed og fornuftig Affætning befordrende Fabrikation, ikke beſtyrede Anlægget, vidſte man den gang ligeſaa vel ſom nu ſaaledes at ſkiule, at man ikke engang lagde Merke til dets Fraværelſe, og deraf flydende Transport-Omkoſtninger. Denne Omſtændighed, ſom man meget viſeligen hos os er vant til at anſee for ingen Ting, virkede

virkede dog saa meget, at man ikke længe derefter 1767 saae sig nødt til at sælge Møllen, som paa offentlig Auction udbragtes til 10700 Rdlr. Denne Naadesbeviisning kan uden Tvivl Børnehuset skrive paa sin Tabs Conto.

I. Børnehusets Mennesker som Mennesker efter Naturen. II. Dets Statslemmer og Statslemmer. III. Dets Stat og Stat.

For at vise, at vi have faste Begreb om Børnehuset, vil vi, som Overskriften viser, efter den ny og originale Maade, der aldrig før fremsprang af nogen dødelig Hierne, og for at undgaae Straf paa Liv og Levnet, betragte:

I. Menneskene i Børnehuset som Mennesker efter Naturen. Vi have her med 299 Mennesker at giøre, hvoraf 109 ere indsatte i Børnehuset paa Livs Tid, og

190 kaldes Aarsfanger *). Efter Naturen ere unegteligen disse Menneſker fri. Spørsmaalet bliver altsaa, hvorfor og hvorledes have de da miſtet Friheden? Man svarer: ved Forbrydelser. Men kan dette Svar anſees for fyldeſtgiørende? Har man lagt Merke til, hvad der udfordres til at et moralſkt Væsen kan ſtraffes for Forbrydelse? En Hovedfordring er uden Tvivl denne, at det Onde, der udøves, virkeligen bliver anſeet at være et Onde af den, som giør det. Man har altsaa Ret til at paaſtaae, at for at blive et Børnehuus-Menneſke maae kunne beviſes, at det har været en modtvillig Overtræder, hvilket unegteligen forudſætter Kundſkab om Lovene og Følgerne af Overtrædelſerne. Gaaer ikke denne Kundſkab i Forveien, har det ſig nok ikke saa ganſke rigtig med Frihedens Berovelſe. Sandt nok, lettere, ſkiønt ikke naturligere, falder den Rettergang, hvori der uden Omſtændigheder dømmes, at Kreaturet, der, følgende Naturens Drift, bryder ind i den beſaaede Mark,

*) I Aaret 1660 var Antallet paa Fangerne 350. 191 vare Livsfanger, de øvrige Aarsfanger. Den her meddeelte Beretning grunder ſig paa Underſøgelſer, anſtillede i næſt forbigangne Mai Maaned.

Mark, eller ombytter den magre Felled med den grøsrige Eng, bør Knæet bindes op paa eller sættes i Follen; end at undersøge, om Kreaturet har faste Begreb, om det er Kreatur efter Naturen eller efter Agerdyrkning, der fordrer Fred. Ligeledes falder det lettere, at binde Knæet op paa Mennesker, der ere uvane, eller sætte dem i Follen, som Børnehuset kan ansees at være, og paa den Maade forskaffe Staten Fred; end undersøge deres Handlingers Moralitet. Endnu har Oplysning, der, om den skal gavne, maae være forenet med Sædelighed, Selskabelighed og Gudsfrygt, ikke udbredt sit Herredømme saa vidt, at saadan rigtig Kundskab om Moralitet og Frihed, som sund Philosophie lærer, har faaet Sæde med i Criminalretten, der, sluppen ud fra gothiske og hierarchiske Tider, til Skiendsel for Menneskeligheden, endnu bærer alt for mange Præg af dens barbariske Oprindelse. Man vil finde mange, Naturens Drifter overladte, Mennesker i Børnehuset, der ikke ere blevne til moralsk forædlede Skabninger.

Børnehuset geraader det dog virkeligen til Berømmelse, at Politieretten og

flere

flere Retter have den fordeelagtige Tanke der-
om, at det er Stedet, hvorfra Underviisning i Christendom til bedre Sæders Dannelse kan hentes. Flere Sneſe blive dømte ind til **Underviisning i Christendom og kiendelig Forbedring.** I denne Adfærd ligger overmaade grundig Kundſkab om Menneſket, og megen Bekiendtſkab med de ældre Verdsligviſes Maximer, til Grund. Nogle af diſſe føre unge Menneſker til Skioger, for at giøre dem afholdne; at lade dem ſee Lediggiængere, for at dannes til flittige og vindſkibelige Menneſker; at omgaaes Drukkenbolte, for at lære Ædruelighed; at lade dem dagligen høre tale om lykkelige, ikke opdagede Tyverier, for at ſtadfæſtes i Begreberne om Eiendom; om hevnfulde, ikke røbede, Anlæg, for at lære Sagtmodighed og Fredſommelighed; om falſke, uſtraffet aflagte, Vidnesbyrd, for at ſatte Kierlighed til Sanddruhed; om falſke, megen Underfundighed ſkiulende, Underſkrivter, for at grundfæſtes i Troe og Love. Alle diſſe og flere Opmuntringer til Dyd, findes ikke letteligen ſaa fuldſtændigen ſamlede paa et Sted ſom i Børnehuſet, og altſaa i Følge

den

den Afſky, Menneſket efter Naturen har til det Onde, gives der ikke letteligen et Sted, hvor Dyden dybere kan rodfæſtes i de Unges Hierter. Af ſaadanne, ſom lære den lille Catechismus, har Børnehuſet tredive. Diſſe underviſes af Lærerne i den catechetiſke dogmatiſke Chriſtendom, og af Lemmerne i den praktiſke Religion, der her ikke er ſaa tør ſom til Atteſtats. Venſkabeligen forenet med den rene Sædelære, paaminder og opmuntrer den til Pligter, ſom udøves dagligen. Saaes det ikke, hvo ſkulde da troe, at Børnehuſet paa en ſaa beſkuelig Maade beſkæmmede Theologiſke Faculteter, Opdragelſes-Inſtituter, Opdragelſes-Raader, og dogmatiſke Umoraliſter, der ikke engang have drømt om den Forædling, Menneſket efter Naturen her gives. Man forfølge det fra Menneſket af i Børnehuſet blevne Statslem, og betragte da:

II. Statslem og Statslem.

Livsfangerne vedblive ſtedſe at være Menneſker efter Naturen; thi de komme ikke uden

uden for Staten. Deres hele Virkekreds indſkrænkes til Børnehuſets Sale eller Kieldre.

Aarsfangerne derimod blive, ved at komme ud, Kiøbenhavnſke Statslemmer. Til hvad Nytte, for ſig og andre, er uviſt; men ſaa meget er viſt, at den nyttige Vindſkibelighed, hvortil de holdtes i Børnehuſet, forſvinder oftest udenfor, af Mangel paa Anſtalter.

I Børnehuſet vinder Staten paa ethvert Lem henimod 28 Rdlr. aarligen. Dets Arbeids Værdie kan anſlaaes til 54 Rdlr., og dets Underholdning til 26 Rdlr. aarligen.

Fandtes ſlig Vindſkibelighed og Tarvelighed udenfor, eller bragtes det ikkun dertil, at enhver ved Haandarbeid eller anden Flittighed fortiente aarligen 10 Rdlr. mere end han fortærede, vilde det ſnarere ophielpe Handelsbalancen, end Altonaer Banquen.

Aarsfangerne udlades naar deres Tid er omme; men det er og alt hvad man giør for dem. Ingen bekymrer ſig om at forſkaffe dem Livets Ophold, og ſelv kunde de oftest ikke forſkaffe ſig det. Mange indſee det, og ønske ſig derfor ikke en Frihed, ſom

de

de ikke kunne nytte. Ingen tør betroe dem noget, og det regner dem endog til Forbrydelse, om de talte saaledes: „Efterat have „ udstaaet den os paalagte Straf, hvis „ Billighed eller Ubillighed det ikke nytter „ at undersøge, bønfalde vi Regieringens „ Retfærdighed, at den vil forskaffe os, „ som den ved et vanærende Fangeskab har „ berøvet Midlerne til Livets Nødvendigheders Anskaffelse, Leilighed til at fortiene „ dem. Titler have vi ikke, der berettige „ os til at leve paa Statens Bekostning; „ men Hænder have vi, der, skiønt deres „ Kræfter ere svækkede, kunne arbeide, „ naar de ikke bindes. Anviis os anstændige Arbeidshuse, hvori vi nyde den Ret „ og Skiel, det Ly og den Varme, den „ Reenlighed, de Rokke, den Uld, hvorved vi dagligen kunne fortiene Livets Ophold. Betiene vi os ikke deraf, da optage og straffe man os som modtvillige Tiggere. Nu derimod er det ikke vor Skyld. „ Hvorfra tager man Brød i Ørken? og „ hvorledes tilfredsstilles Mavens Fordringer uden Mad? Livets Ophold fordrer „ Føde; men Fødens Anskaffelse forudsæt-

„ ter Penge, der ene og allene burde er-
„ hverves ved Arbeid. Man give os der-
„ for i det mindſte de 333 Pund Uld at
„ ſpinde og haſpe i Strenge, vi aarligen
„ havde i Børnehuſet, og man forſkaffe os,
„ ſom ſagt, Arbeidshuſe, hvori Frivillige,
„ uden at paadrage ſig Skiendſel, kunne
„ arbeide, og ved Arbeid fortiene Brødet.
„ Mangel paa Indretninger i Staten burde
„ ikke blive os en ny og utaaleligere Straf."

Var nogen driſtig nok til at indkom-
me med ſlig Klage, hvad Svar kunde han
rimeligen vente ſig? Intet uden det, man
alt for ofte har hørt: Herved er intet at gis-
re; det henviſes til Lands Lov og Ret.

Kunde man ikke afſtedkomme ſlig Ind-
retning, burde der i det mindſte ſørges for,
at de, ſom meldte ſig i Børnehuſet, for at
faae Ly, Varme og Arbeid, kunde modta-
ges, og ikke ſom i forrige Vinter, af Man-
gel paa Anſtalter, bortviſes; thi Indret-
ningen tillod ikke at modtage dem. De der-
imod af Staaderkongerne optagne maatte
modtages, og ſlap ſaaledes ind. Derved
forædles Børnehuſet; men ikke Kiøbenhavns
Pøbel. Det er Statens Skyld, at Men-

neſker

neſker efter Naturen ikke blive værdige Statslemmer; det er Statens Skyld, at Gaderne vrimle af Tiggere. Nationens Forædling og Oplysning vilde ſætte alle dens ledige Hænder i Virkſomhed, naar naturlige og til vor Forfatning paſſende Anlæg foredroges unaturlige og konſtige. Paaſtaaes derimod af de Mægtige, at grovt Klæde og Lærred, ſom er hver Mands Brug, bæres og ſlides af Mængden, intet Object er, der bør tildrage ſig Opmerkſomhed; men vel fint Klæde, Silketøi og Overdaadigheds-Vare, ſom Fremmede ſælge for ulige lettere Priis, end vi kunne forfærdige dem for, og Forſkud ſkal erſtatte Entrepreneuren den heraf flydende Underballance, maae Staten nødvendigen gaae Krebsgang. Dette leder til at betragte Stat og Stat.

III. Stat og Stat.

Børnehuſet er en Stat, og Kiøbenhavn en anden, ſom det ſtaaer i nøie Forbindelſe med.

Længe tvivlede jeg, om Børnehuſet fortiente Navn af en Stat. Jeg fandt der ingen Giro- eller Laane-Banque; ikke Mængde af Forordninger; ingen Rettergang; ingen Vagtparade; ingen Forgemakker; ingen Collegier; ingen Søe- og Landmagt; ingen koſtbare ſtore Fabriker, ingen Væverе; jeg var derfor længe tvivlſom, hvad jeg ſkulde kalde dette Inſtitut. Nogle raadede mig, at kalde det Vindſkibelighedens Sæde; andre, Kiøbenhavns eneſte Realſkole; nok andre, et Forædlings-Inſtitut. Ingen af diſſe og andre foreſlagne Navne behagede mig. I denne Tvivlraadighed og Forlegenhed opdagede jeg til min inderlige Glæde Protokoller, Erklæringer, Brevtaſker, ſom det er fornemt og collegialſkt, at kalde Portefeuiller, Sergeant, Magaſiner, Penſioniſter, næſten ligeſaa mange fortærende ſom erhvervende Lemmer. Jeg fandt Kirke, Præſt, Catechismus, Øvrighed, Underſaatter, Domme, mundtlige Love, Vagt, Sveitſere o. ſ. v. Længere kunde jeg nu ikke være tvivlraadig. Har Børnehuſet, tænkte jeg, diſſe væſentlige Egenſkaber, uden hvilke ingen Stat kan være Stat; ſaa er det en Stat,

bør

bør kaldes en Stat, og behandles ſtats-meſſigen. Dens Regieringsform; dens Forhold til andre Stater; dens herſkende Religions, Videnſkabers og Konſters Tilſtand; dens Finantsvæſen; dens Fordele og Mangler, bør altſaa underſøges, udvikles og beſkrives. Den, der havde Dagens Statiſtiker for ſig, kunde af dem laane flere Inddelinger, og om han forbigik Fiſkeriet, var det ingen Feil, da det ikke har noget.

Regieringsformen.

Vanſkeligt falder det at beſtemme, enten denne Stats Regieringsform er deſpotiſk, monarchiſk, ariſtokratiſk, demokratiſk, viziratiſk.

Staten er ikke ſammenſmeltet af flere ſmaae Familier, der til fælles Sikkerheds og Tarvs Fremme ere blevne enige om at forene ſig. Det modſatte ſynes at finde Sted. Fordi de have hiulpet andre af med deres Sikkerhed og Tarv, har man nødt diſſe

gode Venner, fra alle den danſke Verdens fire Hiørner, til at leve i Samfund og uadſkillelig Forening med hinanden.

Grunden til deres Forening ſynes altſaa at være forſkiellig fra andre Staters; men deri findes dog et Slags Lighed, at andre Staters, ligeſaavel ſom dennes Oprindelſe, taber ſig i et Mørke, der vanſkeligen giennemtrænges. Viſeligen ubekymrede derom, finde de beroligende Trøſt og Huſvalelſe i den almindeligen antagne Maxime: at Fyrſter arve Stater, og med dem Underſaatter, der ſom andet Gods, gaae i Arv. Heraf vide de, det er Pligt, at bære de Byrder, dem paalægges, og ſkulde diſſe være ſaa tunge og ſvære, at de ikke allene medtog Kræfterne, men ogſaa Marven, og det tydeligen ſaaes, at man for at faae den, behandlede dem ſom Savoiarden Æſlet, han vilde ſælge, adlyde de ikke deſto mindre, overbeviſte om, at blinkende Kaarder, ſvingede nu af fulde, nu af ædrue Hænder, byde Taushed og Lydighed mod Befalinger. Paa denne Maade er Børnehuſet blevet til Stat, næſten ſom alle andre Stater, uden at vide, hvorledes det er gaaet til.

I Følge heraf, ſom ogſaa deraf, at den regierende Directeur og Inſpecteur neppe have nogen ſkreven promulgeret Grundlov, ſkulde man troe, Regieringsformen grændſede meget nær til den deſpotiſke; men ſaaledes forholder det ſig dog ikke. Inſpecteuren ſtaaer under Directeuren.

Her har man Vizirat, kunde nogen falde paa at ſige, og altſaa tyrkiſk Regieringsform. Efter liden Underſøgelſe bortfalder denne Paaſtand. Inſpecteuren ſtaaer ikke allene under Directeuren, men tillige under en Reviſor, og det ſom mere er, et heelt Collegium.

Athenienſerne havde et ſtort Raad eller Collegium, og deres Regieringsform, veed man, var ariſtokratiſk; Børnehuſets maae altſaa ogſaa være det. Dog denne Slutning ſynes ikke at være ganſke rigtig; thi ingenſteds har Familiers Vælde mindre at ſige end her. Deels ere Statslemmernes Ahner uviſſe, deels blandede paa mange forſkiellige Maader, deels legger man Dølgsmaal paa dem. Embederne ere desuden faa, og Fordelen, de indbringe, ſaa ubetydelig, at det ikke lønner Umagen, at giøre dem til

Arvegods for Familierne. Skulde Directeuren her ſtikke nogen i Øinene, maae han ikke have ſeet ret til. Skeer det, vil erfares, at timelig Ære, erhvervet ved megen Slæb, og forbunden med ſtore Bryderier, bliver ene og alene hans Deel. Hvilket Slæb og Bryderie maae ikke 100000 Pund Uldz, 2000 Tønder Rugs, en Mængde Madraſſers og andre Tings Indkiøb ikke foraarſage? Vel ſiger Ordſproget: at der er intet Fogderie ſaa ringe, at det jo afkaſter en Skieppe Havre: men her er intet Fogderie, det er en offentlig Stiftelſe, hvis Midler bør behandles ſom betroet Gods, ſom aldrig indreuter nogen ærekier Mand noget. Offentlige Stiftelſer ere desuden Helligdomme, og enhver Fordeel, man giør ſig paa deres Bekoſtning, er Kirkeran. Inſpecteurens Løning er beſtemt. Han er desuden underordnet Directeuren, udſat for Reviſorens ſkarpſeende Øine, og Collegii Indfald. At Spiſemeſteren, ſom fordum gav 300 Rdlr. i Forpagtning om Aaret, kan udbringe ſit Embed til 1000 Rdlr. aarligen, misunder ingen ham, ſom legger Merke til, at han mætter mange dagligen. Er der Velſignelſe

i hans

i hans Mad, hvorfor ſkulde den da ikke ogſaa være i hans Penge?

Demokratiſk kan Regieringen ikke kaldes, og ulykkelig vilde Staten blive, om den var det. Det vilde da ikke gaae bedre til, end det er gaaet i Holland. Tre hundrede ivrige Patrioter vilde i nogle faa Beſtyrere ikke finde en Modvegt, der kunde veie op mod dem.

At Regieringen ikke er monarkiſk, indſees letteligen. Den ſynes derimod at være en Mellemting mellem den athenienſiſke og engelſke. Directeuren er Konge, Inſpecteuren og de twende Meſtere Underparlementet, ſom dog alle ere underordnede det ſtore Raad. Saaledes har Børnehuſet uden Overlæg tilfældigen faaet en Regieringsform, ſom det frieſte Folk i Europa næſten paa ſamme Maade har bekommet. Forſkiellen ſynes allene at beſtaae deri, at de ſætte større Priis derpaa, og berømme ſig deraf, ſom om det var deres egne Hænders Gierninger.

Forhold til andre Stater.

Forholdet, den chriſtianshavnſke Stat ſtaaer i til adſkillige fremmede Magter, er vel forſkielligt; men dens onde eller gode Skiebne fører det dog ſaa med ſig, at den overalt maae give efter, og ſtræbe at holde gode Miner. Dens Politik byder, og dens mange Criſes befale det. Hemmelighedsfuld troer den derfor at bør behandle alle Ting, hvilket gaaer ſaa vidt, at dens egne Lemmer hverken kiende til Beſtyrelſen, Pengenes Anvendelſe, eller dens afvexlende Forhold til andre Stater, hvoraf de fornemmeſte ere følgende.

Først og fremmeſt maae ingen Ting forſømmes, der kan ſætte den i Yndeſt hos Directionen og iſær Overcollegiet. Dens Forhold hertil er omtrent det ſamme ſom Polens til Rusland.

Kiøbenhavns Magiſtrat maae den næſten ligeſaa varligen omgaaes. Ei at tale om, at den ligger i Hiertet af dens Land, ſkylder den den meget for den Omſorg, den drager for en af dens Capitalers Beſtyrelſe, ſtor 7800 Rdlr. Skede en nøiagtig Revi-

ſion,

ſion, kunde det maaſkee hænde ſig, at af dens bløde Skiød kunde nedregne en Guldregn paa den chriſtianshavnſke Stat. En ny Handelstractat med den vilde rimeligen ogſaa afkaſte nogen Fordeel. Som en Præliminair-Artikel vilde man uden Tvivl letteligen enes om noget Afſlag paa Udgifterne til Broelægningen og Pompevandet, ſom nu aarligen koſter den 212 Rdlr. Billighed ſelv ſynes at fordre det; thi det er en Sandhed, at denne Stats Lemmer, hverken naar de opholde ſig der, eller naar de komme ud, forderve Broen med deres Heſte og Vogne. Deres Omſorg for dens Vedligeholdelſe gaaer endog ſaa vidt, at man ofte ſeer dem gaae med bare Fødder paa den.

Politieretten er den i mange Henſeender vigtig. Den formerer dens Folkemængde, og den har Evne til at forøge dens Indkomſter. De ved Politieretten tildømte Bøder tilfalde denne Stat. Dens Intereſſe ſtaaer altſaa i nøieſte Forhold med Politiets Aarvaagenhed og Søvnagtighed. Sees der igiennem Fingre med Uordener, og paaſees ikke Politieanordningernes Efterlevelſe, taber Børnehuſet; vaages der over deres Opfyldelſe,

delſe, vinder det. Forhen indbragte Bøderne aarligen 500 Rdlr., nu derimod neppe 20 Rdlr. Glædeligt, og meer end glædeligt ſkulde det være, om Aarſagen til denne betydelige Forſkiel ikke fandt ſin Grund i den anførte Aarſag, men i den en Tid af 12 Aar udviſte Mildhed og Naade, og overflødigen uddeelte Almiſſer. Var det ſaa, maatte man tilſtaae, deres Virkninger have været ypperlige. Kiøbenhavn er da bleven ſaa ſædelig, ſaa ſkikkelig, ſaa lydig, ſaa nøie iagttagende Politieanordninger, at 80000 Mennesker ikke begaae Politieforſeelser for 20 Rdlr. om Aaret. Til Lykke, Kiøbenhavn, med din Forædling! — Indbrud om Natten, Vandflod, Ildløs, Aadsler paa Gaderne, vedkomme ikke Politiet; langt mindre Ufred i Huſene og paa Gaderne ved høi lys Dag. I hvilket Land laae vel nogenſinde Landeploger under Politieretten?

Guldhuſet er iſær en af de fremmede Stater, Børnehuſet maae ſtaae i nøieſte Venſkab med. Aander det, oplives Børnehuſet; trekkes dets Aande tilbage, visner og døer det. Hvo modtog vel de 100000 Pund Uld, her aarligen ſpindes? 16000 Klædninger,

ninger, der aarligen forfærdiges, fordre ikke ſpundet Uld. Men, lad det være ſom det vil. Diſſe Stater ere for nærværende ſaa forenede med hinanden, at den ene ikke ſynes at kunne beſtaae uden den anden. Dog kan den Stolthed, Guldhuſet udøver, ikke billiges. Ret kan den ikke nægtes at have, til at fordre og paaſtaae Tractatens Efterlevelſe; men derfor har det ikke Ret til at foreſkrive Love, ikke til at fordre mere Spind og Arbeid, end man ſeer ſig i Stand til at levere. Denne Subordination, ſom Overmagten underkaſter den chriſtianshavnſke Stat, er det, der meeſt trykker den. Havde den Lov til at holde Væve, og tillodes den fri Afſætning af de fabrikerede Vare, vilde den haſtig komme ſaaledes paa Fode, at den bedre kunde forſørge de mange Menneſker, der ſkal beløbe ſig til over 4000, ſom Fattigvæſenet er ilde forlegen med. Den vilde da kunne forſkaffe dem Arbeid, og tilſtaae Fattigvæſenets Lemmer, der meldte ſig, den Borgerret, ſom den i forrige Vinter maatte negte dem. Men maatte nogen ſpørge, hvortil ſkulde man bruge alt det Garn og Tøi, der maatte blive forfærdiget? Hertil ſvares: i

et

et Land, hvor man klager over for ſtor Mængde af Mennesker, Korn, Garn, Tøi o. ſ. v. der ſtaaer det ikke vel til med oplyſt Vindſkibelighed.

Andre mindre Stater, ſom den ſtaaer i Forbindelſe med, forbigaaes ſom mindre betydelige.

Religionens, ſamt Videnſkabernes og Konſternes Tilſtand.

Dømmes efter de ſymboliſke Bøger, ſom læres i denne Stat, er Religionen den Sartorphianſke, eller maaſkee rettere, den forkortede Pontoppidanſke. Kirken, ſom holder Samfund med den udenfor herſkende, har Orgelværk lige over Prædikeſtolen, Pulpitur, Daab, Skrifteſtoel, Altergang, Confirmation, Præſt, Degn, Skoleholder og Ringer, der ved Klokkers Lyd tør forkynde Gudstieneſtens Begyndelſe.

At underſøge, hvorledes Religionen læres i et Land, der har ſaa mange udvortes Beviſer paa Rettroenhed, vilde venteligen for-

fortiene Navn af Formaſtelſe. Med de indvortes kan man aldeles ikke beſatte ſig, da de allene ere Geiſtlighedens og ikke de Troendes Sag, der hverken ere Deputerede eller Committerede i dette Collegium. Hvad der ſtaaer i hellige Portefeuiller og Protocoller kommer ikke nogen anden end Geiſtligheden ved. De allene have Nøglen dertil. Denne Troe har man i Børnehuſet. Aldrig hørte man derfor, at der gaves theoretiſke Atheiſter, men vel endeel praktiſke. Overhoved læres Ordet her purt og reent, uden mindſte Kietterie eller forfængelig menneſkelig Tant. Et Affkum af et Menneſke, der ſidder i en Raſpekielder, vil man finde ſærdeles vel oplyſt. Han nævner Chriſtum meget paſſende, og bøier Knæene hver gang; men desuagtet har han ikke aflagt, naar han finder Leilighed, at dræbe uſkyldige Børn, og begaae andre grove Misgierninger. Af hans Tale og Gebærder at ſlutte, ſkulde man troe ham rettroende.

Denne Stats Lemmer ere ſærdeles flittige Kirkegængere. Det er ikke mindre opbyggeligt end ſmukt, at ſee en Menighed, beſtaaende af Jøder, Catholiker, Reformeerte,

meerte, Lutheraner, dyrke Gud, uden at forfølge hinanden. En Athanasius og Cyrillus vilde her have lært at overbære og være tolerante.

Videnskabernes og Konsternes Tilstand kan ikke siges at være blomstrende. Middelalderens Smag synes at være den herskende. Børn lære at læse A B C og Catechismum. Videre drive de det ikke. Andet har man ei heller Ret til at formode. Her er intet Academie, intet Facultet, ingen Promotion. Heraf flyder et endnu større Onde. Det er saa langt fra, at Videnskaber, Indsigter, Duelighed æres, at de endog foragtes. Tænk engang! En lovkyndig Mand, en stor Poet, tvinges til at raspe Træ. Fingre, bestemte til at bringe Hiernens Foster frem for Lyset til Retsfærdigheds Haandhævelse, Sædernes Forbedring, Menneskets Forædling, bruges til at føre Raspen, der forvilder Indbildningskraften, forstyrrer Fornuften og dræber Geniet. Heri følger dog denne Stat ikke sin egen Lære. Den har lært den af de større Stater. Der vil man finde Poeter, Lovkyndige, Botanister o. s. v. brugte til at beregne

beregne Æg, Høns, Duer, Landſkyld, hvilket er et virkeligt Raſperie for Hovedet. Andet kan man ikke vente, ſaa længe man troer, ved Hævd, arvede Rettigheder, og Befalinger at kunne udrette, hvad man lyſter.

Videnſkabernes Opkomſt og Floer ſynes at være denne Stat ikke allene ufordeelagtig, men endog ſkadelig. Man har for nogle Aar ſiden havt en Erfaring, der gotgiør denne Paaſtand, og beviſer, at de lidet kiende dens ſande Fordeel, der tilraade deres Opmuntring og Fremme. En Mand, ſom udenfor havde giort ſig berygtet ved Videnſkabernes og Themidis Misbrug, blev optaget blant Børnehuſets Borgere, og anſeet for en Videnſkabsmand. Æret, agtet og tilbedet, opkaſtede han ſig til Regent. Han befalede, og man adlød med en Nøiagtighed, der vidnede om fuldkommen Hengivenhed og Kierlighed. Han paatog ſig at kuldkaſte Regieringsformen, og der fattedes lidet, i et for ham lykkeligt og ærefuldt Udfald. Staten vilde det dog ikke have geraadet til Fordeel. Dens faa Betiente havde blevet et Offer for 300 Menneſkers Raſerie; men deres Tilſtand vilde og for Eftertiden have

blevet langt ſlettere, tungere og ynkværdigere. Videnſkabernes Lys er alt for klart og brændende, til at uerfarne Øine ſkulde kunne taale deres Glands. I Hænder, ſom ikke have lært at omgaaes dem, ere de ligeſaa frygtelige ſom Sverdet i den Raſendes. En Jagttagelſe Socrat allerede i ſin Tid giorde. Der bør altſaa holdes flittig Vagt paa denne Stats Toldboer, at Videnſkaberne ikke indſnige ſig paa ny, og fuldføre den begyndte Ødelæggelſe. I de ſtørre Stater har man intet at frygte af dem. Der møde Indſigter, Kundſkaber og Dueligheder hinanden. Imellem ſande Fortieneſter, Dumdriſtighed og Fremfuſenhed, ſkielnes med ligeſaa megen Upartiſkhed ſom Kyndighed. De Ereſtøtter, der tilkomme hine, kunne diſſe umueligen tilvende ſig. Vegten, hvorpaa alting veies, er nøiagtigen juſteret.

Hvad der gielder om Videnſkabernes Foragt og Skadelighed, gielder ogſaa ſtørſte Delen om Konſterne. Juvelerere, Skrædere, Parykmagere, Haarſkærere, Modehandlere og Modehandlerinder, ſom udenfor aagre ſaa fortreffeligen med deres Pund, at Mænd og Qvinder ved deres Konſtflid blive

anſeete

anſeete for det, de ikke ere, hine værdige og fortiente, diſſe ſkiønne og elſkværdige, nødes her til at ſpilde deres Indſigter, Kundſkaber og Dueligheder paa utaknemmelige Gienſtande, der ikke formaae at frembringe ſaa ypperlige Virkninger. De ſkal og maae karte, raſpe, ſpinde Uld; Arbeider, der ikkun ere Biting til det, de udenfor forrettede og udrettede. Som man behandler oven anførte for Konſtſmagens Udbredelſe vigtige Mænd, behandles Deſtillerere, Poſteibagere, Bakkelſemagere og alle andre Konſtnere. I et halvt Aarhundrede har man ene og allene kartet, raſpet, ſpundet, og ſaaledes, uden at gaae videre, ſynes Forſættet at være, at velte ſig af et Aarhundrede i et andet, uden at bekymre ſig om denne Sandhed: at naar man ikke gaaer frem, gaaer man tilbage, da Naturen fører det ſaa med, at Stilſtand er umuelig. Endog heri har den chriſtianshavnſke Stat ſtore Forgængere, ſom i Gierningen fuldkommen ligne den, ſkiønt de med Ord paaſtaae, at ville Forædling, Forbedring og Fremgang til det bedre. Men hvorledes vil man det? Man vil Oplysning, uden at ſørge for vel indret-

tede Skoler; man vil Forædling, uden Opmuntring til Dyd; man vil Fremgang til det Bedre, uden Fortienesters Belønning. Det eneste man giør, er at flytte Patienten fra Seng til anden, og hvad vindes herved? Leiets Forandring.

Finantsvæsenet.

Den ovenanførte Forbindelse, Staten staaer i til andre Stater, indskrænker og hindrer paa mange Maader dens Finantsers Floer. Desuagtet staaer dog dens Indtægter og Udgifter i et saadant Forhold, at den ei behøver ideligen at foretage nye Operationer, for at skiule deres virkelige Tilstand, og undgaae at legge Balancen frem for Dagen, som ikke sielden i vore Tider er Tilfældet.

Dens Indtægter.

1) Rente af Capital 24493 Rdlr.
2 mk. . . 1000 Rd.

2)

	Transport	1000 Rd.
2)	Af Grundtaxtens Revenye betales aarligen til denne Stat	2500 =
3)	Classelotteriet . .	1000 =
4)	Assistenshuset = =	400 =
5)	Gotgiørelse for Consumption	500 =
6)	Lemmernes Fortieneste omtrent	4000 =
7)	Raspehuset omtrent .	1800 =
		11200 Rd.

Uvisse Indtægter.

a) $\frac{1}{3}$ Deel af forefaldne Confiscationer i Danmark
b) Bøder efter Politiedomme
c) 5 Pro Cent af Kongelige Civil-Betienteres første Gage

Disse Poster kan ikke ansættes til noget vist; men hielpe dog til at balancere mod Udgifterne.

Udgifter.

1)	Lemmernes Forflegning omtrent	8000 Rd.
2)	Renovationsskat, Broelægning, Pompevand .	212 =

	Transport	8212 Rd.
3) Til den latinſke Skole	500	=
4) Begravelſesomkoſtninger	300	=
5) Medicin	900	=
6) Klæder	250	=
7) Brænde, Steenkul, Sæbe, Træ, Halm, Koſte, Sand	700	=
8) Locummernes Renovation	190	=
9) Inventarii Forbedring, Reparation paa Bygningerne	2000	=
10) Lønninger	1900	=
NB. Meſternes Løn betales dem med 7 Pro-Cent af Spindefortieneſten.		
	14952	Rd.
	11200	=
	3752	Rd.

Den udkomne Deficit formindſkes meget ved de uviſſe Indtægter, og vilde ikke allene forſvinde, men endog en betydelig Overbalance finde Sted, naar gangbare Lande-Priſer gaves for Spindet, der leveres til Guldhuſet. I det Tilfælde vilde Statens Velſtand tiltage betydeligen, og mangen Ind-

Indretning til dens Rodfæstelse kunne foranstaltes.

Var denne Balance giort, for at formaae det Almindelige til at tage Actier i Indretningen, vilde den have faaet et ganske andet Udseende. En Overbalance, der forsikrede Actietagerne en 30 til 50 pro Cent i det mindste, vilde letteligen have været udbragt. Natur- og Stats-Vanskeligheder havde man da skiult. Man havde forbigaaet, at den er anlagt i en stor Stad, hvor dens Yngel opvoxer og moednes til at blive dens Borgere; at den maae modtage og bruge fremmede Vare, endog Levnetsmidler til dyreste Priser, Pundet nemlig af Smørret betaltes med 24 til 32 ß. og en Tønde Rug med 19 til 20 mk. til den forhen angivne Tid; og mange andre Hindringer, der trykke en arbeidende Stat.

Dog, hvad vil man tale herom. Statens Finantsvæsen staaer virkeligen paa en god Fod. Den har ingen Vexelcours; intet Forlaan paa tilkommende Aars Indtægter; intet betydeligt Pensionistreglement; ingen dobbelte og tredobbelte Embeders Besætning; ikke mange uvisse extraordinaire Udgifter.

Betienterne derimod have deres beſtemte Løn, og Meſterne, der ſkal paaſee Arbeidets Forfærdigelſe, betales i Forhold til det Arbeid, der forfærdiges.

Havde man fra 1730 ſluttet ſlig Accord med alle dem, der have tilraadt og formaaet Regieringen til at anlegge og oprette Fabriker, Compagnier, Banquer o. ſ. v. vilde de iſteden for at ſkade have gavnet Staten. Egen Fordeel driver bedre til Pligters Opfyldelſe, end faſt Gage og Anſvar, ſom aldrig fordres. Skarer af berigede Vindmagere ſkulde da ikke have udført ſtore Capitaler af Landet, og Glashytteforvaltere ikke beleet den Godtroenhed, der giver rede Penge og fuld Betaling for Skaar. Kongen og Landet vilde have vundet utroligt, naar viſſe beſtemte pro Cent af den beviisligen udbragte Gevinſt havde blevet deres Løn. De vilde da ſom Meſterne i Børnehuſet have ſørget for, at meget var blevet forfærdiget. Tillod Indretningen det og var det giørligt, at mere end 100000 Pund Uld kunde ſpindes af de i Børnehuſet værende Lemmer, kunde man giøre ſikker Regning paa at mere blev ſpundet.

Blant

Blant andet, ſom her hindrer Finantſernes Floer, bør Sygdomme regnes. 60, ferre eller flere Syge fortiene ikke allene intet, men koſte noget anſeeligt. Aarſagerne til diſſe mange Sygdomme ere ikke af et Slags. Nogle ſynes at kunne forebygges, andre ikke. Mange Menneſkers Indflutning i ænge Rum, veed man, er Sundheden ſkadelig. Skal Virkningen deraf forebygges, maae den ſtørſt muelige Reenlighed og god ſund Føde tilveiebringes. Rummeligere Værelſer kunne vel ikke forſkaffes; men ſtørre Lyſt til Reenlighed hos Lemmerne, iſær i Henſeende til Klæderne, og bedre Føde var ikke umueligt, naar man uafbrudt opmuntrede og tilholdte Lemmerne at holde Klæderne og Værelſerne rene, gav dem noget mere for deres Arbeid, og befriede Stiftelſen for Udgifterne til Broelægning, og den latinſke Skole. Lemmerne vilde da undertiden kunne kiøbe ſig Mad, tillavet af got friſkt Oxekiød, og mange Medicamenter vilde derved blive undværlige. Det Almindelige og Stiftelſen vandt derved, og Henſigten opnaaedes fuldkommere og bedre. Menneſkeligheden vilde fryde ſig, og Laſternes ulyk-

kelige Offere ikke ſukke over uretfærdig og ubillig Behandling. Bør man ikke lade det Umælende ſukke over ſig, hvor meget mindre vore Medmenneſker. J, af Verdens Tummel alt for meget forvildede, til at kunne føle og kiende de menneſkelige Elendigheder, ſiger ikke, at Retfærdighed herved trædes for nær, og paaſtaaer ikke, at Straffen er forholdsmeſſig til Forbrydelſerne. Frihedens Berøvelſe er et ſtørre Onde, end J foreſtille eder, og en Straf, man aldrig burde tilkiende og iverkſætte, uden naar den yderſte Nødvendighed gior det til Pligt.

Finantſernes Tilſtand er, og kan altſaa ikke være glimrende; dog er den i Sammenligning med andre Staters fortræffelig. Man kiender her ikke til Finantsoperationer, der for en kort Tid blender Øiet ved de Fordele, der med Vished paaſtaaes at ſkal komme, og ſom om kortere eller længere Tid ganſke naturlig forvandles til Tab, ſom de arbeidende Stænder maae betale. Ligeſaa lidet kiender man til Finantsſtyrere, der ved at fradømme alle andre Menneſkeforſtand, røbe, at den, de indbilde ſig ſelv at beſidde, ikke rangerer med de førſte, neppe med de

ſidſte

ſidſte Klaſſer i Fornuftens Rangforordning. Saa længe ſlige kloge Herrer iagttage denne Forſigtighedsregel: ikkun ved breden Bord at udkramme deres Viisdom, lykkes det dem at blive anſeete for Vidundere. Driſte de ſig udenfor, gaaer det dem ikke bedre end Icarus, der trodſede Solens Magt. Deres Vorvinger ſmelte, og deres derved foraarſagede Fald bliver icariſkt.

Quid fuit, ut tutas agitaret Dædalus alas,
Icarus immenſas nomine ſignet aquas.
Nempe quod hic alte ſubmiſſius ille volabat,
Nam pennas ambo non habuere ſuas.

Statens Fordele og Mangler.

Ingenſteds ſkiønnes bedre paa Fortieneſter. Pligters Jagttagelſe medfører Belønning; deres Overtrædelſe Straf. Hvad der er Pligt, og hvad der ikke er det, er saa nøie beſtemt, at ingen kan undſkylde ſig med Uvidenhed. De ere ei heller saa mange og forſkiellige, at deres Mængde kan forvilde. Hvad der er Pligt i Dag, det er og i Morgen.

Ingen

Ingen Perſons Anſeelſe finder Sted. Der gives ingen, ſaa kaldte, høiere Stænder; altſaa ingen Ærgierrighed, ingen Renker af Betydelighed. Som de afſtelede Legemer i deres mørke Bolig ere alle her hinandens Lige uden mindſte Forſkiel. Gunſt og Yndeſt virke lidet; roligen ſees derfor det Tilkommende i Møde, og Ønſker holdes for at være utidige. Moder kunne ikke trænge ſig giennem eller beſtige Mure, der bevogtes af gammeldags Tarvelighed. Vellyſt ſkielver blot ved Synet, og driſter ſig ikke engang til at komme nær. Konſtig ſammenſat Bedragerie finder her intet Parterre, der tilklapper det henrykkende Bifald. Enhver vaager over egne, og controllerer med andres Rettigheder. Ingenſteds er man ſaa frygtſom for at laane uden at betale. Sagen er denne. Man kan her ikke giøre Opbud; Boerne kunne ikke komme under Rettens Behandling; pro forma Vexler circulere ikke, og Accorder indgaaes ikke af Creditorerne. Enhver ſkal og maae betale ſin Gield. Denne Pligt er bleven til en ligeſaa uryggelig ſom for Skyldneren redſelsfuld Lov. For en laant Hovedſum, ſom udgiør en Capital af

5ß,

5 ß, og hvis Rente beregnes dagligen til $\frac{1}{4}$ ß, frygter og skielver Skyldneren saa synligen, at Inspecteuren og Mesterne strax merke det. En Vexel paa fem Skilling, seer man altsaa, er en Sag af største Vigtighed i Børnehuset.

Det, hvorfor Livets Nødvendigheder anskaffes, leveres enhver dagligen Klokken 7 Slet om Morgenen.

Livsfangerne, hvoraf 6 bestandigen arbeide i Caliatur-Møllen, nyde

6 Dage, hver daglig 6 ß
den 7de Dag 9 ß.
er ugentlig 45 ß. hver.

I Rasperiet 6 Dage, 4 ß.
den 7de Dag $7\frac{1}{2}$ = er $31\frac{1}{2}$ ß.

Mødre med et Barn 6 Dage 5 =
den 7de Dage $7\frac{1}{2}$ = er $37\frac{1}{2}$ =

Vaskerpiger, 4 Personer
6 Dage 4 =
den 7de Dag $9\frac{1}{2}$ = er $33\frac{1}{2}$ =

Alle øvrige Fanger 7 Dage 3 = er 21 =

Halv voxne Børn 7 Dage $2\frac{1}{2}$ = er $17\frac{1}{2}$ =

Desuden tildeles hver
Person dagligen $1\frac{1}{2}$ Pund Brød.

Lem=

Lemmernes Fortieneſte beregnes ſaaledes:

for en Streng at ſkrubbe $\frac{3}{4}$ ß.
kradſe $1\frac{1}{4}$ =
ſpinde $2\frac{3}{4}$ =
haſpe $\frac{1}{4}$ = er 5 ß.

Al Spind leveres efter Talhaſpe, $2\frac{5}{8}$ Alen i Omkreds, ſom, naar den dreies 44 Gange omkring, giør et Knek, og 22 Knek en Streng.

En Streng Klædes-Kiede ſkal veie 30 Lod
Klædes-Iſlet . 36 =
En Streng Bais Kiede-Garn 34 =
Bai-Iſlet . 56 =
En Streng ordinair dubleret
Liſte-Garn . $1\frac{1}{4}$ Pund
fiin dubleret 1 =

En god Spinder ſkal daglig levere af Klædes- eller Bais-Kiede, ſpundet $2\frac{1}{2}$ Streng
af Klædes-Iſlet 3 =

Spinderiet modereres efter enhvers Kræfter og Haandelag.

En god Skrubber leverer daglig ſkrubbet Uld til . . 16 Strenge
En god Kradſer ligeledes
kradſet Uld til 8 Strenge.

Heraf

Heraf ſees, at Pligterne og Fortieneſterne ere nøiagtigen beſtemte. Det er ogſaa dette, der regnes til Fordeel, ikke den ringe Betaling, ſom gives derfor.

Den Sparſommelighed, her iagttages, geraader ligeledes til Fordeel.

300 Mennesker klædes og varmes for 950 Rdlr. aarligen, hvilket ikke er 4 Rdlr. for hvert om Aaret. Man maae derfor ſpare paa Brændet, og denne Beſparelſe gaaer ſaa vidt, at omtrent 100 Favne mindre forbruges end for 22 Aar ſiden. Klæderne kunne ei heller blive ſmukke. De opfylde derfor ikkun Henſigten, man burde have med Klæder, at beſkierme Legemet mod Kuldens Virkninger. Man gaaer derfor ogſaa næſten nøgen, naar Veirliget tilladet det. Puds og alle de Unødvendigheder, ſom Moden giør til Nødvendigheder, lærer man her at undvære. Derimod ſørges der for, at Leiet og Værelſerne, ſaavidt Omſtændighederne tillade det, holdes rene, og heri giør Børnehuſet mangt et høiadeligt Slot i Weſtphalen til Skamme. Ved at ſættes i Ligning med Livegnes og Vornedes Boliger, vinder det uſigeligen meget. Deres Værelſer ere ikke

ſaa

ſaa rene, og deres Leie ikke ſaa got. Lemmerne ligge henved 30 og derover paa et Loft, og tvende i hver Senge. Endeel har Lagener, og overalt er der reenligt. Deres Boehave er, ſom det ſømmer ſig Mennesker, der følge Naturen, der ikke vil noget overflødigt.

Mange Indretninger, der langt fra ikke fordre ſaa megen Tilſyn, og hvor Mangel af Tilſyn ikke er ſaa ødeleggende, have en Mængde Betiente; man kunde maaſkee derfor regne det til Mangler, at her ikkun gives en Inſpecteur, tvende Meſtere, en Juſtitsſergeant, en Portner, og en Nattevægter, eller med andre Ord, ſex Mennesker til at ſtyre og regiere Livsfanger, 18 Mandfolk, 84 Qvindfolk, 1 Dreng, 1 Pige; Aarsfanger: 53 Mandfolk, 116 Qvindfolk, 4 Drenge, 22 Piger; men betragtes Sagen fra den rette Synspunkt, er det uden Tvivl en Fordeel. Skulde her holdes ſaa mange Betiente, at deres Kræfter kunde ſtaae i Forhold til Fangernes, vilde det koſte meget, og det blev altid et Spørsmaal, om der ikke mere tabtes end vandtes derved. Man vilde forlade ſig paa phyſi-

ſke

ſke Kræfter, iſteden for moralſke, der nu tilveiebringe Orden og Sikkerhed. Den ene vilde vælte Byrden fra ſig paa andre, og Beſtyrelſen tabte uſigeligen derved, ei at tale om mange andre Uleiligheder, ſom ikke vilde mangle at indfinde ſig. Overalt er det en unegtelig Sandhed, at jo ferre Kræfter man kan bruge til en Maſkines Gang, deſto bedre. Anſæt flere Opſynsmænd, den herſkende Orden tilligemed Sikkerhed vil forſvinde. Men paa den anden Side er det ligeſaa unegtelig en Sandhed, at Arbeidet er ikke mindre tungt end beſværligt, og forbundet med en daglig en overhængende Livsfare. Hvor frygtelige ere ikke 300 ryggesløſe Menneſker, hvoriblant mange ere fortvivlede, og ikke faa ved Vanen gruſom blevne Mordere, for ſex Opſynsmænd, der ikke allene ſkal beſtyre dem, men endog tilholde dem at efterkomme deres Pligter, og ſtraffe dem i Overtrædelſes-Tilfælde. Man ſkulde troe det umueligt, naar ikke Erfaring viſte dets Mueligheb.

Her har man ikke at giøre med ubevæbnede, i deres Kieldere og Huller indſluttede Fanger; men med Mordere, der ere forſynede med Raſp, Tang, Øxe o. ſ. v.

ſom de villigere og bedre bruge til deres Befrielſe, end til det, hvortil de nødes at bruge dem. Exempler haves og, at de have brugt dem dertil. Iblant andre havde et ſaadant Menneſke brudt ud, og da han merkede hans Udbrud ikke var ſkiult, forſkandſede han ſig i en Kielder, og ſagde med Øxen i Haanden i en Tone, der gav tilkiende, at det var hans fulde Forſæt, til dem, ſom ſøgde ham, at den, der underſtod ſig at nærme ſig, ſkulde komme til at ligge død for hans Fødder. Inſpecteuren, der havde erfaret Allarmen, kom til, gik ene til ham, og tiltalte ham ſaaledes: Ven, hvad er det, du tager dig for? Har jeg vel nogenſinde giort dig noget Ondt? Du har altid været et ſkikkeligt Menneſke. Læg den Øxe bort, og kom ud. Svaret, ſom ſtrax fulgte, blev dette: For Deres Skyld, Hr. Inſpecteur, vil jeg giøre det. Enhver anden ſkulde have lagt for min Haand og denne Øxe. Han kaſtede derpaa Øxen og kom frem. Magten kunde have tvunget ham; men ikke letteligen forekommet en Ulykke.

For Stiftelſen er det altſaa unegteligen i mange Henſeender en ſtor Fordeel, at den

den beſtyres af faa; men for dem, ſom beſtyre den, er det en ligeſaa tung ſom farlig Byrde.

Midlerne, hvorved denne Stats Roer, hvis Underſaatter udenfor ere ikke mindre uregierlige end balſtyrige, ſaa heldigen ſtyres, kan ikke være Tænkeren ubekiendte. Han bliver haſtig vaer, at Billighed, Retfærdighed og Menneſkekierlighed ſidde ved Roret, og hvor ſkulde han kunne miskiende deres Virkninger, Lydighed, Ærefrygt, Gienkierlighed? Skulde han til andre Tider kunne tvivle herom, vil Tvivlen ganſke forſvinde paa Inſpecteurens Fødſelsdag. Den er Indvaanernes feſtligſte Dag om Aaret. Glemmende deres usle Tilſtand, trykkende Kaar og nagende Gienvordigheder, overgive de ſig ſaa ganſke Glæden, at man ſkulde troe, det var lykkelige frie Menneſker, der anſtillede Forlyſtelſer. I ſelvgiorte Sange, der vel ikke bære Smagens, men dog Erkiendtlighedes Præg, legge de for Dagen deres varme uſkrømtede Følelſer for deres Ven og Velgiører. Det ſtørſte og mindſt tvivlſomme Beviis paa hans gode, billige, retfærdige og menneſkekierlige Opførſel mod dem.

Tiltalede, pryglede og forfordelede han dem ſom Ladefogden, Ridefogden og Herremanden ofte giøre mod Hovbuddet, ſkulde han ikke kunne være ſikker iblant dem; ikke tilveiebringe Orden og Roelighed, og endnu mindre af dem blive anſeet for deres Ven, der ene og allene er det, der giver Maſkinen en ordentlig, ſtadig og varig Gang.

Man har tildeels ſeet (alt maae egen Underſøgelſe lære) hvad han udretter; man bør og ſee Bevæggrundene, der virke paa ham.

Sex hundrede Rigsdalers aarlige Løn og Huuslye er alt, hvad han nyder af timelige Fordele. I de ſildigere Tider har man endog fundet for got, ventelig til en Belønning for hans lange, troe og ſure Tieneſte, at binde ham Hænderne ſaaledes, at han nu ikke ſom fordum ſeer ſig i Stand til at ſørge for Indvaanernes Vel og fremme deres Tarv. En halvfierdſindstyve Aars gammel Mand kan ikke have meget at vente i en Verden, der ſielden dømmer og lønner rigtig, iſær i et Embed, der har intet af det Glimmer, der tildrager ſig Opmærkſomhed og Beundring; men deſto roligere kan han vente det Tilkommende, hvor det paa hin

Side

Side Graven vil hede til ham: Vel dig, du tro Arbeider. Du har været tro over lidet, jeg vil sætte dig over mere.

Til Statsfordelene har man troet at kunne regne: Pligternes og Fortienesternes Bestemmelse; Sparsommeligheden, der iagttages; at Fortienesten ikke opædes af mange Betiente; og endeligen Inspecteurens Ærlighed, Overlæg, Mod og Standhaftighed, efter Mueligheed at vaage over og fremme Statens Vel og Tarv. Til Manglerne bør blant andet regnes: Den ringe Priis, man sætter paa Indvaanernes Arbeid, som giør, at de maae leve uslere, end de burde; den liden Omsorg, man drager for at klæde dem; og endeligen de Skranker, man sætter Inspecteurens Nidkierhed og Virksomhed, at fremme Indvaanernes Tarv, hvilket endnu med faa Ord skal berøres.

Hver Løverdag indleveres Regning til det Kongelige Uldmanufaktur over denne Stats Fortieneste paa følgende Maade:

For 6 Pund Uld at flægge 14 ß.
En Streng Klædes- eller Bais-Kiede, eller Klædes Islet, at skrubbe, kradse, spinde og haspe 5 -

En Streng Bais Islet-Garn og Dekken-Garn, som doubleres . . 7 ß.
En Streng Liste-Garn at skrubbe, kradse, spinde, haspe og doublere . . 7 ß.

Regnes Tiden, der medgaaer til sligt, sees, at Fortienesten er liden. Gaves ikkun 1 Skil. mere for Pundet, indkom derfor aarligen omtrent 500 Rdlr., som anvendte til Statens Sikkerhed og Nytte, vilde indbringe betydelige Fordele. Man kunde derfor undertiden lade uddele Kiød og Klæder. Hint vilde styrke Legemerne; disse beskytte dem. Den store Mængde Syge vilde derved, som forhen anmerket, forringes, især naar man tillige sørgede og kunde sørge for, at Klæderne holdtes rene og Lintøiet blev vasket, hvortil ikkun hver ottende Dag om Sommeren, og hver fiortende om Vinteren bruges, der letteligen indsees, ikke er tilstrækkeligt. Man burde bedre sørge derfor, at ikke Skidenfærdighed, Nøgenhed og Sult skulle giøre de herskende Sygdomme smitsomme, til stor Skade og Ødeleggelse, ikke allene for Staten selv, men og for alle Stater, hvormed den staaer i Forbindelse. Det er altid bedre og priseligere at forekomme et Onde, end afhielpe de derved foraarsagede Ulykker og Ødelæggelser. I det mindste burde der sørges for, at der havdes tilstrekkeligt Vand, og ikke som nu, lade det komme an paa en Rende, der, forstoppet eller brøstfældig, ikke giver det Vand, hvorved Torsten slukkes, Mad tillaves, og Reenlighed forskaffes. Skulde Christianshavn ikke være af den Vigtighed, at to Render kunde anskaffes?

Endeligen kommer man til en Statsmangel, som skal blive den sidste, da man allerede forhen i Forbigaaende deels har peget paa, deels udmerket de vigtigste, og denne bestaaer, som allerede sagt, i de Skranker man sætter Inspecteuren.

Det er uden Tvivl en Sandhed: at den man betroer et Foretagendes Udførsel, ham bør man og betroe

betroe den udforderlige Magt. Negter man ham den, kan han ikke opnaae den tilsigtede Hensigt, men kan man ikke betroe ham Magten, bør han ei heller vælges. Overbeviist om denne Sandhed, overdrager man den valgte Capitain Skibets hele Commando, hvorfor han først efter tilendebragt Reise aflegger Regnskab. Sæt, at en eller anden, for Ex. Kokken, ikke var ham i alt underordnet, hvad vilde Følgen blive? Der var nu en anden Magt, der deels kunde besnære, deels svække, deels tilintetgiøre den Magt, der skulde, men i dette Fald ikke kan, styre det Hele. Splidagtighed, Tvedragt, Uenighed vil hastig indfinde sig, og giøre den beste Capitains Dueligheed tvivlsom, uvirksom og maaskee endog unyttig. Skulde noget lignende, som man har Grund til at formode, finde Sted i den christianshavnske Stat, seer man, det er en Mangel, der kan have de farligste Følger.

Vilde man Statens Vel, burde man ikke allene bortrydde slig Hindring; men og sætte Inspecteuren i Stand til at kunne belønne. Kan han ikkun straffe, er det ham ligesaavel som enhver anden Regent umueligt, at fremme Statens Tarv. Betroes ham en Sum til denne Hensigts Opnaaelse, vil han vel vide at giøre Regnskab derfor, ligesaa vel som det øvrige. Tillid bør være Grunden til Embedsmænds Valg; Tillid bør man have til Bestyrelsen; men dem selv tilkommer det, at vise sig værdige til denne Tillid. Af deres Handlinger vil det hastig fremskinne, om de og virkeligen ere det. Svaghed og Nedrighed ere mistænkelige og mistroiske; Styrke og Ædelmodighed kiende ikke Mistanke og Mistillid; Viisdom og Klogskab veed at betage dem deres skadelige Virkninger.

Et bør endnu omtales. Da man har Beviis paa, at de Fattige have Tillid til Staten, og forgie-

ves

ves have ſøgt, at blive dens Underſaatter, burde Værelſer indrettes for dem, hvor de uden Skam kunde fortiene Livets Ophold. Oprettede man tillige Væverſtole, hvorpaa deres Arbeid kunde gjøres til afſættelige Kiøbmandsvare, vilde derved en ſaadan Mængde forſkaffes, at ſaavel Land- ſom Søe-Etaten dermed kunde klædes, og den Tanke aldrig fremkomme, at forſkrive Klæde fra Berlin.

Den, der paa ſamme Maade, ſom ſkeet er, uden Fordomme, uden Fiendſkab eller Venſkab, vil anſtille Underſøgelſer, hvortil han hverken bruger Teleſkop eller Mikroſkop, vil erfare de her leverte Underſøgelſers Nøiagtighed og Paalidelighed. Er der af Skiødesløshed, Partieaand, eller nogen anden Aarſag begaaet Feil, eller ſagt Uſandheder, vil Straffen, vel fortient Foragt og Skam, ikke udeblive.

De mange øvrige offentlige Stiftelſer tilbyde en vidtløftig Mark, der ikke letteligen gjennemvandres og undersøges. Skulde man finde Leilighed til at bereiſe den, ſkal upartiſk Frimodighed ogſaa der blive Veiviſerinden og Ledſagerinden. Det Gode ikke blive ſkiult, og det Onde ikke fortiet. Findes hos en eller anden af dem, at man i 14 Aar har opholdt en Mands Regnſkab, uden at efterſee det og meddele Qvittering, endſkiønt der i den Tid var udvirket trende Cancellie-Ordrer, der paamindede om og tilholdte at efterſee det og quittere derfor; kan ſaadan Stiftelſe ikke berømmes for Nøiagtighed i Regnſkabsſager.

Til

Forfatteren

af

Kiøbenhavns Skilderie,

Børnehuſets Statiſtik

betreffende.

Eller

Supplement

til

Børnehuus-Statiſtiken.

Δύω ποιῶ καιρὸς τὸ λέγειν. ἢ περὶ ὧν οἶδα σαφῶς, ἢ περὶ ὧν ἀναγκαῖον εἰπεῖν. Ἐν τούτοις γὰρ μόνοις λόγος τῆς σιγῆς κρείττων, ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις ἄμεινον σιγᾶν ἢ λαλεῖν.

ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

Kiøbenhavn, 1788.

Trykt hos Sebaſtian Popp.

Min Herre!

Enten De ſelv er en lænkebunden Slave af den Partie-Aand og det Sandheds-Had, ſom De ſaa hæftig dadler hos andre, eller De i adſkillige Poſter haver havt en ſandhedsſky og partiſk Information, veed jeg ikke; dog vil jeg helſt troe det ſidſte; da mig ſynes, De dog ellers med Frimodighed taler Sandhed; da mig ſynes, at De dog er en af vor Tidsalders vældigſte Kæmper til at ſtride imod Publicitets, Sandheds og Frimodigheds Fiender; da mig ſynes, at De dog oplofter Roſten høit om adſkillige Uordener, Forbedringer og deſlige.

Jeg haaber det vil være Dem meget kiert, da De elſker Sandhed, at jeg herved opfylder nogle af Deres Statiſtiks Mangler, for at giøre den desmere fuldkommen.

Den børnehuſiſke Stats Religions-Forfatning.

Religionen er, ſiger De, ſartorphiſk-pontoppidanſk; her læres A B C, Catekismus og Sartorphs Udtog af den pontoppidanſke Religions Forklaring, og gid endda dette lærdes! Men de lære det viſt ikke alle. Degnen er tillige Skoleholder, hans hele Lønning er 100 Rdl. og Huslye, beſtaaende af 3 Værelſer over Deliqvent-Kielderne; herfore ſkal han i Kirken ſynge, trække Meſſe-Skiorte og Hagel paa Præſten og bære Tavle; paa 2 Saler og 1 Sygſtue læſe Bøn og ſynge Lovſang for Statslemmerne hver Morgen Kl. $7\frac{1}{2}$ om Sommeren; og om Vinteren, naar han kan ſee af Dagens Lys, og hver Aften Kl. 7 baade Sommer og Vinter; videre ſkal han for ſamme Lønning læſe, 3 Timer fra Kl. 8 til 11 hver Formiddag paa Skolen, abcetiſkt, kate-

kis-

kismiſkt og ſartorphianſkt. Er her faſt Begreb om Arbeides og Lønnings Forhold til hinanden? Degnen maae altſaa ſelv danne ſig herom faſte Begreber: til Lovſang maae han da ſynge, efter faſt Begreb, ſom oftest, de Monradiſke Vers*), de ſkal ſynges, ſom ovenfor er viist, 3 Gange, dertil læſes Morgen-Bønnen 3 Gange, og herpaa ſkal han begynde Kl. $7\frac{1}{2}$, og Kl. 8te ſkal han være paa Skolen; men ſkal han have de 6 Vers og 3 Bønner udførte, og faae Veien gaaet omkring i alle Huſets fire Hiørner op paa øverſte Sal, ſaa ſees let, at de tilſtaaede 30 Minuter er for lidet; ſkulle han nu ogſaa, til ſit Lives Styrke, dernæſt have et Morgenbrød, og en Kop Thevand, og Tid til at ſunde ſig lidet, ſaa ſees, at han maae antage det faſte Begreb, at gaae paa Skolen Kl. 9 eller 10, og erindrer han i det ſamme ſin ringe Lønning, kan han viſt ikke arbeide abecetiſk og udſlæbe ſig til Kl. 11, for ikke at blive alt for tidig til Middags-

*) Alle ſamtlig os bevare denne Nat ꝛc. til Aftenſang, og Lov og Tak og evig ꝛc. til Morgenſang, et Vers for og et efter Bønnen. Diſſe Vers kaldes Monradiſke, fordi en vis Degn havde ſaa faſt et Begreb, at han aldrig ſang andet. Denne holder ved Begrebet.

mad, hvilket er imod Lønningens faste Begreb. Herforuden maae han tegne Kommunikantere, hente Lys fra Vorlysfabriken*) til at sætte paa Alteret og i Lysekronen, hvilken tændes Juledag til Høimesse; saadan en Dag i klart Veir ved Kirketieneſtens Ende Kl. 11, da 6 Lys i Kronen, 2 paa Prædikeſtolen, 2 ſtore og 2 ſmaae paa Alteret, i alt 12 Lys vare tændte, har jeg været i Kirken og dog har jeg ikke kundet ſee det Orgelværk, enten over eller under, enten for eller bag Prædikeſtolen, hvorom De taler; men jeg har ſeet et Skilderie i Glas og Ramme over Inſpecteurens Pulpitur, og en gammel forreven Model af et Fregatſkib med Maſter og Stænger, ſtaaende og løbende Redſkab, lige for Prædikeſtolen. Dem er vel af Høviſkhed dulgt, hvad der er i Bagdelen af Alteret? I øvrigt har De beſkrevet Kirken ganſke rigtig, kun forglemt det over Kirken værende Taarn, (ſom ved Kirkens Bygning af Tømmermeſteren er ſkienket, og haver koſtet 300 Rigsdaler), og at Fangepulpituret har en Parterre-Bygning, ſaa at Bænkene ere høieſt bag ved. Til Degnen igien: vi

*) Et Arbeide, man ellers giver Strandkadetter og ikke ſtuderte Mænd.

vi seer altsaa han fortiener sin Løn; men som Lønnen er, bør og Sangen og Underviisningen være, og oven i Kiøbet maae han give Qvittering for den. Skulle De engang paastaae Børnehuus-Statens Qvitteringer publicerte ved Pressen, hvilket var der ligesaa nødvendigt, som paa andre Steder, da beder jeg at Trykkerlønnen for denne Betients Qvittering maae tages af den deficiente Kasse; thi De seer selv, at paalægge ham denne Bekostning, var at udplyndre ham. — Jeg veed forud, at De ikke ville fordre af ham, som en Embedsmand, at han skulde selv bringe den til Bogtrykkeren, som han maae ved den Angivelse, han haver til S. T. Kongens Foged at forfatte over de uægte Børns Daab, Forældre o. s. v., hvilken han maae bære fra Børnehuset paa Kristianshavn til Kanikestrædet; skiønt Staten har Opvartnings-Karle nok til slig Arbeide.

Det gaaer ikke Degnen et Haar bedre, naar Provste-Portefeuillen anlanger til Præsten, hvilken saasnart han har læst den, og smækket den i Laas (burde en Degn see hvad der stod i?) sender den til Degnen, som da Cito citissime maae paa Apostlernes Heste

ride ſort afſted fra den kriſtianshavnſke Børne-huus-Stat til den kiøbenhavnſke Provſte-Reſidentz i Kannikeſtrædet og tilbage igien geſvindt, hvis Kl. er nær 10 om Aftenen; thi da ſmækkes Porten i; dog ſkal den nuværende Portner ikke være ſaa ſtræng, ſom hans tvende Formænd, hvorom paa ſit Sted. De ſiger vel, at Religionens hellige Portefeuiller ere tillukte, og ingen, altſaa ei engang Direkteuren eller Inſpecteuren, har Nøgel dertil; men de have dog Nøglen til Skoleſtuen, de kunne da gaae derind og anordne: 1) at Børnene lærde noget at ſkrive, 2) lidet at regne; forudſat at der ogſaa blev givet paſſende Lønning derfore; dette var vel gavnligt og nødvendigt, da alle de "Sneſe, ſom indſættes til Kriſtendoms Underviisning, og kiendelig Forbedring" og alle de Børn, ſom opbringes for Betlerie, engang ſkulle gaae ud fra den børnehuſiſke Stat, til den kiøbenhavnſke, og der lære ærlige Haandværker; men hvad Mand i den kiøbenhavnſke Stat er tient med ſaa aldeles vankundige Lærlinger, ſom dertil ere beſudlede med denne Skamflik: at have været i Børnehuſet? De gribe da til ſit forrige uærlige Haandværk, ſtiele eller tigge. Alt

dette

dette at afværge, var det vel meget got om noget af den kriſtelige Moral blev foredraget *).

Ikke allene Degnen, men ogſaa Præſten, underviſer i Religionen; 1 eller 2 Gange om Ugen underviſer han Confirmandi i den beſtemte Skoletid. Jeg kan ikke give nøiagtig Underretning om denne Undervisning, dog gaaer den nok ud paa den rette Lære; (befattede man ſig med dybe Qvæſtioner ſ. ſ. hvor gammel Gud er? og de ei kunde beſvare det, maatte de nødvendig være Fæe). Katekiſation holdes ogſaa hver Søndag Eftermiddag i Kirken om Sommeren; men ikke om Vinteren, ligeſom Guds Ord da maatte fryſe, eller at om Vinteren ſkulle glemmes, hvad om Sommeren lært var; de gamle Statslemmer, ſom vil, høre paa Sommer-Katekiſationen; men det var bedre om alle Statslemmerne, ſtore og ſmaa, vare tilſtede, for at beſvare de Spørgsmaale, Præſten burde forelægge, ikke allene Børnene, men og de Gamle, baade om Troens Lærdomme og den kriſtelige Moral, hvilken burde ſættes i et tydeligt Lys et tillokkende og anpriſende Foredrag; dette er det ſikkreſte Middel til at forædle diſſe Folks

*) Efter et lidet Bibelkompendium, hvad for et man vilde.

moralske Begreber, til at give dem fast Begreb om Dyd og dydige Menneskers Lykſalighed.

Naar en nye børnehuſiſk Statslem melder ſig, for at gaae til Herrens Bord, bliver den ikke dertil admitteret, førend Præſten har forfaret, hvad Kundſkab ſamme Perſon har; der gives dem vel da Spørgsmaale af Guds Ord; (thi ſaadanne kan ikke formodes: "hvorfor er den Væg„? En Forbryder, en Tyv, et ryggesløs Qvindfolk maatte dog ſtudſe noget ved ſaadanne Spørgsmaale, ſom hun ei ſyntes at være meget beredende til Sakramentets værdige Nydelſe, men ſvarede hun omſider langt klygtigere, end jeg i lige Tilfælde kunne have ſvaret: "Væggen er for at give Lun og Varme i Stuen;„ ſaa burde denne Kanalje, dette Skarn jo bortviſes ſom en uværdig Gjeſt. Hun ſyntes at ſkee Uret, giorde Udveie om at faae en Seddel ſkrevet til Biſkoppen; og det kom Præſten for Øre, kunde hun faae, uden videre Examination eller Underviisning, det Bud: at kuns gaae til Alters paa Søndag*). — I Kirken holdes hver Søndag Høimeſſe eller rettere Halvmeſſe; thi Evan-

*) Dette er et Fragment fra Pavedømmets Tid, jeg fik fra en Urtebod, ſom i vore Dage vel ikke er paſſende.

Evangelium ſynges ikke for Alteret, Pſalmen: Vi troe, udelades. Hver 4de Søndag er beſtemt til Kommunion. De Syge ere ret Gienſtanden for Præſtens embedlige Omſorg, han formaner dem til Omvendelſe, troſter dem, formaner dem ſkarpt, naar dette ikke vil hielpe. (Ikke kan formodes ſaa ſkarp Formaning, at lade dem vide: at de ere Dievelens Lemmer, at de ere Helvedes Brande, ja, — at de brænde allerede i Helvede; ja hvad! — ſkulle man ſaa ſige: til ſkurvede Hoveder maae ſkarp Lud*); den bedſte Troſt, de Syge faaer, er, naar Præſten har af en eller anden Menneſkeven faaet nogle Daler eller Mark til at uddele blant de Uſle, og han giver hver 1 eller 2 Skilling, dette troſter deres Mave og Legeme 1000 Gange mere, end Forkyndelſen af alle Helvedes baade tændte og ſlukte Brande troſter Sielen. — Det var maaſkee ikke ſkadeligt om Præſten kom endnu oftere til de Syge, fortalte dem, ſom en Ven, hvor nødvendig Skaberens Naade er til et Menneſkes Lykſalighed, hvorledes denne Naade ſkulle erlanges, hvorledes et forhaanet Menneſke, hvis Legeme beſpændt med Lænker, dog kunne føle ſin Siels Frihed og Adel, opſvinge ſig fra den Jord, hvor den nu var geraa-

*) Atter af ſamme Fragment.

geraadet i en saa utaalelig Disharmonie med alle Ting, med levende og livløse Væsener, jeg mener med den borgerlige Samfund (hvis Overtrædere de ere), med Dommere, Justitz-Betiente, Politie, Vægtere, Staaderkonger, Inqvisition, Stokmester, Justitz-Sergeant, Mure, Lænker, Blokke, Vindvesstænger, Døre, Tampe, Riis, uvant og haardt Arbeide, grov og forhaanende Tiltale, endog af en Ligemand, som er giort til primus eller prima inter Ceteros eller ceteras; da at føle sin Siels Adel og Frihed, at ringeagte alt dette, ja, endog at takke Forsynet for dette ubeskrivelige Onde, som et Middel til sin Estertankes Opvækkelse og sin Forbedring; i denne Tilstand, nedrigere end den Ringeste, at forberede sig til at vinde Overherrens Yndest, som vil paa hin Side Graven i Evighedernes Rige, ophøie de forbedrede Slaver langt over de fordervede Fyrster; denne Dommer, som Formaliteter ikke hindrer i Retfærdighed og Barmhiertighed, som ikke af falske Vidner drages fra Sandhedens Lys, som ikke for Guld eller Høihed skaaner Forbrydelser, som ikke for Fattigdom og ringe Stand foragter eller forhaaner; men som elsker alle Sielene, som vil alle Sielenes Lyk-

sa-

ſalighed, enten ſaa Legemerne have giort en fornem eller ringe Figur her i Verden; — denne Straffedommer, ſom den retfærdigſte Straffedommer betragtet, vil dog ikke de Ugudeliges Død, men deres Frelſe, han vil ikke de ſkulle brænde i Helvede; men han vil at de alle, naar de kun ſelv ville, ſkulle komme til ham for at modtage evigvarende Lykſaligheder. — En Præſt i et Tugthuus maatte allerhelſt beſtræbe ſig ſaaledes for at ſætte de Fangnes Siele i Frihed, ja mere arbeide paa deres himmelſke Adel, fornøie de, i Menneſkenes Lykſalighed deeltagende, gode Aander, tilveiebringe Glæde i Himmelen over diſſe Forlornes Tilbagevandring til deres himmelſke Faders Huus.

Et Præſteembede i et Tugthuus holder jeg for det allervigtigſte og beladet med det allerſtørſte Anſvar; thi det er juſt de Syge*), ſom have Lægedom behov. En Præſt i en, inden ſaa ſnevre Mure, indſluttet Stat har og Leilighed til at udſtudere Statslemmernes Moralſkhed eller Umoralſkhed til at kiende de forſkiellige Gemytters Beſkaffenhed, erhverve ſig en ret Kundſkab om enhvers Siele-Syge, for derefter at kunde indrette Lægedommen, ſaavel anbringe

*) Paa Sielen.

anbringe diſſe Helbredelſes Midler for de legemlig Friſke, ſom legemlig Syge. Søndags-Prækenen ſkiøtter maaſkee mange af ſaadanne Ryggesløſe ikke om at høre efter; nogle binde paa en Strømpe, nogle holde en Sladder, o. ſ. v. — Gav Præſten ſig i mundtlige Samtaler med dem, ville det have langt mere Virkning, naar de derved lærte, at hans Foredrag havde deres ſande Vel til Henſigt, at det gav faſte Begreber om en indvortes Roligheds Erhvervelſe her i Livet, og en ſikker og glad Udſigt over dette Livs Korthed; da først kunne ventes, at de ville blive en Prækens andægtige Tilhørere. Saadanne Samtaler med Statslemmerne kunne og burde ſkee, uden derfor juſt at ſkee paa de evangeliſke Brødres Samlingstid; thi hver kriſten Siel veed dog, at Hernhuterne taale ingen Udeblivelſe. — Præſtens Løn er 300 Rdl., en Tavle i Kirken, ſom indrenter omtrent 50 Rdl., (jeg havde nær ſagt, maatte bareſte Degnen være halvt om denne Tavle, ſaa var han et lykkeligt Menneſke paa den børnehuſiſke Jord,) og rummeligt Huuslye i underſte Etage til Gaden, ſtort 11 Fag Vinduer. — Vandet til Daaben maae Degnen om Vinteren lunke, uden Betalning, hvorfor kunne

ne ikke Præſten ligeſaavel have denne Revenye, ſom Degnen? Efter faſt Begreb bør Præſten derfore være befriet, da han har 4re Gange mere Løn end Degnen, og boer Kirken 4re Gange nærmere end Degnen. — Ringeren er en Fange, ſom ringer, naar han hører andre Klokker ringe, den ſamme lægger Ild i Skole-Kakkelovnen; der har ofte været diſputeret og ventileret, om ham for denne Sinkelſe ſkulle gotgiøres noget i ſit Arbeide; men hvad den mundtlige Lov herom er i denne Vinter, veed jeg ikke. —Kirken er desuden i dette Aar forſynet med nye Bænke og nye Vindver, dens Zirater ſaaledes iſtandſat, Prækeſtolens firkorteriſke Time-Glas bødet af Seilmageren, Lyſekronen er pudſet og Fregatmodellen afbørſtet af Vaſkerpigerne efter oldfruiſk Ordre; men Skilderiet har man nok ikke tordet røre, ſaaſom der er Glas for. — Jeg forlader Kirken med Ønſket om et Orgel og et Uhr til dens Tarv; jeg forlader Præſten og Degnen med det Dictum af 1 Tim. 4, 16. hvad Pauli Formaning paa dette Sted er, vide de, ſom daglig omgaaes med Guds Ord, bedre end jeg, der ſielden faaer Tid at læſe i Bibelen, uden om Søndagen: ogſaa har jeg ikke den danſke Vaiſenhuus-

Vers

Verſion ved Haanden, Baſtholms tør jeg ikke bruge, og De, min Hr. Forfatter! har ikke berørt, om man i den børnehuſiſke Stat kan læſe Græſk, jeg ſkal og lade det være uſagt; ſaa er da ingen Ting uden Myſteria, ſaavel inden ſom uden for den Kriſtianshavn-Børnehuſiſke Stat! —

Den børnehuſiſke Stats Regieringsform.

Alle de Navne af fremmede Sprog, ſom De tillægger den børnehuſiſke Regieringsform, frygter jeg for ikke at være paſſende; maaſkee den hellere kunde kaldes paa danſk Sprog: ingentingſk eller alletingſk, hvilken af diſſe to det ſkulle være, kan jeg ei med Vished beſtemme. De er overbeviiſt, at Direkteuren er en Konge, Inſpecteuren og Meſterne Underparlementet. — Ikke ſaa ganſke aldeles kan Directeuren kaldes Børnehuus-Statens Konge; thi han maae giøre Regnſkab for ſit Fogderie, og derved beviſe, at det ei engang har afkaſtet en $\frac{100000}{1000000}$ af en Skieppe Havre. — De ſiger, at han har kun timelig Ære for ſit Slæb; jeg har hørt andre ſige: at han har 500 Rigsdaler aarlig;

men

men det kan være usandt. Ved Uldens Indkiøb har han ikke saa meget Slæb, som ved at igiennemraspe Regnskaberne, og Beregningen over plukket, flægget, skrubbet, kradset, spundet, dubleret, haspet Uld, og det i en dobbelt Hensigt 1) til Børnehuusstatens Indtægt, 2) til Guldhusets Udgivt. Jeg troer ikke Directeuren har Slæb med 2000 Tønder Rugs Anskaffelse; thi Brødet erlanger, til Vogns inden for Statens Mure, fra det militaire Bagerie i Kastellet, saaledes tillavet, som det skal fortæres. De siger: hver Statslem faaer 1½ Pd. Brød om Dagen, ja 1 Brød paa 6 Pd. bliver deelt mellem 4re Personer; men jeg har aldrig esterveiet om Vægten er nøiagtig, ikke heller har jeg eftermaalt de sønderskaarne Fierdeparter, og altsaa ei heller erfaret om disse Brødskierere eller Uldflægere eller Rygstrygere*) have fast Begreb om et nogenlunde retvinklet aflangt cubisk Parallelograms rigtige Firedeling. Dette var maaskee bedre: at hver Statslem fik sit hele Brød 1½ Pd. vægtig. Da Rugen nu falder i Prisen, kan vel de børnehusiske Statslemmer vente

*) Een forretter saadanne 3 Embeder.

ſig ſine $\frac{6}{4}$ Pd. forhøiet, i det mindſte, til $\frac{13}{8}$ Pd. Rugbrød. —

Direkteuren har Ret at bifalde, antage, forkaſte, ophæve hvad ham af Underparlementet: Inſpekteuren, Chirurgen, Oldfruen og Meſterne*) foreſlaaes, Statens verdſlige Beſtyrelſe anlangende; og hvad ham af Præſten og Degnen i Henſeende til de gudelige Tings Beſtyrelſe: om Kirkens Reperation, Skolens Varme og desl. foreſtilles; (til Helligdommen og Religionens Underviisning veed vi, at han har ingen Nøgel, de kommer da ikke til ham med ſaadanne Foreſtillinger); og hvad ham af Spiſemeſteren, Statens Oekonomie betreffende, iſær om Smughandel, andrages. Hvad Smughandel er i denne Stat, vorder neden forklaret.

Direkteurens Slæb er ikke dermed endt: i de første Maaneder af Aaret haver han, hvad det forbigangne Aar er plukket af Parlementet, (Inſpektøren, Chirurgen, Oldfruen, Meſterne; og af Parlementets Haandlangere: Apotekeren og Snedkeren, Maleren og Smeden, Mur-, Tømmer-, Glarmeſteren og Blytrekkeren, Brolæggeren og Madratsſtopperen, Jor-

*) Jeg ſpringer ikke de $\frac{2}{3}$ af Parlementet forbi.

Jordemoderen og Rendelæggeren, Blikkenſlageren og Bødkeren, Kobberſmeden og Kandeſtøberen, Skorſtensfeieren og nok en Mand; og ved Nyeaars Tid flægget af Fuldmægtigen, derefter ſkrubbet af Inſpektøren) fint at igiennemkradſe; hvornæſt det ſendes, ſom De ſelv veed, til den ſkarpſeende Reviſor for (fabrikmæſſig talt) at ſpindes. Nogle flere mindre Poſter af Direktørens Slæb vil nedenfor findes anmerkede ved Inſpektørens Slæb. De ſiger: Direktøren har for al ſin Møie kun timelig Ære — men mon ham paa ingen Maade kunde værdiges den evige Livets Krone *), med hvilken De gratulerer Inſpektøren; dog i det mindſte at bære den alternative med Inſpektøren! mon han ingen Belønning ſkulle kunde høſte af den Omſorg han bærer for Statslemmernes bedre Pleie, Klædning og Linnet, ja hvad maae ikke for en Belønning vente Direktøren der, hvor de bedſte Belønninger uddeles til dem, ſom have 1) mættet Hungrige og 2) lædſket Torſtige! — Jeg mener Direk-

*) De nævner vel ikke Kronen; men jeg veed af locis convenientibus, at den hører til de troe Tieneres Belønning, at den ſkænkes dem, ſom troelig have forvaltet lidet.

tøren har mættet Hungrige, som følgende Sekulers børnehuſiſke Lemmer vil velſigne hans Støv for; han haver forſkaffet hver Statslem indenfor Murene 1½ Pd. Rugbrød daglig for 1 Skillings Afſtræk af det forrige Traktemente, — for 1 Skilling at faae 48 Lod got Rugbrød; da de før ved at kiøbe Bagerſkoſter hos Spiſemeſteren, kunde kuns faae for 1 Skilling 14 til 18 Lod af det elændige Grøft og Klid, hvoraf Skoſter ſammenrøres. Kan det ikke ſlaae til for Direkteuren at faae kun en lille Krone for denne ene Handling; ſaa kommer ſandelig Inſpekteuren, med ſin hele Skare af Velgierninger, til at gaae med det bare Hoved.

For at lædſke de Tørſtige faaer Direkteuren, ſaavelſom Inſpekteuren, ingen Krone, den tilfalder Oldfruen og Meſterne; den førſte, fordi hun beordrer Vaſkerpigerne altid at have poſtet Vand i Forraad; og de ſidſte; fordi de, (naar denne Forraad er, formedelſt Rendernes vedvarende Sendrighed, medgaaet, eller der er forſømt at poſtes, eller Rendelæggerne ikke have advaret om Vandets Afſkierelſe; før nogle Timer efter Vandet allerede var borte, eller de har ſlet ikke advaret, eller Advar-

varselen er bleven i Porten, eller i Justitzser-
geanten, eller i Dagvægteren, og ikke anmeldt
paa behørige Steder,) beordre nogle Stats-
lemmer ud, under Justitzsergeantens Varetægt,
at hente Vand; (om saa Vand ei er at faae;
før ved Bremmerholms Kirkes Gadepost i
Størrestrædet paa hin Side Holmens Broe,)
hvis de tør vove at tiltale Justitzsergeanten;
thi han er en stræng Karl, som let kan sluttes;
naar man veed, at han har 9 Mark ugentlig
Løn, og at ham er udvirket Befrielse fra Mor-
dernes Delinqvent-Kieldere og Opreisning paa
sin forlorne Ære; og — hvad har kundet tilbrin-
ge denne Nedstunkne saadan Yndest, at ham
er udvirket en saa udsædvanlig Naade? — Jh!
intet andet end hans gode Opførsel og trolig at
have passet Inspekteurens Heste, pudset Ge-
schieret, toet baade Kaleschen og Kurvevog-
nen og Kanen (Arbeidsvognen toes ikke) og
pudset Bielderne, og det ganske allene, da han
havde kun 42 Skilling ugentlig; men nu han
har 144 Skilling og sit eget Værelse, er han
noget vel fornem og magelig dertil; dog behiel-
per han sig med jødiske Haandlangerne; da
Børnehuus-Staten eier ikke en eneste Græ-
ke. Hvorledes han har været Staten til stor

Nytte i oprørisk Tilfælde, da han er en haandfast Karl, bliver nedenfor vedrørt; han skal være saa haandfast og see saa glubende, at mange har tilstaaet for mig, at de, naar de saae ham paa Gaden, have af Skræk skiult sig bag en Dør eller Port, for ikke at gaae ham i Møde. Han maae desuden for sin 9 Marks Løn lukke Laasene for Delinqvent-Kielderne. Nu har jeg giort en for stor Digression fra Direkteurens Slæb, jeg vil da forlade det med Ønsket: at han ville ikke lade det falde sig surt, paa vedkommende Steder at udvirke: at Statslemmerne endog efter hans Død kunde nyde de 1½ Pd. Rugbrød (en over al Dadel opløftet Velgierning), og, i Tilfælde af ruglette Priser, lidet paa Vægtens Forhøielse; thi Accorden er sluttet i dyr Rugtid.

Vi komme nu til Inspekteurens Slæb, og her trænger Deres Øine, min Hr. Forfatter! til et endnu klarere Lys end ved Direkteurens Slæb. Han slæber da saaledes: I sin Stue siddende eller gaaende, spisende eller drikkende, ved mundtlige Minut-Love, at creere Støtte-Candidater, og at anhøre saadanne Andragelser: (som, naar nogle indtreffe, begynde Kl. 11¼ om Formiddagen).

Kirur-

Kirurgen.

"Gute Morgen, Hr. Inſpekteur! noch "nicht aufgeſtanden, vi befinden ſie ſich? — Ich "habe Kopf-Schmerzen, ich kam doch Ge- "ſtern Abend nicht ſo ſpæt zu Haus, (ein "Viertel auf Eins). — Die Medicin-Taſ- "ſen, die . . . ., die . . . ſind in Zwei, — Sage "es zu meinem Volmächt . ., wir habe ſo viele "Patienten aufen Kranchen-Stube, — ſo "— wir muſſen ein Kranchenſtub-Magd zu "haben, — ja wol. — Der Jngviſit Frantz "Mikelſen hat für zwei March Medicin ge- "braucht, — ſage es zu Volmächt = = = — "ja ein gute Morgen! — Adieu. "

Oldfruen.

"J Nat, Hr. Caſſerer! har en Arre- "ſtant fra Raadſtuen ſøgt at brække ud af Syg- "ſtuen, giort Hul igiennem Muren under Vind- "vet*), det er forebygget, eller:

*) De faſte Mure ere af ulige Tykkelſe, paa nog- le Steder 25 Tommer, paa andre Steder kun 4 a 5 Tommer, og naar nogen bryder Hul, forſøge de det helſt, hvor Muren er tynd; lige- ſom naar en vil udbryde giennem et Vindve; da allerhelſt igiennem et hvor ingen Jernſtænger er; de løbe og helſt ud af Porten, naar den ſtaaer aaben.

"I Nat ere 3 Arreſtantere, en Inqviſit og 2 heraf Raſphuſet, paa engang udbrudte giennem et Sygſtue-Vindve, Jernſtængerne vare for tynde, ſaa de har bøiet dem fra hinanden, eller:

"Vaſkerpigen N. N. har ſtiaalet et Lagen — ſaa ſkal hun have Pidſk, (her er en Stette-Candidat). — Adieu Hr. Caſſ- — aa, ſkik ſaa Bud efter Meſteren."

Meſteren.

"Jeg veed ikke om Inſpekteuren ville "tale med mig, — jo denne Kanalie der i Va- "ſkeriet, ſom har ſtiaalet, giv hende en god "Portion; — ja ſaa ſkal hun vel forblive paa "Salen og ſpinde? — ja viſt! — og ſaa ſaaer jeg "vel ſende Madammen en nye Vaſkerpige ned? "— ja det forſtaaer ſig. — Hys ſt..

B-o-m, B-o-m, B-o-m, B-o-m, (det klemter) — han ſlaaer 4 Slag, Ilden er her paa Chriſtianshavn — ja den er nok — Bom (geſvindt) Bom, Bom, Bom, Bom, Bom, Bom, — (Meſt.) Ilden er ſtærk, han ſlog 7 Slag, jeg vil gaae og ſee i hvad Gade det er (vil gaae, Kokkepigen render ham neſten overende i Døren og ſkriger): Jeſes, Herre! (Bom), nu

ſlaaer

ſlaaer han (Bom) Slag (Bom) i (Bom) Slag, (Bom) nu (Bom-Bom) faldt (Bom) Ilden (Bom) ner-- (Bom) Meſt. Her Inſpekt. (Bom 11 Slag) jeg kan ikke ſlippe ud af Døren for Soldatervagten, de ere her med Sprøiten. En lille Pige af den nedſtammende Linie: Jes, Papa! jeg er ſaa bange, Slagterdrengen med Sluſſen lar Hesten ſætte Næſen ind ad Døren. — En Brandofficeer: Naa, I har nok havt Steg paa Ilden? Kokkep. nei det veed Gud -- Brandofficeer. med høi Roſt: Dyne her for Skorſtenen — Alletingsmageren: en af de nye Madratſer i Raſphuſet (Altingsm. har ladet den ſtore Sprøite imidlertid trække ud af Sprøite-Huſet, den er alt poſtet halv fuld af Vand) — Brandoff. ſlaae Vandet igien af den Sprøite, herved er intet at giøre, Skorſtenen maae brænde ud, jeg veed nok den er forſvarlig, ſaa den kan holde — Inſpect. gaae op og ſig til Meſteren, at han ſeer til at Skorſtenen ikke ſpringer deroppe! (Der begynder at gaae Ild i Madratſen, Ilden vil fænge an i Kiøkkenet) Brandofficer. Vand, Vand — Altingsm. (til de omſtaaende Fanger, ſom ſmaamumle mellem ſig) bær Vand, Vand (de fleſte luſke bort: gid Fanden bære Vand)! — I Deliqvent-Kielderne: Nu galer den røde Hane, ſom vel er — En af de ſmaae Drenge: Gud ſkee Lov! Gud ſkee Lov! nu brænder

der Børnehuſet, ſaa kan jeg gaae hiem til min Moder igien, hun er dog ſaa bedrøvet, for hun ved inte hvor jeg er bleven af, Gud betale de ſlemme Staaderkonger, — Brandoff. hent Skorſtenfeieren, og til Soldaterne: nu kan J gierne gaae bort med Sprøiten — aber vi var den erſte Sprøite — og J kan kiøre bort med Slufferne, de bruges ikke — ja men jeg vil ha mine Penge, vil jeg, for jeg var gale ..... den førſte — og jeg var den anden Sluffe — Brandoff. ja, ja, jeg har nok ſeet det, det vil nok finde ſig altſammen.

Meſteren.

(Den ſamme igien; — dette er ret en Slæbens-Dag).

"Jeg kommer igien Hr. Inſpekteur, "jeg gier nu ogſaa Inſpekteuren Umag ſaa tit, "— naa hvad Fanden er der nu? — ja Hr. "Inſpekteur, der har 6 eller 8 af de ſtraffede "*) Fanger begyndt paa at bryde ud giennem "Inſpekteurens Vaſkerkielder, Døren har ſtaa"et aaben; man kan ikke ret ſaae dem til at be"kiende, hvor mange de har været i Komplottet, "— "Giv det Satans Tøi Blok og Jern paa "(her er Blokke-Candidater); — ja men jeg "veed ikke ret, hvordan jeg ſkal bære mig ad, "at

*) Kagpidſkede.

"at faae vet at vide, hvor mange der har væ-
"ret Medvidere, — ih spørg dem ad. — Far-
"vel Hr. Inspekteur!"

Raspmesteren.

"Nu schulte bare Kassiren vide, hvat
"den Gabtib N. N. har giort, han har p — sset
"i den malede Farbe, for den schulte veie dyg-
"tig, for de gat ikke malet mere, han schal
"vel have Hug? — Ja giv den Satans Hund
"en dygtig Portion, — og saa schal vel den Leibs-
"fange, som kam i Rasperhuset, have Jern
"paa? — Ja en Bøile med en Lænke ved. —
"Adie Hr. Inspekteur! — Farvel."

Spisemesteren.

(klagende over Smughandel).

"Men, Hr. Inspekteur! det kan aldrig
"gaae an, jeg kan aldrig staae ved det, det
"veed Gud jeg intet kan, her har denne Slave-
"sergeant bragt ind til sin Kone 2 Punge med
"Snuustobak, en Flaske Brændeviin, et
"Kræmmerhuus Kaffebønner, hvor skal jeg ar-
"me Mand kunde paa saadan Maner sumsistere?
"— aa han er ret en Oxe (med høier Røst), hvad
"Dievelen kommer ham Snustobak og Kaffe
ved?

ved? — Ja, men kiereſte Hr. Inſpekteur, Direkteuren har dog forbudt ſaadan noet, og jeg ſælger for ſamme Priſer, ſom det gielder uden for, og giver dem ligeſaa meget for deres Skilling, det veed Gud jeg giør, og Meſterne ſeer hver Dag paa Maden, at den er forſvarlig, hvad kan jeg dog, kiereſte Hr. Inſpekteur giøre mere? og Direkteuren har afſkaffet Udgangs-Koerne, for intet ſkal bringes ind fra Gaden, Hr. Inſpekteur! — Ja ſaa kan han paſſe paa, naar de kommer med ſaadant noget. — Ja jeg takker mangfoldig, Adieu Hr. Inſpekteur! tag icke ilde op — (at jeg offentlig blev ſkieldt for en Oxe, i hvor høflig jeg var). "

Portneren.

(løbende, ſnublende over Dørtrinet, raabende):

"Hr. Inſpekteur! nu løb Ballekiellin-"gen bort. — Saa for Faen, hvordan Dæv-"len paſſer I da paa? "

(Dette var den verdslige Øvrigheds Referater, nu kommer den geiſtlige Øvrighed).

Præſten.

"Jeg ville tage mig den Frihed at gien-"kalde i Hr. Inſpekteurens Hukommelſe, hvad

jeg

"jeg før har erindret om, anlangende Guds "Huses Vindver; Ruderne ere saa dunkle, at "næsten ingen Lysning kan falde ind i Kirken; "Blyet er brøstfældigt, mange Ruder mangle "ganske, saa det endogsaa giver megen Træk, — ja men de koster saa meget; men ville Hr. .... komme derom, naar Direkteuren var "her. — Sanden i Timeglasset ved Prækesto- "len bliver staaende, naar jeg vender det om- "kring, saa jeg kan ingen Nytte have af det, "Alteret trænger meget til at males og ligesaa "Kirkedøren udvendig til Torvet. — Ja vi vil "nu see, hvad Direkteuren vil svare derpaa. — "Deres Tienere, — Adieu, Adieu.„

Degnen.

(Bukkende).

"Nu har vi hverken Katekismusser eller "Abeceter paa Skolen; af Saxtorphs Forkla- "ring har vi dog endnu nogle Stykker af dem "jeg hentede sidst paa Wayssenhuset, for dem "bruge de ikke saa mange af. — Hvor er de "da blevet af? — Ja jeg veed saa vist ikke, "de er reent opslidte *). — Ja saa kan han engang

*) Jeg tænkte, han vilde sagt: "reent oplæste.„

"engang faae nogen Penge og hente nogle Bø-
"ger igien. — Jeg takker *).

(Han bukker 2 Gange og gaaer).

See! min Herre! nu er baade den verd-
slige og geistlige Øvrighed, allerede for nogle
Aar, passeret os Revue i den christianshavn-
børnehusiske Stats Vizirs Audientz-Gemak
og Domhuus; nu kommer den ringe Vagtpa-
rade Staten har, har den ikke røde Kioler;
saa har den dog røde Huer.

Justitzsergeanten (den strænge Karl).

(Efter at have gaaet et Par Trin op i Stuen, ta-
ger han først den røde Hue af, og taler med
høier Røst i sin Vrede).

"Men skal, Hr. Inspekteur! jeg saaledes
"lade mig oversnuffle af en Mester, kan en Mester
"da befale mig noget, nu sprang Engelsman-
"den **) over Plankeværket inde i Rammen,
"og saa tør Mesteren understaae sig at sige:
"det var min Skyld; jeg har jo dog ikke flere
"Øine end jeg har, jeg kan jo dog ikke være
"meer end eet Sted; naar jeg er oppe paa
"Vin-

*) Det havde han dog ikke havt nødig, da han faaer ingen af dem.

**) Eller en Livsfange hidsede sig ned, eller 2 Drenge sprang ud af Lugen, eller . . . eller.

"Vinkelen, kan jeg jo ikke være nere ved "Plankeværket eller Porten? — Nei det er "rigtig nok .... har J strilet Hestene — ja jeg "har; men da jeg saa stod og giorde det, saa "kom Mesteren, kom han, og sagde jeg skulle "gaae og passe paa Lemmerne, som skulle ud "og hente Vand; men jeg svarede ham, at de "kunde bie og han med, til jeg fik giort det "fra mig først. — Ja, lad mig see J passer "got paa. — Ja det skal jeg saa vist nok Hr. "Inspekteur!

(Han sætter sin Hue paa og gaaer).

Altingsmageren*)

(foruden Hue, bliver holdende paa Laasen med den høire Haand).

"Herre! maae jeg spørge: hvor man"ge Lostvindver Glarmestersvenden skal sætte "Glas

*) Jeg speculerede længe, inden jeg fandt et passende Navn paa denne Person; thi han er Liv-Drabant, Bygnings-Commissair, Veddehavnens Betient, Forpost i det kanonløse Stakit-Værn; hvormed Inspekteurens Hotel er forskandset, Høiscommanderende indenfor den anden Fæstnings-Port, General-Befalingsmand i alle de Kroge; hvor han sætter sin Fod, Tiener, Kudsk, Mosiø; naar han gaaer Delinqvent-Kielderne forbi, Strømpers og Træe-

skoers

"Glas i — see I efter det — nu var Politiet "der ude og stævnede Portneren. Fortovget "i Dronningensgade har ikke været feyet i 14 "Dage, der ligger ogsaa saa meget..... "langs ved Muren; Portneren kommer nok i "Straf nu — ja lad ham det! — Skal jeg kie= "re ud og tide Hestene? — ja nok — (han gaaer og "raaber uden for: Jøde! spænd for; Justitsfergeant! "kom nu skal han kiøre ud med).

Brødtælleren.

(med en hvid Hue i Haanden).

"Jeg ville tage mig den Frihed at sige "Herren, at Brød=Regningen balancerer, "jeg har visst Fuldmægtigen Protokollen; — ja "lad mig see! han passer got paa Regningen. "— (Han gaaer noget bukkende).„

Dette var, min høistærede Herre! Vin= ter=Domme, Vinter=Referater, Vinter= Creationer og Promotioner til Støtte, Blok, Bøile og Lænke, og det dermed forbundne Slæb i en heel halv Snees Aar efter historisk Sand=

, Foers Distributeur — ja hvo kan opregne hans mangehaande Forretninger; jeg traf derfor nok det bequemmeste Navn. — Han har vel ogsaa Ret til at føre Rustkammerets ene Sabel; thi der har 2 Sabler, som bæres af ingen.

Sandhed; men uden chronologiſk Nøiagtighed og Orden; hvoraf De ſelv kan ſee, uden jeg behøver, at tænde Lys for Dem: at naar om Vinteren er ſaadant Slæb, Inſpekteuren ikke kan hver Sommer reiſe til en af Provindſerne, blive der borte i 6 til 9 Uger, og i ſaa lang Tid i adſkillige Poſter lade Direkteuren agere Inſpecteur; at det ikke kunne være nok i den øvrige Sommertid, (til med Overlæg, Mod og Standhaftighed at give den ganſke Maſkine en ſtadig, ordentlig og varig Gang,) at komme hiem Mandag-Aften, fordi Direkteuren kommer Tirsdag-Morgen, og dernæſt kiøre først igien bort Tirsdag-Eftermiddag eller Onsdag Morgen; – thi endog den, ſom er ſvag i faſte Begreber, har dog det faſte Begreb, at til at drive en ſaa vanſkelig Maſkine med ſaa udſøgte og fuldkommen paſſende Kræfter, ſom De beſkriver, behøves den nøiagtigſte Kundſkab om alle Maſkinens Dele, og Delenes Tilſtand og Virke-Kræfter; Kundſkab om hvilke Springfiere, der ere forſlappede, hvilke forſpændte; hvilke Hiul have en alt for ſtor Friktion, paa hvilke Kraften ikke kan tilbørlig virke o. ſ. v. — Naar 2000 Rdl. anføres for Inventarii- og Bygningers Iſtandholdelſe; ſaa

er deraf klart, at Inſpekteuren maae have en beſtandig Tilſyn med Arbeidet, og dette er igien et Beviis for, at en ſaa lang, og ſaa ofte igientaget, Fraværelſe er umuelig. Thi om enhver Ting, ſom ſkal udføres med Overlæg, Mod, Forſigtighed; med Billighed, Retfærdighed og Menneſkekierlighed, maae haves den allerrigtigſte og meeſt udſtrakte Kundſkab.

Imellem Uvidenhed og rigtig Dom er maaſkee en ſtørre Diſtance; end fra Fixſtierne til anden — dog kunde et uſædvanligt Phænomen vel hænde ſig, ſom Aſtronomien lærer de ſideribus miraculoſis.

Midlerne, hvorved denne Stat ſtyres maae af Tænkeren ſuldkommen kiendes. Forudſat Inſpekteurens Billighed, Retfærdighed og Menneſkekierlighed: er Oldfruens og Meſternes*) Billighed, Retfærdighed og Menneſkekierlighed, og den Magt, ſom er diſſe 4re forlenet, og de mindre Grader af Magt, ſom af diſſe igien forlenes viſſe af Statens Indvaanere, det egentlige, ſom hielper til at holde faſt paa Roret; thi at miſte Roret er yderlig, Havs-

*) Diſſe 3 af Parlementet beſtyve diſſe Egenſkaber ligeſaa viſt ſom Inſpekteuren; da Statens Lemmer ſtaae nærmeſt under dem.

Havsnød. Uldfægeren, som tillige er Profos, er forlenet Magt, endog paa egen Haand, at give den et Par Rap, som f. Ex. ei vil ud af Sengen om Morgenen til sit Arbeide; ligeledes i andre smaa Uordens Tilfælde; overalt er han Mesteren en vis Rapporteur, og skal staae Mesteren til Ansvar og lide Straf, hvis han fortier nogen Uorden; han passer da sin Commando og Rapport med trolig Flid; for at beholde dette mildere Arbeide, hvilket han i modsat Tilfælde forliser. Dorkonen gior ikke en ringe Tieneste, ved det hun for og efter de bestemte Tider ikke lader nogen slippe ud af Døren, og ville nogen bruge Magt, sik hun vist 50 Hielpere til at tilbageholde den ene; thi den ene ville heller end den anden herved tilveiebringe sig en liden Gunst, og enhver skielver for den paafølgende Straf, om han eller hun var skyldig i Vold eller Oprør. Saa stor en Mængde bliver desuden aldrig enig i Oprør; og der ville snart blant Oprørerne selv findes En, som ville giøre sine Hoser grønne hos Betienterne med at røbe det; hvilket ogsaa ofte skeer ved smaa Anlæg til Desertioner. Overalt er, baade i og udenfor denne Stat, selvvillige Rapporteurer eller Sladdere.

Ved Sygehuſet har Oldfruen Inſpectionen; for hvem Syge-Varterſken i ethvert enkelt Værelſe ſkal ſtaae til Anſvar for de der forekommende Uordener, hvis hun er Medvidere og fortier dem. Man ſeer altſaa: alting røbes læt, og ſtraffes eller ordnes ſtrax af den vedkommende Betient. Det vanſkeligſte ſynes at beſtaae i Raſpfolkets Regiering, da de ere ſtærke og tildeels glubſke Mandsperſoner; men om de og tilſideſatte Juſtitzſergeantens Kommando med Vold; var dog Port- og Portner dem hinderlig; ogſaa maatte de vente, at af Indvaanerne ſelv ville mange hielpe til Paagribelſe og Betvingelſe. — Skal En undvige, ſkal det ſkee hemmelig; eller han ſkal ſmøre Støvler, ſaa Portneren ikke kan naae ham.

Almindelig Oprør ſeer man ikke gierne at have Sted, uden blant almindelig forurettede. Man kan heller ikke andet vente; end blant ſaadanne Folk jo kan ſkee Vold, Uorden og Klammer, Trudſel med Ulykker, ja virkelige Ulykker. Det er ſkeet, at Børn ere blevne dræbte, vorne Folk ere huggede farlig i Hovedet, ja Inſpecteurens Familie med høi Røſt haanlig udſkieldet; ſaa man ſeer, at de inden for denne Stat er ſaavel noget balſtyrige, ſom uden for. Ja det er endog

endog ſkeet, at En har ſat ſig op mod Juſtitzſergeanten (ikke den før omtalte) eller rettere: uformodentlig ſlaget ham med en Steen for Panden, ſaa han er ſtyrtet; og dernæſt givet ham flere Slag, og havde hiin ei været ſtærkere end Morderen, havde han nok maattet bukke under; men, (en beſynderlig Bemærkning!) da han undſlap Morderen, løb ſamme dog efter ham; men betænkte ſig, vendte om, gik ned i ſin Kielder og ſlog ſin Dør i for ſig; dog uden han mærkede nogen Modſtand; thi det var en Vinter-Morgen tidlig i Mørke, da ingen befandtes paa Gaarden til Hielp.

Den Paſſage, De omtaler om ham, ſom havde forſkandſet ſig i en Kielder med en Øxe, hvilken kom fredelig ud, da Inſpekteuren tiltalte ham, vil jeg ikke nægte; dog! naar De lader Inſpekteuren tiltale en Forbryder, ſom havde giort ſig ſkyldig i nye Forſeelſe, ſaaledes: . . . Du er et ſkikkeligt Menneſke . . . „ ſaa er det ſanct hanshoſpitalſkt ſagt, og maatte hos Forbryderen ſelv opvække Latter. Jeg veed vel En, ſom havde forſkandſet ſig i Kielderen med Øxen, der ikke ved "Du er et ſkikkeligt Menneſke„ blev ſtyret; men ved det: En rakte en ſtor Prygl ind ad Vindvet og

dermed gav ham, med et eneste Anslag, en saadan skikkelig Tertzqvartenaccord over Armen, at Øren gav Harmonien mod Gulvet; og vare andre imidlertid udenfor Døren til rede, som slog den hastig op og greb ham, inden han igien kunde fatgribe Øren; da han, tvungen af Magten, maatte udstaae sin Straf. Det var nok den ovenfor ommeldte stærke Karl, som her anslog Tertzqvartenaccorden, hvilket enhver anden af hans Lige kunde have giort. En anden værgede sig paa Gaarden med sin Kniv, da han skulle straffes; hvorimod den stærke Karl *) greb til en Øxe, han sagde: Stik! den anden sagde: Hug! hver repeterede sin korte kraftfulde Sætning meget ofte, og dog sagde ingen til nogen af dem: "... Du er et skikkeligt Menneske ...; omsider listede En sig bag ved, og med en stor Prygl gav ham saa vældig en Skikkelighed over Armen, at enhver kunde høre Kniven rigtig at træffe Stenene; hvorpaa han var hastig grebet og hidset til Støtten; thi han var en Støtte-Candidat. En anden værgede sig snedig: han sprang ind i en stor, med heelt Farve-Træe opfyldt

*) Han kan ei paa dette Sted kaldes Justitzsergeant; thi først længe efter den Tid avancerede han dertil.

fyldt, Kielder, ſmækkede Døren i, og af alle Livs Kræfter arbeidede paa, at ſtable Træet for Døren; det var umueligt at komme til ham, umueligt at faae Døren op med Magt, og man maatte nok love ham Skikkelighed eller afſværge Huggene; inden han ville frakaſte Træet igien. Tvivleren eller den Uvidende, om den mod Inſpekteuren udviſte Lydighed, Ærefrygt og Gienkierlighed, havde bedre været henviiſt til Erfaring og Underſøgelſe; end afviiſt med et Beviis, laant af Inſpekteurens Fødſelsdag, ſom virkelig ikke beviſer andet, end at De aldrig har bivaanet meer end een, eller ikke ladet ſig fortælle om meer end een af dette Slags; og at giøre det, ſom ſkeer eengang, til en almindelig Sag, er for meget giort. Før den Gang ſkeede det, De anfører ikke, og efter den Gang ei heller. Sidſte Fødſelsfeſt havde en mere muſikalſk Concert, og beſtod af: to Violiniſter, en Harpeniſt, og en Tambour. De taler almindelig om alle Indvaanerne, hvad kun tilkommer enkelte. Indvaanerne holde ingen Høitid ved Inſpekteurens Fødſelsdag, de maae den Dag, ſom alle de andre, ſkrubbe, kradſe, ſpinde, raſpe; at nogle engang indfandt ſig

efter foregaaende middel- eller umiddelbar Ordre eller Tilladelse, er ikke hvert Aars Brug. Deres Sange vare ikke selvgiorte; men sædvanlig brugelige iblant den ringeste Stand. De Følelser, de lagde for Dagen, vare nogle forventende Styver. Slige varme Følelser lægge de ofte for Dagen, endog naar Inspekteuren ikke er hiemme; og gaaer de da Huset rundt, ikke allene udenfor alle Betienternes Vindver eller Døre; men og udenfor Portnerens og Huusholderskens Døre; og til et kiendeligt Bevis paa deres Følelsers ufremtede Varme, gaae de dens Dør forbi, hvor ingen Styver vankede sidste Søndag; (thi saa ofte gaaer det undertiden paa). Disse Festligheder ere som Veirlys; thi de forsvinde, naar det sidste Frydetog ikke har lønnet Udgiverne, f. Ex. for Guldpapiret til Hattegaloner; langt mindre Fordeel til en lille Soupè. Foruden de 3 store Høitider *), er Sanct Hans Dag og Fastelavns Mandag sikkert saadanne festlige Dage.

*) Disse synes ikke just at være indrettede til vild og usædelig Dandsen og Trallen, ikke til at klæde Mandfolk i Qvinde, og Fruentimmer i Mandsklæder; dette har endnu Sted, skiøndt ei i den Grad, som da det var offentlige Festligheder.

Dage. Festligheden, der paa disse Dage var tilforn offentlig, gik saavidt, og fødede saa store Uordener, at den ganske og aldeles, af den da værende Direktion, maatte forbydes. Da var Maskinen kommet i en uordentlig, ustadig og uvarig Gang; ovenikiøbet: da Inspekteurens Hænder ikke endnu vare saa bundne, som i disse sidste Tider.

Vi have nu ved Undersøgelse og et historisk-rigtig, skiønt uchronologisk Journal-Fragment, seet, hvad der udrettes. Nu ville vi see, hvorledes Verden skiønner:

Sex Hundrede Rigsdaler, en Pension af den Rosettiske Stiftelse, nogle sige en Douceur af Rasphuus-Institutet, og Huuslye, bestaaende af 2 fulde (1ste og 2den) Etager, baade til Gaden og Gaarden, fra Kirken omkring Hiørnet mod Porten, Stalderum til 2 Heste og 1 Koe, 2 nye Vogn-Remisser af Grundmuur opførte; da Inspekteurens Hænder ikke endnu vare saa bundne; endnu 2 Vognskure af ringere Beskaffenhed, Foerloft o. d. *), er al den timelige Fordeel, hvormed

*) Altsammen bequemt, og indrettet til at indlogere Kammerjunkere, Præster, Vundlæger og Kroc-

en Mand, der hverken har dyrket Videnſkaber, lagt ſig efter Konſt eller Haandverk, er blevet lønnet. — (Cf. F. af 12te Febr. 1771).

Det lidet, jeg kunde have om Finantz-væſenet at erindre, vil jeg indſtrøe under den følgende Artikel.

Den børnehuſiſke Stats Fordele, Mangler og muelige Forbedring.

Det ville vel maaſkee ikke formere Statens Fordeel lidet, om den ſelv indkiøbde ſin Uld, forfærdigede den ſelv til Klæde, og lod ſig derfore betale paa det høieſte, hvortil det ved offentlig Auction kunde drives, eller leverede det til Guarniſonen, og da havde ſaavel Væve- ſom Spinde-Fortieneſten. Dog maatte man ikke forglemme, at de Skrubber, Kradſer, Rokke o. d., hvormed Guldhuus-Staten nu forſyner den, maatte da paa egen Regning anſkaffes.

Frem-

Kroemænd; med deres Heſte, Vogne, Lakaier, Bagage, m. v. fra den danſke Verdens fire (ɔ: forøiſke, ſiellandſke, lollandſke og amagerſke) Hiørner; ſaa at diſſe Indretninger og Leiligheder ikke fortiene ſaa foragteligt at kaldes: Huuslye.

Fremfor alting maatte mange Vævere dannes, hvortil jo kunde bruges Livsfanger af begge Kiøn; en ſtor Fordeel, at have flere Vævere, end til de havende Spindere udfordredes; naar islandſk Garn var i Overflødighed tilkiøbs, da kunde meget Klæde forfærdiges; men nu, derſom islandſk Garn er tilkiøbs for let Priis, og Væverne ikke ere flere end tilforn; ſaa kan det overflødige Garn ikke anvendes; ſaa kan Børnehuusſtaten ikke antage, eller rettere ſagt: Guldhuusſtaten ikke være tient med at lade Børnehuusſtaten antage de frivillige Spindere, ſom om Vinter-Tide melde ſig om Lye og Spind. Ja! Guldhuusſtaten ſelv og dens frie Spinderie i den gamle Børnehuusbygning kan ikke engang modtage de Spindere, ſom melde ſig. Her maae en utrolig ſtor Mængde Hænder gaae ledige, og for at afparere det, dem med Drab truende Sværd, Hungeren, betle eller ſtiele.

Haandlangeriet ved Brolægger- og Muur-Arbeidet, giver om Sommeren mange fattige Menneſker ſit nødtørftige Brød; men hvad ſkal vel kunde erſtatte denne Mangel om Vinteren, uden Spinderiet og dets overflødige Drivt? Dette er Aarſagen, hvorfor Bet-

ler-

lermængden er om Sommer og Vinter hinanden saa ulige.

Gavnligt var det, og afværgede meget Betlerie og Tyverie, om de halv- eller heelvoxne Drenge, som indsættes i denne Stat paa vis eller uvis Tid, bleve anførte til Væverie; de kunde da, naar de slap ud blant den kiøbenhavnske Stats Borgere, ved ærligt Arbeide, fortiene sit Brød ved at væve grovt Klæde paa Guldhuset *). Men nu lære de intet andet end Skotterokkespind, hvilket Arbeide, udenfor denne Stat, er for en Dreng eller et Mandfolk haanligt, og om de end ville tilsidesætte denne Fordom; saa kan det jo dog intet hielpe dem. Saa stor en Mængde Spindere antages jo ikke!

Frie Spindere at antages i Børnehuset med Hæder, kunde ei vel lade sig giøre; thi Fangenskab er altid noget haanligt, og at blande

*) Ifald det er sandt at Klæde forskrives fra Berlin, baade fint og grovt; monne det ikke da kunde tillades Fabrikørerne, som klage saa ynkelig over Mangel paa Afsatz, at passere for Berlinere, medens de leverede noget Klæde til Guldhuset. Transporten til Guldhuset, endog fra den allerlængst bortliggende Gade, er dog ikke just slet saa dyr; som fra Berlin?

blande Frie og Slaver tilsammen, ville føde mange Uordener; og det behøvedes ei heller, naar kun Guldhuus-Væveriet saaledes blev udvidet, at alle Spindere, som meldte sig, kunde antages der eller paa dets frie Spinderie næst ved Børnehuset, — hvilket Spinderie er en skion Anstalt for Christianshavns Fattige, (af dem som antages, nyde endog nogle Natteleie); naar kun ingen Spindsøgende maatte gaae utrøstet bort. Denne Bygning er desuden bequem og beliggende til (om det end var en dobbelt) Forstørrelse. Børnehuusstatens Indtægter tog ingen Skade ved at faae noget mere i Leie for denne Bygning; Leiekontrakten er gammel og overmaade langt fra overeensstemmende med, hvad nu gives for saa stor Plads og Indretning.

De, som selvvillig erklære sig Fanger, blive efter Indretningens Beskaffenhed ikke antagne; men at de, som Staaderkongerne bragde, slap forrige Vinter saaledes ind, er en Feiltagelse. Mange bleve strax udjagede; de som uvillig vare paagrebne, løb med Glæde ud og begyndte at tigge paa nye, og de som havde betlet forsætlig for at gribes, vedhængde Staaderfogderne, paastaaende: de

skulle

ſkulle ſkaffe dem i Børnehuſet. See! endog de ſtakkels Staaderkonger have ſine Criſes: Formedelſt den ſtore overhaandtagende Betlermængde, ſom paa Gaden var færdig at omkomme af Sult og Froſt, paamindtes de alvorlig af Magiſtraten at paagribe; da de Usle dog i Børnehuſet kunde nyde Livs Ophold, Leie og Varme; de komme med dem der, men befindes nogen af dem at have mindſte Skavank, da heder det: "Hvad vil J med dem her, ſom ere uduelige til Arbeide, den ... og den ... og den ..., tage vi ikke imod."

De maae ud — og da bliver de ved at hænge i Staaderfogderne; ſaa diſſe i dette Tilfælde maatte, virkelig i Sandhed, undløbe Betlerne; ligeſom Betlerne ellers undløbe Staaderfogderne.

Det er dog ikke ſaa gyſeligt, at høre en Betler, ſom er ſikkelig til Fods, at have faaet ſaadan Afviisning; thi den kan da ſtryge om og finder dog paa nogle Steder Medlidenhed og Hielp; men den, ſom er ſygelig og ſvag til Fods, hvad ſkal den giøre? Og den, ſom er frugtſommelig, ſom er nær ved at føde, ſom Fødſelſmerterne angriber, ſom haver

ver ikke den Plet, (den offentlige Gade undtagen) hvorpaa hun kan hvile sin Fodsole, ikke den Fier, til hvilken hun kan hælde sit Hoved, ikke en Mundfuld Brød, ikke en Drik Vand, ikke et Menneske, som vil staae hende bi i Noden! — at saadant et ulykfaligt Menneske nyder den allerubarmhiertigste Afviisning, at saadant et Menneske, efter at have en halv Dag anraabt og anholdt om Hielp forgieves, maae forblive i denne Tilstand paa Gaden; indtil endelig Vægterne efter deres Love bringe enhver, som ved Nattetider findes liagende paa Gaden, til Raadhuus-Arresten, — er forskrækkeligt og ugudeligt.

Hvorledes kunde vel en Qvinde, som en heel Eftermiddag havde lagt uden for Børnehuset paa dets Terrain, i Fødsels-Smerter i Kuld og Frost, marchere med Vægtere saadan en Vei? Maaskee hun blev (Gud bevare os i Kristenheden,) efter Vægterviis bundet paa en Stige! — Hvad om hun havde sødet paa Stigen? Eller (hvis hun endnu mægtede at krybe paa Jorden) midt paa Steenbroen. Steenbroe til Leie, Kuld og Frost til Pleie, Vægtere til Fødselshielpere! — Hvor ere vi nu, min høistærede Hr. Forfatter! I Kristenheden eller i Barbariet,

bariet? — Man erlange dog endelig til Raadhuus-Arresten; og her er det første Sted, hvor denne ulykkelige finder Mennesker. Her ere man forlegne, ja reent raadvilde, hvad man skal giøre ved dette ynkværdige Qvindfolk, Raadhuus Arresten er i disse Omstændigheder ikke synderlig mere brugbar; end Gaden. Der findes en Mand, en Magistratsperson, som vil hielpe, hvad han kan. Jeg frygter at fortørne ham, om jeg nævnede hans Navn — dog jeg syndede imod Menneskekierligheds, Medynks og Hielpsomheds tilbørlige Agtelse, hvis jeg fortiede det — nei! endog en Vankunding, som neppe kiender Bogstaverne, skal stamme og stave til: L-a-n-g-e. Han lod sig det mod Midnatstide ikke falde surt, med mueligste Hurtighed at skrive en Anviisning, eller Begiering (Ordre kunde han ikke didhen udstæde): "Om det Qvinde-Menneske, som var opbragt "af Vægtere til Raadhuus-Arresten, ikke kunde; "da hun skulle være nær ved at føde, blive an"taget paa Børnehuus-Sygestuen; at hun dog "ikke tilligemed Fósteret, i denne Frost, skulle om"komme i Raadhuus-Arresten *). „ Her

*) Vel har jeg ikke kundet faae dette Skrivt at see enten in originali eller copia; men siger dog overbeviist, at den anførte Indhold er authentisk.

Her findes Overlæg, Forſigtighed og Menneſkekierlighed. Vægtere, baade med og uden Stige, erklæres ubeqvemme til at transportere den Uſle igien derhen, hvorfra de havde bragt hende.

Her anordnes en Karet, her beordres et Fruentimmer til hendes Følge og Hielp; ſamt til at ſtræbe for, at det medhavende Skrift kunde giøre nogen Virkning. Nu kommer hun igien til Børnehuus-Porten, men den er aldeles i Laas; det er ud paa Natten; man forſøger at banke; længe er det forgieves; indtil en Vægter inden fore faaer i Sinde at ſpørge: hvem banker — her er en Syg fra Raadſtuen, ſom ſkal ind — ja det er for ſildig, hvormed han gaaer ſin Vei. Man bliver uforſagt ved at banke, indtil endelig Portneren kommer ud af Sengen: hvem banker ſaa til Dags? — her er en Syg, ſom ſkal ind — ja det er vel hende, ſom har været her ſaa tit i Eftermiddag og i Aften, jeg tør min Sæl ikke lukke hende ind — jeg vil tale med Inſpekteuren, jeg har et Brev fra Magiſtraten — ja Inſpekteuren er ikke hiemme — ſaa kommer han dog vel ſtrax — ja Kl. henimod 1, halv 2 ſomme Tider — ſaa vil jeg tale med Fuldmægtigen —

ha= ha=, vi har faaet en nye Fuldmægtig i diſſe Dage, han kiender endnu ligeſaa meget til Huſet ſom hun min lille Moer — luk bareſte op! — jeg har ingen Nøgel — denne Magiſtrats Ordre ſkal ſees, ſkal den, ellers gaaer det viſt ikke got, — ja ſtik den da ind imellem denne Sprække af Porten, men hvad ſkal jeg giøre med den? Inſpekteuren er ikke hiemme, Fuldmægtigen forſtaaer ſig endnu ikke paa det, det er ogſaa reent forbandet, er det! jeg faaer gaae til Oldfruen, om det kan hielpe noget; men jeg veed hun kan ingen tage an, for det er Inſpekteurens Sag, det veed jeg nok, (han gaaer). — Naa da! Oldfruen ſagde: hun burde paa Syngſtuen; alligevel Inſpekteuren var ikke hiemme.

Var dette ikke forſkrækkeligt, om ſaa dette Menneſke end var befængt med veneriſk Svaghed! Da Accouchementhuſets Indretning ikke tillader, at imodtage veneriſke Barſelqvinder, ſkulle dem da ikke derfra kunde meddeles et Beviis til Peſthuſet eller Børnehuſet; hellere end den Uſle ſkal løbe fra Herodes til Pilatus, naar de veed ikke til hvem de ſkal henvende ſig; og er det afgiort at de, ſom vide det, kan udſtaae ſaadan Omkringmarſcheren? Og er det viſt, at Fødſels=Timen vil oppebie alle

diſſe

disse Afviisninger og Omviisninger? — O! nei, Exempler bevise det Modsatte.

Haver ikke et Qvindemenneske maattet føde i Børnehuusporten; medens Portneren trættede med hende om, at hun dog skulle see, at hun kom uden for Porten igien, og — mærkværdigt! — da de nærværende Statens Indvaanere eller Slavinder, hvis Hænder ere bundne med meer end trefold stærke Baand, saae at hun havde født, have de uden mindste Tilladelse eller Foresporgsel baaret hende i Sygehuset. — Da hun først var der, fik hun vel og Lov at forblive der.

O I Skionne! I Ægtefæller af det smukke Kiøn! I, som vide, hvad Fødselsmerterne ere! Seer og ynkes og gyser! — O! I høie Damer, som favne Landets rige og mægtige Mænd! I, ved hvis Barme høie Herrer, ja Herrer, som gaae kronede Hoveder til Haande, inddrikke paradisiske Sødheder! Erindrer naar Fødsels-Smerterne angribe Eder, naar Opvarterinder og kyndige Hielpere løbe hinanden i Veien for deres Mangfoldighed, erindrer Eder da og føler ret levende den Fattiges og Hielpeløses tunge Kaar! Siger da: "Elskte Mand og "Herre! hvad om et Menneske lige Natur-Vil-

"kaar undergiven ſom jeg, nu formedelſt Fattig-
"dom og Nød omringes af Vægtere med Stænger,
"med Fløiter og Stiger, ſlæbes fra et til andet
"Sted, lidende Froſt og Smerter, manglende
"alt det til Hielp og Redning, ſom nævnes kan,
"eller: hvad om et Menneſke nu, hielpeløs
"og ulykkelig, maae føde ſit Foſter under
"aaben Himmel i en Port; og det blot for en
"manglende Seddels Skyld, ſom ikke engang
"er, i viſſe Tilfælde, at faae, eller ſom Fød-
"ſelstimen ikke kan oppebie; kan det dog ikke
"udvirkes og befales: at naar et Menneſke,
"ſom for veneriſk Svaghed er fra Accouche-
"ment-Stiftelſen, i Følge dens Indretning,
"bortviiſt, melder ſig ved Børnehuſet, det da
"der kan vorde antaget uden alle Omſtændig-
"heder og Sedler, blot i Betragtning af ſin
"Nød; allerhelſt — hvis det indtreffer om Nat-
"tetider; naar Byens Porte ere lukte, igien-
"nem hvilke Veien gaaer til de Veneriſkes
"Sygehuus paa Sanct Hans Hoſpital; hvor
"det vel har ſamme Beſværlighed med den for-
"ſkrækkelige Seddel. Eller om et Menneſke
"uden den ommeldte Svaghed, af Uvidenhed
"om Indretningerne, eller formedelſt Fødſels-
"tidens haſtige Nærmelſe, tog ſin Tilflugt til
"Børne-

"Børnehuſet, det da kunde uden Seddel vor-
"de uvægerlig imodtaget. „... Skulle man ikke
forſværge: at ſligt tør voves under en monar-
kiſk Regiering, der har ſøiet, og endnu ſøier
og beſkytter ſaa mange Anſtalter til de Hielpe-
løſes Redning! ...

Ni hundrede Rdlr. anført for Medika-
menter, tegner til megen Sygdom i denne
Stat. Jeg er af Deres Mening, at et Præ-
ſervativ af Oxekiød ſkulle have den ønſkeligſte
Virkning. En Portion herlig Oxekiødsſuppe
med ½ Pd. Kiød for hver Mand, uddeelt hver
Søndag, kunde ei beløbe over 12 Rdlr. *),
det var 624 Rdlr. om Aaret. Maaſkee et
ſaadant ſtyrkende Maaltid kunde udrette, at
den øvrige Reſt 276 Rdlr. kunde være nok til
Medicin. Overalt ved en ſaa ſlet Diet maae
Medikamenterne umuelig kunde have ſin til-
børlige Virkning. Men! kunde nogen ind-
vende: "Pengene gik i Løbet alligevel;„ men
maatte man dog ikke heller anvende Pengene
til at forebygge, end at helbrede Sygdomme;
dertil: de friſke Menneſker fortiene ſin Un-
derholdning, ja mere til; da derimod de Syge
fortære uden at fortiene.

 Det

*) Til Brænde og alle Omkoſtninger.

Det er ovenfor viist, hvorledes mere end paa een Maade forebygges, at Indvaanerne ingen Torst skal lide, i Tilfælde af alle de mueligе Uordener med Pompevandet. At anlægge 2 Render til Christianshavn, ville nok fordre en alt for betydelig Sum; men kunde der, som høistfornødent, udfindes saavel for Christianshavn som andre Strækninger af Kiøbenhavn, et Middel eller Instrument eller Bi-Rende, der kunde anbringes paa ethvert Sted, hvor der var gravet, igiennem hvilken Vandet kunde have sin tilbørlige Fart; indtil den rette Rende kom igien i Stand, at ikke Vandet i 2 a 4 eller flere Dage skulle mangle!

Det kan ikke blive en Følge at denne Stats Lemmer skulle mangle den fornødne Varme; fordi 100 Favne Brænde mindre end tilforn forbruges; naar man veed at Pigebørnenes Opfostringhuus *) er ophørt, og Betienternes Ildebrand er draget ind.

Om-

*) De har forglemt at æske General-Qvitteringer for denne Stiftelses Rokke, Tene, Hasper, Vinder, samt Kiøkkentøi af Kobber, Tin, o. d., Sengeklæder, Lagener, m. v., om det er solgt ved Auction, eller paa en lignende Facon med Valkemøllen? Eller hvorledes dermed er forholdt?

Omsorgen, for disse Menneskers Klædning, er ikke saa liden, som foregives. Inspekteurens Nidkierhed er deri ingen Skranker sat.

Det havde fra gammel Tid Skik været, at enhver Livsfange fik aarlig 10 Alen Lærred eller 2de Stykker Under-Linned; derimod i den nu værende Inspekteurs Tid, have de ikkun faaet et Stykke, hvilket har saaledes vedvaret, indtil disse sildigere Tider. Dog er i dette Aar, hver Livsfange blevet forsynet med 2de Stykker Under-Linnet. Inspekteurens Nidkierhed utilregnet; thi det er besluttet i hans Fraværelse.

Alle Indvaanerne ere blevne forsynede med Lagener, hvilket aldrig tilforn i de tidligere Tider er skeet; da, efter Deres Foregivende, Inspekteurens Hænder ikke vare saa bundne.

Hvori, forklar Dem, min Herre! er Inspekteurens Hænder i de sildige Tider blevne bundne? Af det anførte Journalfragment har vi jo seet, at han, skiønt han ikke vil, dog kunde have saa frie Hænder, som nogen Despot eller Vizir! At Direkteuren selv er med at besee og accordere Bygnings-Arbeidet, er

juſt en exemplariſk Nidkierhed og Virkſomhed; en lad Direkteur ville lade det ankomme paa Inſpekteuren allene. Kan her mindre end to være nok til Vitterlighed, naar paa et andet Sted fiorten ere for lidet?

Den ringe Priis paa Spindet kan ikke være en Følge af de foregivne Skranker, naar man veed, hvor gammel Spinde-Kontrakten er imellem Guld- og Børne-Hnusſaten. Man har ei heller ſeet noget Forſlag af Inſpekteuren til Statens Indtægs Forbedring i denne Henſeende.

Naar Vaſk hver ottende Dag om Sommeren, og hver fiortende Dag om Vinteren, angives for utilſtrækkelig; ſaa er det dog viſt, at ſildigere Tiders Skranker ikke har ſaaledes faſtſat det; man veed og ingen af de mildere Stiftelſer, hvor oftere Reenlighed gives; men vel ſieldnere.

Sult kan meget bedre afværges med 1½ Pd. Brød om Dagen og 3 Skilling, end tilſorn med 4 Skilling allene.

En bedre og ſundere Luft var gavnligt at tilveiebringe; men de Rør, ſom i denne, ſaavelſom andre lignende Stater, opføres udaf Taget, ſom og Trækruder i Vindverne, for-

foraarſage kun Kuld og Blæſt; hvorfore de af Indvaanerne maae ved Vintertiden holdes lukte, og ere da ſaalænge til ingen Nytte. Bedre at anbringe Ventilatorer af Form, ſom en ſtor Blæſebælg, hvis Pibe ledes gienem Muren; denne maae hver Dag, ſaa tit fornødent ſynes, arbeides. Den drager beſtandig den uſunde Luft af Værelſet i ſig, hvorimod den friſke Luft gienem de ſmaa Aabninger i Vinduer og Døre indſniger ſig. Saadanne Ventilatorer ere paa Sygſtuer langt bequemmere end Trækrør, da hine ikke foraarſage den Kuld og Træk, ſom diſſe.

Den ſaa meget anpriſte Procentlon kan ikke nægtes, hvad Glashytteforvaltere, Fabrikantere o. ſl. d. angaaer, jo at være den allerbeſte; men om den i Henſeende til Børnehuſets Meſtere er den allerbilligſte tør jeg ikke paaſtaae. Den egen Fordeel, De taler om, kunde lettelig drive Meſterne for ſtærkt til deres Pligters Opfyldelſe. Lemmerne kunde udmarves; allerhelſt da Meſterne har frie Hænder til at ſtraffe, ſor manglende Arbeide, baade med Ris og Tamp.

Var det giørligt at forarbeide mere end 100000 Pund Uld, var det derfor ikke gavn-

ligt. Det er juſt prøvet ved Tillæg-Spind, ſom beſtod deri, at enhver fik Betalning for alt hvad de kunde levere mere, end de paalagte Strænge; men uagtet denne Pengefordeel, ſom man ſkulle have anſeet for at give dem bedre Underholdning, og altſaa flere Kræfter; indfandt ſig dog ſtærk Sygdom og ſkiørbuttiſke Svagheder *), ſaa at overordentlig Frihed maatte endogſaa gives til Recreation, hvorved og Tillæg-Spindet, enten det havde været Aarſagen eller ikke, ophørde.

Hvile hører ogſaa til det menneſkelige Legems Conſervation, hvilken, naar den mangler, hverken Mad eller Drikke kan erſtatte.

En roelig Søvn af 7 Timer, fra Kl. 9 — 4, er tilſtrækkelig; men af de øvrige 17 Timer maae dog vel de 2 haves til Hvile-Timer, om Legemet, uden at ſvækkes aldeles, ſkal udſtaae 15 Timers ſtrængt Arbeide; allerhelſt for dem, ſom fra Ungdommen op ikke ere hærdede ved grov Haandtering.

Laan og Rente haver ogſaa, imod al rimelig Formodning, Sted i denne Stat. En uſkreven Vexel, 14 Skilling ſtor, udſtædes paa 8te Dage med 2 Skillings Rente, ſaa-

*) Cf. Doktor-Bogen, hvo der har den.

saaledes: at hver Morgen modtager Creditor 2 Skilling, og det i 8te Dage en Suite. Men Debitor lader aldrig Parlementet merke sin gieldbundne Tilstand; (endskiønt det virkelig i saa Fald forskaffer et Jernbrev) saasom der da er en blaae Pukkel at vente baade for Debitor og Creditor. Paa saadan Maade kan Opbud finde Sted i denne Stat, ja en Debitor forsvare sig med Lovene imod sin Creditor; men det verste er, at Lovene giver Debitor en Rem af Huden med. Creditor har sin Capital forbrudt, og Debitor taber ved denne contraste Bankerot al sin Kredit. Da den ene ved Aager kunde saaledes jammerlig udsuge den anden; saa er denne Strænghed en viis Lov af den nuværende Inspecteur, og er at henregne til Statens Fordele. Derimod er det en Mangel, naar disse Renteneererinder ikke ofte nok opdages og afstraffes.

Denne Stats Indvaanere have de allerypperligste Love om Overdaadigheds Indskrækning; thi Mueligheden er dem nægtet til at stræbe efter Overflødighed. Derfor er deres Boehave, som det sømmer Menneskker, der have intet. Trende Ting ere dog uforbigængelig fornødne, nemlig: en Skammel, en

Krukke

Krukke og en Skee. Det er en af Statens ſtore Mangler, at Indvaanerne maae lide ſaa megen Nød og Kummer for dette Huusgeraad. Den ſom ſkal anſkaffe ſig alt dette; (thi det er efter deres Omſtændigheder noget betydeligt) maae affulte det fra ſin daglige 3 Skillings-Indkomſt. Kradſeren ſidder til ſit Arbeide; men hvor er Skammelen *) til at ſidde paa? — Naar Spinderen har ſtaaet i 6 til 8 Timer, kunde den vel taale at ſidde lidet; men hvor er Skammelen? — Den maae kiøbes af en, ſom forlader Staten, for en Skilling eller to. Skrubberen er et lykkeligt Menneſke, han ſidder paa ſin Skrubbe-Bænk, den har han for intet. Lyder Klokken til Erter, og der er end en Skilling i Munden **); er det dog alt forgiæves; hvo kan bære kaagte Erter eller Kaal i Haanden? — Den krukkeløſe Stakkel faaer da at bie for den varme og meeſt vederqvægende Mad; indtil

*) Tænk ikke paa nogen Stoel i denne tarvelige Oekonomie!

**) Munden maae tiene i Stedet for Lomme. Hvor ſkal den ſom ingen Lomme har, med ſtørre Sikkerhed forvare ſin Skilling? — Her er atter en Statsmangel.

indtil 3 a 4 Skilling ere sammensultede til en Leerkrukke, som dog hastelig kan sønderbrydes, og — da er Ulykken igien lige stor. At laane en Krukke, naar Eiermanden selv har brugt den, koster Rente, f. Ex. en Skilling om Ugen, eller hver Gang en vis Deel af den kiøbte Portion Skillingsmad. — Og hvorledes kan Mad spises uden Skee? — Om Kniv vil man ei engang tale; thi Knive kan i denne Stat let misbruges.

Burde ikke Staten forsyne alle sine Indvaanere med en Skammel, en Krukke, en Skee, og (hvo det behøvede) en Lomme? — Bør ikke den, som giver Klæderne, ogsaa give Lommen? — Bør ikke den, som giver Maden, ogsaa give Skee og Fad? — Skulde ikke Staten kunde, med 3 a 4 Rdlr. aarlig, anvendt til Træeskeer og Finlapper-Skaaler, husvale alle sine Indbyggere mod denne Nød? Og maaskee det, for sin Varigheds Skyld, ville falde mindre bekosteligt med Tinskaaler og Jernskeer, som denne Stat i fordum Tid gav sit Pige-Opfostringshuus. Træskamler *) til at sidde

*) Staten skal engang have havt nogle faa, som nu Brugerne have keyset sig til Eiendom; de sælges altsaa nu.

ſidde paa, kunde og anſkaffes, ſom faſt Inventarium, de kunde vel holde i mange Aar. Hvor tungt, at en Stakkel ſkal ſøge om en Steen til at ſidde paa, og neppe eller ikke finde den! — Denne herved foraarſagede Udgivt kunde vel Statens Kaſſe, ſin Deficit uagtet, taale; thi jeg har ladet mig fortælle: at under den nuværende Direkteur, er denne Deficit ei allene blevet til Facit; men endog til Profieit af 1 til 2000 Rdlr. aarlig; og det endſkiønt anſeelige Bygningsreparationer ere foretagne, og Lemmerne have ikke nydt mindre Forſyn, end forhen er ſkeet.

De 212 Rdlr. aarlig, for Broelægning og Pompevand, indbefatte vel ogſaa Vægterpengene; og desmere var da det proponerede Forſlag om Nedſættelſe herpaa at recommendere; da man ingen Beviis har havt paa Gadevægternes Opſigt med Huſet. Udbrydelſe og Deſertion om Natten har endnu ingen Gadevægter forhindret; ja hvad vil man ſige! Statens egen, og under dens Love allene ſtaaende, Vægter haver ei hindret ſligt; men han haver og havt det Uheld, til en Douceur herfor, at nyde Borgerret i Slaveriet, hvilket

Gade-

Gadevægterne i lige Tilfælde dog har ingen Nød for.

At de 500 Rdlr. til den latinſke Skole gik reent ind, var rimeligt; hvis ikke en, for diſſe forſkiellige Inſtituter fælles, Kapital er overdraget Børnehuſet til Forvaltning, imod at gotgiøre den latinſke Skole ſin Andeel med 500 Rdlr. aarlig.

Denne Stats Finantzkaſſe kunde ikke ret vel forbedres ved en Forpagtningsafgivt af Spiſemeſteren; fordi deraf i fordum Dage er ſvaret 300 Rdlr. — Thi da havde Spiſemeſteren Udſalget af Brød, nu derimod ikke; da vare Levnetsmidler i en let, nu derimod i en høi Priis; da gav man, for ret at forſikkre Spiſemeſteren Indkomſten, Indvaanerne ſvenſke Kobberpenge, ſom altſaa ingenſteds vare gyldige uden hos Spiſemeſteren, der igien fik de gyldige danſke Penge af Inſpekteuren; nu derimod ikke. De Syge ſkal, i hvor mange de end ere, 2 Gange hver Dag ſkienkes med kaagt Vand, for en Betalning af 20 Rdlr. aarlig; ſaa Spiſemeſteren, hvis han forſtod Latin, ville viſt om de 1000 Rdlr. tilraabe Dem: ſi tu hic eſſes, aliter ſentires.

Til Statens Vel og Tarv at ophielpe, fordrer De Belønninger uddeelte af Inſpekteuren; endſkiønt man ikke, i de ubundne Hænders tidligere Tider; har hørt noget om ſlige Belønninger. I hvad Tilfælde og under hvilke Omſtændigheder diſſe Premier kunde æſkes eller ſkulle uddeles, melder De ikke om; ei om den ſpecielle Henſigt, ſom hermed ſkulle eftertragtes. At Inſpekteuren for en ham, i denne Henſigt, betroet Sum jo kunde og ville, ſom en ærekier Mand og bekiendt god Regnſkabsfører, aflægge Regnſkab, tviivler jeg ikke paa; men De har dog glemt, ved denne Premie-Indretning, ſom en Præliminair-Artikel, at fordre de Belønnedes trykte Qvitteringer.

En liden videnſkabelig Fremgang var viſt Børnehuus-Borgerne meget gavnlig, hvortil jeg mener med Rette at kunde regne en moraliſk Underviisning for de Gamle om det praktiſke i Religionen, befordret ved mundtlige Samtaler eller korte Taler, alt efter Leilighed og Omſtændigheder. Og for de Unge en liden Kundſkab om Bibel-Hiſtorien, der kunde lede til den moraliſke Praxis, og en ſund Dømmekraft, f. Ex., naar man læſte om den fromme Jacob; da ei at forglemme hans ſvage

Side,

Side, hans Vindesyge; hvorledes han snød en hungrig Broder sin Fødselsret fra, og bedrog en gammel agtet Fader; endskiønt denne Letsindighed hos Esav vel ikke kan forsvares. Naar man læste om Esavs Letsindighed og Hevngierrighed, da ei at glemme hans skiønne Side, hans Lyst til Forsonlighed, hvor venlig han favner en Broder, der, uagtet sine gode Egenskaber, havde giort sig skyldig i saa megen Nedrighed. — Dog lad mig ikke blive til en Skolemester. — Kuns! Er saadan en christelig Opdragelse paa nogen Maade at forsvare, hvor ingen Bibelhistorie læres, ja hvor Skolen ikke eier et eneste Udtog, enten hübneriſk, eller hvad det skulle være for et. Jeg ville ønske denne Stat aabne Toldboder og frie Indførsel af sunde moralske Lærdomme, der ingenlunde maatte indklædes i dette Sprog: "Omvender Jer i Dag det er Torsdag, i Morgen det er Fredag, saa er det forsilde. Nu har jeg læst Guds Ord for Jer; men naar jeg er gaaet, leer I mig dog ud. —

Provste- og Bispe-Visitatz strækker sig ikke til denne Stat. Skal jeg regne Staten det til Mangel, eller hvem? — Blev Ungdommen her, som i andre Menighe-

der examineret, ville jeg regne Staten det til Fordeel, Biſpen og Provſten det til Embedspligters Opfyldelſe.

Vi forlade nu, min Hr. Forſ., Børnehuusſtatens Land og alle Lande, og begive os til Søes; og da ethvert Skib har et Navn, ville vi, for ei at geraade i Colliſion med andre Skibes Navne, kalde vort: Duæ ſorores IGNORANTIA & INDIFFERENTIA. Capitainen, forſtaaer ſig ſelv, heder Dominus.

Vi ere allerede i den rumme Søe, hvor fremmed Tilførſel er ligeſaa umuelig, ſom forbudet; der ſee vi, Kokken at give Mandſkabet en eller anden Gang ſvedne Erter og raadden Fiſk. Mandſkabet klage: "Fromme Hr. Ca-"pitain! denne Koſt falder os utaalelig; me-"get af Mandſkabet er død her paa Reiſen, "vi faa overblevne have ſaa ſtrængt et Arbei-"de, og dertil denne daarlige Koſt; vi tabe "baade Kiød og Marv, og en gruſom Fortæ-"relſe af Skiørbug og andre Svagheder maae "angribe os, ſom her ere indſluttede paa dette "ænge Rum, inden Skibs Borde. Slagte-"ren kunde jo ſlagte os engang den Koe, en "anden Gang et Faar eller Lam, (vi betale

det

"det af vor Hyre) saa længe endnu nogle af "disse vare tilbage!„ Ja det er ikke nok: Styrmændene tage sig og af Sagen, forestille det vemodigen paa Mandskabets Vegne; men alt er forgiæves. Capitainen begegner det med Ligegyldighed, naar det paatales; og paatales det ikke, efterseer han det aldrig; han hører aldrig efter, om med Klokken i rette Tid gives Tegn til Mad, han seer aldrig efter, hvor meget i Bakkerne vorder opøst, lugter aldrig til eller smager paa Maden, om den er sund og Mandskabet tienlig. Han sidder ved sine Kahyt-Vindver, som vende ud til det vilde Hav, rolig og uvidende om, hvad i Rummet eller paa Dækket passerer. Vi ville eller vi, i det mindste, burde sige: han er en uduelig Capitain, uden Virksomhed og Menneskekierlighed. Hvi giver han ei Kokken Reglementer, hvi paaseer han ikke deres Efterlevelse? Kan det forsvare hans Ligegyldighed eller Dovenskab, at Rederne eller Expeditionsdirekteurerne have antaget hiin, hvortil de jo vare berettigede? Er ikke denne af Rederne eller Expeditionsdirekteurerne beskikket til Dominus navis, til at paasee Skibets og Mandskabets Tarv i alle Maader? — Og, naar og-

saa Kokken engang skeer Uret, naar han ufortient af Mandskabet overskieldes, og bandes lige i Dinene, burde da ikke ogsaa han have Satisfaction? — En stor Feil var det ved et saadant Skib, om Expeditions-Direkteurerne havde i en mundtlig Skibs-Instruktion alvorlig forbudet Mandskabet at kiøbe for een Skilling Proviant fra andre Skibe eller Havne, og dertil sat Vagten stærkt paa Kik at saadant ikke sniigviis skulle skee. — Deri var altid Capitainen uskyldig. — Men at Capitainen jo i Nødsfald kunde, Expediteurerne uadspurgt, bryde denne Lov, og forsvare sin Handling, kan ikke paatvivles. Omnia experiri necessitas cogit. Hellere, end svække og formindske Mandskabet.

Læs om Achimelech, hvorledes han gav David, med sine forsultne Soldater, Mad, tvertimod Guds Lov; — men her er, Gud bedre det! ingen Achimelech inden Borde. — Disciplene plukkede, for Hungers Skyld, Ax af fremmede Agre paa Sabbathen, og nød guddommeligt Forsvar; men her er ingen Disciple. —

Uden Fordom, Fiendskab eller Venskab ere disse Undersøgelser anstillede. Uden Tele-

Teleſkopers og Mikroſkopers Brug. Skulle nogen, ſom efter mig anſtillede videre Underſøgelſer, være egenſindig nok til at ville bruge optiſke Inſtrumenter, vil jeg allene tilraade en Brille foruden Glas; paa det at optiſkt Bedragerie ikke for meget ſkal indſnige ſig. — Det partieaandiſke har jeg ſtræbt at luttre. —

Jeg haver ikke forhaſtet mig; thi jeg haver ladet Manuſkriptet, efterat det var færdigt, henligge i 3 Uger, om en fortſat Underſøgelſe kunde opdaget noget til Forandring. Jeg har ikke, ſom nogle andre, ladet mig nøie med en enkelt partiſk Underretning.

Skulle De, imod denne Vinters Tide, da den veifordærvende Snee er i vente, giøre en beſkuende Fodreiſe over vidtløftige og tildeels virkelig ſumpagtige og moradſige Marker, og De helſt ville fortſætte Vandringen ad en i 14 Aar ubevandret Stie; da vær førſt forſynet med faſte Begreber til clo clo clo clo Hullers tilbørlige Opfyldning og Planering! I anden Fald er den ikke ſaa ligefrem paſſabel. Capitel 7, Paragraphus 1, Littera H. — Skulle Tid og Leilighed det tilſtæde, vil jeg, da ſom nu, efterſee Uvidenheds og Partieaands Feilene. Dernæſt kunde De jo gaae ind ad Jernporte.

porte. — Det Grønne foretages vel helſt om Sommeren. — Kyſtbeboerne af Sct. Jørgen ere parate at lade ſig ſee baade Sommer og Vinter, og der vil nok oedipiſke Øine mindſt behøves.

Heraf ville vi, Hr. Forfatteren og jeg, til Slutning drage denne theoretiſk-praktiſke Formaning: at hvis det os oftere hænde ſkulle ved en enkelt kort Samtale, eller ogſaa en enkelt Gang ved ſmallenbreden Bord, at høre egne Fortieneſter, Virkſomhed, og andet mere got at udkrammes i Overflødighed, paa Fraværendes Bekoſtning; da ville vi, om det endog med et fortreffeligt Tillæg af Selvkloghed og Paaſtaaenhed var ſtrax af den allerſelvviſeſte og ufeilbareſte Kaſſerollegouvernante bekræftet, med den optænkelig ſtørſte Aſſurance; da ville vi, ſiger jeg: dog ikke ſaa ſtrax, uden videre Eftergrandſkning og fleres Upartiſkeres Vidnesbyrd, bringe det frem for Middagslyſet og Publikum, hvor dog vel endelig maae findes En, ſom vil og kan ſee, og ſom vil og kan anſtille upartiſke Underſøgelſer.

Thi 1) hvo laſtede ſig ſelv? Hvo ſatte ikke ſin ſkiønneſte Side fremmerſt? Og hvorledes

ledes erholdes dette lettere; end ved at skyde Skylden paa en anden?

2) Hvo roste ikke sin Herre, medens han hører derpaa, han kan i sin Fraværelse jo derfor bagtales lige got! Allerhelst gik det ud paa en tredie Overmand, der havde ladet sig forlyde med, han ikke syntes om kasserollegouvernantisk Qvinderegiering, Qvindereferater; Qvindebeslutninger, o. d.

3) Det blev vel altsammen stadfæstet ved det oven citerte Littera under ovenberørte Cap. og §.; men dette Vidnesbyrd var intet Vidnesbyrd, kuns Efterretnings Efterretning, eller en Repetition af det anførte No. 1 og 2.

Hæld vorde Dannemarks og Norges lyse Dage, som fremstraale allerede med værdig Glans! — Endog Slaven i Lænker, som ingen Pen kan føre, kommer Tænke-, Tale- og Skrivefriheden til Gode. —

Publicitet og Skrivefrihed jage Sandhedshad, Svig, Falskhed, Vold og Undertrykkelse ganske bort ud af Tvillingrigets Grændser!

Den

Den Oldenborgſke Trone vorde varig med Kloden! — Og ſkiænk vor Eſterſlægt, o Himmel! den Naade at ſkue en Tronfølger, ſom vi!

Tryfeil.

Pag. 8 Lin. 7, ſlet ud: hvorom paa ſit Sted.

Bilag

til

Supplementet til Børnehuus-Statiſtiken.

Den, ſom i en kaad Allegorie ſøger at kiøle ſit perſonlige Had til en af hans Medborgere, fortiener ſikkerligen Foragt baade for Maaden, han angreb denne Medborgere paa, og for den Feighed der hører til, i et Baghold at mishandle den Mand, man, lig den lumſke Morder, ikke tør ſee under Øine. Ved at igiennemblade det ſaa kaldede Supplement til Børnehuus-Statiſtiken faldt diſſe Tanker mig meget naturlig ind, og, i hvorlidet jeg, ved en opmerkſommere Giennemlæsning, end kunde frikiende Forfatteren for perſonlige Hensigter med ſit Skrivt, opvakte dog hans varme, menneſkekierlige Sprog, for hans og mine ulykkelige Brødre, den Forventning hos mig, at han ikke, uden gyldige Beviſer, ſkulde være i Stand til at udſætte andre, hidtil for værdige og retſkafne Mænd anſeete, Brødre for deres Medborgeres ufordeelagtige Domme; og, at ikke ligeſaa urigtige Rygter, ſom det han anfører i Noten S. 44, har væbnet ham mod en Embedsmand, ſom en ſtor Deel af Publikum kien-

kiender og elsker. Imidlertid er Grunden nu lagt til Publikums Mistillid til denne Mand; og det er billigt, at dette Publikum sættes i Stand til at domme ham og Forfatteren imellem. Denne sidste vover jeg da at fremkalde for Folkets ærværdige Domstoel med de sande og paa tilstrækkelige Beviser grundede historiske Data, hvorpaa hans Udfald mod den omtalte Embedsmand bør være bygget, hvis Skrivtet skal undgaae et Navn, alt for forhaanende til ikke at nedsætte dets Forfatter i den foragteligste Klasse af Mennesker. Endelig skylder jeg Sandheden den Erklæring, at intet særdeles Venskab, ingen Forbindelse med den fornærmede Embedsmand har Deel i denne Opfordring, men allene Kierlighed til Sandhed, og Ømhed over hans, som enhver anden Medborgers Ære, der bør være alt for hellig til at krænkes uden Beviis.

Maanedſkriftet

Kiøbenhavns Skilderie.

Anden Aargang.

Neu credas ponendum aliqvid diſcriminis inter
Unguenta, & corium, lucri bonus eſt odor ex re
Qualibet. Illa tua ſententia ſemper in ore
Verſetur, dis atqve ipſo Jove digna, poetæ:
Unde habeas, quærit nemo, ſed oportet habere.
Hoc monſtrant vetulæ pueris repentibus aſſæ:
Hoc diſcunt omnes ante Alpha & Beta puellæ

JUVENALIS.

Kiøbenhavn, 1788.
Trykt og faaes tilkiøbs hos Chriſt. Friderik Holm,
i ſtore Fiolſtræde No. 218.

Maanedſkriftet

Kiøbenhavns Skilderie.

No. 1—6.

Anden Aargang.

November 1787 — April 1788.

Noget om Skibsbyggerie og Flaader.

Indledning.

Alle Videnſkabers Forening og Stræben til et Øiemeed, ophøiede i vore Dage Menneſket paa den lyſende Spidſe, hvorfra han overſkuer hele Skabningen, trænger ind til dens meeſt ſkiulte Sammenføininger, opløſer og ſætter dem ſammen for at tilfredsſtille ſin Videlyſt, udregner Naturens Kræfter, forøger og formindſker dem, alt efter ſom de ſkal tiene til at udføre hans Planer. Han blander Elementerne ſammen, benytter ſig af deres Uenighed, tvinger dem til, midt i deres Raſen, paa deres Ryg at føre ham

deſto haſtigere frem; Stiernerne ere hans Veivisere, Strømmene og Oceanet hans Trældyr, tuſende Tordner bebude hans Hevn, nedſlaae hans Fiende. Saaledes ſeirer overalt Menneſkets Egennytte, Ærgierrighed, Had.

Men, haver nu dette ſamme Menneſke Ret til, naar han befaler over en vel udruſtet Orlogs-Flaade, at ſige: Mine Lidenſkabers Planer kan Elementerne ikke ſelv tilintetgiøre, jeg vil og kan udføre dem. Er denne Menneſkets Hovmod prisværdig? Ikke mindre, den er ufornuftig, og juſt denne forblinder ham og viſer ham fra den foragteligſte Side: hvorledes han midt i ſin Klogſkab er barnagtig, ja i Farer tvivlraadig, qvindeagtig. Hiſſet ſættes et ſvømmende Kaſtel med 700 Mand paa Grund, fordi man glemte at lodde; her aabner Oceanet ſit Svælg for at opſluge Skib og Mand, fordi Kapitainen ikke kiendte Fyhrene; nu falder en Gniſt uformærkt ned i Fartøiet, og faa Øieblik efter opſendes flere hundrede Lemlæſtede i Skyerne og nedfalde ſønderknuſte, for at lære Menneſket hvor vigtigt det er,

et

et eneſte Øieblik at glemme Forſigtigheds Bud. En vis Banghed overfalder Kapitainen, han overgiver ſig til ſin Fiende, der er bange for at tage imod Tilbudet, fordi han kiender de ſkiulte Kræfter Skibet giemmer, og ſkielver for at de ſkulde ſættes i Bevægelſe, kuns Kapitainen kiendte dem ikke. En haſtig og farlig Læk paakommer det Skib, der efter Udſeende trodſede alle Oceanets Voldſomheder, og da heder det, Skibbyggeren var uredelig eller ukyndig; ja videre: ſtikker Skibet for dybt, ſeiler det for langſomt, vender det tvær, er det ulydig imod Roret, ligger det ikke godt paa Vandet, ſynes det ikke at taale ſtærk Skyden, ligger Mandſkabet ikke bequemmeligt, er der ikke luftigt om Bord, kan man ikke have al den Laſt inde man ſætter ſig i Hovedet, holder Skibet ikke i urimelig lang Tid Raad fra ſig, bygges det ikke haſtig, endog der er Mangel paa Tømmer; i hvordan dette end hænger ſammen, ſaa naar man ikke er Skibbyggeren god, bliver alt regnet ham til onde. Snart ſkulde man troe, at Skibbyggeren var Sielen i alle Flaader, ja det ſynes endog, at lige fra Flaaders første Begyndelſe indtil

vore Dage, haver Hiſtorien fremſtillet Skibsbygmeſteren ſom det høie Væſen, fra hvis Forſtand, Indſigt og Redelighed udſprang al Tryghed i Seilads og al Seier i Søeſlag. Det Skaberen er i Henſigt til Verdener, er næſten Fabrikmeſteren i Henſeende til Krigs-Skibene; inden diſſe ſættes i Bevægelſe, maae han have udregnet deres Kræfter og Kræfterne ſom virke paa dem; blot deri ligner han ikke Skaberen, at han hverken kan opholde eller holde vaaget Øie med diſſe ſmaae Verdeners Løb, naar de først ere ude af hans Hænder. Alle Tider have anſeet Skibsbygmeſteren fra lige Synspunkt; ſmaa Siele undtage vi, hvis ſvage Øine end ikke taale at ſee paa andet end den phosphoriſke Glands, de ſelv give fra ſig, derfore vredes paa enhver der lyſe mere end de, ikke følende, at ingen kan betage dem det Skin, deres uſle Fortieneſter uopholdelig give fra ſig.

De første Orlog-Skibe forandre ſig næſten intet i 2000 Aar.

Vi vil ikke her trætte Læſerne med at tale om Skibbyggeriets Oprindelſe og Tilſtand fra

fra hine fabelagtige Tider. Vi vil lade Poeterne beholde deres Guder, Tyrus og Sidon deres Guld, og de ſmaae Græſke Stater i lille Aſien deres ſtore Flaader og blomſtrende Handel i Roe. Men i at tale om Flaader og Skibbyggerie, vil vi begynde med den nogenledes viſſe Hiſtorie. Rom havde neppe ſtaaet 274 Aar, og Grækenland kunde med Vished forfølge ſin Hiſtorie 296 Aar tilbage i Tiden, da Perſernes Konge med en Flaade af 1200 lange Skibe, og 2000 Proviant-Skibe, truede Grækenland med Undergang. Grækenlands forenede Stater kunde kuns imodſætte Fienden 150 Skibe. Guderne raadte Grækerne desuagtet at ſtride til Søes, og nu beſieledes de grædſke Skibbyggere ſaaledes af Gudernes Raad, at de i en Haſt forøgede Grækenlands Flaade med 150 Skibe, og med diſſe 300 Skibe overvandt Themiſtocles Perſerne.

I de paafølgende 200 Aar vare Grækerne og Carthagenienſerne Søens Herrer; det er: det Middellandſke Hav vrimlede af deres Skibe.

I Roms 480. Aar begyndte Romerne paa Sicilien at lære Carthagenienſerne at de vare dem overlægne ſom Soldater, men Romerne eiede ikke et Skib; Polybius lærer hvor haſtig, og hvorledes Romerne fik bygget en Flaade. Heraf ſee vi ſtrax at Søevæſenet ligeſom laae i Vuggen, thi i 400 Aar bekiendt imellem oplyſte Nationer, havde det ikke giort mindſte Skridt til Fuldkommenhed — eller Forbedring; ja man kan lægge til at det er viſt, at over i 2000 Aar haver Søefarten været i Menneſkets Hænder, men at diſſe have behandlet den ſom Børn, uagtet de i andre Videnſkaber viſte ſig ſom Mænd. Romerne, ſiger Polybius, eiede ikke Aar 490 et Krigs Skib, og 493 overvandt de Carthagenienſerne til Søes, med en Flaade de ſelv havde bygget, beſtaaende af 100 femrade aarede Skibe og 20 treradede. Hvormegen Roes tilkommer ikke de romerſke Skibbygmeſtere, der, beſielede af Fædrenelands Kierlighed, i Haſt lærte af Tarentinerne og andre at bygge Skibe. Ligeſom nu diſſe bleve færdige, maatte romerſke Roerknægte imedens de ſtode paa Landet ſætte ſig i dem, og lære at bruge Aarerne;

efter-

efterhaanden bleve Skibene ſatte i Søen, og de øvede ſig i at ſeile med dem langs med Kyſterne.

Grækernes og Carthagenienſernes Flaader lignede alle hinanden, de beſtode af Skibe kaldte Actuarii, ſom førte 50 Aarer og Seil tillige; dernæſt af treradede og femradede Aarer, og diſſe med Dæk over, for at beſkytte Roerknægtene for Fiendernes Pile. Endnu fulgte det tredie Slags Fartøier Lembi kaldede, der vare lette lange Fartøier, indrettede til at ſeile op af Floderne med, foruden andre Joller, der vare enten overtrukne med Læder eller tynde Fiele.

Carthagenienſerne ſpottede Romerne, fordi de vilde viſe ſig til Søes, thi deres Skibe vare ſaa uhandelige, ſaa plump byggede, at de langt fra ikke vare letſeilende, hverken lyſtrede Vendinger eller Vind. Diſſe ſtore Mangler uagtede, var det dog en romerſk Fabrikmeſter, der forſkaffede den første romerſke Admiral Cajus Duilius en fuldkommen Seier over Carthagenienſerne, hvori diſſes Flaade blev ganſke ødelagt, og deres

Admiral tagen til Fange. Den romerſke Skibsbygmeſter havde paa Forſtavnen af de ſtørſte romerſke Skibe ladet faſtgiøre en rund Bielke, 4 Alen høi, 1½ Alen tyk, oven paa Spidſen var en ſtor runddreiende Brikke giort faſt, fra hvilken nedhængte faſtgiorte Kaſteſtiger af Toug, end videre var paa Brikken Tridſer, hvorigiennem løb Tougværk, førende Jernkroge, dannede ſom Ravneſnabler; alt dette kunde formedelſt Brikken dreies til Fordeelen, Bagdeelen, Siden, ligeſom Leiligheden til at nærme ſig Fiendens Skibe tilbød; naar Leiligheden da var der, bleve Snablerne indkaſtede i Fiendernes Skibe, og holdt dem faſt, ſtrax ned af Hængeſtierne ſprang romerſke Soldater med Skiolde over Hovedet ned i Fartøierne, nedſablede og tog til Fange. Carthagenienſerne loe, da de førſt ſaae diſſe Maſkiner paa Forſtavnene, men da de i Slaget mærkede med hvilken god Virkning man brugte diſſe Maſkiner, og med hvilken Letheed Romerne ændrede og overmandede dem, ſaa betog Frygt og Angeſt dem over denne nye Opfindelſe — Carthagenienſerne flygtede, og paa Flugten vedblev at tabe Skibe og Folk.

Tre

Tre hundrede Aar tilbragte Romerne ſiden for at undertvinge den da beboede og i Stater indrettede Verden; ſaaledes maatte alle Søeſtæder rundt om det Middellandſke Hav levere Skibe til Romerjnes Tieneſte naar paafordredes. Men Rom havde ingen fiendtlig Søemagt den voxen at ſtride imod, hvorfore al Iver og Kappen til Søes var qvalt. Kuns Nød og Fare giør Menneſket ſtor.

Pompeiuſs Søn overvandt ſaalænge enkelte Søerøvere, indtil han nær med ſin Flaade havde revet Auguſtus Haabet om Enevælden ud af Hænderne. I Søeſlaget ved Actium er da den romerſke Flaade deelt i tvende Dele, den enes Admiral Auguſtus commanderede den veſtlige, Antonius den øſtlige, begge ſtredde om Enevælden. Her finde vi 34 Aar for Chriſti Fødſel Skibsbyggeriet i Beſynderlighed at udmærke ſig i Ægypten. Den øſtlige romerſke Flaade havde ulige større Skibe end den veſtlige, de Alexandrinſke Krigsſkibe vare alle fra 6 radede Aarer til 9 radede, i Bagſtavnen var opført

Taarne, hvorfra over 200 Soldatere nedſlyngede Stene og nedſkiøde Pile; henved 600 Mand bemandede hvert af Antoniuſs Skibe, af ſlige Skibe havde han 200. Auguſtus derimod befalede over en langt talrigere mere let ſeilende, men ikke nær ſaa ſtærk bemandet Flaade paa 400 Skibe, der i det høieſte havde nogle 6 rade aarede Skibe; men diſſe ommandede haſtig Antonius tungſeilende Skibe, ſatte dem i Brand, og endelig giorde Antoniuſ's Daarſkab Ende paa Slaget. Umueligt kan det regnes de Ægyptiſke Skibsbygmeſtere til Laſt, at Cleopatra trak Antonius med ſig i ſin egen Fordærvelſe. Romerne ſkielvede nok for Antoniuſ's Flaade da de førſt ſaae den. I øvrigt hvis Søeſlaget ved Actium ſammenlignes med et af vore Tiders Søeſlag, da kan ingen Sammenligning paa mindſte Maade have Sted. Alderdommens Krigsſkibe førtes allene frem ved Aarer; at ſeile og ſtyre med Sidevind eller Modvind forſtod man ikke. Romerne der ſiden efter i 300 Aar ingen anden Fiende havde at ſtride imod, uden oproriſke Underſaattere, der levede af Søeroveriet, frembyde ikke det mindſte,

hvor-

hvorved Søefarten kunde have vundet noget.

Under Keiser Severus møder os nogen Tilvext til det romerske Skibsbyggerie. Byzantz, siden Constantinopel, river sig los fra det romerske Herredømme, danner sig en lille frie Stat; og ved sin Flaades og Skibsbyggers Hielp byder Byzantz den romerske Søemagt Spidsen. Byzantz Haab var Fabrikmesteren Priscus; han lærte Byzantinerne ikke allene at bruge ukiendte Maskiner paa deres Volde, men anbragte og paa Skibenes Forstavn Maskiner, der med Hastighed og Vished udsendte Harpuner i Fiendens Skibe, og derved giorde det let at overmande dem. Keiser Severus regnede det iblandt sine gladeste Dage, den Dag man bragte ham Tidende om Byzantz Overgivelse, med Byen faldt Priscus i hans Hænder, og denne skienkede han ikke allene Livet, men endog for hans Indsigter i Mechaniken ærede ham høit. Maaskee er det allene hos Romerne at man skal finde Agt for Fortieneſter, endog hos Fiender.

Efter Severus's Dage vedblev den romerske Flaade at være som den stedse havde

været, ingen Skibe efter nye Bygninger findes, Seiladsen var den samme.

Saracenerne udrustede siden store Flaader imod Romerne, men med Romernes egne Skibe; thi de romerske Provindser i lille Asien, Ægypten, Africa maatte levere Saracenerne Skibe. Forskiellen var at de grædske Keisere vare Augustus Efterfølgere, over den vestlige romerske Flaade, paa Grækenland nær. Saracenerne førte Antoniusfordum østlige romerske Flaade imod de romerske Keisere. Vel bleve Saracenernes Flaade i det 8, 9, 10, 11, 12 Aarhundrede ofte brændte af Grækernes særegne Konst-Ild *), saa see vi dog af Keiser Leofs Taktik, at Flaader og deres Maade at seile og levere Slag paa, var den samme som for 1600 Aar siden. Vi see ei heller hvorledes Grækerne og Romerne, allene tumlende sig paa den middellandske Søe, aldrig tabende Landkiendinger af

*) Over dennes Sammensætning ruger Universitetet ligesaa hellig, som over deres Legaters og Stipendiers Forvaltning. Paa Rundetaarns Bibliothek giemmes meget vigtigt om Grækernes Krigskunst.

af Sigte, men holdende sig i Havn i de tvende Vintermaaneder, listede sig omkring med Landene, skulde kunde have giort mindste Fremgang i Søevidenskaberne.

Vi vilde derfore og forlade dem, for at ile hen til vore Forfædre, hvis barske og haarde Himmelegne fordrede stærkere Skibe, haardførere og kyndigere Søefolk, end hine kielne sydligere Egne. Vore Forfædre holdt Søen i flere Uger og saae ikke Land, her kunde Aarer ikke hielpe, Skibet maatte ved Roers og Seils Hielp vide at skyde sig frem og lempe sig efter Søestyrtningerne, Vindene maatte holde det fra at blive Offer for Bølger, der veltede dem i Møde, lig drivende Isbierge.

Dristigere Søefart i Norden, bedre Flaader end i Syden.

I det ellevte Aarhundrede efter Christi Fødsel lod Norges Konge Oluf Thrygeson bygge det største Skib, man den gang kiendte i Norden. Thorberg Skafhug var hans Skibsbygmester; og underligt at Nordens første

og

og sidste Skibsbygmestere bleve begge forfulgte, men deres Fortieneſter af alle erkiendte, med den Forſkiel, at Thorberg nød Belønning i levende Live.

Kiølen paa Ormen hin lange, vi bruge Snorroſs Ord: var 74 Alen lang, fra det Sted af hvor Skibet begyndte at reise sig imod Stafnen, alt Tømmer til dette Skib var udsøgt. Thorberg havde mange Folk under sig til at hugge, høvle, slaae Søm. Skibet var langt og bredt, og høit paa Bordene og stærk af Tømmer. Thorberg, imedens dette Skib stod paa Bindingen, blev i et vigtigt Ærende bortkaldet til Halgoland. I hans Fraværelse skyndte hans Fiender paa af alle Kræfter, at Ormen hiin lange blev bygget færdig. Da Thorberg kom igien, fulgte Kong Oluf ned med ham for at beſee Skibet, alle Smigrere, for at harme Thorberg, raabte: See det deilige, mageløſe Skib, aldrig var et saadant seet af den Størrelse i Norden. Thorberg, som forstod det bedre end Hofkrybet, taug. Natten derpaa gaaer Thorberg hen til Skibet, og med en Øxe hugger Skaar i dette prægtige Skib,

lige

lige fra Stafnen til Løftningen. Om Morgenen kom Kong Oluf need for at see paa Tømmerfolkenes Arbeide, men de ſtode forbauſede, lagde Hænderne ſammen og ſtirrede paa Ormen hin lange; de ſagde til Kongen den Ulykke, der var tilføiet det prægtige Skib af en forræderiſk Haand. Ingen vidſte Gierningsmanden, Kongen i ſtørſte Harme ſatte Livsſtraf for den, ſom havde giort det, og ſtor Belønning for Opdageren. Thorberg, ſom kiendte ſine egne Fortieneſter og tillige Kongens moedne Forſtand, ſagde: Jeg, Konge, haver giort det, og Kongens Svar var: Det koſter dit Liv, giør du det ikke godt igien. Det ſkal jeg, ſvarede Thorberg med glad Mine. Han afhøvlede ſaa meget han vilde, gav Skibet mere Skraaning need imod Kielen, ſnart vare alle Huggene ikke mere at kiende. Da Kongen ſaae hvormeget Ormen havde vundet ved denne Forandring, bød han Thorberg at giøre det ſamme paa den anden Side. Hvorpaa da Skibet var færdigt, takkede Kongen ham, og ſatte ham til Overbygmeſter for Skibsbygningen, der og blev ham ene betroet. Saavidt Snorro.

Hiſtorien lærer: Ränker giøres til intet imod enhver Thorberg, hvor der findes en Kong Oluf, ſom er Mand i ſine Idrætter og Daad, der forſtaaer at lønne og beſkytte Fortieneſter. En ſlig Konge betroer ikke Magten til Ukyndige, der misbruger den til at pine, harme og forfølge Fortieneſter, fordi diſſe ikke vil fornedre ſig i Støvet for dem, hvis Tanker aldrig opløfte ſig over Støvet.

Thorbergs Meſterſtykke, Ormen hiin lange, beſtod af 24 Rum. I hvert halve Rum var 8 Mand, og i Hovedrummet ved Bagſtavnen 30 Mand, førte altſaa Skibet 414 Mand, og kunde ſeile imellem Norge, Dannemark, Island, Grønland. Allene fra Trondhiem af tog Kong Oluf 11 lange Skibe med ſig, og mindre Jagter, hver med 20 Roerkarle, foruden andre Fahrtøier og Proviantſkibe. Her kunde man lægge Mærke til, at Forfædrenes Seilads langt overgik Romernes og Grækernes; diſſe ſeilede af en Øe paa den anden i det middellandſke Hav, hine derimod paatoge Reiſer til Viinlandet og andre langt bortliggende Lande.

Saa-

Saaledes Biarne Heriolfs Søn bereiser i det 11te Aarhundrede Grønlands Hav, som ikke før har været bereist. Han seilede trende Dage ud i den vilde Søe, indtil han tabte Landet reent udaf Sigte, vedblev i mange Dage at seile i taaget Veir, inden han saae Land, seilede derpaa fire Dage langs med Landet, holdt en vis Cours og krydsede ret rask. Dette samme fortæller Snorro os om Leif Erichs Søn, han gik ud fra Island med et Kiøb-Skib, bemandet med 35 Mand. En anden Tormund tog alle Slags Dyr med sig, som Qvæg og Heste, for at anlægge Colonnie i det fremmede Land. Heraf sees da, at vore nordiske Skibsbyggere have kundet bygge Skibe, der ikke allene førte stor Last, men som kunde holde Søen, lystre Roret; dog brugtes neppe høiere end tvende Seil.

Det er Seiladsen, optaget iblant Videnskaberne, der siden blev bundet til Grundsætninger, løsrevet fra Vaner, uvis Erfarenhed, der har betaget Frygten for at føre mange Seil. Vindens Magt, Skibets Tyngde og Hielpen af Vandet, beregnes nu

med Vished imod hinanden, og Ligevægten udgiør Seiladsens Tryghed.

Forfædrene, fra Barnsbeen af opdragne i Nordens barske Himmelegn, søgte deres Føde og Fornøielse paa Havet. Om Sommeren giorde de Landgang i Engeland, Holland, Normandiet, og kom med Bytte herigede hiem. Faa Fiender kunde i 200 Aar byde dem Spidsen til Søes, førend at Engeland og Frankerig indbyrdes havde dannet hinanden til samlede Stater. Saaledes Aar 1217 overvinder den engelske Flaade, stor 90 Skibe, den Franske, bestaaende af 80 Skibe. Hvorledes strede Engelænderne? Ikke anderledes end Romerne; de tilbragte hinanden Læk ved at roe stærk ind med Skibe, som i Forstavnen førte spidse Jern. Dernæst giorde de sig Umage for at ænstre, og at kaste Aske ind for at blænde Øinene paa de Franske, som, ikke meget vante til Søen, snart bleve slagne af de Engelske.

Waldemarernes gode Orlogs Indretninger.

I det trettende Aarhundrede regierede Kong Waldemar den Anden i Norden, hans Flaade overgik langt den engelſke i ſamlet Magt. Engelland var under Henrich den Tredie ikke mindre end mægtig; ſønderrevet af mange ſmaa Herrer, udmattedes det alt mere og mere ved flittige Korstoge. Lad være Skribenterne overdrive Antallet paa Skibene af Waldemars Flaade, ſaa ſee vi dog at 500 Langſkibe, hver bemandet i det mindſte med 120 Mand, og 900 Skibe med 14 Mand, maa dog udgiøre i Virkelighed et langt større Antal, end de Engelſkes 90 Skibe; her maa merkes, at til Waldemars Flaade leverede Neſtved og Slagelſe ſammen, lige ſaavel ſom Kiøge og Roeskilde, hver et langt Skib tilligemed 120 Mand. Hvis Stedet tillod omſtændeligen at forklare Waldemars Jydſke Lovs tredie Bog, kunde man let godtgiøre, at Dannemark kunde haſtig udruſte en ſtor Flaade. Alle Rigets Kyſters Beboere vare i Havnelage og Styritzhavne indeelte. Til hver Styritzhavn var henlagt 100 Bønder.

Syv Bønder maatte, naar Leding paabødes, udrede og med Proviant for trende Maaneder forsyne en ung og stærk Karl til Skibs. Fremdeles var Havnelaget paalagt selv at bygge sit Krigsskib, og holde det med fornødne Redskaber stedse færdigt til at gaae i Søen. Kongen selv leverede et vist Antal Skibe for egen Regning, og herover holdt han en Ober-Skibsbygmester. Iblant Waldemars Krigs-Skibe vare den største Deel et Slags Galeier, som baade med Seil og Aarer satte an paa Fienden. Kong Edvard den Tredies Flaade i Engeland, hundrede Aar efter 1337, bestod af 738 Skibe, hvorpaa var 14956 Matroser, foruden 16144 Soldater; heraf see vi, at overhovedet var der 45 Mand paa hvert Skib, og følgelig, at naar der nu regnes en tredie Deel lange Skibe derimellem, have de andre været af samme Beskaffenhed, som de Waldemar i den Jydske Lov befaler Havnebrødrene at de skulde om Vinteren trække paa Land.

Kong Edvards Flaade kostede 635505 Rdlr. at holde i 1½ Aar i Søen, og færdig til Orlog. Admiralen fik 20 engelske Skil-

ling

ling om Dagen, Biſpen 6½ Sk., 30 Grever hver 6⅓ Sk., 44 Baroner hver 4 Sk. I denne ſtore Flaade udruſtede Kongen ſelv 24 Skibe med 419 Matroſer, Byen London gav 25 Skibe og 662 Matroſer, en mindre Bye Milfort gav 2 Skibe med 24 Mand, ſaaledes alle Byerne i Engeland.

Under Waldemar den Fierde 1375 forværredes viſt ikke den Danſke Flaade, han holdt ſelv ved Vordingborg ſaa at ſige en ſtaaende Flaade, der altid laae Orlogsfærdig, og med hvilken han kunde bræfke Fiendernes første Anfald, indtil Rigets ſamtlige Flaade kunde udſkrives. Grave, Kanaler, Batterier, ſees endnu ved Vordingborg, der alle ſigtede til, enten at dække Flaaden for Fiendernes uformodentlige Anfald, eller til at retirere uformærkt og liſte Fienderne i Snarer; endnu ſees Stederne, hvor Waldemars Søefolk have boet, og gamle Eege fra hans Tid vidne om, hvor han hug Tømmeret til ſin Flaade.

Kong Erich af Pommern levede, efter at han havde opofret ſin Krone, af Søerø-

verie, og det er troeligt, at under Kong Hans førtes først Kanoner eller Muskedonner paa Skibe her i Norden, thi endnu Kong Christian den 1ste forbandt sig til i et Forbund at hielpe Frankerig med 40 Skibe, der skulde være bemandede med 7000 Mand; lad end disse Skibe have været gode Kiøb-Skibe, der kunde føre hver 5 a 600 Tønder Korn, videre beløb den Flaade sig ikke til, helst det var just ved Enden af det 15de Aarhundrede, at man ved Compassets Hielp, vovede sig dristigen ud i rum Søe, men endnu havde man ikke lært at bygge Skibe, der baade kunde være Lastdragere og gode Seilere tillige, endnu mindre tænkte man 1481 paa egne Orlogs-Skibe; Caliberne af Kanonerne vare langt fra ikke store, en skrepundig var allerede stor.

Kanoner paa Skibene i Danmark.

Den danske Flaade maa have været saa talri under Christian den Anden og Frederik de Første som den være vil, saa er det dog før under Christian den Tredie, at Historie taler om Krigs-Skibe hos os; men hvor ring

e

ere ikke alle Orlogs-Flaader i deres første Barndom! Under Admiral Peder Skram læse vi 1531 om den første danske Orlogs-Flaade der førte Kanoner; men see vi til disse Orlogs-Skibes sande Beskaffenhed, da vare de ikke andet end Lastdragere, Kiøbmands-Skibe, hvorpaa man plantede en Muskedoner for og en bag, og en eller to paa hver Side. Kanon-Porte og Laug vare ubekiendte. Derfor læse vi, at Peder Skram tvang, i Følge Kongen af Dannemarks Herredømme over Østersøen, flere hollandske og engelske Handelsskibe til at losse deres Ladning i Helsingøer, tage danske Matroser og Skiøts om Bord, og saaledes medens Krigen varede at være danske Orlogs-Skibe. Af denne Skrams Flaade, 30 Orlog-Skibe stærk, var det, da den kom i Vinterleie, at Skram, som vilde beskyde Cronborg, lod tage de allerstørste Kanoner paa Land, og rettede imod Fæstningen; disses Antal beløb sig til 12 Stykker. Alt dette stemmer overeens med et Søeslag holdet Aar 1545 imellem den engelske Flaade, stærk 90 Skibe, og den franske 100 Skibe; efterat de havde skudt paa hinanden 2 Timer, befandtes at begge Par-

ter havde skudt hver 300 Kanonskud, hver Skib havde ikke over 2 Kanoner. Ikke kunde de faae Leilighed til at skyde paa hinanden, de undveege saa langt de kunde. Kong Henrich den Ottende havde selv en ubetydelig Flaade, han leiede Krigs-Skibe hos Venetianerne og Genueserne. Det var Dronning Elisabeth forbeholden fra 1559 til 1603, ved at indføre Kierlighed til Fædrenelandet, sand indvortes Vinskibelighed, udvidet Søefart til alle Verdens Dele, at lægge Grundvolden til Engelands uryggelige Herredømme over Havet, saadan som Dannemark ikke fattedes den Gang Kræfter til at være Herre over Østersøen.

Vi vil her kortelig sammenligne den engelske Orlogs-Flaade med den Danske, just da hiin var i sin Fremvext, denne maaskee mere fuldvoxen.

1535 havde Christian den Tredie ingen Orlogs-Skibe selv, hans Fiender vare i Besiddelse af den ubetydelige Flaade, Frederik den Første, ikke opholdende sig meget i Dannemark, efterlod sig. Lybekkerne havde stor

Han-

Handel, altsaa var det dem let efter Tidernes Brug at udruste en Orlogs-Flaade. Christians Fiender vare mægtige til Søes, han maatte søge Hielp hos sine Allierede. Sverrig sendte ham 10 Skibe, Preussen 10 Skibe, adskillige af Adelen slog sig sammen og overlod Christian Orlogs-Skibe; Kongen af Sverrig skrev ham oprigtigen til: "jeg haver ikke i mit hele Land en Mand, jeg tør betroe til at være Admiral." Peder Skram lod sig af Christian overtale til at være Admiral, og han førte Flaaden med saa megen Klogskab og Tapperhed, at naar han var saaret, maatte Flaaden næsten ligge stille; Skram havde alle Tillid til, ikke det mindste kunde foretages uden han var med og befalede.

Orlogs-Skibe og Flaade i Dannemark.

Aldrig saasnart var Christian fast paa sin Trone, førend han og strax anlagte Skibsværft for en Krigs-Flaade, der ene bestemt til Krig, stedse kunde være færdig. Christian lod komme kyndige Skibsbyggere fra Bremen, hvorfra vi endnu have Bremerholm, og Christian efterlod Frederik den Anden en

betydelig Orlogs-Flaade, som 1564 gik i Søen under Herluf Trolles Kommando, bestaaende af 21 Orlogs Skibe, der laae i Ordre de Bataille, thi her have vi ikke med Handelsskibe at giøre, som bleve armerede i Krigs Tid. Kong Frederik den Anden anlagte Reberbane, Seilhuus paa Holmen, og havde Forraad af Tømmer og Jern, efterlod derfore 1588 Kong Christian den Fierde en Flaade bestaaende af 18 store Linie Skibe, hvoraf Admiral-Skibet førte ikke under 70 Kanoner, over fem hver 64 Kanoner, og de andre fra 8 til 6 Kanoner, i alt 540 Kanoner. Dronning Elisabeths Flaade bestod 1588 af 31 Skibe, hvoriblandt intet Skib førte høiere end 40 Kanoner, en Deel 4 Kanoner. Dannemarks Skibe førte den Gang 70 — 60 Kanoner og ikke Engelands.

Vanskeligt er det i dette Tidsrum at giøre sig ret Begreb om Orlogs-Flaader og Kanoner. En Flaade regnes som ofteſt efter alle dens Seilere, som have Skyts om Bord; saaledes bestod Elisabeths Flaade, hun førte imod den uovervindelige Spanske, af 120 Skibe, og den Spanske bestod af 145.

Ka-

Kanonernes Calibre angives heller ikke, og under dette Navn ſkiuler ſig Muſkedonnere, lange Bøſſer og neppe høiere end otte pundige Kanoner. Dog endnu i Begyndelſen af det 17de Aarhundrede, ja i Enden af det 16de, var Skibsbyggeriet ikke andet end en forfinet Konſt, der ikke ved Udregninger, men efter Erfaringer begyndte at faſtſætte Kanoners, Proviants og Mandſkabets Tyngde, imod Skibets Drægtighed, og hvor mange Seil, hvor høi Reisning Skibet kunde taale, for dog at være ſtiv og let i Seiladſen. Det er: Orlogs-Flaader bleve af Engeland, Frankerig, Holland, Spanien, Dannemark, Sverrig byggede, og Fabrikmeſtere opdragne, der ene maatte vaage over Krigſkibs-Byggeriet. Da Dronning Eliſabeth døde 1603, efterlod hun ſig en Orlogs-Flaade, der laae færdig ved første Fredsbrud at gaae i Søen, af 34 Skibe fra 40 til 12 Kanoner, og 12 mindre fra 8 til 2 Kanoner, i alt 680 Kanoner.

Chriſtian den 4de.

Kong Chriſtian den Fierde ſendte 1610 en Flaade i Søen, ſom beſtod af 29 Krigs-Skibe, hvoraf 8 førte 20 Kanoner flere end de engelſke, ſaa at i Kanonernes Antal var den engelſke Flaade neppe 100 Kanoner ſtørre end den Danſke. 1730 var den engelſke Flaade 238 Krigs-Skibe, 53710 Mand Bemanding, 5 Mørſere og 10082 Kanoner ſtærk, og ikke længe efter var den Danſke i Søen og havde ikke meer end 3454 Kanoner. Under Chriſtian den Fierde var den danſke Flaade paa $\frac{1}{8}$ Deel nær lige ſaa ſtærk ſom den Engelſke, og under Chriſtian den Syvende er den Engelſke i Kanoner tre Gange ſtørre end den Danſke. Maaſkee vil vi i Kongernes Opdragelſe finde en af Hoved-Aarſagerne til den Danſke Flaades Forfald. Hændelſeviis beſkriver en Skribent, ſom kiendte Chriſtian den Fierde, denne Konges Admiral-Skib ſaaledes: det var over hundrede Alen langt, førte noget over 50 Kanoner, havde trende Dæk, paa det øverſte ſtod man under frie Himmel, paa det andet vare 20 Kanoner, paa det tredie de øvrige;

diſſe

disse Dæk vare ryddelige, da Proviant og Bagage laae i Lasten. Skandsen var inddeelt i 4 Deele, oven paa opholdt sig Styrmændene, den anden var for Officiererne, den tredie for Kongen eller Admiralen, her stod 6 Senge, tre paa hver Side, og det underste Rum indeholdt Rust- og Krudtkammeret.

Historien lærer os, at Christians Lyst i hans frie Timer var fra hans første Ungdom at seile og hugge Tømmer til, heraf kom det at han i den mandlige Alder, da han brugte alle sine Videnskaber, al sin Ild til at fremme Dannemarks Vel, ikke alene blev en stor Admiral, men at han og forstod Søe-Videnskaber, fordi han selv øvede dem aarlig paa sine Reiser rundt om det Rige, han styrede. Han var dertil en kyndig Fabrikmester *), giorde selv Modeller, raadførte sig med

*) Skibsbyggeriet begyndte man just da at skrive om. Peter de Horne, der først afhandlede denne Materie, paastod, at Noæ Ark burde tiene til Grundvold i al Skibsbyggerie, hvorfra Maal og Dægtighed kunde tages. Hvo skulde have troet, at Hierarchiets Tryk var blevet følelig for Søevæsenet?

med ſine Fabrikmeſtere, anſkaffede ſelv det han ſkulde bruge til Flaaden, betalte ſelv Jernet, Seildugene, og fra Gulland havde han Tieren i Skat. Han var ſelv Beſigtigelſes-Commiſſion, ſkiød han noget Tømmer, kom det viſt ikke tilbage til en anden Tid igien, under ſaadan en klog og aarvaagen Søehelt. Hans første Fabrikmeſter var David Balſowe, ſom til 1629, da han blev adlet af Carl den Første i Engelland, havde bygget 20 Krigs-Skibe. Denne Fabrikmeſters Efterfølger var ligeledes en Engellænder Jonas Rubbenes, ſom af Kongen ſelv blev betalt med Løn 900 Rdr. aarlig, og 60 Rdr. Huushyre. Rigets Hofmeſter havde ene høiere Gage, ſom og Rentemeſteren, ellers er Skibs-Bygmeſteren den høiſt lønnede paa Chriſtians Lønnings-Reglement. Tre ja fire Operiſter, Capelmeſtere betalte Chriſtian ikke ſaa høit. Men Tiderne have forandret ſig, vi kiende Hoffer, hvis Capelmeſtere og Baletmeſtere have langt over doppelt ſaa høi Gage, ſom Chriſtian den Fierdes Fabrikmeſter. Man maatte lidet kiende Chriſtian den Fierde, hvis det opvakte Forundring, at han ſaa høit betalte ſin Fabrikmeſter.

meſter. Kiendte ikke Chriſtian det Land, han regierede! og da det beſtod af Øer, ſom allevegne er indſluttet af Havet, indſaae han nok, at var han ved Hielp af en altid færdig Flaade Herre over Havet, vare hans Øer og beſkyttede. Da Chriſtian daglig raadførte ſig med ſine Skibsbygmeſtere, og kunde ſelv beſeile ſine Orlogs-Skibe, rette Laſten, Seilene, finde paa nye Forbedringer, ſaa var det ingen Under, at Chriſtians Skibe opvakte Engelændernes Forundring, og at engelſke Skibsbygmeſtere, under Kongens Anførſel, byggede ſtørre Skibe i Dannemark end i Engelland. Dronning Eliſabeths Flaade havde ikke ſtørre Skibe end paa 40 Kanoner, da Chriſtian havde dem paa 50 til 70.

Kuns ſildig oprettede Chriſtian en Navigationsſkole, for at afhielpe den Mangel af Søe-Officierer, der herſkede i hans Flaade, og hvorfore han maatte for grove Forſeelſer lade dem ſætte for Maſten; han indſaae, at det er ikke nok at føre et Krigs-Skib ſom et Koffardie-Skib, men at manneuvrere, at giøre Evolutioner, bruge Artilleriet med Fordeel udfordrer ulige flere Kundſkaber end

man

man har Ret til at fordre af enhver Skipper. 30 Krigs-Skibe fra 70 til 4 Kanoner, efterlod Chriſtian ſin Søn.

Frederik den Tredie, ſaae ſig med den beſte Villie betrængt og forknyttet af en vrangvillig Adel *), der lod ham og Riget bringes til Randen af Afgrunden. Et Haandſkrift, der indeholder Plan til Statsgieldens Afbetaling noget for Souverainiteten, viſer os nokſom Forvirringen i Skatte-Syſtemet. For Skatter maatte Kronen tage det meſte frie Hartkorn i Pant. Adelen beholdt deres Gaarder, laante Kongen Penge, lod ſig igien udlægge i Betaling Bønder Hartkorn, a Td. 25 Rdr. Forfatteren af ovenmeldte Forſlag vil, at alle uden Hen-

*) 1647 var Rigets Gield 40 Tdr. Guld, og 1658 ulige ſtørre. Og her er Chriſtian den Fierdes egne Ord om Adelens Uhielpſomhed og Vrangvillighed. " Kierligheden imellem Adelen " og andre Stænder, ſiger Chriſtian, er ſær rin- " ge, kommer det til Oprør vil det ikke gaae vel " til. Det kommer Os ogſaa heel underlig for, " at naar de med Penge deres Herre til deres Fæ- " dernelands Defenſion ſkal undſætte, ere de ikke " ved Middel, men naar de Kronens Gods til " brugelig Pant eller under deres Birk kunde " bekomme, der da Penge at være forhaanden. Kongens Brev til Rigsraadet den 3 Julii 1645. I langt ſtørre Betryk var Frederik den Tredie.

Henſigt til Rang og Stand ſkulde lade ſig taxere, og viſer hvorledes en Indtægt af 5,362000 Rdlr. kunne komme ind, og beregner paa følgende Maade Statens faſte Udgivter:

Til Kongens Hofholdning	300,000	Rd.
1) Rentekammeret. Ambaſſadeuren, Preſidenter	50,000	—
Correſpondenter, Rentekammeret og Extra	150,000	—
2) Admiralitetet. Skibsflaade, Søeſtad	240,000	—
Tøihuſet *)	60,000	—
Lateris	800,000	Rd.

3)

*) 1658 foreſlog man til Flaaden aarlig 300,000 Rd.

1729	havde den	495,477	—
1730		559,926	—
1731		471,438	—
1732		569,634	—
1733		575,944	—
1734		492,449	—
1735		564,270	—
1770		900,000	—

Transport	800,000 Rd.
3) Militie til en Armee paa 4000 Heſte Lehnspennier, 7500 Gemene Knechte med deres Officerer, i alt 13595 Mand . .	883,960 —
Ammunition-Artillerie	116,040 —
Slotte og Feſtnings-Bygninger . .	162,000 —
Til Gieldens aarlige Afbetaling . .	1000,000 —
I Skatkammeret aarlig	1000,000 —
	3,962,000 Rd.
Iſteden for Afkortning, om den modſtaaende Intrade ikke ſkulle indkomme ſaa høit ſom beregnet er	1,400,000 —
Summa Summar.	5,362,000 Rd.

End

Under Danneſkiold haver Flaaden ventelig havt de ſtørſte Summer, til de herlige og vigtige Indretninger, ſom denne ſelvtænkende, virkſomme ſtore Miniſter foreſlog og udførte. En Gerner, elſket af ham, yndet af vores Kronprinds, vilde have udrettet ſtore Ting.

End videre foreſlaaer denne retſindige Patriot, at Kiøbmændene ſkulde tilholdes, at naar dem blev tilſtaaet viſſe Toldfriheder, ſkulde deres Skibe være ſaaledes byggede, at de kunde føre fra 30 til 12 Kanoner, og at de ſelv dertil vilde holde Ammunition færdig. Dette Forſlag er viſt indgivet efter Aar 1658., da Uhlfeld ſvarede de danſke Commiſſarier, at de 12 Kongl. danſke Skibe, ſom Dannemark ſkulde efter Præliminairen til den Roeſkildſke Fred afgive til de Svenſke, vare ſaa raadne, at Sverrig ikke ſkiøttede om dem.

Saa overmaade var den danſke Flaade forfalden i 14 Aar, efterat Kong Chriſtian kom ſeierrig men ſaaret tilbage den 22 Junii 1644 med den danſke Flaade, ſtærk 40 Skibe.

Vi forlade den danſke Flaade ganſke forfalden under Kong Friderik den 3die til Aar 1670, giørende alene den Anmerkning, at Krigsſkibenes Conſtruction, ſamt Kanonernes Calibre, havde endnu ikke naaet no-

gen Grad af Vished*). Slump, Vane, Erfarenhed ikke bundet til Mathematikens Grundsætninger, byggede de største Skibe, høiere Calibre end til 18pundige Jern-Kanoner, lige til Christian den 5tes Tid, haves ikke i Flaaden. Fra Chr. d. 4de sees endnu hos os tolv 4pd. Metal-Kanoner, og fra Friderik den 3die, 21 6pundige. Skytset af forskiellig Calibre stod om hinanden, og til et Skib paa 60 Kanoner behøvedes den Gang ikke halv Besætning imod nu; og desuagtet havde Skibet ikke Rum til Proviant uden for nogle faa Uger, heraf reiste sig Nødvendigheden, at store Flaader maatte slæbe flere Sneese Proviant-Skibe efter sig, hvilket vedvarede næsten

*) Efterretninger hos Bouguer for Aarene 1681—1697 vidne om, at Skibbyggeriet endnu i Frankerig ikke blev behandlet som Videnskab. Pere de la Hoste hans Værk Theorie de la Construction des vaisseaux, beviser det, og endnu mere Nicolaes Witsen i hans Bog Schepes Bouen Bestier. Amst. 1671. fol. et overmaade lærdt Skrivt; Forfatteren veed næsten hvad Mad de græske og romerske Matroser hver Dag kaagte om Bord. Han lærer os, at et hollandsk Orlogskib kostede Aar 1670. 93,635 Gylden; hos ham seer vi Skibbyggeriet at kastes frem og tilbage imellem uvisse Erfaringer og Slump, men og tillige nær ved at blive en Videnskab.

ſten til 1731, da man først overalt tilstod, at Constructionen maatte forenes med Mathematikens Vished. De mange Kolonier hele Europa havde nedsat i de fremmede Verdens Parter, havde vel lært dem Seiladsen, men ikke Søekrigs-Videnskaber, iblant hvis Grund-Stytter regnes Krigsskibenes rette og visse Bygning. Lige til Fred. d. 4. kiøbtes paa maa og saa ofte Kiøbmandsskibe, der bleve strax giorde til Krigsskibe. Den danske Flaades første blide Dage frembrød under Chr. d. 6te. Uagtet Christian den 5te elskede Søe-Etaten, og Friderik den 4de ærede den og indsaae sammes Nødvendighed, saa vare dog disse Kongers Opdragelse ikke af den Beskaffenhed, at de som Christian den 4de kunde see og domme med egne Øine. Evig erkiendtlig bør dog den danske Søemagt være Christian den 4de, fordi han beskielede den med sit eget uforfærdede Mod i Storm, Uveir. Ja de Søe-Kundskaber, der dengang vare til, indpodede han sin Søe-Etat. Havde de følgende Tiders Indsigter hos Fremmede stedse, lige til vore Dage, forenet sig med Christian den 4des Mod, der ligesom var efterladt Søe-Etaten til Arv efter denne store Søehelt, kunde

den danſke Søe-Etat ikke andet, end vedblive at være det den ſkulde være lige til de ſildigſte Dage, Chriſtian den 4des Kiele-degge.

Chriſtian den 5te.

Chriſtian den 5tes Fortieneſter i Henſeende til Flaaden kan man af Mangel paa ſammenhængende Efterretninger ikke ret ſætte ud af hinanden; han haver efterladt ſig i Marinens Tøihuſe 21 Metal 36pd. Kanoner, 47 28pundige, 69 18pd., 57 12pd, 24 8pd., 21 6pd., 6 3pd., 2 2pundige, i alt 247 Metal-Kanoner. Han efterlod Friderik den 4de *) en Flaade neppe mindre end

*) Mollesworths Beretninger om Flaaden haver det ſamme Anſtrøg af Galde, ſom alt det øvrige i hans Værk. Den Liſte han giver kan man ſammenligne med følgende af Oligeri Jacobei Reiſe i Haandſkrift udtagne Liſte over den danſke Flaades Tilſtand 1674.

	Stykker
Sophia Amalia	110
Chriſtianus Quintus	86

Prinds

end paa 60 Skibe, fra 90 Kanoner til 2. Den ſvenſke Flaade førte 1674 i alt 2510 Kanoner, og den Danſke 510 mindre. Den

	Stykker
Prinds Georg	84
Norſke Løve	82
Tre Kroner	82
Princeſſe Charlotte	82
Churfyrſten	80
Chriſtian den 4de	72
Friderik den 4de	72
Charlotte Amalia	70.
Anna Sophia	68
Tre Løver	64
Svanen	62
Chriſtiania	62
Treenigheden	60
Gyldenløve	56
Lindormen	52
Oldenborg	50
Haabet	50
Færøe	50
Delmenhorſt	46
Kiøbenhavn	40
Nelleblad	60
Phoenix	40
Fortuna	24
Guldfiſken	28

Fregatter.	mindre Stykker
Antonette	36
Havmanden	36

Hollandſke og Engelſke derimod paa ſamme Tid førte i alt hver 4869 Kanoner, og henved 22000 Mand Beſætning.

Hvo der haver været Fabrikmeſter under Friderik den 3die og under Chriſtian den 5te til 1690 haver man ikke kundet erfare. Men fra denne Tid af lærer man Conſtructionens Skiebne hos os bedre at kiende. Holmens Admiral Henrich Span*), en Hollænder, ventelig kommet herind med Admiral Tromp, vandt ſaaledes Kong Chriſtian den Fem-

	mindre Stykker
Havfruen	36
Hummeren	36
Loſſen	30
Falken	30
Jægeren	24
Flyvende Hiort	26
Vildmanden	22
Sorte Hund	22
Flyvende Fiſk	16
Bon Avanture	14

*) Man læſe Nicolaes Witſens ovenmeldte Bog, for at giøre ſig et ſand Begreb om alle de Kundſkaber i Skibsbyggeriet, Span kunde bringe ind med ſig til os fra Holland.

Femtes Fortroelighed i alt hvad der angik Flaadens Oeconomie og Forbedring, at Hans Majeſtet ofte, og næſten ligeſom ſkiult, gik paa Holmen og raadførte ſig med Span. Chriſtian den 5te havde ikke havt den Opdragelſe ſom Chriſtian den 4de, at han ſelv kiendte Søe-Videnſkaberne. Parsbierg fløi igiennem Europa med ham, gav ham liden Tid til ret at ſee Skibsverſterne i Holland og Frankerig; hans Reiſe vare idelige Soupees, Forlyſtelſer, Maſqverade og Jagt. Chriſtian den 5te troede at Span var kyndig, tillagde ham derfor den 27 Mai 1690 Ordre at oplede og foreſlaae et dygtigt Subject til Vice-Equipagemeſter, og Valget faldt paa en Student, ſom dengang var bekiendt for en god Mechanicus. Denne var Jüdicher, ſom ſtrax fik Character af Kapitain, og 1692 tillige Fabrikmeſter.

Paa denne Maade kom Mechaniken først ind i det danſke Søevæſen, og Skibsbyggeriet begyndte at indſee ſin Trang, til at forenes og hielpes af Mathematiken. Uden at vide hvorfore man handler ret, er man blot en Tilfælders og Hændelſers Kaſtebolt.

Chriſtian den 5te og Span vilde, og attraae-de ikke andet end den danſke Flaades Flor. Der forekomme Stænk i Hiſtorien, hvoraf ſluttes, at Chriſtian den 5te ikke ſatte rin-gere end 400,000 Rdlr. aarlig paa Flaaden. Til ſamme Tid 1696 koſtede Sverrigs Flaade aarlig 681498 Daler S. M., hvilket neppe udgiør 170000 Rdlr. D. C. Den tappre og ſtore Admiral Juul og Familie ſyntes at ſkiele til den Fortroelighed, Kongen viiſte Span, og nu maatte Flaaden lide af perſon-ligt Had, der blandede ſig i alle Foretagender. Spans og Jüdichærs Planer og Henſigter fortolkedes af det ene Partie i Søe-Etaten ikke til det beſte. Og den Stand, der aldrig burde kiende Tvedragt, deelte ſig i Admira-litetets Partie, hvori Adelen ſpillede Hoved-Rullen, og i Etaten ſelv, nemlig den, der ſkulle udføre Admiralitetets Ordre. Imod Jüdichær var Admiralitetet ſtedſe opbragt, han gik dem ofte forbi, maaſkee fordi han ikke tiltroede dem Indſigter til at bedømme ham, da ikke Videnſkaber, ſom Skyggen Legemet, følge med Collegii Bord og Sæde ved ſamme.

Frederik den 4de.

Dog formaaede Fienderne intet mod Spanier eller Jüdichær, hverken under Kong Chr. 5. eller Fred. 4. Resten i 37 Aar holdt Jüdichær sig i sin Post som Holmens Chef og Fabrikmester, han steeg op til Admiral, sad i Admiralitetet, og vedblev med alt dette at være Fabrikmester og Holmens Chef; informerede selv til 1702 Cadetterne, da et Academie for 50 blev oprettet, og dem en Lærer sat med 200 Rdlrs. Gage. — Kong Friderik den 4de var selv paa ingen Maade Sømand, men var ikke ulykkelig i at vælge Ministre og Embedsmænd, i det mindste var han uforanderlig og troe i at forsvare dem, naar de fortiente hans Medhold. Men Kong Friderik den 4de imodtog Riget i mange Dele yderst forfalden. Man læse Haandskriftet: Cancelliets Historie fra Frederik den 1ste til 1707, og man vil forundres over de Bestikkelser, Ræuker, Aarene fra 1687 til 1700 vrimle af; og hvorledes skulde Søe-Etaten mere undgaae Tidernes Fordærvelse, end den hele Stat? Naar Mørket og Taushed ere sikre Skiul og ganske haver giort Ansvar

ſvar og Regnſkabs Afleggelſe til en gruſom Paaſtand og uretfærdig Fordring i enhver nedrig og dum Embedsmands Øine, og han kan vane trygt under Skiulet af denne Vane; ſaa maae man ikke vente at ſee Følger i den offentlige Beſtyrelſe af Kyndighed, ſand Ære, Uegennyttighed, og Kierlighed til Fædrenelandet. Beſtikkelſer er en mephitiſk Damp, der qvæler al Ære og Duelighed. Fra 1680 til 1709 havde Dannemark for det meſte Fred, thi nogle Maaneders Ruſtning i Aaret 1700 var ikke tilſtrekkelig til at legge Fredens Følger for Dagen, der gierne ere Dorſkhed og Beſtikkelſer: ſaa klagede Romere og Engellændere, ja alle oplyſte Nationer.

1711, den 11te October, ſkriver Jüdichær, Schouhynacht og Holmens Chef, et Brev til Admiralitetet, ſom af perſonlig Had var Jüdichær imod i alle Dele, men formaaede intet imod ham, da Kongen ſelv ærede ham mere for hans Duelighed end Ærlighed, hvori han er vred over, at man i Collegio groveligen havde overſnuſet ham, fordi han ved alle Leiligheder talede paa Manglerne i Søe-Etaten, paa de utroelige Uordener ſamme

vrim-

vrimlede af; og hans ſtørſte Misgierning var, at han kaſtede ſtedſe ſorte Skygger hen paa Proviant-Forvalterens og Leverandeurernes Egenraadighed.

Krigens Luer havde allerede raſet i tvende Aar her i Norden. Jüdichær, ſom Holmens Chef, havde dog ſkaffet i dette Aar en Flaade i Søen, der med Smaat og Stort beſtod af 69 Seilere, og førte fra 36pundige Kanoner til 4pd.: 3454 Kanoner, og hen ved 12000 Mand *). Iblant diſſe var da en

*) Flodens Tilſtand Aar 1711:

Skibenes Navne.	Kanoner.	fuld Bemandn.
1. Friderik 4tus	110	870
2. Elephanten	90	824
3. Juſtitia	86	665
4. Chriſtianus 5te	90	590
5. Pr. Friderich	80	565
6. Wenden	76	500
7. Havfruen	72	470
8. Jylland	72	460
9. Loviſe	72	490
10. Pr. Chriſtian	72	460
11. Sophie Hedevig	72	460
12. Beſkiermeren	64	430
13. Ebenetzer	64	430

en Eſcader ſom i ſtørſte Haſt i Efteraaret ſkulde provianteres, og nu ſøger Admiralitetet her Sag med Jüdichær, tilſkriver ham, at

Skibenes Navne.	Kanoner.	fuld Bemandn.
14. Tre Løver	64	442
15. Mars	60	440
16. Norſke Løve	60	401
17. Mercurius	60	410
18. Charl. Amalia	60	365
19. Fyen	54	350
20. Prinds Carl	50	330
21. Pr. Wilhelm	50	330
22. Chriſtianus 4tus	50	320
23. Fridericus 3tio	50	330
24. Oldenborg	50	340
25. Nellebladet	50	340
26. Svanen	50	310
27. Anna Sophia	50	350
28. Island	50	350
29. Nye Delmenhorſt	50	350
30. Sverdfiſken	50	293
31. Tomleren	50	295
32. Gylden Løve	46	260
33. Slesvig	40	188
34. Neptunus	40	185
35. Engelen	40	190
36. Søehunden	18	80
37. Hoienhald	30	140
38. Raae	30	140
39. Hvide Falk	28	100

at det blev paa hans Anſvar til Kongen, hvis med denne Eſcadre ſkedte Sinkelſe. Og denne grove Mine er det at Jüdichær ſtræber at giøre til

Skibenes Navne.	Kanoner.	fuld Bemandn.
40. Loſſen	20	100
41. Heiren	20	100
42. Kongens Jagt	20	100
43. Pakken	16	64
44. Ørnen	16	70
45. Svermeren	16	64
46. Phoenix	20	64
47. Frøiken Elsken	12	65
48. Mynden	12	60
49. Aben	12	60
50. Andrikken	12	60
51. Snaren Svend	12	60
52. Flyvende Fiſk	10	48
53. Makrelen	10	48
54. Hekla	8	40
55. Bombarder Pram	6	30
56. Citronen	4	20
57. Pommerantſen	4	20
58. Chriſtiansøe	20	40
59. Færøe	20	40
60. Graae Kat	4	28
61. Spyſtiernen	4	28
62. Enigheden	4	28
63. Hvide Fortuna	4	28
64. Sorte Hane	4	28
65. St. Marcus	2	28

til intet, ved at betyde Kongen, at fra hans Side ſkedte ingen Chicaner, men alene Admiralitetet var Skyld i al Sinkelſe. Admiralitetet fratog ham Folk, ſatte ham Medhielpere, der chicanerede; og Side 19. beſkriver han ſin Stilning paa følgende Maade: „ Befalningernes haſtige Udførelſe æſkes; „ vanſkelige ere Tiderne; ſtor Mangel er „ der paa Folk; vidtloftige Arbeider befa„ les; unaadige ere Herrerne; modtvillige „ Undergivne omgives man af; tilligemed „ noie regnende Inqviſitores, og det ſom „ det værſte er, mig alt for mægtige An„ klagere."

Endelig bleve Beſtikkelſerne, hvori Admiral Gabel og Jüdichær havde giort ſig ſkyldige, ſaa aabenbare, at i Commiſſionen 1727, ſat over hele Holmen, blev Jüdichær

Skibenes Navne.	Kanoner.	fuld Bemandn.
66. Kruſet	2	28
67. Haabet	2	28
68. Ravnen	2	28
69. Brander	2	28
	3454.	11609

chær beaſſkediget uden Penſion, og befalet at boe i Neſtved. Friderik den 4de maatte ofte ſtraffe, afſætte Embedsmænd, dog var hans Reglement 1729 for Penſioniſter ikke ſtørre, end 11,150 Rdlr.

Da vi ſaa løſeligen vil holde os ved Skibbyggeriets Fremgang og Fabrikmeſternes Ulempe fra Jüdichærs Tid til vore Tider, have vi intet med hele Flaaden at giøre, vi ſkrive blot noget om Flaaden.

Jüdichær er den første der haver indført det Videnſkabelige paa Holmen, og ved Maſchiner af alle Slags haver foreviget ſit Minde; for at opfylde det givne Løfte, maae vi opholde os lidet ved Fiendſkabet, der herſkede imellem ham og Admiralitetet. Hans Enighed med Gabel i at lade ſig beſtikke, berøvede ham jo ikke alle Indſigter. Hans Søebatterier, hans Skibe, hans Opmudringer, kunde jo derfore være baade gode og nyttige.

Vi vilde kun give en Forſmag paa, hvorledes et Admiralitet kan chicanere en Fabrikmeſter.

Et Brev 1721 den 4 Auguſt fra Admiralitetet til Jüdichær forekaſter ham først haardeligen, at han ikke vilde oplyſe Admiralitetet om alt det de ſpurgte. For det andet, at han uden at ſpørge Admiralitetet derom, brugte 10 Mand daglig mere til Opmudringen end Admiralitetet vidſte.

Hvorfore ſkulde Jüdichær, ſom havde ofte erfaret Admiralitetets Uvillie, fordi Kong Frederik ſtedſe ſagde, at Jüdichær var for ham umiſtelig; og han aftalte mange Ting med Kongen ſelv, ſom Jüdichær ſelv udførte. Hvorfore, ſiger jeg, ſkulde Jüdichær betroe Admiralitetet det han havde aftalt med Kongen? hvorfore ſkulde han lade Muderet ligge, imedens Opmudringen løb til Erklæring, og af Fiendſkab vel blev ſtandſet? Jüdichær fremmede Kongens Tieneſte, Trods Formaliteterne og de Sinkelſer med ſlet Tømmer, ſaa og dertil udvelige Folk, ſom Admiralitetet ſtedſe lagde Jüdichær i Veien, for at faae haarde Klager imod ham; men hos Frederik frugtede ikke ſlige Rænker, han troede ikke at Collegiernes Foreſtillinger indeholdt alt det, der kunde ſiges om en Sag, endnu mindre at det var til en Samling af Med-

Under-

Underſaatter, kaldet Collegia, Folket havde overdraget Enevælden.

Fra 1713 af, da Søebatterierne, tre Kroner og Nye Prøve, havde giort ſtor Nytte i at forhindre Indløbets Sperring her til Byen, have diſſe Batterier ſtedſe været en Torn i Admiralitetets Øine, og 1731 den 17 Julii erfarer man Aarſagen til Admiralitetets Uvillie imod Batterierne; den var, at de vare blevne anlagte uden at Admiralitetet er blevet hørt derom, og nu duede følgelig heller ikke Batterierne. Dog er det mærkeligt, at ſaalænge Friderich den 4de regierede, bleve Søebatterierne ikke demolerede, maaſkee endeel fordi diſſe vare aftalte imellem Jüdichær og Kongen alene.

Nok, Jüdichær, der ſtedſe fortiener Navn af en af Holmens kyndigſte og værdigſte Chefer, var fra 1725 ſaaledes blevet omgivet med Chicaner og Formaliteter, at han næſten ikke kunde røre ſig; ſaa ſee vi af Admiralitetets Foreſtilling til Kongen, hvorledes Skibsbyggeriet var i Stand hos os. Admiralitetet raader til, at Capitain Lieut. Ben-

ſtrup, Judichær, Lieutenanterne Bragnæs, Thura, maatte ſtrax hiemkaldes, da Admiralitetet troede, at de Penge vare ilde anvendte, ſom udgaves til dem for at reiſe paa Conſtructionen, raader derimod Kongen til, at han ved ſin Miniſter i London ſkulde der engagere dygtige Skibsbygmeſtere, og ſlutter Admiralitetet med diſſe Ord, da der ved Holmen ingen var ſom forſtod Kalfateringen, og at anlægge en Dokke.

Judichær havde i 10 Aars Krigen viiſt, at han forſtod at være Holmens Chef. Hverken de af ham oplærte Folk eller Forſlag om Dokke maatte agtes paa; Admiralitetet var ham fiendſk.

De ſom reiſte paa Conſtructionen lod Kongen tvertimod Admiralitetets Ønſker blive 4 Aar ude, og fra 1724—1728 var det en Lykke at ingen nye Skibe bleve byggede i Flaaden. Admiralitetet approberede et Skibs Bygning, hvortil Commandeur Krag havde givet Tegning, og det befandtes ved Benſtrups og Bragnæs Underſøgelſe, at Krag havde forregnet ſig det halve af den lovede

Drag-

Drægtighed, og at hverken hans Plan, Profil eller Model ſtemmede. Overalt viiſte ſig i dette Tidsrum ved Skibsbyggeriet hos os Slump og en ſielden Dumdriſtighed i al deres Hæslighed.

Chriſtian den 6te.

Fra 1728—1734 ſynes Benſtrup ikke alene med megen Ære at have under den virkſomme og ærlige Holmens Chef Bille bygget ypperlige Krigsſkibe, men og oplært dygtige Skibsbygmeſtere, Meſterſvende og Formænd, hvilket udgiør det betydeligſte af Conſtructeurens practiſke Fortieneſter, indrettet adſkilligt paa Holmen, forſkaffet gode Bankeſtokke. Men Benſtrup kunde ikke vente at være fri fra Fortredeligheder; han blev mere betroet end Thura, der og havde reiſt paa Conſtructionen; thi tvende Officerer bleve beordrede at lære Conſtructionen hos Benſtrup og Bragnæs.

Thura blev ikke brugt, til ham havde man ingen Fortroelighed ved Siden af Ben-

ſtrup. 1730 ſøger han om at blive betroet et Skib at bygge.

Benſtrups nye Skibe, de tre Løver og Svanen, havde alles Bifald. Og Admiralitetet ſelv ſkriver Aar 1731 *) følgende til

*) Tør man forlade ſig paa Mungo Murray i hans Værk om Skibsbyggeriet, er Bouguer Faderen til det videnſkabelige Skibsbyggerie. Han indgav allerede 1733 til Videnſkabernes Academie i Paris Afhandlinger, hvori han tvang Skibsbyggeriet til at følge Mathematikens og Mechanikens Regler, gjorde det til en Videnſkab, ſkienkede denne Vished og Lethed. Til ſamme Tid, ſom Benſtrup i Dannemark indførte Princips i Skibsbyggeriet, foreſkrev Bouguer i Frankerig videnſkabelige Skibsbyggere de Regler, Benſtrup hos os fulgte.

Det glæder mig, at dette Stykke af Admiralitetets Brev kan tiene til at ſtadfæſte det, Bouguer ſiger om det blinde haandværksmesſige Skibsbyggerie pag. 15. i hans Fortale, og at begge ſtemme overeens.

Med Bouguer kappede Ollivier i Breſt. Hos begge have ventelig Benſtrup lært.

Efter 1746 udbredte ſig det videnſkabelige Skibsbyggerie overalt. Man læſe hos Murray hans Klage over Skibsbyggeriets Vane og

til Kongen: „At giøre et rummeligt Skib
„ let og ſtiv i Seiladſen, er det vanſkeligſte
„ i Skibsbyggeriet; hidtil have vi været
„ mindre lykkelige deri end andre Nationer.
„ Vore Skibe have ikke kunnet føre mere
„ end 3 Maaneders Proviant, og for 6 Uger

og Slump i Engelland til 1750, og hvormeget han har bidraget til at ſkienke ſit Fædreneland denne Videnſkab.

Samme Ære tilkommer Gerner hos os. I en glad og rolig Alderdom havde han viſt ſkienket Skibsbyggeriet herlige Værker. Han kiendte Meſterſtykkerne, havde fulgt dem; ærede dem, i det han i Udførelſen forbedrede og lagde til hvad Omſtændighederne fordrede. Thi efter diſſe at kunde lempe ſin Videnſkab, vidner juſt om Manden, begavet med ſieldne ſtore Siele-Evner. Og ved Verfter, hvor alting kniber, hvor det gaaer knapt til, der koſter det viſt ſtørre Møie at være Fabrikmeſter, end hvor Stater ſætter deres Ære i at have gode fuldkomne Skibe, agter ikke paa Summerne, naar Øiemedet kuns opnaaes. Fra Engelland og Frankerig udſendes aarligen Krigsſkibe, der berige med Erfaringer til Søevæſenets Udvidelſe i det hele, og i Beſynderlighed forſyner Skibsbyggeren med Erfaringer, for ham meget vigtige; hvor mange ſaadanne Erfaringer fik Gerner aarlig? hvor mange offentlige Summer havde han til at kiøbe ſig Efterretninger, Tegninger og Værker i hans Fag fra Fremmede?

„ Øl og Brændeved; heraf reiſte ſig de ſtore
„ Transport-Omkoſtninger; dernæſt kunde
„ vore Skibe ikke med Sikkerhed opnaae
„ nogen høiere Alder end 20 Aar. Ved
„ Benſtrup ere diſſe Hindringer og Mang-
„ ler bleven hævede, han bragte Princips
„ i Skibsbyggeriet hiem med ſig fra Franke-
„ rig; og lærte os, at Skibsbyggeriet ikke
„ beroede paa Slump og Gietninger, men
„ paa faſte Grundſætninger. Og vi kan
„ ſige, at lige til nu have de af Benſtrup
„ byggede Skibe til Punkt og Prikke ſvaret
„ til hans Rids og Plan.“

Dette hæderfulde Vidnesbyrd uagtet, indkom ſamme Aar Klager over Benſtrups nye Skibe; men han tilintetgiorde dem, ſaalænge hans Grunde bleve læſte af dem, der ikke vare forblindede af perſonlige Hen-ſigter, eller Lyſt til ved Kryberie at arbeide ſig op i Ærens Kredſe.

Endnu den 20 Martii 1732 roſer Admiralitetet Benſtrup, og foreſlaaer Lieutenant Andreas Gerner til at reiſe paa Conſtructionen; da Benſtrup var den eneſte,

Flaa-

Flaaden havde at stole paa — legger Admiralitetet til.

Den 25 August samme Aar, reiste Gerner paa Constructionen, og Wegerslef fik Ordre at reise paa Mechaniken og Hydrauliken.

Hvor vanskeligt troede man det ikke den gang, at finde i den Grad af Vished og Tydelighed, alle de Videnskaber forenede, der med Rette kan fordres af en Constructeur og Fabrikmester. Benstrups Forslag fulgte man, at hver skulde legge sig efter forskiellige Dele. Andreas Gerner tænkte mindst paa, at en Søn af ham skulde til Verdens Forundring kunde forene alt det, man kunde fordre af en Constructeur og Fabrikmester. Vi komme snart til denne vigtige Nagle, hvorpaa den danske Flaades Hæder ligesom var ophængt.

1733 reiste Lieutenant Norden til Toulouse, for der at perfectionere sig i Skibsbyggeriet.

1735 blev besluttet imellem dem, der endnu ikke vare Skibsbyggeriet og de Videnskaber

mægtige *), som udfordres til at danne en Fabrikmeſter, at Benſtrup ingen Fortieneſter maatte have; og ved Commiſſioner beviſte man, at han fortiente at kaſtes i Bolt og Jern. Det ſkedte; Dannenſkiolds Vælde kunde intet imodſtaae; med denne beviiſte man, at Benſtrup var en uſſel Conſtructeur; at Holmens ypperlige Chef, Suhm, var ubrugelig. Og Sandheden, der midt igiennem Commiſſions-Acterne haver reddet ſig, haver dog viiſt Efterverden, at Benſtrup forſtod ſin Videnſkab; hvorfore haver man ellers efter hans Tid bygget efter hans Tegning til Norſke Løve paa 70 Kanoner. Fire

70

*) Skal en Commiſſion bedømme en Fabrikmeſter, maae den vel kunde forſtaae Bouguer, du Hammel og Murray i det mindſte; Thi blot ved at kaldes Commiſſarier erhvervet ikke diſſe Kundſkaber. En dygtig Fabrikmeſter kan ofte tænke: forſtaaer man nu og de Svar du giver. Denne Tvivl yttrede Benſtrup, og det var en Misgierning. Benſtrup havde ventelig lært hos det videnſkabelige Skibsbyggeries Fader Bouguer, hvis ypperlige Værk endnu ikke var i Trykken, ja ingen Værker vare 1735 ſkrevet om denne Videnſkab; hvor vare da Benſtrups Dommere blevne ſaa kloge, at de kunde dømme ham, der havde øſt af den eneſte Kilde der var i Europa, ſom de ikke kiendte, og ikke kunde undvære, for at fælde en klog Dom?

70 Kanon Skibe, ja lige til 1760 haver man hver Aar bygget Skibe efter Benſtrups Tegninger. Selv havde han bygget herlige Skibe, hvorom Admiralitetets Beretninger til Kongen, grundede paa Beſeglings Atteſterne, vidne. Men intet hialp, han ſkulde vige.

I Danneſkiolds Tid haver det danſke Søeværft og hele Flaaden imodtaget en Hæder og Tilvext, der ene kunde ventes af en Danneſkiolds Fortieneſter, der forenede ſin egen Udødelighed med Flaadens, og fornyede atter hos Europa den næſten qvalte Tanke, at Dannemark havde Kræfter til at føre Herredømmet over Øſterſøen, og at være den femte Søemagt i Europa. Han indkaldte fra Holland den i Vand-Arbeide, og ikke Skibsbyggerie bevandrede Dumreicher, ſom i Dokkens og adſkillige Mechaniſke Værkſteders Anlæg paa Holmen haver under Danneſkiolds kyndige og vældige Underſtøttelſe viiſt ſig ſom Søe-Etatens Velgiører, og derfor evig bør hædres.

Som Skibsbygmeſter ſkulde Aar 1739 Thura efterfølge Benſtrup, og hvorledes? Skibsbygmeſterne Thureſen og Barbi byg-

gede

gede 6 Krigsſkibe efter Benſtrups Tegning. Og Thura var Conſtructeur og Fabrikmeſter blot for at udfylde det Sted, der var Benſtrup beſtemt, og ſom han kunde forſvare, kuns ikke naar Yndeſt og Magt veie ſtærkere end Fornuftgrunde. Lige til 1749 var Andreas Gerner i Conſtructions-Commiſſionen, og byggede iblant andet Orlogſkibet Fyhn paa 50 Kanoner, bekiendt af dets ſær gode Seilads, og hvis Tegning man oftere fulgte.

Frederik den 5te. Chriſtian den 7de.

Man ſlutte til Fortredelighederne, der omgave Conſtructeurerne i denne Tid, af den Forpligtelſe, Andreas Gerner tog af ſine Børn, at de aldrig maatte legge ſig efter Conſtructionen. Til Lykke for Dannemark var hans yngſte Søn ikke uden 5 Aar gammel, da Faderen døde, ſaa han undgik Faderens Forſigtighed, ved hvilken at have fulgt Henrik Gerner, ikke havde i ſin blomſtrende Alder lagt i Graven. Forſynet vilde at endog denne ſkulde være et evigt Beviis paa, at der er Livsfare ved at beſidde Fortiene-

tieneſter, og med dem Følelſen af deres Værd, og ikke at kunde krybe for dem, der ikke vide, hvilken Umage de koſte at erhverve, ſiden de fødes til at have dem.

1758 blev Krabbe Skibsbygmeſter i Vældens Yndlings Sted, Thura; og var det til 1772. Hans gode Skibe vidne ſtedſe om hans Dueligheds; og hans hæderlige Alderdom vil lære Efterverden, at Fortieneſter dog engang kom i Roe, uden at have været en Bold for ukyndige Efterſtræbere.

Det er ellers merkeligt, at større Evighed end 16 Aar haver en Skibsbygmeſter og Fabrikmeſter ikke opnaaet hos os, ſiden Fred. 4.

For ret at ſette Henrik Gerners Fortieneſter i ſit fulde Lys, maatte man være det Gerner var, og ligeſom han, vide de Aarſager, man havde at klage over ham, om de i alt vare ugrundede. Vanſkeligt vil det blive at retfærdiggiøre ham ſaa godt ſom han ſelv vilde have giort. Men de ſom have Aarſag til at være misfornøiet med ham handle ikke Ret imod den danſke Nation,

hvis

hvis de have uforkastelige Vidnesbyrd imod ham, og ikke fremkomme dermed, paa det Mandens Minde kan staae uryggelig, hans Fuldkommenheder og Feil veies imod hinanden, og saaledes hines Overvægt udgiøre Grundvolden for den Agtelse, han nød. Det er langt fra, at man hellere ønsker i dette Blad Lovtale end Sandhed.

Da vi ikke kiende Dannemarks Flaades nærværende Tilstand, vil vi tale et Par Ord om Flaadens Tilstand i Sverrig, saadan som den efter muelige rigtige Efterretninger var Aar 1786; om Ruslands Flaade i samme Aar, stor 33 Rangskibe, førende 2454 Kanoner, og 18 Fregatter, i alt hele Flaaden 3054 Kanoner, vil vi ikke tale. Men derimod ved at vise den svenske Flaades Styrke, angive vi tillige Hiemedet for Gerners Bestræbelser; og aldrig kunde han have kyndigere og vittigere Nation at kappes med; overgik han denne, haver jo denne ene Mand været Fædrenelandets Værn og Beskytter; og hvad vi miste ved hans krænkende Bortgang, føles paa denne Maade saameget desto dybere.

Altsaa

Altſaa Liſte paa Swea-Rikes Orlogs Flotta for Aaret 1786.

1 Kong Adolf Frederich 74. i god Stand.
2 Göthа Leion 74. gammel men kan gaae med.
3 Kong Guſtav den 3die. 74. i god Stand
4 Sophie Magdelene. 70. dito og beſte Seilere.
5 Prince Guſtav. 70. gammel, gaaer med til Rød.
6 Louiſa Ulrica. 70. gammel, repareret.
7 Enigheten. 70. dito dito.
8 Pr. Friderich Adolf. 64. i god Stand.
9 Pr. Guſtaf Adolf. 64. dito.
10 Hedevig Eliſ. Charlotte. 64. dito.
11 Prince Carl. 64. gl. gaaer med.
12 Waſa. 64. i god Stand.
13 Fæderneslandet. 64. bygget 1783 og er færdig.
14 Omheten. 64. 1783, nye og færdig.
15 Retviisan. 64. 1783, dito.
16 Dygden. 64. bygget 1784, nye,
17 Æran. 64. } men fattes Gallion og
18 Forſigtigheten 64. } Rundholter.

19	Mandigheten.	64.	bygget 1785, nye
20	Tapperheten.	64.	Skraag, uden
21	Driſtigheten.	64.	øverſte Porte.
22	Pr. Ferdinand.	64.	ligger endnu i Linien.
23	Friderich Rex.	60.	Krudt-Magazin.
24	Riksens Stænder.	60.	ligger i Linien.
25	Freden.	60.	ubrugelig.
26	Weſtmanland.	60.	dito.
27	Fiinland.	50.	dito.

Summa 1688 Kanoner.

De foranførte 9 Skibe paa 64 Kanoner, ſom ere byggede i Aarene 1784, 85 og 86, ſamt Waſa, i alt 10, have kun een Kahyt, og fører 36pundige paa underſte Batterie og 24pundige paa øverſte.

Fregatter.

Transport 1688 Kanoner

1	Belona.	40.	nye og med Kobberhud.
2	Minerva.	40.	1783, nye.
3	Wenus.	40.	1783, dito og Kobberhud.

4 Dia-

4	Diana.	40.	1783, dito og dito.
5	Fraya.	40.	bygget 1784, næ-
6	Camilla.	40.	sten ganske før-
7	Thetis.	40.	dig.
8	Galathea.	40.	bygget 1785,
9	Eurodice.	40.	Skraag.
10	Zemira.	40.	
11	Herim.	32.	gammel men god.
12	Jaramas.	32.	dito.
13	Upland.	44.	skal ombygges til Lastdrager.
14	Grypen.	44.	er ombygget til dito.
15	Postillionen.	24.	

Summa Summ. 2264 Kanoner.

De første 10 Fregatter fører 24pund. Kanoner paa Batteriet.

3 Kuttere.
1 Lastdrager.
1 Bombardeer.

Denne af 2264 Kanoner bestaaende Otlogsflaade holdes i Stand ene ved Constructeurernes og Fabrikmesternes Kyndighed, Iver og Ærlighed. Hvad mon Ordet Fa-

brikmeſter betyder? Jeg tænker det indbefatter de rigtigſte og meeſt viſſe Indſigter i Mathematiken og dennes underordnede Dele, ſom Mechaniken og Hydrauliken, og det ſaaledes, at efterfølgende grove Arbeidere kan udføre opgivne Maal og Tegninger paa den mindſt bekoſtelige Maade, og tillige tilforladelig og haſtig, ſaa at alle Arbeidere arbeide med Viished til et Maal; til at virkeliggiøre for Exempel det foreſlagne nye Skib, at det efter Udregning faaer den faſtſatte Drægtighed, Dybgaaenhed, Lethed og Stivhed i Seilads. Til at udføre alt dette, er Fabrikmeſteren Sielen, ja Skaberen; de ham underordnede Kræfter ere i Sverrig:

a. Tømmermænd, 400 faſte og 200 reſerve.
b. Maſtemagere.
c. Baadebyggere.
d. Bolværksſlagere.
e. Kalfaktere.
f. Bildhuggerværkſteder.
g. Blokkedreiere
h. Snedkerværkſteder.
i. Reberbaner.

k.

k. Seildugsmagere, Seilloftet.
l. Ankerſmedde.
m. Bolteſmedde.
n. Kleinſmedde.
o. Øxeſmedde.
p. Bødkerværkſted.
q. Tømmer-Oplaget.
r. Skibenes Conſervation.

Alle diſſe bruge Conſtructeuren *) til at udføre ſine Tegninger; regner han feil, arbeide diſſe forgieves; de fremkomme hver med ſit, ſom hver Skabelſesdag ſtykkeviis, Skaberen ſatte alle Dage ſammen i et heelt, og hvilte. Men Skibsbyggerne haver hidtil hos os maattet ſavne den Roe, der ikke

 burde

*) Conſtructeuren kan bygge efter Tegninger ham forelegges. Gerner brugte ikke andres Arbeide, han giorde ſelv ſine Tegninger, var ſaa vis i ſine Udregninger, at naar Baglaſten var efter hans Hoved lagt, laae Skibet paa Vandet juſt ſom han havde ſagt det. Og hvor ofte vidſte han ikke til Prydelſe, Bequemmelighed og Rums Sparelſe, at opfinde og udføre Forandringer i Orlogsſkibe. Han var Sielen i Skibsbyggeriet, thi han behandlede den videnſkabelig og ikke haandverksmeſſig.

burde udeblive, efter at have udført et ſtort Arbeide.

I Sverrig koſter et 94 Kan. Orlogs-		
ſkib, alene Skraaget	420,000	D. S. M.
74 Kanon Skib	400,000	— —
64 — —	350,000	— —
50 — —	250,000	— —
Galeier paa 16 Aarer	100,000	— —

førende hver 160 Mand.

Takkelage og Armatur koſter ligeſaa meget. Sverrig troer ſelv at kunde ſtrax bemande 24 Orlogsſkibe og 40 Galeier. Mandſkabet i Sverrig er uden for Conſtructeurens Virkekreds; dertil haver Sverrig 9 til 10000 indroullerede Matroſer, der ikke maae gaae til Søes; derimod de 2000 Baadsmænd i Blecking kan ſeile i Fredstid til Coſfardie; dernæſt have de 1400 Volonteurer eller faſte Artilleriſter, tilligemed 1500 Mariniers, der ere faſte Arbeidere paa Skibsværfterne; og koſtede denne hele Flaade 1772 aarlig 1,807,150 Daler S. M.; hvoraf Skibsbyggeriet allene koſtede 458,029 Daler S. M.

Da

Da man ikke haver den danſke Søemagts Tilſtand i Trykken *), kan man allene henholde ſig til Søe-Officererne, der eensſtemmigen giver Hans Kongelige Høihed det Vidnesbyrd, at ſiden 1784 er intet ſparet, for at give de af Krabbe og Gerner byggede ypperlige Orlogsſkibe det Liv, Handels Raſerie ſyntes at have qvalt. Flaaden fattes i ingen Dele det mindſte af alt hvad den behøver til at gaae i Søen. Og hvormeget Gerner i ſin 15 Aars Tieneſte Tid ſom Fabrikmeſter haver bidraget til Flaadens Hæder og Glands, ſees af følgende Liſter **).

*) Af Folk der kunde vide Sandhed, have vi intet i Trykken om Flaadens nærværende Tilſtand. Vi henviſe Læſeren til William Coxe Trawels into Poland, Ruſſia, Sweden and Denmarch p. 550—552. 1784. Han ſetter Flaaden for 38 Rangſkibe, førende 2258 Kanoner, og 20 Fregatter til 506 Kanoner.

**) Fortegnelſe paa de Orlogsſkibe og Fregatter, ſom ere byggede ved Holmen, i Geheimeraad Krabbes Tid ſom Fabrikmeſter i 14 Aar.

Orlogsſkibe.	Kanoner
Chriſtian den 7de.	90
Den Prægtige.	80
Jylland.	70
Prinds Friderich.	70

Norſke

Haver Gerner bygget nye Skibe, der i alt føre 1297 Kanoner, kan vi driſtigen paaſtaae, at han haver bygget en betydelig Deel af Flaa-

	Kanoner
Norſke Løve.	70
Øresund	70
Elephanten.	70
Wagrien, fuldført af Gerner.	64
Prindſ. Sophia Magdalena.	60
Wilhelmina Carolina	60
Holſteen, fuldført af Gerner.	60
Dannebrog, af dito.	60
Mars.	50
Fregatter.	
Perlen, fuldført af Gerner.	34
Falſter.	30
Havfruen	30
Chriſtians-Øe.	30
Chriſtiansborg.	24
Tranquebar.	20
Alſen.	20
Færøe.	20
Samſøe.	20
Chriſtiania i Friderichsſand.	20
Søe-Ridderen.	18
Langeland.	18
Huggerter.	
Amager og Amrum.	12
Femmeren og Saltholmen.	8

Bom-

Flaaden. Ikke at tale om de andre Indretninger for Holmen han haver giort, der, naar de beregnedes til Skibes Antal, udgiorde

Bombarderer.	Kanoner
Dristigheden.	16
Mandigheden.	16
Alvorligheden.	16
Modet.	16
Forskrækkelsen.	16
Den Glubende.	16
Kometen.	16
Dragen	16
Summa	1306 Kan.

Galleier.

Kredensborg, paa 32 Aarer.
Fridrichsborg, paa dito.

Liste paa de Skibe, Gerner har bygget:

Orlogsskibe.	Kanoner
Prindſ. Sophia Frederica.	74
Juſtitia.	74
Kronprinds Friderich.	74
Arveprinds Friderich.	74
Nordſtiernen.	74
Fyen.	74
Siælland.	74
Indfødsretten.	64
Oldenborg	64
Ditmarſken	64

giorde mere end man kunde fordre af enhver anden Mand end Gerner; og dog haver denne Gerner ſkulde været beſørt for Dovenſkab; hvo

	brugte Kanoner
Mars.	64
Prindſ. Loviſa Auguſta.	64
Fregatter.	
Pommern.	42
Diſco.	42
Friderichsværn.	36
Store Bælt.	36
Cronborg.	36
St. Thomas.	36
Møen.	36
Kiel.	36
Bornholm.	36
Cronborg.	34
Hvide Ørn.	24
Snove.	
Fama.	12
Echo.	12
Lærken.	12
Summa	1268 Kan.

Hans Majeſtets Lyſtjagt, Skonerten, Ørnen paa 26 Stkr. 4pundige Haubitſer, bekiendt af deres Indretning, Manden til Ære. Foruden mange Handelsſkibe, hvoriblant iſær Den gode Hensigt, der ulykkeligviis brændte her paa Rheden.

I første Øiekaſt lader det til, ſom Krabbe havde bygget Skibe til 38 Kanoner mere end Gerner, men regnes til Gerners Liſte Skonerten og Ørnen, ſaa haver Gerner 14 Kanoner mere

brugte de fleſte af de ældre Skibsbyggeres Tegninger; hvo giorde de beſte Indretninger i Skibene, Gerner eller alle hans Formænd?

Kan nu intet udſettes paa hans Skibe, have de opvakt Fremmedes Beundring; hvorledes ſkal da nogen Dødelig kunde viſe ſit Fædreneland større Tieneſte end den Afdøde; og hvorledes ſkulde hele Søe-Etaten, paa nogle faa nær, der ikke kunde taale Fortieneſters lydelige Bifald, kunde holde ſig fra at fælde Taarer over ſin ſtørſte Velgiører; og hvorledes kan Søemagten lide, uden at jo alle brave Danſke maae lide med den?

Det var umueligt at opregne alle Gerners Fortieneſter, nogle kan vi kuns berøre. Fik han Belønning, paſſende til det ypperlige Pompeværks Fuldførelſe ved Dokken?

mere end Krabbe; ikke at tale om de fire Skibe Krabbe overlod Gerner at fuldføre, uagtet de vare løbne af Stabelen under Krabbe.

Diſſe Liſter ere ikke Hemmeligheder, deels have flere hundrede Menneſker tilhugget diſſe Skibe, deels er der præket over dem, og indrykket i Aviſerne naar de løbe af Stabelen. Det geraader jo Dannemark til Ære at vide dens Styrke,

Dom af dette, kunde Manden regne, kunde han udføre ſine Beregninger. Lad Avind regne ham efter, og da ſkiule ſig. Sank Dokken under hans Opſigt; hvorfore ſkielvede Søe-Etaten for at tage fat paa dennes Hoved-Forbedring, ſaalænge den havde en Gerner? Haver han efterladt ſig paa Holmene Lærlinger, der aldrig vil aflade at offre hans Minde takfulde Taarer, og ſom fra Fader til Søn vil ſige: ſaa lærte Gerner os — naar de tilhugge Skibe, der udgiøre Dannemarks Ære og Fred? Kan Underofficeers Skolen paa Holmen kalde ham ſin Stifter? Naar hans fulgte Arbeids Tour bringer Dannemarks Flaade til det faſtſatte Aar, til en for Naboerne misundelig Høide, vil man da ikke ſige: Du Gerner foreſkrev os dette Maal? Var det Gerners Kierlighed for hans Kieledegge, Flaaden, der bragte ham til, med uforkaſtelige Grunde at viſe, at ſkulde Flaaden nogenledes befries fra Slam og tilig Raadd, og Strømmens Skieren forſtærkes, maatte Flaaden omlægges fra Sønder til Nord, og ikke blive liggende fra Øſter til Veſter? Haver Gerners Aand anlagt Trykkemaſchiner, til at holde Tømmeret i Vandet?

Har

Har han ſat Tordenafledere paa Krudttaarnene og Skibene? Haver han indrettet Tørremaſchiner for Korn? Haver han givet Tegninger til over 60 Handelsſkibe, der alle i Krigstider kan bruges til 30 Kan. Skibe? Haver han givet Tegning til alle Kanalſkibene? Findes hans Raad, hans Veiledelſe i alle Fabriker? hos alle Arbeidere? Havde alle Konſtnere i ham en Ven? Var ham intet kierere, end at veilede enhver ſom ſelv tænkte? Kan alle diſſe Spørgsmaale beſvares med uſkrømtet Ja; hvorledes er det da at undre over, at alle arbeidende Stænder begræd deres Raadgivers, Veileders, huldе Vens Bortgang? Havde Gerner et udſøgt Bibliothek i ſit Fag; vidner hans Tegninger, Udkaſt, Concepter om hans utrettelige Flid; bleve baade Videnſkabernes og Landhusholdnings Selſkaberne modfaldne ved hans Død; tabte hans lærde Venner deres gladeſte Samqvem: Haver ikke og derfore en af vores Lærdeſte ſagt: finder Du hans Mage, da elſk ham imedens han lever! og vi legge til: hædre ham, ſom det danſke Folk hædrede Gerner.

Saaledes begræd de Lærde Din Bortgang, o store gode Gerner! Og endnu findes nogle som spørge: hvorfore fulgte de beste af Nationen Gerners afsielede Legeme til sit Hvilested? fordi de elskede deres Lærde, deres Søe-Etat, og da disse vare modfaldne, kunde ikke Nationen med tørre Øine see paa hines Bedrøvelse og Kummer.

Kuns sande Søe-Videnskaber, Enighed og Sammenhold i Søe-Etaten, imod alle Krybere og Rænkesmedde, kan i Tiden læge det Saar, Gerners Død tilbragte den. Af denne Eendrægtighed vil flyde usminket og uryggelig Høiagtelse for Fortieneſter, der ikke kan krybe for Formaliteter og Subordination, hvis Aand er saa ofte stolt og hoffærdig Egensindighed. Det er kun ved Sundheds Tab, og igiennem utallige kummerfulde Øieblik, at Siele, af Skaberen bestemte til at besidde sande store Fortieneſter, erhverve disse; de vil derfor opmuntres ved at nyde Agtelse. Skal de derimod ideligen af lumske Esterstræbelser nedtrykkes, og af blind Vælde tvinges til at vige Pral og laant Glands; da skynde de sig snart bort fra denne utaknemme-

hemmelige Klode, og ile hen til hine salige Aanders Samqvem, hvor de ikke miskiendes, men trøstes over den her nede lidte Haan. De, det danske Folks trygge Tilflugt, vores faste Anker, Naadige Kronprinds! bliv saa ved at tænke, saa ved at handle, lige til Deres sildigste Dage, som De giorde ved Gerners Bortgang. Tilsmiil Søe-Etaten, og med den alle Retskafne, Deres reneste Bifald. Bliv ved at hædre Fortieneſter, og De skal nærme sig Dem, for af Dem at bruges til at ophielpe og værne om Fædrenelandet; og Gerner skal lige til Verdens Ende i Søe-Etaten ikke fattes Beundere og Tilbedere, hvoriblant vist vil findes mange, der ligesaa grundigen og beskedne som han, vil stræbe at arbeide sig op, til at staae ved Siden af ham, paa den Høide, hvorfra han nedskiød Oplysnings og Menneskekierligheds Straaler over sit Fædreneland, Med-Officerer, Venner og Underhavende.

Din Død, o Gerner! blev for os et evigt lysende Exempel i vores Vandel. Du beste Mand, fortæret af uforskyldt Kummer, lærde os at tilgive dem, der forfølge os.

Du

Du opmuntrede jo Dine unge Venner og Efterfølgere i dit ſlibrige Embede, at ſøge alene i Enighed, i en reen Samvittighed, og i ſande Fortieneſter et ſikkert Skiold imod alle Dumheds, Misundelſes og Smigreriets umærkelige men aandfortærende Pile.

Din Begravelſe var for det hele danſke Folk ikke mindre vigtig, den var jo ligeſom den anden Gang, da hele Folket handlede af egen Drivt, og hævdede Menneſkelighedens Rettigheder. Første vigtige Gang var den 18 October 1660, da Dannemarks Valg-Konge blev Enevoldsherre; og tilkiendegav Folket, paa hvilke Vilkaar han og hans Efterfølgere vilde ſtedſe fordre den af Stænderne lovede og tilbudte uindſkrænkede Lydighed: „Efterſom (er den danſke Enevolds-
„herres Forpligtelſe til evig Tid) det har be-
„haget den allerhøieſte Gud, dette Konge-
„rige, formedelſt alle Stænders eendræg-
„tige Erklæring og Samtykke, den Høi-
„baarne, Stormægtigſte Fyrſte og Herre,
„Frederik den 3die, vor allernaadigſte Ar-
„veherre og Konge, ſaa og Hans Konge-
„lige Majeſtets Mand- og Qvindelinier for

„et

„ et Arve-Rige at antvorde og overdra-
„ ge, betakker Hans Majeſtet ſamtlige
„ Stænder for ſaadan underdanigſt Affec-
„ tions-Beviisning, og lover alle og enhver
„ troe Underſaat ikke alene ſom en chriſtelig
„ Arveherre og naadig Konge at regiere,
„ men endog ſaadan Regierings-Maade og
„ Form at oprette, at alle ſamtlige af Hans
„ Majeſtet, Hs. Arvinger og Efterkommere,
„ en chriſtelig og mild Regiering ſkal have ſig
„ at vente, og forſikres om. Og efterſom
„ denne ſamtlige Stændernes Slutning for-
„ drer en nye Eed, ſaa vil hans Kongl. Ma-
„ jeſtet have alle Stænder ſamtlige fra deres
„ forrige giorte Eed friladt, og blive alle
„ og enhver med Kongelig Naade bevaagen."

Nu bleve alle Stænder lige, og alle Underſaattere fik lige Ret til deres Enevolds-herres Naade, og derfore ſoer de og alle de-res Arveherre og Konge med Efterkommere uindſkrænket Lydighed og uſvigelig Troſkab. Da det danſke Scepter aldrig har afladt at vare mild, viis og retfærdig, ſtaaer Stæn-dernes Eed urygge lig. Under Skyggen af denne Mildhed var det, at det danſke Folk

begræd

begræd og hædrede Gerner; Regieringens tauſe Glæde var ikke ſkiult for enhver tænkende Danſk, over at ſee, hvorledes Folket ydede ſtore ſande Fortieneſter den Agtelſe, de i dette Liv ſtedſe fortiener, men ſielden faaer.

Saaledes, o Gerner! lærte vi ved dine jordiſke Levninger, at det glædede den danſke Regiering at ſee ſit Folk græde over Din Bortgang; thi den ſaae, at den befalede over et frit og ædeltænkende Folk, der elſkede Kongehuſet og Fædrenelandet; om diſſe havde Gerner værnet, derfore elſkedes han. Det blev Folkets Troſt, at intet ſtandſede deres Bedrøvelſes Udbrud; det ſluttede heraf: Regieringen er med os bedrøvet, og da den er det, findes viſt ikke ved Nærheden af Tronen den mindſte Tanke, der kunde opvække Erindringen af Domitianus's Regiering, da Ariſtokrater bildte denne ſvage Herre ind, at det Regimente er ene trygt, ſom befaler paa Baale at opbrænde Lovtaler over ſtore Mænd, og med dem Folkets Bifald og Frihed; ja ſom endog raadte til, at man intet maatte ſpare, for at kunde ved deſpotiſk Raſen imod

Tæn-

Tænkefrihed betage Menneſkene Følelſen af at være moralſke fri Skabninger. Men den danſke Konge vilde elſkes af oplyſte og taknemmelige Underſaatter; og fra diſſe kan dyb Bedrøvelſe over fortiente Medborgeres alt for tilige Bortgang ikke adſkilles. Hil være Dig, o Gerner! ſom baade i Livet og Døden nedſendte Saligheder over Dine Medborgere, og det fra Dit ſidſte Øieblik af, da Dine Fortieneſters Magt, liig Solen, ſluppen forbi hine kolde gyſelige Klipper, udbredte vederqvægende Kraft i alle ſaarede Hierter. Den Maade, Dit Minde opflammede alle til at hædre Dig paa, forjog Ariſtocraternes Misundelſes Mørke, og ſendte os Frihedens blide Straaler, af hvilke beſtraalede vi bare Dig hen til Dit Hvileſted. I ſom ſkumle over denne det danſke Folks Adfærd, ſmigre Eder ſelv ikke med, at de Tænkende ikke ſkulde mærke, hvad Kilden var til den ængſtelige Frygt I lod ſee, over at man viiſte den Afdøde for megen Ære. I ſkiulte Eders ſorte Ønſker under Sædvaners og Sørgeforordnings Skiul. I vilde, at man kuns maatte ære Commandeur-Capitainen, og ikke Gerners ſtore Aand, der med ſin Viisdom

udbredte saa megen Held og Lykke over Dannemark. Have I tænkt, at Fortieneſter kan bindes til Navne, da maatte I lære her, at deres ſande Værd kan kuns faſtſættes af kyndige og retſkafne Borgere. Fødte Fortieneſter og Agtelſe kan Sørgeforordninger ſætte Grændſer for, men ikke for de erhvervede Fortieneſter, hvilke det hele menneſkelige Kiøn under alle Himmelegne ønſker ſig, og tilbede hvor de finde dem. I ere for ſvage til at udbrede chaotiſk Mørke og Taushed over Dannemark; vores milde viiſe Regiering vil end ikke, at I ſkal høſte Frugten af viſſe hældige Øieblik for Eder, da I tvang Folket til at tie med den Roes, fortiente Mænd tilkom, ſom ikke giorde ſig ſkyldig i Tidernes Afguderie, der fordrede, at ethvert Dyr, optaget iblant Gudernes Tal, ſkulde ſtrax tilbedes; og ſkulde der tillige glemmes, hvad et ſaadant Dyr var, og hvad det efter ſine Evner kunde blive til.

Du Gerner gav Friheds-Aanden nye Kræfter; denne, i at hædre Dig, rev ſig løs fra Rettigheders og Vaners Baand; og af denne beſtelede, lærte alle, ſom fulgte Dine jordiſke

diſke Levninger hen til deres evige Roe, at den danſke Regiering elſker Frihed, og vil at alle Underſaatter ſkal kuns ved Fortieneſter være vor Konge kier. Den trællende Deel af Folket overlades blind Ærbødighed for fødte Fortieneſter. De Kyndige ſkal det ſtedſe være tilladt at veie Stores Lov og Vægt i Fornuftens Vægtſkaal. Paa denne Maade ſtemme Regieringens og Underſaatternes Idrætter, og det Heles Vel bliver begges kiereſte Formaal.

Hvor nyttig var nu ikke Dit Liv, o Gerner! for os, og hvor uforglemmelig blev ikke Din Død! Evig Haan til Straf følge dem, ſom ikke vil vide og føle dette.

Maanedſkriftet

Kiøbenhavns Skilderie.

No. 7—10.

Anden Aargang.

Mai, Junii, Julii, Auguſt. 1788.

Om Opdragelſen, helſt den huslige.

Forſte Fortale.

At prøve paa, med al muelig Møie, tydeligen at udvikle Ægypternes, Perſernes, Grækernes og Romernes, enten gode eller feilfulde, baade huslige og offentlige Opdragelſe, var i ſig ſelv en ligeſaa vigtig ſom nyttig Sag; helſt intet var lettere, end at viſe, hvorledes det Sande i Oldtidens Opdragelſe ikke kunde andet end frembringe ſtore Mænd, hvis Handlinger enten opreiſte eller nedſtyrtede Stater. Men vilde man tillige, i at udføre dette Emne, legge den Uſſelhed for Dagen, der herſker i vores offentlige Op-

dragelses-Anſtalter, da var dette Arbeide ikke alene daarligt, men endog fortiente med Haan at brændemærkes, helſt man ikke kunde undgaae at ſige dem, der i den egentligſte Forſtand beſtyre Vaiſenhuſet og Opfoſtringshuſet, at de i Gierningen ikke viſe, at de have tydelig Kundſkab om Menneſkets phyſiſke og moralſke Evner, endnu mindre hvorledes de hver for ſig ſkal pleies og forſterkes, indtil de kan, med forenede Kræfter, arbeide til et Maal. Eller med andre Ord: at ſaadanne Mænd ſørge for Opdragelſen, der ikke vide, hvor meget der hører til at opdrage; ſnarere bruge de Stiftelſerne for Børnene, ſom Hollænderen ſit Hollænderie, og naar Hoved-Opſynsmændene finde Behandlingen god, da leve Underbetienterne alt for vel ved de mindre Forpagtninger, til at de ſkulde ønſke nogen Forandring, men ſnarere ſtride derimod af alle Kræfter. Derom mere i Numerne 11 og 12.

Dette Maanedſkrift haver hidtil været helliget Sandhed, ſagt med Varme og Frimodighed, det ſkal ei heller, ſaalænge det vedbliver, vige derfra; og mindſt Etatsraad

Ko-

Kofod eller Kammerherre Hennings kan rokke denne fattede Beſlutning.

Betragter man Etatsraad Kofods lykkelige eller ulykkelige Stilning, enten for ham eller hans, eller for den Mængde, der efter Befalning, af ham ſkal klædes, ved Siden af den, hvori Kammerraad Lautrup var 1719, ſaa ſees letteligen, at Etatsraaden haver giort Underværker. Begge diſſe Beſtyrere af Uldfabricata til Armeens Tieneſte have ikke lige lykkelige Kaar og Omſtændigheder; Vi vil anſtille Sammenligning.

Lautrup, ſom foreſtod Begyndelſen til det nu kaldte Guldhuus, var underordnet General Scholten, en af Kong Friderik elſkte Mænd; denne elſkede Orden, Vindſkibelighed og Regnſkabs Afleggelſe. Kongen ſaae ſelv ofte Uld- og Vahre-Oplaget efter, beſøgde Arbeiderne, udfrittede hos de Gemene, om de af deres Officerer havde imodtaget de befalede Monderings-Sorter, ja et egenhændigt Brev af 1704 fra Friderik den 4de, vidner om, hvor alvorlig han an-

tog ſig ſine Soldaters Mondering, forfærdiget af indenlandſk Uld og indenlandſke Hænder. *) Under diſſe Omſtændigheder maatte Lan-

*) Den 4 Februarii 1704 ſkriver Kong Friderik den 4de følgende ſem Sider lange Brev til hans Geheime Stats-Miniſterium, hvori han ſiger ſine Tanker, angaaende en Commiſſions Betænkning, først over Slotsloven i Norge, dernæſt om Maaden, deels at befrie Bønderne fra de mange Kongereiſer, deels at ſkaffe dem Erſtatning, ſom for Beliggenhedens Skyld maae kiøre. For det tredie ſkriver Kongen „ have Vi med ſtor Flid „ og Overlæg giennemlæſt de ſamtlige i Com„ miſſionen Forordnede, deres Betænkninger „ og Formeninger, om Maaden at mon„ dere Armeen paa, og befundet, at næſten „ enhver haver været af ulige Meening, „ hvorfra den Fond ſkulde tages, hvoraf „ baade nu og for beſtandig de nye enroul„ lerede nationale Soldatere kunde monde„ res. Saa finde Vi ingen bedre Udvei, „ end at man griber til det Middel, engang „ for alle at udſkrive en almindelig Formue„ Skat, hvilken vel vilde foraarſage en al„ mindelig Skrigen, ſom dog vel efter tven„ de eller trende Uger vilde forglemmes, „ naar man ſaae, at af de indkomne Penge „ blev giort et vedvarende og beſtandigt E„ tabliſſement. Af denne Skat, og til det„ tes Oprettelſe kunde da tages først de „ 70,000

Lautrup være ærlig, paapassende, og det militaire Manufactur fortrængte Hamborgernes (ja og Berlinernes) Klæde fra den danske Armee,

„ 70,000 Rdlr., hvoraf den første nye
„ Mondur blev taget. Og da denne nye
„ Skat vilde for det meste beløbe sig til
„ 300,000 Rdlr., saa blev endnu tilovers
„ 200,000 Rdlr., hvilken Capital skulde
„ udsættes paa Rente a 5 pro Cent. Disse
„ gave da 10,000 Rdlr. aarlig, og i syv
„ Aar 70,000 Rdlr., til hver 7de Aar at
„ mondere nye. Af denne Indretning vilde
„ der tilflyde Landet en dobbelt Nytte; først
„ kunde man med disse 200,000 Rdlr. be-
„ gynde at oprette en Banque, og Manu-
„ fakturerne kunde derved opmuntres, naar
„ den Capitals Renter vare sikkre, som man
„ kunde anvende paa dem til dette Brug.
„ I øvrigt vil man befinde, at Hartkornet
„ er saa betynget med Skatter, at det ikke
„ mere kan belæsses (**den gang 2 Rdlr. a**
„ **Tønde Hartkorn, nu henimod 5 Rd.**)
„ derfore er det billigt, at denne Skat ydes
„ af alle uden Forskiel, hvilket og fører en
„ dobbelt Nytte med sig, først den, at
„ Skatten ikke bliver til en vedvarende Byr-
„ de, dersom en Leverance in Natura stedse
„ hæftede alene paa Landmanden, som dog
„ desuden er haardt medtaget. Saa synes
„ det os for det andet at have denne anden
„ Nytte med sig, at det var ædelmodigere at

„ hele

mee, ja den anviiſte Fond ſlog til. Lauterup var Kammerraad; kunde altſaa leve tarvelig og paſſe paa, at al den indenlandſke Uld han kunde

„ hele Landet bidrog til det, der ligeſaameget
„ geraader andre Stænder, ſom Landman-
„ den, til Beſkyttelſe og Flor. I Følge
„ diſſe mine Forſætninger bliver mine Tan-
„ ker og Øbſigt denne, at det hele Conſeil
„ ſkal indbyrdes overlægge, hvorledes man
„ paa det beſte kunde ligne og regulere en
„ ſaadan Formue-Skat, at enhver efter ſin
„ Formue kunde bidrage ſit til den Sum-
„ ma 300,000 Rdl. d. C. Slig Kopſkat
„ kunde man jo give Navn, enten af Forti-
„ fications-Skat, eller med hvad andet
„ Navn man vilde kalde den Gud er el-
„ lers mit Vidne, hvor unødig jeg har re-
„ ſolveret til denne Yderlighed, hvis jeg
„ havde kuns viſt nogen anden Udvei, hvor-
„ ved jeg kunde have opnaaet dette Øiemed,
„ at anſkaffe de Nationale Mondering, ſom
„ den uforbigiengelige Nødvendighed dog
„ fordrer. Til Slutning forſikkrer vi, at
„ have den faſte Tillid til vores kiære og
„ troe Raad, at de i diſſe Conjuncturer,
„ ſom i alle andre Begivenheder, vil fort-
„ fare med den ofte i Vores Tieneſte udviſte
„ Troe og Iver. Vores Ønſke er derfore
„ at vi gierne vilde have deres Mening om
„ denne Sag, for at erfare, hvilke Beſlut-
„ ninger og Udveie de finde for Os fordeel-
„ agtigſt.

kunde overkomme, blev forbrugt; derfor var det fornuftigt, at Forordningerne af 14 Februarii og 19 Junii 1719 tilholder alle at

 levere

„ agtigst. Vi vente da med det første deres
„ gode Raad Og vi forblive stedse deres
„ vel affectioneerte
Friderik Rex. "
Paa vores Slot i Kiøbenhavn 1704.

Den 9 Julii 1704. udkom en Forordning om Paabudet til Land-Miliciens Mundering, hvori denne Kongens Villie er udført, hvor da alle uden Forskiel engang for alle maatte betale, som f. Ex. Geheimeraader, kort første Classe, Mændene 24 Rdlr., Konerne 16 Rdlr., hver af Børnene 8 Rdlr., saaledes hele Rangforordningen igiennem; dernæst og af alle Capitaler og Rentepenge. I Følge den Grundsætning, som Kongen havde, at hvad der sigter til hele Landets Beskyttelse og Flor, bør alle Stænder og ikke Landmanden alene, bidrage til.

Kongens Brev giver Anledning til følgende korte Anmærkninger:

1) Kongen haver selv med Flid giennemgaaet Commissions-Acterne, havde Sagerne fuldkommen inde, hans Betænkning kunde trodse enhver af Commissariernes, i Grundighed og Mildhed.

2)

levere Uld til Kongens Uld-Manufaktur, for giengse og gode Lande-Priser, og ere Forordningens Ord: „Da vores Manufaktur „kan nødvendig behøve al den Uld, som „vore

2) En monarkisk Konge befaler ikke her, vil meget mere oplyses, stræber efter at træffe det, som er mindst trykkende for Landet.

3) Kongen regner selv, og erfarer, at Hartkornet ikke kunde taale flere Byrder, kræver selv Gud til Vidne, hvor unsdig han legger Skatter paa. Her viser Kongen sig sparsom, eftertænksom, de ringere Stænders Ven og Fader.

4) Kongen vil, at Byrden skal lægges paa alle Stænder; Rang, Navn befrier ingen fra at bære Byrden. Friderik var alles Fader og Ven.

5) Man røres til Taarer over, at see Menneskelighedens ømme Hierte at tale fra Tronen ned til sine Venner, sine Ministre, der ikke ere Medregentere, feilfrie, egensindige, paastaaende, døvende Raadgivere, men Kongens og Statens Venner, hvis Troe og Iver Kongen ærede.

Heraf flyder et eenfoldigt Spørgsmaal: kan en Samling af Betientere, der kalder sig Collegia, elske Landet, behandle det saa ærligt, som en Konge, der er Landets Fader, og hvis Ære og Glæde er forbundet med Landets?

„ vore kiere og troe Underſaattere kan have
„ at ſelge. Paa det at vores kiere Under-
„ ſaattere, ſom nogle af foreſkrevne Sorter
„ have at ſelge, kan være forſikkrede, at
„ de ikke ved dette Paabud ſkal tage Skade,
„ men ſnarere Fordeel; ſaa ville vi aller-
„ naadigſt have tilkiendegivet, at de, ſom
„ kan have noget at ſelge, kan melde ſig hos
„ Kammerraad Lautrup, og der deres rig-
„ tige Betalning i klingende Mynbt an-
„ namme, for engelſk Uld a Pundet 24 ß.,
„ Middel-Uld 14 ß., grov Uld 10 ß.“

Betragte vi derimod Etatsraad Ko-fods Stilning, da kan af ham ikke forlan-ges ſaa meget ſom af Lautrup. Hans Vel-baarenhed er ikke det, ſom hans Velædel-hed var, underordnet en Scholten. Væl-den, hvoraf hin fik en Ende, vilde, at han ikke ſkulde ſtaae under ſkarp Reviſion og Anſvar. Ildebrand har ganſke forvil-det hans Manufaktur-Arbeider. Han maae ofte lide Skade, ved at beregne Ve-xelcours; hverken kan han, eller nogen paa Kongens Vegne, ſom Lautrup, betale med

klingende Myndt *). Endelig det, Kong Friderik selv saae og dømte, naar over Monderings-Sorterne klagedes, skal nu ved evige Erklæringer rettes, hvilket alt maae koste Etatsraaden utrolig Møie og Umage, saa det endog er ubegribeligt, hvorledes Hr. Etatsraaden kan overtale sig til, at forestaae et Manufaktur, hvor Bryderier omgiver ham allevegne, og hvorved han hverken hos Folket eller Officererne erhverver sig den Tak og Berømmelse han fortiente, og det som endnu er underligere, han haver jo næsten intet i Gage for denne hans Flid. Disse samme oprigtige Tanker yttrede vi jo og om Hr. Etatsraadens ømme Opsyn med Børnehuset, og vi bleve underligen misforstaaede. Lod ikke Hr. Etatsraad eller Conferentsraad (slige Binavne sprang fordum om, som Vinden i Tordenveir) sætte med andre Ord i Aviserne: at de, som ikke havde Nøgien til Bør-

*) Uagtet Friderik dengang havde Sedler, der trykkede ham, hvilke han Aarene efter indløste og opbrændte; Friderik havde lovet sine Undersaatter at skille dem ved denne tærende Gift, og han holdt Ord.

Børnehuſets Portefeuiller, kunde ikke dømme derom. Ingen uden de, der have Beſtalning paa at underſkrive alt, hvad der angaaer en offentlig Indretning, kan kiende og bedømme den. Saaledes kan Sandet, ſom af den flittige Embedsmand kaſtes paa hans Navn, ſpringe op og blænde hans Syn, han ſeer dunkelt, og tænker endnu dunklere. Deres Høivelbaarenheds Magtſprog i Aviſerne, der vidnede om Ængſtelſe for Lyſets Udbredelſe, (ved dettes Skin brænder ikke Guldhuſet af), kunde maaſkee have været talt i Tide, i Paraguys's Dale, op under Venedigs Mure, hvor menneſkelig Myndighed, omgierdet med Mørke, tilbedes ſom en Afgud. Men i Utide talte De til Oplyſte, der belee ſlig Krympen, fordi de vide at ſætte Priis paa offentlig uſkremtet Sandhed.

Diſſe Anmærkninger, imod hin fornærmelige Avis-Tillysning, ſkyldte Skilderiet Publikum, for at lade dette vide, endog ved denne Leilighed, hvor meget høiere det elſker Sandhed, end vores Alders qvindagtige Ømhed, over at ſtøde dem, ſom ikke ſetter deres Glæde i, at legge Publikum for

Dagen

Dagen deres Beſtyrelſe af den offentlige Formue; helſt det ikke kan begribe, hvorfore redelige Embedsmænd ikke med Iver griber Regieringens Godhed, der tillader Publikum at udſtæde General Quittering; thi ved den utidige Angeſt for at ſtøde Foreſatte, endnu ikke vandte til at ſette den ſande Priis paa Folkets Dom, berøve de ſig ſelv den reneſte og meeſt varige Glæde, ſom aldrig kan udeblive fra en retſkaffen Vandel, nemlig: at et heelt Folk bifalder Handlingerne, og evindelig ærer den retſkafne Mand.

Vi kunde ikke roſe Hr. Etatsraaden yderligere, end vi have giort, for Guldhuſets Beſtyrelſe, helſt han ikke haver undt os ſaa mange Efterretninger, ſom vi have om Guldhuſets Stiftelſe fra Frederik den 4de. Naar han mæt af Dage med Glæde overſeer Rækken af Aarene, forædte paa Guldhuſets Beſtyrelſe, og da ſkienker os en ſandfærdig Balance over ſammes Gevinſt og Tab, tillige med de uſkrømtede Grunde for imodtagne høiere Befalninger og Beſlutninger, ſkal vi bekrandſe hans Minde, fordi Tugthuſene, endog i Provindſerne, efter hans fornuftige

Vei-

Veiviisning, udbredte Fabrik-Vindskibelighed, og at samme forjog Hamborgere og Hollændere samt Ereboere, der opkiøbe vores Uld, og at Resultatet heraf blev, at vi endog til Berlin solgte Klæde til Soldatere.

Men vi maae ile vores Plan i Møde, og henkaste nogle Tanker om Opdragelsens Mangler hos os.

Men inden vi kan komme til dette Arbeide, staaer der en anden med hæs Stemme og vil skraale efter os. Hvo er denne ivrige Mand? Jh see! det er jo Hr. Kammerherre Hennings. Vær velkommen! vi vil oprigtigen sige Dem vores giorte Bemærkninger over Deres Angreb mod Skilderiet. Tør man spørge Hr. Kammerherren: hvorledes staaer det til med Deres physiske Constitution? denne synes os ikke hos Dem at være god. De forekommer os kortsynet, overdreven lyehør, snartalende, særdeles smidig og just ved megen Krumning at have svækket deres Mave. Den Modbydelighed, de Qualmer, som Skilderiet efter egen Sigende altid foraarsagede Dem, stadfæster vores Formod-

modning om Deres ſvækkede Helbred; ja denne er jo endog blevet til Vished, naar man legger Mærke til de ſovnløſe Nætter, hvorover De klage, diſſe pleie at føre megen Hede og forvildede Bluner med ſig. Vi vide da nu, i hvilken Legems Forfatning De ſkrev det Udfald imod Skilderiet, ſom De lod Minerva i ſit blaatærnede Forklæde bære omkring; og ſkulde vi ydermere beviſe den bedrøvelige Erfarenhed om Deres ſlette Helbred, da er Deres Sprog, Deres Hidſighed Borgen for, at Blodet ſtiger Dem ſtærkt til Hovedet, og forbliver der alt for længe; hvor ſkulde ellers den ofte ſlippende Sammenhæng, og de mange utidige urimelig brugte Ord komme fra, hos en Skribent, der ſom Philoſoph giør vores Tidsalder Ære?

Men er nu Hr. Kammerherren ſaa ſvækket paa Legemet, da var det uforſvarligt handlet af os, om vi vilde tilregne ham hans imod os yttrede Grovhed, langt fra at vi vil ſætte hans Blod endnu i ſtærkere Giæring, vi vil derimod bidrage alt, til at ſkaffe ham Stilhed, og en mere rolig og qvægende Søvn, hvorved han kan ſamle Siels og Legems

Kræf-

Kræfter; og at denne Cuur kan lykkes deſto bedre, raade vi Hr. Kammerherren til, om Aftenen, naar han vil legge ſig, at læſe flittig ſine egne Skrifter igiennem, da at udpille af ſamme det Opkaagte, beſtemme det meget Sandſesløſe, nedſtemme det Overſpendte, og endelig at give enhver ſit. Ved at handle ſaa varligen med Hr. Kammerherren, afværger vi tillige et ſlemt Puſt, der foreſtod ham for hans Grovhed imod hans godtroende Velgiører, det hele danſke Folk eller den danſke Regiering. Hr. Kammerherren vil jo ſmedde ſin Velgiører faſt med Deſpotismens Lænker. Han lærer og paaſtaaer, at Forgemakkerne ſkal æres ſom Orakel-Kielder, og at Miniſter Svar ſkal af Danſke tilbedes ſom Orakel-Svar. Hr. Kammerherren, ſom ellers haver udſtødt ſaa ofte Echo af Raynalds ſande Varme, for Menneſkelighedens Frihed og Vel, kan ikke forklare denne ſorte Imodſigelſe i hans Tænkemaade; og Danmark ønſker ikke at prøve ham ſom Folkets Lærer i lige ſaa lang Tid, ſom det haver maattet døie ham ſom Fabrik-Vindſkibeligheds Foſter-Fader. Bliv De kuns langt borte fra vore Grændſer med Deres Hierne-

ſpind,

ſpind, ſom Lyſt til at vinde tabte Mecoener kanſkee forſtærkede hos Dem, at Danſke ſkulde blind hen troe, at Miniſtre, fordi de ſtyre Staten, kan de ene kiende og ſtyre den vel og ret; og at en Miniſters Beſlutning aldrig udflød af andre Kilder, end af opklaret Fornuft og uegennyttig Redelighed. Men hvor ofte maler ikke Hiſtorien os Miniſtre ſom Ukyndigheds, Overmods, Baners og Egenſindigheds Slaver, og de Danſke ſkulle ene ikke have Ret til, at ponſe paa Miniſternes Handlinger og diſſes Drivefiedre. Jo, naadige Hr. Kammerherre! De kiende ikke de Danſke ret; vel ere deres Halſe ilde ſkurede af fremmede Aag fra gammel Tid af, men de vil nok herefter vide at forſvare den dem af deres faderlige Regiering hævdede og af Skaberen dem forlenede Ret, paa Fornuftens Vægtſkaal at veie Miniſternes Handlinger, og med Frimodighed og Anſtændighed offentlig at ſige de mindre Oplyſte, den Vægt de havde. Miniſterne bleve jo til for Folkets Skyld, og dette ikke for hine. Hr. Kammerherren bør ikke glemme, at han for Selſkabets Skyld ſlap herlig fra offentlig Regnſkabs Afleggelſe, for den Indflydelſe

ſtydelſe han haver havt paa flere tuſende Rixdalers Anvendelſe til Fabrik-Vindſkibeligheds Udbredelſe. Skulde maaſkee ikke eengang offentlig Regnſkab blive nødvendig, ſom det eneſte Red-Anker, Finants-Vraget overalt i de fleſte Stater haver at holde ſig til, helſt naar den Tid kommer, ſom ikke kan udeblive, at alle uſle Forhalnings-Midler glipper, da vil Hr. Kammerherren erfare, om dette Spørgsmaal bliver let for Dem at beſvare: om Familie-Forbindelſer, Lyſt til at giøre Lykke, ikke giorde Dem til Redſkaber i de Stores Hænder? Kan De, uden at rødme, ſige: jeg er ophøiet over diſſe Tanker? men tænk, dette ſkal afbeviſes for et klarſeende Folk, ſom ſtedſe tænkte, uagtet de ikke torde tale. Ja Folket torde vel gaae videre med Dem, og ſpørge: udkaſtede ſund Fornuft og Redelighed de Planer, ſom De fremmede, og hvortil Tuſendes Sveed blev forødt?

Vi vente og af Hr. Kammerherrens lette Autor Haand, for at forſone ſig med de Danſke, at han ſkienker os det ſidſte Collegiums Krønike, hvori han ſpillede en Rolle med; og De ſelv med flere vil vel da undres

over, hvor ofte og hvor driſtig Egennytten, fordi dens Spil var ſkiult, vovede at love Salt af Snee; Fornuften uden for Collegia beloe i Eenrum denne og lignende Planer, men torde ikke lade ſin Dom høre. Nu er det derimod ganſke anderledes; da Regieringen ſelv i Landboe-Sagen haver viiſt, at Folket endog ſkal ſee, hvorledes de Glas ſlibes i Collegia og Commiſſioner, hvor igiennem de Grunde ſees, ſom forelegges Regieringen, og hvoreſter den tager ſine Beſlutninger. Vær De kuns frimodig, giv os ſlig Krønike, Hr. Kammerherre! De ſkal ikke lade Dem afſkrække af Handels-Tidendens Skiebne: det er ſandt, en af Glasſliberne ſelv blev det forbudt at ſige Folket, efter hvilken Dimenſion man i flere Aar havde ſlebet Øienglas i et viſt Collegium.

Naar vi da nu af ſlig Krønike fra Hr. Kammerherrens Haand erfoer Deres fulde Helbred, da, og ikke før, agte vi det værd at indlade os med Dem, og da ſkal vi og, om Hr. Kammenherren ſaa behager, vidtloftigen forklare for ham et eller andet Ord, ſom maatte have ſtødt ham, i det vi

her

her have vovet at ſige om ham. Vi ſige vovet, thi hvor uendelig høit er ikke en Kammerherre ophøiet over Inet, hvori vi, ſom ſkrive Kiøbenhavns Skilderie, befinde os?

Navnet Kammerherre fører os til at erindre hine Tiders Ærens Hvirvlen, hvorved Tuer i Ørkener bleve til Bierge og diſſe til Dale og bundløſe Afgrunde, og da at yttre et Spørgsmaal, ſom vi vil overlade Hr. Kammerherren at beſvare, imedens vi beſkieftiger os med den belovede Materie. Haver Hr. Kammerherren ikke ſelv erfaret, da Rangforordnings Uveir jog ham fra et Forgemak til det andet, for at være i Læe, at Æresbeviisninger, liig Vandſkyl, overſkyllede hele Riget, hvorved det ligeſom ſyntes at blive øde og tomt? thi denne Vandſkyl førte ſande Fortieneſter, Vindſkibelighed og ſand Opdragelſe med ſig; efterlod i diſſes Sted hovne og vatterſottige Tryglere, der elſkede Kryben, Ukyndighed, Ænker imod Anſvar, Beſtikkelſer, ſom Trapper op til den falſke Ærestempel. Under ſlige Forberedelſer ſukker nærværende Alder, og det vil Hr. Kammerherren viſt ſande med os.

Men hvad nytter det os at igientage det, enhver Fornuftig ſukker over! dog den nærværende Alder haver viiſt, at den ikke foragter Skilderiets Frimodighed. Den tilkommende Alder vil let kunde indſee, hvorhen vi ønſkede, at den Alder ſkulde have kommet, med hvilken vi levede, ikke derhen, at den ſkulde under Collegial og Hierarchiets deſpotiſke Aag hendøe ubemærket, ſom fordum Offerqvæget, der bekrandſedes, fordi det ſkulde fede Afguderiets Haandlangere. Men Skilderiet ønſker intet ivrigere, end at dets Medmenneſker maatte ſom fri og oplyſte Skabninger, kunde komme til at føle og øve Menneſkelighedens Rettigheder, og at enhver vilde indgyde diſſe Følelſer i den opvoxende Ungdoms Bryſt.

Slige Forſætter undfanges, opklækkes og modnes aldrig i dens Barm, der enten kryber for Miniſtre, eller ſom med driſtig Pral ſtræber at give ſig Vægt, og at ſtyrke de Store i, at de alene ſee ret, handle ret. Men hvorledes vove vi at tiltale Europas's Statiſk-Philoſoph ſaa ſtatiſtiſk? kan vi og beſvare ham de Spørgsmaal, han

maatte

maatte giøre os om, hvad vi forſtaae ved de Ord: at føle og øve Menneſkelighedens Rettigheder? Svaret bliver for det første fra vores Side, at man til Forklaring maae for denne Gang lade ſig nøie med de faa Tanker, vi her kan fremſætte om Opdragelſen, naar diſſe med Godhed blive optagne, vil man for endeel kunde indſee, hvad hine faa Ord betyde, og hvorledes de udgiøre Opdragelſens Hoved-Øiemed.

Opdragelſen forekommer os at kunde betragtes fra trende Synspunkter:

1ſte Afdeelning. Hvorledes opdrage og opdrages Fædre?

2den Afdeeln. Ligeledes Lærere?

3die Afdeeln. Ligemaade Staatsfædrene og Lederne?

Anden Fortale.

Diſſe Spørgsmaales Opløsning forekomme os at være af den yderſte Vigtighed,

saa at de lærdeste, kyndigste og redeligste Mænd burde træde sammen, for ret at overveie dem, og da i disses Besvarelse at nedlægge tillige de kraftigste Midler til Manglernes Afhielpelse; thi hvad vi kan sige herom, er aldeles ubetydeligt, og kan kuns have nogen Værd i deres Øine, som henseer til vores Lyst at gavne.

Intet var lettere end at sige, hvorledes flere Lærde have foreslaaet alle Stænders Opdragelse, da de største med de mindre Hoveder have stedse beskieftiget sig med denne for de menneskelige Selskaber saa vigtige Materie. Plato, Xenophon, Aristoteles, Cicero, Quinctilian, Galenus, Plinius, Plutarch, Lucian, Longinus, Clemens, Alexandrinus, Cyrillus Hierosolymitanus, Basilius den Store, Nemesius, Theodoret, Isidorus, Junilius, Alcuinus, Baco Verulamius, Locke, Rousseau, have alle stræbt at overtyde deres Medlevende, at kuns paa en god Opdragelse kan Staters gode Forvaltning ene bygges. Plato, Nemesius have i Besynderlighed foreskrevet Menneskene en med de physiske Evner passende Opdragelse, som

ſom Grundvolden til den rigtigere moralſke; ja de have bragt det ſaa vidt, at de begyndte at danne Sielelæger, hvis Kurer i Visshed intet gav Legemets Læger efter. Men hvad have diſſe ſtore Mænd virket? Deres Tids-Alder haver jo ikke engang vildet yde dem Tak for deres Beſtræbelſer, de maatte endog have den Grænmelſe, at man vel beundrede deres Skrivter, men ikke agtede deres Raad følgeværdige.

Den almindeligſte Aarſag til Menneſkets Forblindelſe i dette Tilfælde ligger for endeel deri, at det ſunde Menneſke taaler ingen Læge. Enhver er fuldkommen i ſine egne Tanker, og det er et herculiſk Arbeide at overtyde Indbildte om deres Feiltagelſer. Man kan endnu føie hertil, at alle Tiders Erfarenhed lærer, at det er ſpildt Arbeide at tale om Feil i det Offentlige, thi Embedsmænd, hele Stænder, belee Enkeltes Advarſler.

Mange Hoveders Enighed, enten det er i vrange Meninger eller i Uret, opvække dog ſtedſe hos diſſe Følelſen af deres phyſi-

ſke Kræfter, hvilken haſtig afføder Egenſindighed, Stolthed og Troe til egne Indſigter, diſſe alle lukke til for al Slags Overbeviisning. Ja man kunde endnu paaſtaae, at Menneſket vil hellere, naar han kuns haver mange med ſig, vildfare i Magelighed, end ved Arbeide at komme Sandheden nærmere. Saaledes haver til alle Tider blind Ærbødighed for anſeelige Navne og forældede Meninger ſtedſe været ſødere for Menneſket at hænge ved, end igiennem fornuftig Granſkning at overbeviſes om hines Grund eller Ugrund. I Følge diſſe og andre Betragtninger ſynes det daarligt, at man i det Hiemed, for at forbedre, vilde tale enten om den huuslige eller offentlige Opdragelſes Mangler hos os, det er endog meget klogere handlet at roſe alt det Offentlige, thi ved at føre ſaadant roeligt og ſmigrende Sprog faaer man dog af og til Tak af en eller anden let Sovende, ſom ikke blev vaagnet op i Skræk af Sandheds Stemme. Skilderiet agter det ei heller længere værd, at være en ſaa ſtor Misdæder, ſom det af mange hidtil er blevet anſeet for, fordi det af og til haver purret viſſe Regieringens Haandtlangere, der

have længe ſovet og endnu ſkal ſove. Hvorfore ſkal Skilderiet ene udſætte ſig for Latter, fordi det vil trille en Steen op af et Bierg? thi ſaaledes er det at vil tale Sandhed i en Egn, hvor Søvn haver taget Overhaand; der gaae Dorſkhed, Ukyndighed, qvindagtig Medlidenhed og Fattigdom, Haand i Haand med hinanden, og liſte ſig ſaa ſagte frem paa Hoſeſokkene, ſee roeligen paa, at Tyvene ene arbeide, og vogte ſig omhyggeligen for, at ikke kraftløſe Love, og den af Kiedſomhed over ſin Forhaanelſe halv dræbte Retfærdighed, ſkal vaagne og ſanke Kræfter.

Den fortiente virkelig at behandles ſom en Vanvittig, der ene vilde giøre Støi imellem flere tuſende Sovende, thi han opnaaede jo ikke andet, end at giøre dem vrantne, der vaagnede imod deres Villie. Overdrev han ſin Støi, vilde da viſt fire eller fem af de Sovende ſtaae op, for at jage den Støiende bort, og diſſe havde ſtor Tak herfor at vente af dem, der for en kort Tid vaagnede, fordi de havde ſørget for den offentlige Rolighed. Skilderiet glæder det ikke mere at ſige god Nat eller god Morgen,

dette Arbeide forøder Tiden og nytter aldeles ikke.

Overgangen der skal giores fra den Sovn, som Vaner, Ukyndighed og Nedrighed paaføre hele Stater, til en redelig, virksom og oplyst Flittighed, maae gaae skridtviis, og kan allene haabes ved Videnskabernes uhindrede Indflydelse i alle offentlige og huuslige Foretagender, og ved Retfærdighedens uhemmede Fremme. I de Lande, hvor disse Fiedre ikke virke, men snarere slappes, der bliver Gienlyden af Sandheds Stemmen fra de Sovende unyttet tilbagesendt, og stifter kuns Haan og lumsk Efterstræbelse.

Det var ikke nok, at Friderich den Fierde vaagnede alle Embedsmænd op af den nedrige Slummer, som Christian den Femtes sidste tieaarige Regiering havde ført over den offentlige Bestyrelse. Friderich var endog selv vaagen, og det paa en kraftig Maade; Lovene vare stedse hans virksomme Venner, Retfærdigheden var hans glade Fortrolig; hele Folket, og ikke visse

Fami-

Familier, Collegier, vare hans utrættelige Arbeidsomheds og Redelighedes Gienstand. Destoværre at Videnskabernes Lys, almindelig Oplysning, samt Fortroelighed med Frieheden ikke understøttede og hævdede hans herlige Foretagender til den offentlige Opdragelses Fremme. Paa sit eget Gods, som udgiorde over en syvende Deel af hele Dannemark, byggede han grundmurede Skoler paa Landet, som hist og her i 6 a 7 Aar uforbedrede, ikke endnu ere faldne ned. Han gav en Fond af henved 200000 Rigsdaler hen til Skolernes og Skolemesternes Underholdning, som siden er indtrukket i Kongens Kasse, og tvertimod denne Landsfaders gode Villie er Opdragelses Omkostningerne lagt paa Bonden, og det vilde være en fiskalisk lastværdig Nysgierrighed, om man forbrede af Vedkommende at lade de Bilage trykke, hvorefter denne Opdragelses Fond er frataget Landet. Deri maae Kong Friderich undskyldes, at han ikke kunde brække Hierarchiets Magt, der endnu havde al Moralitet i Lænker, saa og Opdragelsen; Der maatte en Konge, som var Philosoph, paa Thronen, hvoraf Europa kuns haver seet sex

i de

i de ſidſte 2000 Aar, for at indføre i den offentlige Opdragelſe fornuftig fri Granſkning i Naturen, og de med ſamme nærmeſt forenede Videnſkaber, der alle ſigte til Velſtands Fremme og Varighed.

Under ſlige Konger var ikke Luthers lille Catechismus blevet det eneſte, Børnenes Hierner ſkulde have været opfyldte med. Præſterne havde været nødt til at lære mere, og blive ved at lære, naar Opdragelſen var blevet mere tænkende. Under den nu brugelige Skole-Underviisnings Varetægt catechiſerer Præſten, naar han blot ſpørger og hører efter, om han faaer til Svar Catechismi Ord. Dette fordrede Kong *) Frideriks Tidsalder;

*) Flere af Kong Frideriks Forordninger, end den af 28 Martii 1726, om Skolemeſternes Pligter, ere reent henlagde, ja end ikke af Collegia giennemlæſte, naar de i ſamme Fag have givet Forordninger. I denne offentlige Opdragelſe ſpiller Præſterne ene Hoved-Rullen. Kongen befaler, at de alleropvakteſte Hoveder ſkulle vide den ſtore Forklaring, Davids og Poenitenſe Pſalmer, og Luthers liden Catechismus. Dog §. 10. ſiger Kongen, det ſom ikke, tænkes paa, at i det Børnene ſkal lære,

alder; dog vilde Kongen ikke, at Børnene ſkulde opramſe uden at forſtaae, ſom derimod nu fordres. Men en ſtor Ulykke har fortrængt den mindre; Pontoppidans og andre deslige Catechismuſſer mishandler endnu langt værre Børnene, end Luthers, hvilke med al deres Opramſen dog blive tomhovede.

Friderik giorde meget for den offentlige Opdragelſe. Alderen efter ham giorde intet, men forvirrede hans Grundvold, hvorpaa vi ſkulde have bygget; vi ere i dette, ſom i mere, veget af fra den Hæder, hvori han ſatte os.

Det vi i det efterfølgende agte at ſige, meeſt om den huslige Opdragelſe hos os, ſkal ſaa

lære, maae de ikke bindes til Ordene, men Skolemeſterne bør tit og ofte forandre Spørsmaalene til dem, ſaaſom det er bedre at de kunde giøre Forrede for Meningen, end at de kunde læſe Ordene op, uden at forſtaae dem. Om Præſterne catechiſere hver Uge i Skolerne, veed jeg ikke, endnu mindre om Amtmanden kommer der tvende Gange om Aaret; det er endelig nok at det ſtaaer i Forordningen.

saa meget som mueligt være indrettet som Vugge-Fortællinger, ved hvilke Fædre og Mødre kunde læse sig i Søvn. Ja de Herrer selv, som ere befalede til at besidde Kundskaber om Opdragelses-Væsenet, i det samme Øieblik de skal bestyre det, skal vi ei heller forstyrre i deres Roe: hvorfore vi og vil rose dem i et og alt; sove de ikke roelige herved, da ere vi ikke skyldige i denne deres Søvnløshed; os kan det jo ikke tilregnes, om deres Bevisthed om begangne Nedrigheder, og om egen Udueligbed og sammes havte Følger, skulde forurolige dem.

Vi maae stille Borgen for vores Løfte, stedse at ville rose alt offentligt; her ere da de Grundsætninger, vi agte herefter at følge.

1ste Grundsætning. Alt hvad som foreslaaes af Collegier, stadsæstes efter Erklæringer, er det beste der kan udtænkes, og bør strax sættes i Værk.

2den Grundsæ. Den Ting, Collegier og Embedsmænd lade blive som den er, er saa god som den nogensinde kan blive.

3die

3die Grundſ. Den Roe, den Vane, de Privilegier, den Skik og Brug, ere himmelfalden viiſe, ſom have været i flere Aldere urokkede, derfore ſkal de og vedblive at være ſaadanne.

Naar vi blive diſſe Grundſætninger troe, kan vi neppe fortiene Had og Efterſtræbelſe. Men til vores Hoved-Løfte; og vi bede Læſeren om at erindre ſig, at flere ſtore tydſke Værker prange med firedobbelte Fortaler, og da der er hos os Salighed, ved at ligne denne ſaa oplyſte og ikke nærige Nation, ſaa har Skilderiet ogſaa faaet her tvende Fortaler. Kappelyſten med en ſaa ſtor Nation undſkylder denne Uorden. Altſaa til Hoved-Løftets Opfyldelſe.

Enhver ſeer let, at Maanedſkriftet Kiøbenhavns Skilderie, naar det taler om Opdragelſen, da mener det den ſom er den herſkende i Kiøbenhavn. Skilderiet kan ei have med Landet at beſtille, hvor endnu ikke i det Hele findes mindſte Glimt til offentlig Opdragelſe og Forfinelſe, og i Følge vore Grundſætninger bør deri ingen Forandring

ſkee,

ſkee, og vi ſige meget mere, det er yppers ligt, fordi det haver været ſaa fra Arilds Tid af.

1ſte Afdeeling. Hvorledes opdrages og opdrage Fædre?

Naturdrifterne, vil enhver ſtrax ſvare, ere jo her de eneſte Læremeſtere, fra diſſe alene komme jo Kaldet og Pligterne til at være Fader. Smaa Siele maatte kanſkee vilde belee os, fordi i dette Spørgsmaal fremſkinner den Paaſtand, at Menneſket ſkulde opdrages til at lære at være Fader. Men diſſe Herrer, om de endog fylde flere runde Borde, have ene den Lykke, at vide med Vished, at Tingene kuns have en Side, fordi de ikke kiende flere; de have altſaa Ret til at ſee ned til os med Medlidenhed, og ſige: hvilken Snak, man ſkal lære at være Fader! have ikke Fædre nu ſaa længe Verden haver ſtaaet avlet fuldvorne Børn, der og ere blevne Fædre? denne Kiede gaaer jo uafbrudt frem efter Naturens Bud, er det ikke daarligt at troe ſig klogere end Naturen? Altſaa herved er intet at giøre; denne Paaſtand, at op-

hæve

drage Unge til at være Fædre, henviſes til Lands Lov og Ret.

Vi maatte rødmes over vores Enfoldighed, at vilde opkaſte ſlige Spørgsmaale, hvis Menneſket ſtedſe undfangedes, fødtes og opdroges efter Naturens Forſkrifter, eller med andre Ord, hvis Menneſket i alle hans forſkiellige Aldere vedblev at være, de til diſſe paſſende oprindelige Naturdrifter, troe, og ikke beſkieftigede ſig med andet, end at tilfredsſtille dem. Denne er langt fra ikke Menneſkets Tilſtand i det ſelſkabelige Liv, i de forfinede Stater; her ere hans Naturdrifter blevne til Dyder, til Love, til Pligter og Vaner. Menneſket ſkal opdrages mere til at leve efter Selſkabets Love, end efter Naturens; han ſkal først lære af andre, hvilke de Drifter vare, Naturen nedlagde hos ham. Saa vanartet fra Naturen haver Opdragelſen giort Menneſket. Naturen opdrager ikke Menneſket til at være Fader, men Staternes Vedtægter, Skik og Brug.

Menneſkets første Opdragere ere Fædre og Mødre, ſiden Religionens Tienere,

eller de Lærere, som tillige med de fra Arilds Tid vedtagne forkortede Videnſkaber, ogſaa indſkierpe Religionen ſaaledes, ſom den af Fortiden er vedtaget at den ſkal læres. Kan de fleſte Videnſkaber, endnu hos os brugelige, andet, end udvide Hukommelſen og qvæle Tænkekraften? Forberede de Menneſket til at ſøge i de rette Kilder, Kundſkaben om de Pligter, der paaligge ham forſt ſom Fader, ſiden ſom ſine Børns Lærer og Ven?

Vi haabe at endog viſſe Siele, forældede i Fordomme og ſandſesløs Vane-Arbeid, have begrebet vore Forſætninger, og at vi altſaa fra denne Kant befries fra deres ſpodſke Latter over vores Paaſtand, at Menneſket i vore forfinede Stater bør lære at være Fædre, forſt ſaadan ſom Naturens Orden *) fordrer det, dernæſt efter Selſkabets retmæsſige Love og Anſtændigheds Bud.

Fol-

*) For ret at forſtaae dette meget vigtige Ord, bedes om at giennemlæſe med Agtſomhed Fortalen til Overſættelſen af Alexander Monroſs Forſøg i Anatomia comparata, og vil man tillige erfare, at Ordet Opdrage allene gaaer paa den phyſiſke Opdragelſe, oplære paa den moraliſke.

Følgende Tvivl vil maaſkee kunde godtgiøre, hvor lidet Fædre vide hvad Naturens Orden fordrer af dem. Mon de fleſte Fædre i de ſtore Byer have, indtil de gifte, handlet ſaa ſparſomt med deres phyſiſke Kræfter, at de tør haabe at frembringe Afkom, der efter Naturens Bud ſkulde være ligeſaa ſtærke ſom vore ufordærvede Forfædre, der forlode Kloden, og overlod os deres Kræfter atter at uddele? Aldrig kan det nægtes, at jo Menneſke Artens ulægelige Udartning haver ſit Udſpring fra Fædrenes Udſvævelſer. Men hvor mange Fædre vide og føle at de ere Aarſag til denne Udartning? tilregne de ſig denne Sandſesløshed ſom en Brøde, der af Naturens Herre ikke kan andet end ſtraffes med Følger? Det maatte være Catechismi Taushed der giør dem ligegyldige i Anvendelſen af alle deres phyſiſke Kræfter; thi efter Fornuften maatte de vel kunde begribe, at Naturens Orden jo i den dem anbetroede Cirkel forvirres ved at bruge deres Kræfter i Utide og til Skade, hvorved den dem ligeſom betroede Andeel af Skabningens Vedligeholdelſe forvirres, ſvækkes, hvilket blant Dyrene, ſom er Skaberens

Love lydige, ikke haver Sted, her opnaaes daglig de Hiemede, hvorefter Visdommen ordnede dem. Erfarenhed lærer os, at Faderen ſvækker ſig ſelv efter Skik og Brug, efter vedtagen Anſtændigheds Bydende, ja er endog gandſke ubekymret om Følgerne for Børnene. Det er ham ligegyldigt, om det Afkom han ſkienker Verden er uſſelt og vanartet.

Mon Fædrene overlægge Følgerne i det moralſke af deres phyſiſke Svækkelſe? Mon de offentlige Lærere og Stats Ledere nogenſinde hos os ret have overtænkt følgende Sandhed med alle ſine for Menneſke-Arten og de menneſkelige Selſkaber grueſomme Følger? nemlig: At jo ſvagere de phyſiſke Kræfter ere hos Menneſket, jo mere uordentlige og tøileløſe ere Lidenſkaberne, og jo nærmere er Menneſket ved at blande ſine Kaar med Dyrenes Kaar.

Skilderiet veed ikke noget Sted i Kiøbenhavn, end ikke noget Skrivt bekiendt i Dannemark, ſom underviſe Fædre og Mødre paa en beſkuelig Maade om alle deres

Pligt-

Pligter imod sig selv og deres Afkom fra den physiske Side. Slige Skrifter, Indretninger (som Grækernes Gymnasia) vilde vel snarere standse nogle af de ublue Udsvævelser i dette Tilfælde, end vores fleste Catechismusser, Prædikener, Undervisnings Bøger, som blot tale om de physiske Pligter i tomme Udtryk, der ikke opvækker mindste tydelig, end sige følgeværdig Tanke, helst man af disse let overbevises om, at deres Forfattere ligesaa lidet kiendte Naturens Fordringer til Legemet, som dettes ypperlige Sammensætning, der indeholder Kræfter nok til at lindre og imodstaae al overdreven Udsvævelse i det Physiske.

Forældrene, sige vi, ere ikke opdragne efter Naturens Orden, og overensstemmende med samme opdrage de ikke deres Børn. — Skal derfore begge opdrages paa en ordentligere Maade, da paaligger dette den offentlige Opdragelse, og dem som skal vaage over den paaligger det at giøre Forslag til, hvorledes denne Afvigelse fra Naturen skal afhielpes; vi paatage os blot at tale om Manglerne. At kiende Sygdommen til Grunde, forstærker Dristigheden hos Lægerne til at læge den.

Ere nu end Fædrene ikke fra den phyſiſke Side vel opdragne, maaſkee ere de det fra den moraliſke? Hvor daarligt at ſkille diſſe tvende Opdragelſer fra hinanden, ſaaledes, at den ſidſte ſkulde kunde beſtaae uden den første! hvor latterligt at høre, ſee her et ſmukt opdraget ungt Menneſke, og det ſom er mærkeligere, han haver fra Fødſelen af ikke kundet bruge ſine fem Sandſer, han har ſtedſe været en Skrelling, Naturen haver ikke kundet bruge ham. En forvirret og fordærvet phyſiſk Opdragelſe danner den moraliſke efter ſig, thi Sæder kan forbedres, omſættes og forandres, men Natur-Evner kan ikke omſkabes, endnu mindre Legemets Bygning forbedres, naar en vanartet phyſiſk Opdragelſe haver nedbrudt den. Denne var det første Onde der ſkulde hæves.

Efter diſſe Grundſætninger at forandre Opdragelſes-Væſenet, var at nærme ſig Naturens Orden, og ikke forkaſteligt uden for ſaavidt, at det ſtrider imod en af vores Grundſætninger. (confer. Axioma 2det) Vi vil da og ſkynde os herfra.

Man

Man bør for en Deel undskylde nær-
værende sandseløse Fædre, der ei føle Væg-
ten af dette værdige Navn; men enten de
handle vidende eller uvidende om Følgerne
af deres physiske Udsvævelser, saa ere disse
dog altid lige skadelige for deres Afkom og
for Staten.

Opdrages og opdrage for det andet Fæ-
drene vel som moralske frie Skabninger, uag-
tet end de i det Physiske vare selv fordærvede,
og fordærvede andre? Af en Deel Forældres
egen Vandel og Omgang mod deres Børn
skulde man ikke formode, at de engang havde
lært det mindste af det der hører til, af et
Barn at danne en fornuftig Skabning, og
det i den Orden Naturen vil have, nemlig
at de moralske Kræfter skal udvikle sig af de
samtlige forenede Physiske.

Lige fra Altanerne til Kielderskurene
haver jo politiske Indretninger, Præsters
og Læreres Ligegyldighed, en herskende Smag,
hvilket alt er blevet til Vane, indført føl-
gende Opdragelse.

Enhver behøver ikke mere for at fortiene Navn af Forældre, end blot at avle Børn, tidligen overlades de til Vanens og Tieneſtefolkes Egenſindighed. Barnets første Aar indvæves imellem bløde Sæder, Uorden, og alt hvad der kan hindre den naturlige ſkridtviſe Vext, den engelſke Syge ſtraffer haardelig denne Uorden, og denne følger Barnet i det Moralſke, hvor den yttrer ſig i Vegelſindighed, Egenſindighed, Uſtadighed, og ſaaledes overleveres Barnet til den første Underviisning; og hvor afmægtige ere da og dets Evner til at taale Sielens Arbeide? Videnſkaberne fordre Ligevægt imellem Sielens og Legemets Kræfter, og ikke Glutte, hvis Hoved er overgagtig, Beenbygningen ledeløs, Anſigts Farven guſten, og en Gang der trænger ſtedſe til Gangevogn. Nei, Videnſkaberne vil helſt boe i unge Mennesker, der ſtedſe føle Lyſt til at ligne Manden, fordi de have prøvet at de have Kræfter til at foretage nogle af Mandens Handlinger. Der er en Stræben til Fuldkommenheds Maal i det phyſiſke, ligeſaavel ſom i det moralſke, hin næret og forſtærket er dennes Grundvold, denne allene drevet,

og den phyſiſke forſømt og qvalt, ſkienker Verden Børn, der alt for tidlig blive i al Slags Viisdom Underværker i den Alder, hvori de endnu burde være Børn, de blive og derfore Børn naar de ſkulde være Karl, Mand, Olding. Heraf flyder denne bedrøvelige Sandhed, at det Selſkab ſom ſtyres af idel Børn, er neppe vel ſtyret.

Men Kiøbenhavn! taaler du jeg ſiger dig, at mange af dine pene, puddrede, ſpraglede, tauſe, lyehøre Fædre endnu ere Børn, og at de ikke vide hvad fornuftig Kierlighed er, kan altſaa ikke øve den imod deres Afkom? Opdragelſen kan da ei heller moere eller beſkieftige en ſlig Fader, endnu mindre forekomme ham at være vigtig. Hvor ſkal Kundſkaber om Faders Kierlighed erhverves, hvor læres den ſaaledes at kiendes, at den kan udøves? Lad Univerſitetet, der haver 30 Ark fri at trykke, i Skrifter fremſætte Midlerne, hvorved denne for Selſkabet ſaa vigtige Kundſkab udbredes, og at det fremdeles vilde viſe, at ligeſom alle Videnſkaber foreſtilles under Navnet Univerſitet, ſaa var det billigt at alle Faculteter i Enig-

hed udarbeide Værker over denne Sag, der for at blive tydelig trænger til alle Videnskabers fælles Hielp.

Thi hvad nytter det Mængden at læse en Hoben theologisk Tant, enten om legemlig Besættelse, om den theologiske systematiske Forskiel imellem den daglige Fornyelse, Igiendødelse, Helliggiørelse, og Retfærdiggiørelse, eller om den retfærdiggiørende og saliggiørende Troe? herved dannes ikke Fædre. O! at kuns Philosophien og Naturhistorien, samt Physiologien vilde, passende til Tidernes Trang, omarbeide disse Artikler, de vilde nok med Skionsomhed nytte det Aabenbaringen havde lært, derimod foragte Kirkemødernes og Kiettermagernes Tilsætninger af Ordgaader og Myndigheds Ræben, de vilde skienke hvert Aarhundredes Theologer deres mange Vendinger, at sige en og samme Ting paa, og paa denne Maade vilde disse Videnskaber af hine Afhandlinger udarbeide andre nyttige, nemlig om det christelige Sindelags Grundvold og sikre Fremturenhed, alt beviist med Naturens Villie og Religionens Bud.

Univer-

Universitetet vilde saaledes udbrede Lys over en vigtig Materie, som Nemesius i det 4de Aarhundrede saa mesterlig begyndte paa. Saaledes vilde da Universitetet lære hvorledes en Fader kunde øves og bestyrkes i fornuftig Kierlighed til sin Egtefælle, Børn og Tienestetyende. Men her som i flere Dele tier Universitetet, Geistligheden finder det raadeligst at følge disses Exempel: Hvor skal da Menneskет lære at være Fader? og denne nærværende Alder kan jo dog ikke opdrage den næste Alder i andet, end det den selv haver lært.

Fædre skal nu ikke dannes, det haver ikke i 30 Menneske Aldre været Skik, Fædre skal danne sig selv, de skal vedblive at være Fædre, uden at vide hvorledes de burde være.

Hvorledes blive nu ikke og de Fædre, der maae danne sig selv! lad os betragte nogle af dem: En Fader, inden han bliver det, haver han ofte henødt sin Tid paa at være de Stores Trældyr i Collegierne, han haver altsaa havt liden Tid til moisommeligen at lære at være Børneopdrager. De

hertil

hertil hørende Kundſkaber ligge ene ſkiulte i de Videnſkaber, der ikke allene lære os Menneſkets Legeme at kiende, men fornemmelig i de ſom føre os til at kiende Menneſkets moralſke Tilſtand, og at vide hvorledes Ønſker og Lidenſkaber mishandler ham. De ſcolaſtiſke Videnſkaber, ſom læres ved Univerſitetet, ere ſaa lidet anvendelige paa det daglige Liv. Naar Proppen er borte, bortdamper Kraften, naar Pengene ere betalte, Examen er overſtaaet, bliver det vandede tilbage. Ingenſteds læres Videnſkaber tydeligen, hvor alle Stænder kunde ledes til at erhverve ſig Grundſætninger, hvorpaa de kunde bygge en fornuftigere phyſiſk og moralſk Opdragelſe, end den, ſom nu efter Skik og Brug er herſkende.

Kiøbenhavns fornemſte Stænder have ligeſaalidet Leilighed nogenſteds at erhverve de udfordrende Kundſkaber til at være Fædre, derimod hvad de giøre, bliver for mindre Stænder en Lov, og paa denne Maade møde vi Fædre overalt, hvis eneſte Tragten gaaer ud paa at tage Deel i Adſpredelſer, og dernæſt under Anſtændigheds Skiul at vandre

paa

paa Afveie, beſaaede med Nedrigheder, der forgifte Siel og Legeme. Børn blive diſſe Fædre til Hinder i at tilfredsſtille deres ſkidne Ønſker; iblandt ſlige opdragne, ſlige handlende Fædre, ſøger man forgieves efter en øm og fornuftig elſkende Fader.

Hvilke ere Midlerne, hvorved mange ſættes i de Kaar, at de kan gifte ſig? Ere diſſe ikke ſom oftеſt at trygle, tilbede fødte Store, at arbeide for dem? der hører endnu til, for at æres af dem der uddele Statens Rigdomme, at der ſkal ofte bagtales, beſtikkes, gives falſke Løvter, Løgn ſkal med Sandheds Friemodighed fremtræde. Af ſlige ſkiulte Øgler fortæres Menneſkene. Denne er Hiertets Fordærvelſe, Forſtandens er ikke mindre. Der ſkal prales, mange Tings Overflade maae kiendes, førend at nogen kan komme i en god Vei. Naar dette har lykkedes, ſaa ægtes, ſtrax paaligger følgende Pligter Faderen, ſom opfyldte, kan allene forſkaffe ham Udkomme og Anſeelſe; for Livet ſtrider enhver, og større Underdanighed, naar et Liv er blevet til tvende, ſkal viſes

ſkal viſes imod enhver, der haver efter Fød-
ſel, Familie og Rang udelukkende Ret til
at ſtyre Afledерne, der hænge ned fra Tro-
nen over Folket. For den nygifte Mand
maae enhver Miniſters Lune, ufordøiede
Indfald være en hellig Lov, hvorefter han
ſkal handle, og lære Folket at ære et Land-
fortærende Indfald, fordi det udſprang af
Pander, berettigede til at ſee og tænke det,
ſom andre borgerlige Pander ikke ere ſkabte
rummelige nok til at fatte. De nygifte kan
endog føre Vellevnet, hvis Manden haver
Hoved til, med nogen Glimt af Sandhed, at
kunde beviſe, at et Miniſters Indfald, der
koſter Landet flere Tønderguld at virkelig-
giøre, vil om 27, 50 ja 100 Aar, naar
nærværende Alder er af Kummer for Ud-
kommet opædt, blive til hele Statens Lyk-
ſalighed. Den der paa omtalte Maade er
ved Hvirvlen imellem Ærenskredſene blevet
til Fader, han gaaer daglig i ſtørſte An-
geſt for at tabe ſit ulovlige Udkomme, og
maae altſaa medens han haver viſſe Pro-
vindſer, Fonds, Fabrikker, Leverancer i
Forpagtning, ſee til, at han kan, ved hvad
Middel der end ſkal bruges, erhverve ſig

ſaa

saa meget, at han kan være i Sikkerhed, naar Mecoenens fine Traade, hvormed han holdt sig i Veiret, brister.

Denne Tragten for at komme i Embede, at holde sig deri, og endelig at berige sig, danner ingenlunde oprigtig og kierlig Faders Sindelaug. Dette nærer ikke Nedrigheder, og taaler ikke at de indpodes i deres Børn.

En stor Deel af disse Fædre maae være hiemmelede, intet er græsseligere for dem, end i Eensomhed at overtænke deres tilbagelagte Liv, Uorden og Udsvævelser; hertil kommer, at Frygt for Creditorer og en af dem selv fordærvet Egtefælle piner dem; disse flye vist Hiemmet, at ikke Børnene endnu mere levende skal fornye alle omtalte Skrækbilleder hos dem. Altsaa de som giøre sig al Umage for at afskaffe Fader Navnet, kan vel ikke opvække Formodning om, at de vide hvad det er at opfylde Faders Pligter, og endnu mindre at de stræbe efter at opfylde det, de skye.

Uden Tvivl møder os en bedre Opdragelse i de Huse, hvor en blomstrende Velstand

ſtand herſker, der ſættes Forældrene i Sikkerhed for alle Lykkens Omveltninger. Og derfore er det ufornødent for dem, at bruge mindſte Rænke for at vore i Ære eller Rigdom; her finde vi maaſkee vel opdragne og kierlige Forældre. Man havde Ret til at formode det, hvis den herſkende Mode og Anſtændighed havde tilladt rige Forældre at lære at opdrage i de første Aar deres Børn ſelv, og hvis ingen Mand havde været ædet ved Hoffet eller i Byen, uden for hans Fortieneſter, ſaa havde rige Huſe viſt beſtandig havt denne Agtelſe til Øiemed for deres Opdragelſe. Nu derimod foreſtille man ſig, hvorledes Kiøbenhavns Tænkemaade i de ſidſte 50 Aar efter 1730 er blevet fordærvet. Hoffet, med alt det ſom fødes af ſammes Navleſtreng, forholder ſig viſt til den tænkende Deel i Kiøbenhavn, ſom en til Ti; hvis nu Ti ſee at Ørkesløshed, Smiger, Villighed at tiene ſtore Mænd, der i alle fra Routinen afvigende Hændelſer maae laane Øine, Been og Hænder hos andre, ſamt Lethed og Driſtighed til at tale om alle Tings Overflade, ſom om det var Væſenet, ja at diſſe usle Fortieneſter føre

til

til Ære og Vellevnet, saa forledes vist de fleste af Ti til at vandre samme Vei. Hvor hældigen vidste ikke og fordum visse fremmede Familier, at sætte deres Slægtningers halvnøgne og ilde oplærte Glutte paa denne Høders Vei! og skikkede hine Naboelande os nogle fuldvorne Junkere, da vide vi jo ret vel hvad de hiemme i deres Fædreneland kunde have lært, hvor endnu Oplysningen langsom rykker frem, og Adels Rettigheder til at qvæle andre Stænder ere hellige og ubrydelige Love. Christian den Fierdes danske oplyste Adel vare ikke saa høielige, som Tiderne fordrede det. Man omgav Monarken bedre hen med en stoltere og mere føielig Adel, der maatte krybe for at fortiene Føden for sig og sine. Af slig Planteskole hentede i rum Tid Landet de Mænd, der beklædte de bedste Poster, ja Mænd, som sielden havde smagt Videnskaberne, derimod vare deres Navne og paahængte Ordener dem Fortienester nok. Der behøvedes ikke Kundskaber til at behage slige Mecoener, og de rige Huse her hiemme fulgte den slagne Vei til Ære, som Fremmede havde banet for dem, saa endog her bleve hverken Forældre eller

Børn vel opdragne, de ſkylledes bort af den herſkende Fordærvelſe.

Faa vare de Oplyſte, ſom advarede imod denne overhaandtagende Uvidenhed og nedrige Lydighed imod Deſpotismens, Nepotismens og Principal Miniſternes Haandtlangere, og hvor let vare ikke diſſe bragte til at tie, naar en Underſaat havde tilliſtet ſig Vældens Straale, hvormed ſandt og uſandt blev forſvaret.

Hvorledes ſkulde nu en anden Giæring tilbringes denne Tænkemaade, og hindre dens ſkadelige Følger, at Børn ikke ſkulde vedblive at opdrages til at være de Mecoeners Redſkaber, hvis Pletter ikke taale Lys eller Klarſeende om ſig? Skulde ikke denne Giæring have været kommet fra Univerſitetets uafladelige Pligters Opfyldelſe, ved ivrigen at udbrede Videnſkaber, og at opflamme til ædel Tænkemaade? Men hvorledes haver ikke Univerſitetet ſelv rettet ſig efter Mecoener, ſom de i Hiertet foragtede for deres liden Smag paa Videnſkaber! Univerſitetet ſang jo Pſalmer og catechiſerede

med

med hine Tidsalders Store, ſov med diſſe, hyklede for andre, og ſkielvede da Regnſkab fordredes, og Flittighed ſkulde indføres. Ved en lykkelig Vending befriet fra den gyſelige Tanke, at ſkulde beſvare de Spørsmaal, retfærdig Anſvar forelagde dem, viſte Univerſitetet til Latter for det bedre oplyſte Europa, at Theologia Dogmatica paa Danſk og Latin var alle Videnſkabers Middelpunct, og hvor al Underviisning ſkulde begynde og ende; hvor kom denne Univerſitetets Feielighed fra imod bedre Vidende? Derfra maaſkee, at det rigtig forudſkimtede at en vældig Mand, der havde ganſke fordybet ſig i Theologie og Philologie, maatte vindes, hans Smag maatte indpodes en heel Nation, thi han fordrede hverken offentlig Regnſkab eller Friehed i Tænke- og Handlemaade. Forordninger befalte alle Nationens Børn at lære Sprog og alle uphiloſophiſke Læſebøger udenad. At Nationens Tænkekraft henlaae udyrket, maatte Univerſitetet vaage over, og udſpilede derfor flittig ved Examina de Unges Hukommelſe over den nye Skoleforordning. Saaledes gik Veien til Ære og Embede igiennem unyttig Opramſen, og ikke igien-

nem nyttig Granſkning i Natur-Videnſkaber, ſom kunde lede til en ſand phyſiſk Opdragelſe.

Naar nu altſaa tom Ære og Hukommelſes Værk vare de Maal, hvortil alle Opdragere, helſt de Fornemmere, ſigtede med de Unge, da ſpørges ikke mere om endog i de rigere Cirkler Fædre vare opdragne ſaaledes, at de kunde danne Børn ret. Endelig henvuggedes jo hele Folket i en Slummer, hvori man blev vandt til at høre, at Rang og Forordnings Ære var mere værd end Menneſkets ſande Adel, Sielens Høihed og Forfinelſe.

Vi have vedrørt en Deel af de i Kiøbenhavn udſpendte Fiedre, hvis Kræfter drive de fleſte Fædre til at handle, og tillige at qvæle hos dem Faders Sindelaug. Vi vil finde, at det er diſſe ſamme Fiedre der drive Fædrene til at gifte ſig. Langt fra at reen Kierlighed beſtemte de fleſte; thi denne fordrer et uſkyldigt Hierte, og en Mand der ikke haver forødt ſine phyſiſke Kræfter.

I Kiøbenhavn ſkal der giftes for at giøre Lykke; det er med andre Ord: denne trænger til en Trappe for at ſtige høiere op i Ærens Kredſe; hiin kan umueligen undvære et Skiul, bag hvilket Anſvar og Lovens Strenghed ikke kan ramme ham; en anden maae ſee ſig om en Kone, der kan forſkaffe ham Medvidere, der ere villige til at drive ulovlige Næringsveie, deels med at tillyve og tilprale ſig Benaadninger, at tilkiøbe ſig utidige Forſtrækninger, tilſmauſe ſig Leverancer. Og endelig den ſtørſte Deel gifte ſig ind i Familier, fordi de vide at Levebrød da ikke kan feile dem. Man ſige ikke at mangle Beviis for det Sagte; ſee blot hen med hvilken Driſtighed Conſiſtorium beſætter ſine Præſtekald med ſin egen Slægt, og den Klage man hører Stamherrer føre, naar Godſet af Mangel paa Sønner gaaer fra Familien, den ſamme kanſkee høres iblandt Profeſſorer, naar deres Familie er næſten forſvunden. Alt dette var let at beviſe.

Den medicinſke og phyſiſke Profeſſion (det er ſandt, Naturlæren fortiener ingen

Læreſtoel) haver jo Vanſkelighed med at beſættes efter Skik og Brug. Giftermaal kunde hielpe ud af Forlegenhed. Giftermaal i Almindelighed forener Dumhed og Embede, Nedrighed og Rangforordnings Ære ſammen med et Baand, der er langt ſtærkere end det, ſom Kierlighed burde knytte imellem Egtefæller indbyrdes, og imellem Forældre og Børn. Naturen og Fornuften haver jo intet med de fleſte Giftermaale at beſtille. Ærgierrighed, Egennytte, ſaarede Samvittigheder ſtifter dem, og for diſſe er det en Byrde, at faae Egtefæller, der kunde blive ømme Mødre til ſunde elſkte Børn. Ingen ſøger efter ſande Veninder, der kunde blive de bedſte Raadgivere, og ſande Tilflugt i Trængsſelstimerne. Og endelig hvorledes ſkulde det gaae til, at det ſmukke Kiøn ſkulde beſtitte ſig paa Fuldkommenheder, ſom Mændene ingen Priis ſatte paa. Man ſøge forgieves Forældres Sindelaug imellem dem, ſom Verdens Fordærvelſe dannede og forenede ſammen.

Enhver Tænkende brænder vel ofte af Lyſt til at udpønſe Midlerne, der kunde ſtandſe

ſtandſe den Fordærvelſe, der ſaa reent udſletter Faders Sindelaug af det menneſkelige Selſkab; og hvo kan ſove rolig ved at ſee Selſkabets Undergang nærme ſig, hvortil man er bundet? Have vi ikke i Alexandrien, i Rom ſeet Følgerne af denne Familiernes Fordærvelſe, og af foragtelige Egteſkaber, ſom ene ſluttedes af Udſvævelſer? De have jo hiſſet, ſom og hos os, nedſtyrtet Menneſket til Dyrenes Kaar, hvorfra Forſinelſen uddrog dem.

O! alt for rolige Kiøbenhavn, hvilke Furier ſvæve ikke allerede over dit Hoved! Fædrene ſelv, ved Udſvævelſer ſvækkede, ere ligegyldige imod deres Afkom, forſtaae ikke at opdrage og underviſe dem. Ungdommens ſandſesløſe Udſvævelſer, Rænkerne der drive alle til at giøre Lykke og holde ſig faſt, Giftermaalene vanærede, det ſmukke Kiøn daglig mishandlet af Mandkiønnet, ſlige Øgler ere udkaſtede i de fleſte Familiers Skiød. Diſſe Ulykker ere ikke den offentlige Opmærkſomhed værd; thi de udſende kuns i Stilhed og ubemærket en ſagte Gift, der opæder hele Familier. Ulykker der ſkal mærkes, bør være ſom Peſten, naar i øvrigt ingen klager til

Collegierne, kan jo diſſe heller ikke giøre nogen Forandring. Er den private Opdragelſe forſømt, er der intet ſom ſtandſer den herſkende Fordærvelſe i Sæder og Tænkemaade, ſaa ſkal det vel ſaa være.

Man tillade os at yttre en Formodning i Følge min anden Grundſætning, der udbreder meget Lys over denne Materie. Hvis Peſten raſede i Kiøbenhavn, mon den da ikke mærkedes ſom et Onde for det Almindelige, der ved offentlige Anſtalter burde forebygges, i det mindſte blev meget talt derom; og endnu en Giætning, hvis ikke Peſten bortrev Lemmerne fra Collegii-Bordene, ventede man forgieves paa raſke Anſtalter imod den; thi Tingenes Form bør foretrækkes deres Væſen. Man ſkulde indkomme med Klage imod Peſten, diſſe ſkulde ſendes til Erklæring, Forſlagene til Anſtalterne ſkulde Leverandeurere, ſom ſtedſe ſkal høſte naar Ulykker trække over Stater, overlægge imellem ſig, for at forviſſe ſig den haabede Vinding, og hvormegen Tid vandt da ikke Peſten? Vi overdrive ikke vores Formodninger. Tyveindbrud, modvillig Tiggerie ere i ſine Følger for Selſka-

bet

bet at ligne med Peſt, diſſe ere jo ikke mærkelige, fordi de ikke borttage Porteſeuillerne, da de ikke ſkiotte meget om Papir. Diſſe Plager ere rolige og nytte deres Herregaard Kiøbenhavn, ſom de have forpagtet af Dorſkhed og Ligegyldighed. Anſtalter herimod omtales daglig, de løbe til Erklæring, imedens at Tyvene ved høi lys Dag fortſætter deres Indbrud, og man fra Kongens Nytorv til Raadſtuen kan tælle 26 nøgne Børn, der bæres af gruſomme Mødre, ſom have leiet diſſe Glutte, for med deres Saar og Skrig at opvække haſtig Medlidenhed, der ſiden fortæres i Brændeviin og Kaffe. — Vores anden Grundſætning indeholder Aarſagen hvorfore ſligt Onde ſkal vedvare.

Af diſſe Exempler kan du ſlutte dig til, Kiøbenhavn, hvor vanſkeligt det er at afhielpe dine Trængsler. Du ſkal have Tyve, der ſkal giøres Indbrud, Tiggere ſkal dræbe uſkyldige Børn, de ſkal føre Fnat og andre værre Sygdomme omkring, dine Kanaler ſkal være ſtinkende; dog det ſlette Politie Forpagtnings Tid er vel udløben, og den gamle Forpagtnings-Contrakt ſkal ikke længere gielde. Ved ſaale-

des længe at have ledet efter Aarſagen til flere Plagers Fremturen, fandt jeg og Aarſagen til den Ligegyldighed, hvormed man taaler den veneriſke Sygdom. Ikke noget Onde er der nogenſinde udſendt over Menneſkeligheden, der er ſmitſommere og uſtandſeligere end denne Sygdom. Den ſkal være i Kiøbenhavn, den ſkal agtes og æres af alle Stænder, af alle Laug. Alle Familier ſkal pleie og nære den, de ſkal til dens Vedligeholdelſe hengive deres Egtefælle og Børn. Endnu mere, man vil, ſiden man taaler det, at alle Sygdomme ſkal forene ſig med den, for at dette gruſomme Onde ret kan indpodes i Nationen. Lægerne ſelv tie, deres Fordeel taber intet ved ideligen at kunde kludre og lappe paa halvfortærede Maſkiner, ſom ofte midt i deres blomſtrende Alder ønſke at de aldrig havde levet.

Den veneriſke Sygdom er intet Onde, Collegierne vide i det mindſte ikke at den er til, ſiden ingen klager over den, og giør Forſlag til at ſtandſe den. Fremkom endog oplyſte Haandlæger med Planer til at formindſke dette Onde, ſaa vilde jo Lægerne kanſkee

ſætte ſig derimod, thi dem tilkom Fordelen af indvortes Sygdomme, og Menneſkeligheden opædes midt i denne Laugs og Formalitets Strid.

O! ulykſalige Kiøbenhavn! men endnu langt ulykſaligere Provindſer! hvis Marv ikke allene ſkal fortæres i dette efter Landets Størrelſe alt for ſtore Overdaadigheds Svælg. Og I gode Fædre paa Landet, der ene udgiøre Fædrenelandets Styrke og Haab, I ſkal tage eders Sønner beſmittede, vanartede, udannede hiem, for at de kan beſmitte den Egn, hvori de ſkal ende deres usle Liv.

Under Paaſkud at lære nyttige Videnſkaber ved Univerſitetet, ſtrømme Landets Ungdom til dette giftige Sted, og med tomme Siele og giftfulde Legemer vende de tilbage. Hukommelſen ſtedſe anſtrænget, lærer ingen at bruge Eftertanken ved Livets Syſsler, og en af veneriſk Sygdom ilde tilreden Fader, avler ikke Børn, Landet værdige.

Da denne Sygdom er Udartningens Hovedkilde, og af den udflyder Ekkelhed

imod

imod Fader Navnet, saa maatte den jo her vedrøres, og vi vilde ønske, at de sovende Læger, der ikke endnu er vaagnet op ved dens rasende Følger, vilde omstøde os denne Grundsætning: At veneriske Fædre der føde veneriske Børn, have paa engang lukt til for den sande physiske og moralske Opdragelse.

Men I promoverede, bestalte, ordinerende, dirigerende, kiørende, af fede Indkomster glindsende, og med Æres-Titler betyngede Læger! Have I nogensinde med forenede Kræfter, med mandigt Mod, uden Hensigt til Egennytte og Laugs Ære, forelagt Regieringen Planer, der skulde saa meget mueligt forekomme og standse dette Onde; thi at hæve det er over menneskelige Kræfter? Tør I svare Ja, da lad dette Eders Forslag trykke, og Folkets Harme vil fra Eder vende tilbage paa de søvnige Regieringens Haandtlangere, der ikke have nyttet Eders Advarsler. Have I derimod ikke andet Beviis paa Eders Kierlighed for Menneske-Arten at fremvise i dette Tilfælde, end Pesthuset, da giør det mig ondt, at jeg til Skiendsel for Menneskeligheden skal sige:

Anstal-

Anſtalterne for denne Sygdom i Peſthuſet fortiener at brændemærkes med Navn af de veneriſke Syges Rakker-Kule. Henkaſtes de ikke her i Fortvivlelſe, henvrie de ikke deres ſidſte Dage i Pialter og Skidenhed, ſtedſe omgivne af Nød og de Gales Skrig? Jo, ſkulde man tænke et Helvede paa Jorden, da var det her.

Skiuler Eder I Læger, hvis Klygt have foranſtaltet dette! af Eders Haand vil mange paa hiin Dag kræve deres i Uſſelhed fortærede Tilværelſe.

O Menneſke! hvo gav dig Ret til her paa Jorden, at forgribe den Alſeende Skaber i ſine Domme? din Pligt kan det aldrig blive her at ſtraffe Menneſkets Huusholdning med ſit eget Legeme. Men din Pligt blev det, hvis det er Pligt at elſke ſine Brødre, at ſtandſe Sygdommens Følger. Hvorfore ſtraffer du ikke ligeſaa haardt Drukkenbolten og Fraadſeren, der og misbruge deres phyſiſke Kræfter, træder Naturens Orden under Fødder? Nei, diſſe ligge i gode Senge, deres Udſlæt hæves ved Reenlighed og Baden. Men ingen Pleie maae

viſes

viſes de Veneriſke. Standſer det Udſvævelſerne, at viſe ſig umenneſkelig imod dem, ſom ligge paa deres Gierninger? O! vend tilbage fra denne grueſomme hierarchiſke Fordom!

Præſterne raabe i Ørken, naar de præke imod Skiørlevnet, og ingen ſtræber at forebygge, formilde dets phyſiſke Følger; diſſe rykke frem i en uendelig Progreſſion, den Dydige ſmittes haſtigere af denne Sygdom, end de Laſtefulde. Giften er ved vores egen Sovnagtighed blevet ſaa ſkiult, ſaa coloreret, at den reneſte Egteſeng giemmer den, og den bryder først tydeligen ud paa Børnene.

Vil nu vores Ligegyldighed, og misforſtaaede hellige Iver imod Synd, at denne Peſt ſkal raſe iblandt de Ældre, der have for en Deel ſig ſelv at takke derfore, dog ikke ſaalænge den phyſiſke Opdragelſe er ſaa forſømt; ſaa værnmes dog Naturen ved, at vi ſandſesløs lader den raſe paa de uſkyldige Børn; vi kunde dog vel ikke andet end glædes ved den Tanke, at have bidraget alt

vores

vores til, at Faderens Udsvævelser med sine Følger ikke angreb Sønnen. Men vi finde det ikke ædelt at afhielpe det Onde igiennem alle Slægter. Det skal nu saa være, det er blevet til Skik og Brug, at Børn skal fødes med veneriſk Gift, og at unge Koner, uskyldige som Rosen, skal imodtage dette Onde til første Pant paa reen Kierlighed; Nationen skal forgiftes, ingen offentlige Anstalter skal der være derimod, endog taaler man, at Lægerne imodsætte sig Begyndelsen til gode Forslag.

Vil du vide, Kiøbenhavn, den Dom, som en skammelig Ligegyldighed imod alt offentlig Nyttigt haver sagt over dig og Landet, da er den her: I Følge indkomne Klage i Anledning af den veneriske Sygdom, da tiener til Svar. At ligesom stinkende Luft følger stillestaaende Vand i Kanaler, hvor Sliim og Slam vidne om Sørgesløshed for det almindelige Bedste, saa skal og den veneriske Sygdom være uadskillelig fra Kiøbenhavn, paa Grund af indhentede Begreber og Erklæringer, som alle gaae derhen, at da Kiøbenhavn er en

Søe-

Søestad, og Landet bestaae af Øer, saa kan de ikke frietages fra den Ebbe og Flod, Handelen fører med sig. Herved omsættes og ombyttes paa utallige Maader Begreber og Penge, der alle ere Varer, hvortil og hører Sygdomme. At standse og giøre tvingende Anstalter imod den veneriske Sygdom, var at legge Tvingsel paa den Handel, man haver giort sig Umage for at giøre saa frie som muelig. Man seer da ikke nærmere, end da denne Sygdom haver været før, skal den og være uforstyrret endnu, indtil videre.

Den sunde Fornuft, Menneskelighedens Stemme maae jo adlyde slige Bud, og i sit Inderste harmes over, at en heel Nation skal af slig fremmed Gift fortæres, hvorved den omsider udarter, saaledes at den næsten udslettes; thi i Steden for Mænd fremavles en heel Slægt usle Skrellinger, der stedse synke alt dybere og dybere, saa at de blive Dyrenes Slaver, som vare skabte til at være deres Herrer.

Himmel! hvilke Omveltninger her paa Kloden, den barske nordiske Himmelegn, der

der fordum frembragte Roms Overvindere, skal nu see sine Kræfter svækkede af venerisk Gift, og frembringe et Folkeslag, der segner under sin hærdende Levemaade; thi vores her i Norden ikke gandske unødvendige Kiødæden og stærk Drik skal forstærke Giftens Kraft, og af den endnu ikke forjagne skidne Adfærd skal den qvæges — Kort, Dommen er uigienkaldelig: Kiøbenhavns Borgere, Landets raske Ungdom, skal i al Roe af denne Gift fortæres, Armeen selv skal stedse vakle og rave under dens grumme Haand.

Haver man nogensinde overtænkt de nærmeste Følger af den Ligegyldighed, der i det Offentlige fremlyser imod dette Onde? Betænker man at Kiøbenhavn, denne Myretue af forgiftede Uslinger, skal styre Provindserne, at dennes Røst skal være Folkets Røst, dennes Glæde Folkets Glæde. Dette skal jo vel ogsaa være uforandret. Landets Røst skal ikke lyde, snarere skal man trøste sig ved, at det er urigtigt at standse den venerisse Sygdom, ligesaavel som at slet Cours ikke skader Landet, og er en ligegyldig Sag. Dens Re-

sen burde endog udbrede sig mere, end den giør. — Dog kan Mænd i Alvorlighed tænke saaledes? Og fortiente ikke slige at udslettes af de Levendes Tal? Historien fremstiller for os Ministre, der i Hiertet lode slige Tanker ulme, og behandlede hele Folkeslag derefter; og hvorfore skulde en almindelig Svækkelse paa Siel og Legeme, indvirket i et Folk, være et ubehageligt Syn for en Gilding, en ussel enevældig Minister, der ikke kan rane og forurette i Roe, saalænge Folket føler Smerte og tør skrige?

Gainas sagde, for med et Træk at male for sine Gother Roms Usselhed: Romerne kan kuns hvæse, og denne hæse Lyd trænger ikke igiennem Slottets tykke Mure.

En i physiske Kræfter svækket og udartet Nation er bøielig under Despotens Raadgivere, den frembyder i Mængde Krybere, altid færdige Lovtalere, underdanige og lidet tænkende Underbetientere, bagtalende, foranderlig, ørkesløs, altid trængende og tryglende Pøbel.

Giften danner Skrellinger, og af disse rolige Borgere, svage Undersaattere, der

skielve

ſkielve for at nævne Ordet Anſvar, og ſom i deres Angeſt ſtedſe ſee Bøddelen over Hovedet, om de blot i Eenrum ſukke efter Tænke- og Talefriehed. Blive nu ſlige Uslinger Provindſernes Talsmænd om Tronen, ſaa begribe vi haſtig, hvorledes det gik til, at under Deſpotismens Vælde blev Rom opløſt, og giort til øde Ørkner, hvorover vilde Barbarer trak, for at ſøge mere Roy i Øſten.

Det er kuns at ſammenhobe unyttige Ord, hvis man længere vilde opholde ſig ved denne uoverſtigelige Hindring, for en forbedret phyſiſk Opdragelſe. Flere Aars Erfarenhed haver overtydet os om, at i Kiøbenhavn ſkal veneriſke Forældre føde veneriſke Børn, veneriſke Ammer ſkal opamme dem, og denne Gift ſkal gaae ſaa haſtig frem, at naar 1000 først ere ſmittede, kan 100000 ſnart være i ſamme Uſſelhed. Men hvortil at raade offentlige Anſtalter imod dette Onde, naar ikke ſvigefulde Beſtyrere traffes til Ære for Dyden, og til Tegn paa den Agt, man ſkylder Folkets Høiagtelſe for Retſkaffenhed. Findes der ikke Lande, hvor

det Offentlige intet haver ſparet for at oplære duelige Jordemødre — See til, hvorledes de Foreſatte, der ærer Anſtaltens Form, vedligeholder den, examinerer de Jordemødre ſom ſkal have Beviis paa Duelighed, imodtager for Examens Umagen fra 30 til 70 Rigsdaler, og i 6 Uger lære ukyndige Qvinder Jordemoder-Kunſten — Lære Jordemødrene kuns nøgne Haandgreb, da handle de i Blinde og dræbe lovformelig, og fordærve efter Beviis Mødrene.

Skulde det veneriſke Onde ſtandſes paa Landet, hvor det endnu ſaa ſagte liſter ſig frem, da maatte kyndige og retſkafne Jordemødre unægtelig bidrage det meſte dertil; nu derimod i de Egne hvor veneriſk Syge findes, ja vel og ſtærk Skiørbutiſke der behandles de ſom Misdædere, Curer gaaer paa Hartkornet, og Provindslægern regner det til et fedt Aar, naar Hartkornet maae reqvirere dem til Landets Syge.

I de fleſte Provindſer haves rige Hoſpitaler, hvor velbetalte Hoſpitals-Forſtandere ſørge alvorligen for, at Hoſpitals Lem-

merne vedblive at være usle og nødlidende, heri opfyldes Fundatoris Villie, der vilde at blot Nødlidende skulde have godt af Stiftelsen. Realskoler og Sygehuse, kunde af disse rige Stiftelser let indrettes, thi aldrig brugtes Penge ædlere, end til Folkets Oplysning og Sundheds Vedligeholdelse. Min tredie Grundsætning forbyder mig at gaae videre.

Nogenledes haver man med det Anførte viist, hvorvidt offentlig Ligegyldighed, og Mangel paa Ild og Nidkierhed for det Sande, samt for Oplysning, der allene fremkalder disse, kan nedstyrte en offentlig Bestyrelse, at man saaledes sandsesløs henslider sin Tid, at man agter det lidet at en heel Nation udarter, og det til evig Tid; man giør ikke et Skridt for at redde den; man vil stedse malke Koen, men ikke pleie den.

Vi have opholdt os kanske for længe ved den Udartning, som den veneriske Sygdom fører med sig; hvis saa er, da flyder det af vores Overbeviisning om alle dens udbredte Følger i det Moralske, som den phy-

ſiſke Conſtitutions Svækkelſe fører med ſig. Et ſvækket Menneſke ſeer kuns paa ſin egen usle Opholdelſe, Laſter og Nedrigheder ere for ham ligegyldige, naar de kun tiene til at ſkaffe ham det han ønſker. Svaghed føder Ønſker i det uendelige, men det er Siels Styrke at giøre Valg imellem dem, og at vide hvilke man med Rette bør tragte efter at ſee opfyldte, og da aldrig at lade dem fare uopfyldte.

Det er ikke Ret længere at ivre imod Fædrene, helſt ſaalænge vi ikke have beſvaret deres grundede Spørgsmaal. Hvad tør de offentlige Lærere, Stats-Styrere ſvare Fædrene, naar de angergivne over deres forrige ſandſesløſe Levnet ſpørge, hvor ſkulde vi lære de Kundſkaber, der udfordres til at opdrage Børn? Maaſkee vil det Efterfølgende viſe, at man ikke kan beſvare dette Spørgsmaal; helſt ſaalænge offentlig Ukyndighed i denne vigtige Sag er der, og ſkal være, fordi det ſaa haver været fra Arilds Tid af. Fremdeles kunde Fædrene ſige os: Vi have ikke fordærvet den Alders Tænkemaade der opdroge os, og altſaa ei heller

den

den hvori vi leve, os er det nu umueligt at ſtandſe Strømmen, der have ſaa mange Aars uſtandſet Løb for ſig, den ſkyller jo os, tilligemed alle Love, alt offentlig Opſyn, ja alle Stater bort med ſig. Endog dette formindſker en Deel af Fædrenes Brøde, helſt naar de legge til, at de ſom Fædre have efter Tidernes Smag at vælge imellem, enten at foragtes, dee af Hunger eller at være Fædre, ſaadanne ſom Tiderne fordre det. Og ſandelig Friſtelſen er haard, man kan ikke fordre af Skrellinger at imodſtaae den, de fleſte vil hellere være Stores Handtlangere, hæle med Beſtikkelſer og Ænker, end at leve fortrængt og kummerfuldt.

En forbedret huslig Opdragelſe kunde vel beſt gjøre diſſe Spørgsmaale unødvendige og kraftesløſe; men hvorledes kan denne tænkes, hvis den ikke er underſtøttet af en forbedret offentlig Opdragelſe? det er denne tilligemed ſtore Mænds lyſende Exempel, der eene kan forbedre og omſtøbe en heel Nations Tænkemaade fra det Værre til det Bedre. Enkelte Menneſkers Fuldkommenheder have, naar de ikke ſtaae høit i Verden, ſiel-

den Magt til at frembrække og at tvinge andre til at efterligne. — Dette kan vidtløftigere vedrøres ved at tale om den offentlige Opdragelse, her beskieftige vi os først med den huuslige eller Forældrenes egen Opdragelse. Hensigtende til denne Materie, paastode vi, at Mandfolkene i Kiøbenhavn for en Deel mishandler og fordærver det smukke Kiøn, gior det uskikket til at være Mødre og Veninder. Det er kuns Egenkierligheds Skiul naar de unge Mandfolk paastaae, at det er det smukke Kiøn der leder og føre dem i Fordærvelse. For Skidne og Pøbeltænkende skriver ikke Skilderiet.

Fruentimmerets Forædlelse, og dets Udartning maae af enhver ansees for at være ethvert menneskelig Selskabs, enten ustandselige Fordærver eller uafladelige Velgiører. Her strømme for mange vigtige Betragtninger ind paa os, til at disse Blades snevre Grændser skulde kunde rumme dem. Vi kan blot henkaste saa mange Betragtninger, som kunde synes tilstrækkelige nok til at fæste Tænkernes Opmærksomhed.

Vi ſkal tænke os Fruentimmeret at ſkye den ſøde Pligt, at være Moder, at foragte hendes ædleſte Beſtemmelſe, at være ſin Mages Veninde. Himmel! hvorledes kan en god Engel omdannes til Selſkabets Furie! Skal det ſmukke Kiøns Udartning heller ikke ſtandſes, ſkal dette Kiøn og være med at misbruge de dem forlenede Yndigheder og Fuldkommenheder til at danne uſle, rolige, handelige Borgere, der under dem blive til krybende Skabninger, ſtedſe higende efter Ære, og falſk Fortrin? Er det med fund Overlæg, at Fruentimmere ſkal være Adſpredelſers og Flanevurrenheds Slavinder, paa det at diſſes uendelige Fordringer og Nødvendigheder kan ſtedſe pine Manden, ſtøde ham i Trang, Armod, Ulykker, for hvilket Onde at afværge, han er villig til at opofre Ære, Pligt og Eed? Paa denne Maade kunde der findes Statsſtyrere, ſom kalder Fruentimmerets Vanart et ſandt Gode — og der gaves vel Øieblik, hvori man hørte diſſe Ord: hans Redelighed taler ikke ſaa høit, naar han førſt er blevet givt.

Maae man ikke grues over denne Tænkemaade, at Herſkeſyge, Egennytte, Overdaadig-

daadighed tør giøre slige Indgreb i Skabe-rens Ret, og bruge Fruentimmerets Yndig-heder til at forstyrre al moralsk og physisk Orden?

Men hvor søge vi Hovedaarsagen, til at en Deel Fruentimmere i Kiøbenhavn ere blevne saa fordærvede, som de ere? Dog det er sandt, vi tale ubehøvlet Sprog. Vi bur-de have sagt, Kiøbenhavns Fruentimmere be-sidde Levemaade, naar de paa den vedtagne anstændige Maade, og efter vedtagen Form tilbringe Nat og Dag med Sysler, hvor-ved deres Forstand intet vinde, deres Hierte taber alt, deres Indbildning unaturligen op-hidses, og deres Legems Styrke omsider ned-brydes. Verden siger jo, det er en nydelig Kone, naar hendes værdigste Formaal, at være en æret og elsket Moder, taber sig i den grusomme Lyst, idelig og lige til den graahærdede Alder ender i Døden, at ero-bre og flane. Fruentimmeret, lærer den herskende Smag, er ikke skabt til andet end at behage, ikke til at vedligeholde, forskiønne, forbedre og forædle Menneske-Arten. Ja det Ord behage, indeholder ikke mindre, end at

for-

forvirre, ſvække, nedbryde Menneſkeſlægten. Og hvor inderlig bedrøvede ere ikke mange herlige Mødre, diſſe Statens Grundpiller, naar de ſee hvorledes deres Døttre henrives af Fordærvelſens Strøm. Man raadføre ſig med diſſe om Aarſagen til Døttrenes tidlige Flanevurrenhed og ſandſesløſe Vandel. De ſvare alle: Mandfolkene ſtyrke, fremme denne Fordærvelſe; thi, ſige diſſe erfarne Mødre med Rette, Driften til at behage Mandfolkene er den første Hovedfieder i alle Fruentimmerets Handlinger: er Mandfolket ſelv ſpraglet, og ſom Sommerfuglen flagrer fra et Blomſt til det andet, ſætter ſig ſnart paa en Videnſkabs Overflade, ſnart paa en anden, uden at beholde andet deraf end Navnet, ſtræber han blot efter at leve af Soelſkin, og at qvæge ſig i Sommerdug, ſkyer han følgelig al Umage, al ſtadigt og mandigt: ſaa ſee vi let hvorledes det Fruentimmer ſkal være, der kan haabe at indtage ham; hun udſatte ſig for Foragt, hvis hun havde prydet ſin Forſtand med de Kundſkaber, der fordres til at være Moder og Veninde, eller en retſkaffen Egtefælle. Foragtede hun de Griller at ſtige fra et Fruenavn til det andet,

maalte

maalte hun den Agt hun viste Rangforordningens Myrer, efter deres sande Fortieneſter, vilde ingen tale til dette sære Dyr, hun blev forſkudt af den største Deel, der hensde deres hele Livstid paa at erhverve den Kunſt, med lidt Skiemt og Smiger, at fange Godhed. Skyer et fornuftigt Fruentimmer at virvles hid og did af Adspredelser, finder hun i huuslig Roe og Vindskibelighed sin Lykſalighed, saa er hun jo i Spradernes Øine slet opdraget, pedantiſk, blottet fra al Levemaade, man haver kuns Skam af hende; foretrækker hun, end videre, Reenlighed i Klæder, og Tarvelighed i Pynt (nok at det klæder hende) for sludskevurren Ødselhed, og dræbende Forandringer i Pynt, der ødelægge Staten, og opæde al Kiennes Tid, og med denne Mandens Formue, Ære og Roe, vilde ikke Mængden kalde denne Fornuftige, en smagles, enfoldig Putte, som ingen i Selskab kunde nærme sig.

Hører det opdragne Fruentimmer gierne i Selskab af andre kloge Mødre, hvorledes de opdrage deres Børn, og lempe deres fremskinnende Sindelag til det Gode, for-

stær-

ſtærke deres phyſiſke Kræfter, for ſelv hiemme at ſætte dette i Øvelſe, og naar alt dette ſmager hende bedre, end letfærdige Domme over denne eller hin Families Handlinger, over den eller hin Actriſes, Dandſerindes Kierligheds-ſpil, da vilde hun ſnart faae Navn af Lærd, den Selvkloge, den Kiedſommelige, Stive. Nei de velopdragne Fruentimmere ſkal kunde til alle Tider paa Dagen ſiaſe i Klæder og Snak, de ſkal kunde ſamle alle Sommerfuglene om ſig, roſe deres Fieder, lære dem at baſke med Vingerne, og at ophøie dem for deres Pynt. Og endelig at ſlutte Dagen med at kunde ſpille godt Alombre, eller paa Bal i en forgiftet Luft, at udſælge Yndigheder til den Høiſtbydende, og at indcaſſere Haan, fordærvet Sindelaug, og et Legeme fyldt med Svindſot, hvis Smitte, ſom den Veneriſke, nedbryder hele Slægter.

Man være agtſom Tilſkuer i Verden, og man maae bedrøves over, hvor mange ſmuk udmaiede Tomhoveder man finder hos begge Kiøn. Ja naar man tænker paa Følgerne af denne Menneſket fornedrende Smag, at tilbringe Livet paa, maae man

grues.

grues. Have vi ikke ved høi lys Dag seet Optrin i Kiøbenhavn, som gode Sæder og Anstændighed endog hos raae Folkeslag afskyede, og det af saadanne, som troer formedelst Fødsel at være ophøiet over Videnskaber og Sæder? Lovene tauge, men det smukke Kiøn burde have straffet. O! nei, det lod som de intet vidste deraf, de ærede Skuespillerne, som om de havde spillet Helte-Rullen meget vel, disse styrkede af Kiønnets Bifald, saae haant til den grove Uopdragne, der troede at det Offentlige ikke burde med offentlig Uanstændighed forhaanes. Naar begge Kiøn saaledes hielpe hinanden i at flane hen over Pligter og Anstændighed, saa sees let hvilke Egteskaber, hvilke Børn, slig Smag kan danne. Og hvorledes ere ikke vore Fruentimmer udartede fra deres Stamme-Mødre? Disse beskielede af Mod og Ære, førte deres Mænd modige tilbage i Slaget. Nu heder det iblandt Mødre, lad os flane, ede, skiule vore Handlinger, lad os besnære, smitte alle, for selv at leve vel. Disse Feil, i hvor vigtige de end ere, kunde dog lidet efter lidet tage fordeelagtige Vendinger, men den i Menneskearten indvirkede physiske Udartning

hæves

hæves neppe. Det er jo af Verden anseet for daarligt, naar et velopdraget Fruentimmer sætter sin sande Glæde i at være Moder, og da hun derfore efter fuld og fast Overbeviisning veed at hendes Foster, fra den første Dag af til den sidste i hendes Svangerskab imodtager hver Partikel, hver Livsaande af hende, og altsaa i al denne Tid forlanger hun heller ikke noget, der kunde smerte, svække det uskyldige Liv hun skal skienke Verden. O! I Skare af Læger, som Staterne overøse med Ære og Rigdomme, hvorfore have I ikke skienket Eders Fædreneland, i et for alle Stænders Mødre fatteligt Sprog, Skrifter der indeholde Grundsætninger, tagne af Naturens Omhue hos Dyrene, der vise Skridt for Skridt hvad Mødre skylde deres Fostere, og naar disse troeligen fulgtes, hvor frisk, munter og stærk bleve ikke Menneskets Afkom? De philosophiske og med Anatomien i alle sine Dele velbekiendte Læger, tilkommer det herefter at være Opdragelsens Bestyrere, og ikke Religionslærerne, saadanne som de endnu oplæres.

Vi vide det meget vel, at en Deel af det smukke Kiøn henkaster disse vore Blade, som

ſom vranten og ekkel Piat, men om kuns en eneſte retſkaffen Moder læſer dem med Fornøielſe, ere vi mere end belønnede, og derimod vilde vi ſkamme os, om vi havde vundet Flanevurnens Skogerlatter.

Den fornuftige Moder er da fremdeles deri ſærſindet, at hun retter ſig ſtedſe efter de Pligter, hun ſkylder ſit ſpæde Barn; ammer hun det ſelv, ſaa forlænger hun med Glæde den med Svangerſkabet begyndte Tvang, men og herved ſtyrker hun ſit Legeme; thi hun handler heri efter Naturens Orden, ſom vilde at Ammetiden ſkulde være Hviletiden for Moderne, og erſtatte den Afgang af Kræfter Svangerſkabet medtog; Og at Moderen ikke allene af ſit Blod ſkulde danne ſit Barn, men og med ſit Blod, der bliver til Die, opfede det, og ſaaledes forene det med ſig, at hendes Ømhed og Kierlighed for det Liv, der haver koſtet hende ſaa meget, ikke nogenſinde ſkulde kunde kiøles. O! hvilken Viisdom! — Men hvor tungt, ja hvor haardt er det ikke for vore Statsmøer, at føre det tvungne Liv Naturen foreſkriver? Man hører derfore ofte Klager udſtødte imod de ſlemme Barſelſenge, ſom blive det fordi Kunſten og ikke Naturen ſtyrer dem; her,

ſige

ſige Modensdukker, er den Grav hvor vi maae legge vores Munterhed, ſmukke ranke Tailler, vore Yndigheder, vor glatte Hud, vores henrivende velklingende Røſt og Anſigts Rødme. Derimod ved at opſtaae af den, tage vi med os den tunge vaklende Gang, ſygelige Stemme, Frygt for al Slags Sygdomme; kort, vi ere blevne ganſke uſikkede til at behage og erobre. O Himmel! for ſaadanne Ranglerier bryde Kiønnet ſig ikke om at overtræde Naturens Love, og at ſkye deres vigtigſte Kald, at være Mødre. Og vanartede Mandfolk ſtyrker dem i denne vrange og unaturlige Tænkemaade.

Ikke meget over tvende Børn ønſke ſig en Deel Fiaſe-Mødre, og diſſe ikke inderlig ønſkte Glutte, voxe i Moderens Liv allerede pinefuldt, under mange Farer og Svækkelſer, og fremkomme ikke alletider til beſtemt Tid, ſielden ſtærke, og nu vil diſſe, af Sundhed ødeleggende Adſpredelſer i Svangerſkabet udmarvede Mødre, ſelv die deres Børn. Glutten ſkal have Næring af en Die, hvis Kræfter ſtedſe bliver ſpildt paa Flanevurrenhed. Man byder Barnet Koemelk, der haver

lidet af ſin oprindelige Kraft; af Sult ſkriger Barnet ynkelig hiemme, og jo mere det græder jo mere voxer Sulten. Moderen kan jo ikke i Verdens Suus høre Naturens Stemme, og ſelv haver hun ſaa ringe Kræfter, at overflødig Die ofte ſkulde kunde presſe hende. Saaledes piner hun da langſom ſin usle Glut, og hvorfore? maaſke fordi det er et herligt Syn at ſee Moderen ſelv give Die, helſt denne Stilning giver Ret til en ny Dragt, hvilken faa Sommerfugle uden Henrykkelſe kan ſee. Og nu ſkal denne herlige Gruppe males, at en om Moder dræber ſit Barn, fordi det diede hende, og ſkulde hielpe hende til at behage og erobre.

Vi vilde ikke fremſætte denne Handlemaade med alle ſine ſorte Følger, helſt til en Tid, da det ikke engang er en Skam at være i den af os beſkrevne Grad vanartet. Hvor ofte moerer det ikke vore Statsmøer, at ſee denne eller hin underlig paaklædte Jødemoder! bittre Anmærkninger nedregne over denne agtværdige Moder, over Særheden i hendes Dragt, over hendes ſlette Gang, uagtet hun haver frembragt 12 eller flere Børn, er æret af ſit

Folk,

Folk, og belønnet af Naturen med den fine Hud, gode muntre Udseende, som Statsmøerne forfeile med al deres Kunst. — Ikke allene Jøder, men næsten de fleste raae Nationer vanære de Koner, der ikke skiøtte om Børn, det er kuns den store Verden der sætter sin Ære i Ufrugtbarhed.

Gode Mødre vil følgende Anmærkning vist ikke være ligegyldig, den sættes her for allene at bestyrke dem i deres Forsæt, baade i Svangerskab og Opamning, ene at leve for deres Børn. Man igientage kuns flittige anatomiske Forsøg paa svangre Dyr til forskiellige Tider, og man vil let overbeviises om, hvor overmaade vigtigt et Foretagende at Svangerskab er for Naturen; den synes her ligesom at have udtømmet al sin Fornuft og Omhue, derfore og hos de svangre Dyr ere alle dets Kræfter i Bevægelse, og spændte, allene for at danne Fosteret saa stort og stærkt, som Naturen bestemte det at være. Det svangre Dyr, saalænge det haver Fosteret hos sig, synes at kiempe imod, ja at overvinde de største Piinsler, men og efter Fødselen er Moderen svækket i

en utrolig Grad. Det er da tydeligt, at Naturen vil have Roe baade i og efter Svangerſkabet, for at kunde give Moderen de tabte Kræfter, og at forſtærke hos Barnet de Kræfter, det modtager af Moderen.

Men Tidernes ſlanevurne Mødre handle tvertimod Naturen, de vil ſtedſe være i Uroe, ſtedſe behage, ſtedſe ophidſe deres Indbildning, og med den deres Blod; de ſørge hverken for at de ſelv, eller Foſteret faae Natteroe, eller nærende og let fordøiede Spiſer, de elſke overdrevne Dandſe, Marvædende Føde og Foretagender; kort de bruge deres Svangerſkaber baade til at forſtærke deres Erobringer, ſaa og til at underkue Manden med deres Qvalmer, Upaſſeligheder, Lyſter, Luner, for hvilke Foſteret ſkal have Skyld, uagtet deres Vanart ofte afſtedkommer dem. Og hvad ſkal der da endelig blive af et Foſter, der ſaaledes fødes til Trods for Naturen? Hvad ſkal der omſider blive af ſlige vanartede Mødre, ſom Naturen udſpyer i det den omgiver dem med virkelige Svagheder, og unddrager dem ſin ſtyrkende og velgiørende Haand? Jo, de Mødre der ikke ſætte det

Maal

Maal af Kræfter, de fik af Naturen, paa at opfylde dens Fordringer efter dens Forſkrivt, de misbruge de dem til Frugtbarhed forlenede Kræfter, til at være ufrugtbare, til at være arrige, ſkrantede, bagtalende, misundelige, rænkefulde, hævngierrige, drikfældige, og ſtifte overalt Ondt og Ulykker, ja opæde hele Slægter og Staters Velſtand, kort forandre al Himmelens Velſignelſe til Forbandelſe. Og deres Gravſkrivt bliver: De behagede usle Mandfolk fra deres 14 til 24 Aar, bleve siden vanartede Mødre, og trak Staten med sig i deres Fordærvelſe.

Lad fornuftige, ſtærke, ſtadige Mænd ſtedſe priſe og ſøge Koner, der leve for at være gode Mødre, tarvelige og vindſkibelige Huusmødre, og for at blive Mandens Fortrolig og Veninde; og naar da diſſe Mødre ikke elſke uden hvad der er ædelt, da vilde det ſmukke Kiøn danne ſig efter ſlige, og ſnart forlade deres Ranglerier og vende tilbage til Naturens Barm, og der lære at blive viſe, gode, kierlige, ømme og ſtærke.

Kiøbenhavn haver mange ſaadanne herlige Mødre, kuns at Regieringen eller

de ſom ſtyre vilde hæve dem, elſke deres Omgang og viſe hvormeget de agtede dem. Daaren vilde da ſkamme ſig ved at haane dem, og den opvoxende Alder vilde efterfølge dem. Nu derimod tabe de ſig ubemærkt, og henſkylles med Fordærvelſens Strøm. Det ſmukke Kiøn haver ſamme Ret ſom Mandfolkene til at undſkylde ſig med Tidernes Fordærvelſe, hvilken ingen Cornelia eller Octavia kan imodſtaae. Der maae offentlige Anſtalter til, naar et vældigt Dige ſkal ſtandſe denne Strøm. Derſom I Fædre og Mødre, ſom ikke kiende ſtørre Lykſalighed, ſtørre Ære end den, at kaldes Forældre til ſtærke og taknemmelige Børn, der ikke allene ſkylde Eder Tilværelſe, men det ſom mere er, Opdragelſe, forener eder ſammen, og udarbeide til Regieringen et Forſlag om det Dige, der burde modſættes denne Fordærvelſens Strøm: I kunne da med Exempel og egen Erfarenhed lære de Unge at blive værdige Fædre og Mødre. Men, ſvare I med Rette, dette Arbeide tilkommer Lærerne og Skole-Styrerne, der ſkal danne det Almindelige. Kun Brandfolkene maae ſlukke og Vægterne raabe Brand; ſove af og til diſſe, da var det imod Formen at

en

en Uvedkommende vilde raabe Brand. Det er crimen læſæ Majeſtatis dicaſteriorum at tale om den Fordærvelſe de ikke ſee, at laſte de Feil de ikke have kundet eller efter deres Indſigters Maal vildet rette. I Følge diſſe Grundſætninger, have I herlige Fædre vel Ret til at tie, men I have dog og ofte erfaret, at hos os ſkal Folket danne og hielpe ſig ſelv. Hvem have vi at takke for bedre Oplysning, bedre Smag, bedre Indretninger i Opdragelſen, uden Folket? Collegierne oprettede hverken Frie-Skoler, Syge-Caſſer, Borgerdyds-, Borgerveds- eller Efterſlægts-Selſkaber, de beſørgede ikke Opdragelſes-Skrifter i Trykken for ½ ß. Arket, der for endeel kunde lidet efter lidet danne oplyſte Fædre og Mødre; have Univerſitetet nogenſinde dertil brugt de Ark det ſaaer frit trykt? diſſe kunde de jo ſælge for ¼ ß. Arket, hvis det var dem vigtigt at hædres af taknemmelige Forældre, ſom de nu derimod have Svøben over Hovedet paa; og hvor mange Forældres Sukke hvile ikke over Profeſſorerne, ſom paatage ſig for en Tid Fædrenes Pligter, og hvorledes!

Da Folket af egen Drift virker ſelv ſaa meget got, ja betaler ſelv for at virke det: ſaa at diſſe agtværdige Borgere ikke ſkulde trættes fordi de ſynes at have ponſet og arbeidet forgieves, have vi troet at viſe dem en Tieneſte, ved at male for dem de uoverſtigelige Hindringer for en bedre Opdragelſe, ikke for at qvæle deres ædle Begyndelſe, men ſnarere for at fordoble Varagtigheden i at nedbryde den hos os herſkende almindelige Opdragelſe, der bærer det ſtygge Præg af Hierarchiets Ubøielighed, og ſlaviſke Lænke Tvang. Det af Publicum allerede ſtiftede Gode er mig Borgen for, at de ikke vil kiedes ved at biedrage alt deres til at fremme almindelig Oplysning, og naar denne haver ſlaget Rødder i de talrigſte Stænder, ſaa nødes Statsſtyrerne og Religionslærerne, ſom et mindre Antal, omſider til, at bøie Knæ for Oplysningen ſelv, og da maae de med hele Folket erkiende, at den bør af alle gribes og følges ſom en Traad nedhængende fra Himmelen til Jorden, hvoraf nedſtiger iblandt Menneſkene værdige, ædle, nyttige, høie Kundſkaber, hvorved Verdens Borgere dannes til at blive Himmelens Borgere. — Oplysningen vilde, at Menneſket alle-

allerede her ſkulde være fortroelig med den Adel og Friehed han hiſſet aldrig kan tabe, den taaler ikke at nogen moralſk Skabning ſkulde henſlæbe ſin Tid med at være Stores Trældyr, og paa denne Maade næſten være fremmed for det Tilkommende, hvor da Straffen ikke vilde udeblive for dem, der havde forødt hans Tilværelſe her, til at tilfredsſtille Egennytte og Ærgierrigheden, og ſaaledes beredt det for Slaven, at først hiſſet maatte han tilbagelægge den Vei, der burde have været tilbagelagt imedens han levede.

Religionens Lærere burde jo, i Følge deres Stands Øiemeed, viſe os de Veie her nede vi kan fortfare at vandre paa hiſſet. Hvor vigtig er nu ikke den Gield, Præſterne ſtaae i til de Samfund de ere ſatte til at underviſe, og hvor høiſt agtværdige blive de ikke, og enhver Lærer, ſom efter menneſkelig Evne, med Redelighed og Alvorlighed ſtræber at afbetale aarlig paa denne Gield! Vi maae da i Henſigt til den huuslige Opdragelſe underſøge, om Lærerne ſelv opdrages ſaaledes at de kan kiende denne Gield, og hvorledes de ſkal afbetale den.

B) Lærernes Opdragelse.

I det hele betragtet, haver Opdragelsen endnu ikke hos os høstet det mindste Gode af den Nytte, Philosophie og Naturhistorie have stiftet i andre Lande. Børnene af alle Stænder opdrages ikke hos os til at besidde almindelig Oplysning. Videnskaberne, Konsterne ere ikke forenede i Skolerne til at danne den nyttige Lærde eller den videnskabelige Haandverksmand. Real- og Normal-Skoler ere for os ubekiendte Ting, man fortolkede det jo endog som Forræderie imod Religionen, da man engang var nær ved at faae hin rige, forældede, med Fordom mosbegroede Massa af Catechismus-Glutte omdannet til Real-Skole. Man reformerede Fordum Kirkens Indkomster, men ikke Videnskaberne, disse bleve underordnede Theologien, og man maae undres over, at Videnskaberne hos os saalænge have baaret dette Aag, men de have og til deres egen Vanære giort det. Hele Nationen dannes for det meste til at blive Theologer; i de latinske Skoler er jo Theologiens Fordringer betydelige, ved Universitetet ikke mindre,

helst

helst Theologerne ere her Jupiter, der sidde med Straffe-Straalen i Haanden og Guldregnen i Skiødet, og kan nedsende over de Studerende hvilke af dem, deres vilkaarlige Villie tilsiger dem. Gaaer vi i de Danske Skoler — der er jo Catechismusser, Religionens Lærebøger, de der borttage ene de Unges Tid. Lad nu en Dreng vide sin hele bibelske Historie, alle de forordnede Lærebøger fra Ende til Begyndelse, saa bliver endnu Spørgsmaalet tilbage: Veed nu denne Dreng hvad der hører til en nyttig og god Borger, kan han nu bruge det han har lært i Skolen, som en Forberedning til at lære nyttige Konster og Videnskaber? Nei destoværre! Opramsen døver de ædelste Siele-Evner, og at antage alt for sandt paa andres Udsigende, som er Hoved-Hiulet i al Underviisning i Religionen, fremkalder ikke i Sielen Lyst til selv at begribe og eftertænke, men nedtrykker snarere Tænkekraften, og nøder de fleste Drenge, naar de skal begynde paa Videnskaber og Konster, hvorved skal handles efter foregaaende Granskning, at tilstaae, Skolegangen nyttede os lidet, uden at blive dannede til Christne efter Skik og

Brug.

Brug. Var det allene Forſtanden der ſtandſedes i ſin Tilvæxt ved vor brugelige danſke Skolegang, da kunde endda dette Tab paa en vis Maade oprettes; men det ſom er langt værre udſpringer fra vores unaturlige hierarchiſke Opdragelſe: de Unges Sindelaug forſømmes, forvendes, de forſynes ikke med Bevæggrunde til Dyd, der ere enten beſkuelige eller viſe, thi de hentes hverken fra de Unges Legems Smerter eller Sundheds Nedbrydelſe, blot Myndighed befaler dem at ſkye et Onde og følge et Gode, ſom de ikke kiender af egen Overbeviisning enten ſom følgeværdigt eller afſkyeligt. Lærerne ſelv uoplærte vide ikke at male for de Unge, ved Hielp af Verdens og Naturens Hiſtorie, Naturdrifternes, og diſſe overſpendte, Lidenſkabernes nærmeſte Følger, der aldrig udeblive.

Derimod hvergang Barnet og den Unge oplevede en af de forudſagde Følger, vilde de ikke allene fatte ſand Fortroelighed til Læreren, og med Glæde følge de Advarſler hvis Grund de ikke indſaae, blot fordi de kom fra en ſandrue Mand, nu derimod da Frygt

ene

ene knytter Baandet imellem Lærere og Disciples, hvoraf aldrig reiſte ſig Tillid og Fortrolighed, ſaa høres Lærdommen for ſtrax at glemmes. Denne foreſlagne Underviisnings-Maade vilde giøre den Unges Skridt faſte paa Maadeligheds og Dydens Vei, vilde lære ham ſtedſe at tænke ved alle hans Handlinger, thi udenad lærte Raad ere aldrig nærværende og fremkomme ſtedſe i Utide. Anderledes har det ſig med Bevæggrunde ſom min Forſtand fatter, og hvis Følger mit Hierte grues over, diſſe ſvæve levende omkring alle mine Forſætter, opmuntre til deres Opfyldelſe, hvis de ere gode, og raade idelig til at forkaſte dem hvis de ere ſkadelige. Paa denne Maade opdrages tænkende Unge. Men hvor oplæres Lærere, der med Lethed og Lyſt vide at indføre denne fornuftige Opdragelſes Maade? De maae alle her ſom i alt hvad der angaaer Sielens Udvikling følge det Stød, Hierarchiet gav Menneſkeligheden. Hvor lærerig vilde ikke Opdragelſes-Hiſtorien *) blive, naar den af en philoſophiſk Haand var øſt af Kirke-Hiſtoriens Kilder? Denne Hiſtorie vilde lære os til hvilke raae og mørke

*) Et Udkaſt hertil findes i Commentatio hiſtorica de fatis chirurgiæ pag. 491 - 599.

mørke Tider den Opdragelsesmaade opkom, vi endnu som et Legatum behandle uforandret; den Gang nemlig: da Bandsættelse med alle sine Ulykker her i Livet var en Forsmag paa Helvede, da kunde Geistligheden med Fynd true med Svovel-Pøl og evig Ild, thi da kunde slaviske ukyndige Christne skimte det gradvise i Misgierningernes onde Følger, de følte her i Livet Straf, og intet frembød sig for dem, hvoraf de kunde slutte til noget gladere i hint Liv, end det Præsterne med Myndighed lovede dem. Menneskene bleve under slig Ave, vel frygtsomme, lydige Aber, men ikke friehandlende moralske Væsener, hvis frievillige Dyd fortiente den Belønning, Naturens Herre vil at skulde følge den. Danner vores Opdragelse ikke slige Dydige, da fortiener den jo ingen Agtelse, da afretter den Mennesket og langt fra ikke oplærer det.

Den fornuftige Opdragelse kan ikke udspringe af Levningerne fra den Hierarchiske Opdragelse. Vores Paastand skal føre Beviset med sig. Philosophien blev jo ikke engang taalt som Slavinde i Kirkens Pomp, den hørte til Dievelens Pomp. Anatomien kiendte man

ikke

ikke, den indskrænkedes til Slagteres og Bødlers Haandgreb. Natur Historien var en Samling af Løgne og Digt, hvor Jertegn hentede deres Sandsynlighed og sine Udsmykkelser, langt fra at den christelige Sædelære kunde hente mindste Hielp af disse ukiendte og foragtede Videnskaber. Nu derimod begynder en sund Fornuft at indsee, at fornuftige Dydige ikke kan dannes uden naar disse Videnskaber foreene sig med Religionens Sædelære, og hvorlidet drømme vore Lærde om denne Foreenings Nødvendighed, og hvor lidet tænker det almindelige Opsyn paa at see den indført.

Ganske hierarchisk er endnu de Christnes Forhold, meest paa Landet til Præsterne, de ringere Borgere i Stæderne have heller ikke afkastet dette Aag. De saa Midler der levnedes fra Reformationen til Skolernes Vedligeholdelse, bleve underordnede Geistligheden, som var den nærmeste Arving. Geistligheden baade bestyrede Skolernes Midler og bestemte Skolernes Indretning, der siden den Tid stedse haver staaet i et vist Forhold til deres Videkreds. Det

var

var altſaa en Umuelighed at tænke ſig andre Skole-Lærere, end de Præſterne kunde overſee og befale over.

Nok, Præſterne ſtyre ikke allene den offentlige men og huslige Opdragelſe iblant Almuen, følgelig er det vigtigt at vide hvad Præſterne ſelv have lært, for deraf at ſlutte ſig til hvad de kan lære andre, eller ſørge for at lære. De theologiſke Collegia, hvis voluminøſe Haandſkrifter løbe om ſom Giengangere efter at Manden ikke mere haver Svøben i Haanden, og ikke examinerer; Svaningii, Aslacii, Trellundii, Lintruppii, Wøldikes, Kisbyes, Stenbucks, Bangs, Roſenſtands, Holms, Balles, bruges jo ikke mere, den levende Regents Villie adlydes: den examinerende Profeſſor kan allene underviſe, hans Visdom er ene følgeværdig. Ligeledes gaaer det med andre Profeſſorers Collegia i de andre Videnſkaber. Ingen af diſſe afdøde Lærere have ſaaledes foreenet Naturhiſtorie, Philoſophien med deres Hoved Videnſkab, at man kunde vente ſig en anden, end den forældede Underviisning vi nu have, der ſaa lidet viſer ſin Brugbarhed i det almindelige

Liv,

Liv: og endelig Lærerne rundt om forbeelte, have ſielden lært at forene Religion med Naturen, og det paa en fattelig Maade, de ſtandſe ſnarere den bedre Opdragelſe, og blive deres Menigheder ikke allene til Skade, men endog til en ſand Byrde; dette er indlyſende for dem der ſom Philoſoph betragter den herſkende Underviisnings-Maade, i Forhold til den Grad af Fuldkommenhed Menneſket kan forſines, naar hans phyſiſke og moralſke Kræfter forſtærkes og ove's efter Naturens og Fornuftens Forſkrifter.

Man reiſe fra Kirke til Kirke og høre paa Ungdommens Overhøring, og det kan ikke andet end ſmerte at høre, hvorledes hver Aar efter Skik og Brug dannes ſaa mange maſkinagtig plabrende Skabninger, der hver'en paſſe ind i Naturens eller Statens Or'en, og høit gaaer det, hvis man kan kalde 'em uſle Mellemting imellem Tænkende og Maſkiner; diſſe ere jo Bondens Kaar, ſkal 'e ikke forandres, da maae man vente roelig 'aa Følgerne af de Dyrs Tvileslöshed, ſom re ſlupne ud af Menageriet.

Oplæres Ungdommen bedre i Kiøbſtæderne? neppe troer jeg det; en Præſt kan jo dog ſielden lære andet fra ſig, end det han behøvede for at faae ſin Atteſtats, og her lærer han ikke det ringeſte af det der kunde fordres til en fornuftigere og bedre Opdragelſe. Man haver maaſke i Kiøbſtæderne andre Religions Bøger end paa Landet, og diſſe læres vel uden ad, men derfore er Ungdommen ikke bedre og fornuftigere oplært. Vores værdige Baſtholm giorde Begyndelſe med en langt bedre Lærebog end vi nogenſinde hos os haver havt, han forklarede de Dyder og Laſter, ſom man ikke kunde formode at Ungdommen forſtod Ordene der betegnede dem; herved blev det. Men var det tilladt endog i Kiøbenhavn ſelvat fordre af Præſterne hiſt og her de Ords Skiebne og ſande Bemærkelſe, ſom de lader Ungdommen lære uden ad, man vilde undre ſig over hvor lidet Videnſkabernes Foreening danne vores Lærere. Kirkehiſtorie, Philoſophie, Naturhiſtorie, ere vel de eneſte der kan ret udvikle følgende Ords ſande Forſtand og Skiebne: Natur, Væſen, Siel, Synd, Begierligheder, Perſon, Guddom, Treenighed, for ikke at nævne flere. Jo

mere

mere en Lærer veed om disse dels Begreber, dels Ord, jo tydeligere og behageligere bliver hans Foredrag; veed han selv intet derom, haver han om dem blot lært hele Sider uden ad, da bliver hans Spørgsmaal, hans Underviisning i Religionen og Sædelæren (dog denne er neppe til) saadan som man hører den paa Confirmations Søndagene, tør og ubrugelig.

Denne Dag nøiere betragtet vil overbevise os om vores huslige Opdragelses usle Tilstand. Paa den Dag hører man planløse Spørgsmaal, der aldrig haver kundet danne den Unges Forstand eller Sindelaug til noget sandt og ædelt, og man overbevises tilfulde om følgende Sandhed, naar man overveier de fremplapprede Svar, at denne brugelige Underviisning ene sigter til at biebringe Børn blotte Ord de ikke begribe, og hvis de forstode dem, bleve de mere bekiendte med Himmelens Huusholdning end med Jordens. De visse Veiledere, det Nærværende forbyttes paa denne Maade for det Tilkommende, som Menneskket vel er vis paa, men aldrig kan derom have saa tydelige Begreber, at de skulde

de trygt ſtyre hans Vandel her. En Bevæggrund til det Gode der beſtaaer af Løfter, Trudſler, Mueligheder, er ganſke ſvag, imod den der beſtaaer af Virkeligheder, af Følger ſom Legemet haver følt. Men hin Bevæggrund er lettere fremſat, befalet at lære uden ad, end at udvikle og tydelig indſkierpe denne; hin ſtaaer i theologiſke Bøger, i de befalede Lærebøger, denne ſkal ved anſpendt Granſkning, og prøvet Erfarenhed udpilles af Naturens Huusholdning, og Menneſkets Hiſtorie. Det er da ikke at undre over, at Præſterne hellere vil lære Børnene Guds Villie efter en ſkrevet Bog, end ſaaledes ſom den ligger udbredt over hele Naturen. Det er let for en Præſt, at lade ſit Confirmations Barn af den bibelſke Hiſtorie lære uden ad hvorledes det for atten hundrede Aar gik til i Templet, i Huſene i Jødeland, og hvorledes viſſe Familier levede, lykkelig ved at iagttage de huuslige Pligter lykkelige Familier iagttage over hele Verden. Hører man derimod til Confirmation, at den Vei igiennem Verden, ſom de Unge ſkal vandre, males for dem ſaaledes, at de ſelv kan finde den? Kan Exempler, atten hundrede Aar gam-

le,

le, være lyſende nok? Jeg ſkulde ſnart troe, at de bleve de Unge til ingen ſand Nytte at handle efter. Der hører jo beſynderlig megen Kundſkab til at udlede Forſkiellen imellem Jødernes Sæder og vores, hvilket dog var fornødent for den Unge at vide, naar han ſkal indſee om de Friſtelſer, der den Gang vare i Jødeland, vare de ſamme ſom de man nu omgives af, og om Midlerne, Jøderne brugte til at undgaae dem, ere endnu brugelige. Vilde bragte end Lærerne blot Sædelæren fra denne hiſtoriſke Side, da giorde de meget mere end man endnu er vant til at høre, men og i hvor let dette Arbeide er, ſaa fordres dog ſom Forberedelſe, at de Unge maae have lært at tænke ſelv, naar Sammenligningen imellem Verden i Jødeland og Verden hos os, ſkal kunde anſtilles ſaaledes, at den kan viſe ſin Nytte i det daglige Liv.

Sligt høres jo ikke Confirmations-Søndagen. Jeg vil ikke tale om, at Sædelæren burde læres efter Naturens Veiledning i det Phyſiſke, førend man vil prøve paa at indkierpe de moralſke Pligter. Saadanne Syner maae man lade fare.

Vi nægte ikke, at det jo kan være opmuntrende og underholdende for en Pige, at man maler for hende Marthas Huuslighed og Marias moderlige Ømhed; men i Beskrivelsen ligge jo ikke Bevæggrundene tydelige, der kunde veilede til at efterligne hine Dydige. Af at høre noget løst om den Verden hine Mødre levede i, lærer jo Pigen langt fra ikke den Verden at kiende, hvori hun selv skal handle. Af Mariaſs og Marthaſs Dyder læres hende ingen af de Farer og Friſtelſer at kiende, hun haver at overvinde førend hun kan ſtadigen udøve den ſtore Dyd Huuslighed: og hvormeget fordrer nu ikke Sædernes og Verdens Fordærvelſe af et ungt Fruentimmer, ſom hun maae lære at undgaae, inden hun i ſtore Byer kan blive en øm Moder! og dog høres ikke Confirmations Søndag paa mange Steder andet end at Tidernes Forfinelſe, Smag, Dyd og Laſter ikke ere anderledes nu, end de vare til Marie Tider; med andre Ord, hele Underviisningen er indſkrænket til det Nye Teſtamentes Tider, og det i Henſeende til Verdens Fordærvelſe, og hvad er Følgen? Piget bliver aldrig en Martha, thi med det hun

haver lært, veed hun hverken hvor hun skal begynde eller ende.

Hvortil skal Pigen, som er bestemt til en god Huusmoder, og Drengen der tragter efter at blive en god Huusfader og Haandværksmand, bruge Troens Hemmeligheder, indklædte i uforstaaelige Ord, for hvis Betydning, strax de bleve brugte, hele Aarhundrede have oprørt sig imod hinanden? Hvad skal den jevne enfoldige Christen med Religions Bøgernes menneskelige Tilsætninger, der følge frem og tilbage med sammenpønsede Begrebers Ebbe og Flod, og hvor en stadig Overbeviisning ikke kan have Sted? Man tillade mig som Hovedfølgen af det her er sagt om Underviisning til Confirmation, at iagttage: at det blot er Sandhed, haandgribelig Sandhed, ost og beviist af Religion og Naturen, der skal forfine Menneskет, thi paa Mueligheder og vaklende Meninger kan ikke den stærke og faste Overbeviisning bygges, der til alle Tider kan være nærværende og bøie vores Villie. Derfore, skal Sædelæren nogensinde kunde rives ud fra de Videnskaber, der mere beskiftiger Lysten til

at gruble og føde Gietninger end at danne Sielen, og saaledes blive til en troe Raadgiver for den jevne eenfoldige Vandrende ligesaavel som for den Oplyste, da maae den bestaae af Bevæggrunde og Diemeede, der saa tydelig og overbevisende fremsættes, at Menneſket seer at han haver Kræfter til at være saa dydig som Naturen tillod hans Evner at blive det. Men da skal og Sædelæren udvikles af Naturen, af Menneskets Bygning og af nøie Bekiendtskab med Verden. Ingen Lærer veiledes til at lære en Sædelære, der paa denne Maade kunde danne Dydige, der blive det ved egen Erfarenhed, og ikke efter blot Befalning. Kirkehistorien lærer os atter, hvorfore vores Sædelære ikke er anderledes end den vore hierarchiske Forfædre overantvordede os. Fra det siette Aarhundrede af findes saa Kirkens Lærere, der som grandskende Naturforskere forenede med Religionen Kundskab om Menneſket. Dyderne kunde altsaa ikke i den christelige Kirke bygges paa en naturlig, stærk og til Maadelighed vant physisk Constitution, man kiendte ikke Naturlove, kunde altsaa ikke vise hvorledes disses Adlydelse var Grund-

volden

volden til det dydige Levnet Religionen foreſkrev. Nei, menneſkelig Egennytte, Ærgierrighed, Myndighed bleve tidlig de, der beſtemte Dydernes Kilde og Værd. Man maae blues over det Regiſter af Dyder og gode Handlinger ſom Kirken den Gang foreſkrev de Troende, ja med faa Ord, uden at tale om Bevæggrunde, befalede man at udøve de høiere moralſke Dyder; vidtløftigen, ſtedſe truende med Straf, ſom ofte blev udført, fremſattes ſom det allervigtigſte de Pligter, ſom Kirkens Tienere fordrede i den udvortes Gudsdyrkelſe, og diſſe bleve ſaa mange, at den hele Levetid kunde hengaae med at udøve dem. Saaledes dannedes et Aag af vilkaarlige Forſkrifter, ſom ene ledte til at danne Maſkiner, og dette Aag er vel nu formindſket, men Maaden at indſkierpe Sædelæren paa er den ſamme, nemlig at befale og ikke at raade og overtale, til at følge det Gode, fordi det er det ene ſande, uden hvilket vores Siels Fuldkommenhed i Forbindelſe med vores Legems, hverken kan opnaaes eller være varig.

Af de Unges Opførſel fra Confirmationsdagen af, indtil de forføres, kan dog vel

den Sædelæres Tydelighed og Magt over dem bedømmes, som de i deres Undervisning have lært. Man sige oprigtig, kan nogen Tænkende sige andet end at Confirmations-Søndagen, som skulde i Kiøbenhavn være en Seiersdag for den christelige Sæde- og Religions-Lærer, o! at Skilderiet ikke var nødt til at kalde den en Skiendselsdag! jo er udartet til en blot Kirke-Skik, som dog hugger Saar i Saar i den Unges Hierte, aabner Døren for Flanevurrenhed og Tøileløshed, den forblinder Øinene paa de gode, jevne Fædre, som troer fra denne Dag af ikke at have mere med deres Børns Opdragelse at giøre. Haver ikke Overdaadigheden valgt sig denne Dag til en Høitidsdag, da den fra sit Alter seer nedflyde mange Familiers Sveed og Formue! thi paa denne Dag giøres utallige unødvendige Udgifter, ja fattige Forældre udsætte sig for at lide den yderste Nød, at kuns deres Børn kan paa den Dag prange med stadselige Klæder.

Langt fra at denne Dag er en Glædes Dag for gode Lærere, retskafne Forældre og Christne, den er en Høstdag for Overdaa-

daadighedens Handtlangere, Skrædere, Hyrekudske, Skomagere, Friseurer, Kirke-Betienterne, for dem og Spradebasserne er Dagen vigtig og ikke for de Unge. Confirmantinden afsiger Verdens Pomp paa Kirkegulvet, strax derpaa skieler hun til hendes Side, og seer der en langt prægtigere og bedre klædt Pige end hun selv, sønderknuses nu ikke hendes Hierte af Misundelse og Græmmelse?

Drengen lover at afsige Dievelens Væsen, (herlig forstaaelige Ord) og i Hiertet glæder han sig over, at han nu er sluppet fra al Tugt og Ave, og kan nu følge sin egen Villie, skylder hverken Forældre eller Foresatte kierlig Lydighed og Erkiendtlighed.

Confirmations-Søndagen giorde os bekiendt med Børnenes Troe, eller hvad de havde lært uden ad om det tilkommende Liv, men lidet om det Nærværendes rette Brug. Lad os nu see dem at handle strax efter denne vigtige Dag, lad os agte paa hvorledes deres Villie boies af det som deres Forstand er blevet beriget med, og er det ikke ynkeligt at see,

hvor-

hvorledes de Unge tage ſtrax fat paa den brændende Ild, ſtryge Haanden langs ad den ſkarpe Æg, og vil flyve i Luften og gaae paa Vandet? Eller med andre Ord, de kiende hverken deres eget Hierte eller den Verden der omgiver dem, de følge utæmmede Drifter, fremkaſtes af overdrevne barnagtige Ønſker, forledes af Exempler, tilbede og attraae alt Glimrende, elſke Ledighed, ja gribe i alt efter Skygger. Berigede fra Ungdommen af, med idel mørke uſammenhængende Begreber, kiende de hverken Lys eller vide at adſkille det fra Glands og falſke Blink. Diſſe Catechismus-Kiemper vil ſnart erfare, at de hverken kommer til at bruge eller kan bruge det mindſte af det de have lært, det paſſer ſlet ikke til de Sysler, hvorved de ſkal erhverve deres Udkomme. Livets Bane, og ikke Confirmations Søndagen, burde være Hiemedet for Underviisningen. Og endelig, hvor ſkal Lærere ſelv lære det der hører til at overſee Livets Bane, og at tryggiøre de Vandrendes Skridt? Ved Hielp fra den Hellig Aand lover man de Chriſtne at de ſkal vandre Livet igiennem uden at ſnuble, men ſom et frie

moral-

moralſk Væſen var det Menneſket ſkulde ſtride og vandre, og ikke ledet af en høiere Magt. Kunde vi ikke ved egne Kræfter være ſaa dydige ſom menneſkelige Kaar det tillader, da vare Fordringerne ikke afpaſſede til Kræfterne, og en urigtig udregnet Orden blev forbedret ved en nye. En ilde oplært chriſtelig Sædelærer, befordrer megen Ørkesløshed, Magelighed, Ligegyldighed i Dydens Udøvelſe, fordi han lærer at Menneſket ikke af ſig ſelv kan være god, og er han først overbeviiſt herom, da prøver han ikke paa at blive dydig, han vil gierne ledes magelig. Omſider med usvede moralſke og phyſiſke Øyner bliver det og virkelig umueligt for ham at tæmme ſin Villie, ſine Lyſter; og Erfarenhed overbeviſer ham ſnart om, at ved denne hendyſſende Maade trænger han først til al den Hielp han kan faae for at blive en god Maſkine, thi han bliver jo god uden at vide det, uden egen Møie.

En forbedret Undervisning til Confirmation vilde afſkaffe denne Vildfarelſe med alle ſine ſlemme Følger, og endelig ſætte ſin Ære i, ikke at danne Theologer, men gode friehandlende Mennesker; vi ſige Mennesker, thi hvor hellig og retfærdiggiort Menneſket end

bliver

bliver her paa Jorden, ſkal og maae han blive det ſamme ſvage Menneſke, ſaalænge han er den blandede Skabning, hvis moralſke Evner ere forfinede phyſiſke.

Den Tid torde vel ikke være langt borte, at Naturens Love nøde i Kirkerne ſamme Ære ſom Moſis Lov, at Naturens Opmuntringer til at handle dydig, lærdtes ved Siden af den Form, hvori de fremſættes i det nye Teſtamente, kort: at Præſterne bleve ligeſaa ivrige i at lære Guds Villie igiennem Naturen os aabenbaret, ſom den ſamme os fremſat igiennem Aabenbaringen, og da ſørſt vilde man indſee under hvilke Vildfarelſer vores phyſiſke og moralſke Opdragelſe ſukkede.

Men kan det tilregnes Præſterne, at de efter Skik og Brug ſtyre Opdragelſes-Væſenet, at de ikke lære andet fra ſig end de vide? Det være langt fra at vi ville tillægge dem nogen Plan, hvorefter de forſætligen holder Almuen i Uvidenhed; nei de ere uſkyldige, thi de kan jo ingenlunde tvinge de verdſlige Opſynsmænd til at være oplyſtere

lyſtere og ivrigere for Nationens Vel; det er og unaturligt at de ſom ſkal adlyde ſkulde være mere klarſeende, mere nidkiere til at arbeide ſtedſe det ſande i Møde, end de Befalende. Og endelig om nu Præſterne, hver i ſin Cirkel, biedrog alt det de kunde til en fornuftigere Opdragelſe, da er det uviſt om Biſper, der ikke havde udfundet og befalet denne nye Opdragelſes Maade, vilde taale ſlig Nyehed, om ikke de, underſtøttede af Collegier, vilde ſkyde ſig ind under den lovbefalede Rettroenhed, og ſige, de ſymboliſke Bøger, de Catechismi vi engang have, ſkal følges; hvorfor bliver ikke denne Alder ligeſaavel Chriſtne ſom den forrige? haver den Foregaaende ikke kiendt, ikke fulgt Naturens Fordringer til Legemet, haver den ikke naadt nogen moralſk Fuldkommenhed, ſaa behøver denne nærværende Alder det ei heller. Saaledes haver og vil ſtedſe den menneſkelige Myndighed, blandet med Dumhed og Egenkierlighed, ſkille Menneſkeligheden ved mange gode Forbedringer. Naar Magten indſeer det Bedre, maae den med uimodſigelige Grunde indføre det Gode og ikke lempe ſig efter Stænders Meninger, Rettigheder

tigheder og Vaner, diſſe ere ſtedſe uenige fordi de ikke bygges paa Grundſætninger men paa Love, Egennytten gav, og ſom Mangel paa Oplysning ſamt Frygt for Arbeide værnede om.

Vi kunde endnu finde en ikke mindre vigtig Undſkyldning for Præſterne at de ikke, med alle andre Opdragelſens Styrere, ſtifte det Gode, de burde ſtifte. Lad dem have dannet et ungt, ſtærkt, fyrigt, veltænkende og grundig oplært ungt Menneſke, baade han og de lønnes ſlet af Verden. Fra denne Unge er Beſkedenhed og Tilbageholdenhed uadſkillelige, han handler alle oprigtig, vredes over Falſkhed, ſtræber at advare andre imod den, ſtraxt faaer han den Verden til Fiende, hvis ſkiulte Garn han ſiger til alle hvor de ſtaae opſtilte; han erfarer daglig Gremmelſe over at Vindmageren, den Nedrige æres og fedes, og at han ſelv, naar Nød ikke ſkal fortære ham, maa være Handtlanger i Dumheds og Rænkers Værkſted; kort den Agtelſe, den Ære, det Udkomme han ſkal erhverve ſig i Verden, forſpildes og forſeiles ved Ærlighed og Duelighed, han erfarer

farer ſnart, at hans gode Opdragelſe var et ſtærkt misbiſende Compas, der ikke ſtyrede hans Løb ind i tryg Havn, nemlig de ſtores og betydelige Mænds Barm; han maae meget mere i ſin lille Baad, Sandhed, tumles imellem Foragts, Forfølgelſes, Dorſkheds, og Hovmods Bølger, der kaſte ham fra et Skier til det andet, imedens at tuſinde, opdragne efter Verdens Viis, ſtaae i Land og belee hans Daarlighed. Slig almindelig Fordærvelſe kan dog Præſterne vel ikke ſtandſe, endnu mindre hæve, de maae ſnarere af den henſkylles.

Staatsſtyrerne maae viſt formode at Læreſtanden ikke forøger Fordærvelſen, ſiden de med Rette ærer og agter den. Derimod Philoſophen troer, at Læreſtanden med den Oplysnings Grad den viſer, intet lægger Fordærvelſens Herredømme i Veien, eller paa mindſte Maade indſkrænker og ſvækker det. Aarſagen er til Deels angivet og maae her igientages. Menneſket opdrages og oplæres ikke paa en Maade, der er grundet paa det rette Forhold der bør være imellem hans phyſiſke og moralſke Kræfter; Lærerne bryde ſig ſlet ikke om

det phyſiſke Menneſke, og de moralſke Kræfter forvendes, og ſvækkes med vedtagne arvede Pligter og Bevæggrunde, der hverken ere haandgribelige, viſſe, eller tydelige, og derfore ere Mundveir, kraftløſe, ene ſkikkede til at læres uden ad. Hvor hører man Lærere raade, bede, tale til Menneſker paa en Maade, lignende den Naturen fører alle ſine Skabninger paa, nemlig i et ſandſeligt, fatteligt og føleligt Sprog? Nei deſto værre, Præſten raader og foreſkriver ja ſtedſe det der er himmelſendt, og det i en bydende og ofte kiedende Tone, han angiver jo ſielden anden Grund hvorfore det han foreſkriver ſkal adlydes, end fordi Gud haver befalet det. I hvor vigtig denne Forpligtelſe er, ſaa burde denne dog være den ſidſte der tvang os til at handle vel, naar vi af vores eget Beſte var førſt ledet til tydeligen at indſee, at det den Algode foreſkrev os, ſigtede ene til at befordre vores phyſiſke og moralſke Fuldkommenhed. Aldrig, naar Præſten og det endda ſparſomt foredrager offentlig Sædelæren, hører man ham at lede Menneſket til det Gode eller til Naturlovenes Opfyldelſe paa ſamme følelige, ſimple Maade,

ſom

ſom Naturen igiennem hele Verdens Alder haver ledet Dyrene. Nei langt fra, der agtes ikke paa den vigtige Tidspunkt for hvert Menneſke, naar hans frie Villie og egen Eftertanke ret begynder, nemlig efter at Væxten er forbie og Legemet haver Faſthed, og da at fremſætte for den Fuldvoxne, Bevæggrunde til et dydigt Levnet, der ere hentede af Natur-Philoſophie, der fremſtille dydeligen for ham, Afvigelſerne med deres uudeblivelige onde Følger for hans Legeme hver Time paa Dagen, og ſiden for hans Siel. Nei fra de geiſtlige Taleſtole høres meget ofte blot i en tordnende, ſkurrende, døvende og kiedende Tone, Trudſler og Befalninger til at være dydige. Dyden nævnes med et vedtaget Navn, men hverken beſkrives eller læres, at man kan ſee hvorledes og hvorfore den bør udøves. Laſter og Vildfarelſer opvækker man endnu paa en langt latterligere og forhærdende Maade Afſkye imod; man udraaber: Drukkenbolten, Tyven, Hoerkarlen, kort alle ſom farer vild, arve ikke Guds Rige, den rygende Svovel-Pøl vente paa dem.

Den gode Præſt, hvis det ikke koſte-de ham Umage, burde hellere offentlig for-klare ſine Tilhørere, hvorledes Drukkenſkab først begynder uformærkt hos dem, der i Vellevnet og Ledighed ikke vide at dræbe Ti-den, eller og at Samvittighedsnag, Uorden, foreſtaaende Skam ſkal forſødes. Dorſk-hed og Fortvivlelſe raade ſtrax til et Middel, ſom betager Menneſket Evne til at overtænke ſin egen Tilſtand, og Rednings-Midlerne. Mok, de første moralſke Bevæggrunde kan være mange, ved da idelig at drikke, tvinges Naturen hos Drukkenbolten til at rette ſig efter denne moralſke Udſvævelſe, helſt naar der ikke agtes paa Legemets Strid imod de første Gange denne Vold ſkal giøres paa Legemet; ſkyder ikke Maven al voldſom Drik fra ſig, ſtraffer den ikke med forſmæ-delige Hovedpiner, med Qvalme og Væm-melſe, naar den overvældes ofte? Naturens Vink foragtes, og nu bliver det til en Na-turdrivt at drikke, Livets Opholdelſe be-roer paa at drikke, Mavens ſammenſkrump-ne Rynker kan ikke arbeide og tvære Mad ſammen, de kan kuns irriteres ved ſtærk Drik, ikke Nærings Saft kommer i det rette

For-

Forhold til at forſtærke Blodet, dette fornyes af den ſlette og ſtedſe pirrende Næring der er i ſtærk Drik. Heraf reiſer ſig den Uſſelhed der ſtedſe omgiver Drankeren: hans Been ere vaklende, hans Udſeende brændende, hans Øine rødflammende, haus Stemme hæs, hans Tænke-Evner forſtemte, hans Villie ubøielig, han hader ſig ſelv og er alle til Byrde, han er en grueſom Ven mod den Ædrue der vil ham vel, han er en tyranniſk Ægtefælle imod en dydig Kone, og er en dyriſk Fader der mishandler det Afkom, der imodtog uſſel Bygning og Siel af ham, han kiender ingen anden Glæde end Suus og Duus, hvori han ei er ſig ſelv beviſt, han ſætter ſin Ære i at være Umælende. Man maae undre ſig over at Selſkabets Retfærdighed taaler, at Drankere ſaaledes mishandle, ſom umælende Dyr, de Pligter og Love Selſkabet ærer og adlyder. Skulde ſlige Advarſler imod Drukkenſkab, efter denne Plan fremſatte, ikke ſnarere hos fornuftig og ikke maſkinagtig opdragne kunde virke Forbedring, end ved at true med Helvedes evige Tørſt. Jo jeg troer det, og føier blot denne Anmærkning til, at Sædelærerne

maae vel aate paa, at de Laſter der ofte bruge Naturdrivterne til at tilfredsſtille ſig med, gaae over og bliver ſelv til en Naturdrivt, kan altſaa ikke tvinges af en frie Villie, da hun er indvirket med i Legemets Opholdelſe og hielpes af alle Legemets Kræfter, der uopholdelig handler til dette Øiemed; ſkal altſaa ſlige Laſter der ere blevne til Natur ſtandſes, maae det ſkee ved at hielpe Legemet med phyſiſke Modgifte.

Men hvorhen at foreſlaae en Læremaade; der fordrer ſaa megen Hielp af alle Videnſkabers Forening, ja at kiende Philoſophie, Anatomie, Phyſiologie, Natur-Hiſtorie ſaavel, at man kunde nedſtemme dem efter alle Stænders Fatte-Evner, ſaa at diſſe Videnſkabers Bevæggrunde til Dyd, kunde fremſættes for dem paa en overtydende Maade! Bort med ſlige Paaſtande, det er lettere at fremplappre uden ad det Lærebøgerne foreſkriver, det er nok med tomme Ord hver Søndag at have buldret imod Laſter, og kolt talt om Dyden.

Præ-

Præſterne ere, ſom Anſtalterne til at danne dem tillode dem at blive. Men hvorfore ivre imod diſſes Uſſelhed, ſaalænge hverken Platoner eller Bacconer ſøges til de Collegier, hvorunder Univerſitetet og Skolerne ſtaae! meget mere er det Formaſtelſe at tale imod Vaners Vælde, ja det var endog daarligt at vilde viſe omſtændeligen hvormange Hindringer Univerſitetet ſelv lægger i Veien for almindelig Oplysnings Udbredelſe, man udſatte ſig med ſligt Arbeide for at blive udleete af unge trængende Studentere, der for Stipendiers Skyld ere Profeſſorernes Livvagt.

Skal Univerſitetet ſove, ſaa ere jo ingen andre berettigede til at vaagne det, end de Collegier hvorunder det ſtaaer; alle Underſaattere ſkal rundt omkring det gaae paa Hoſeſokkene, knirker denne eller hiins Skoe, da hedder det, viig herfra nøsviſe, onde Mand, lad dem ſove med Fred.

Det vilde endog være farligt, Erfarenhed haver lært os det, at vilde vaagne Univerſitetet paa en planløs Maade, der ikke

blev ledet af Oplysning og Retfærdighed; thi saadanne vaagne Øieblik vilde skienke os Qvarter, indeholdende alle Lærdes Meninger om Pauli Meninger og ikke den allene sande at følge, de vilde forære os elendige Læse-Bøger, nok at Professorerne der smørre dem sammen, examinere selv i dem, og have Vindingen af deres ofte Oplag. Saadanne halvvaagne Bluner skienkede os Udgaver af græske og romerske Skribentere, der bære uudslukkelig Præg paa Videnskabernes Tilstand hos os, og hvorledes Nationens Oplysning i hundrede Aar er sunket ned til Middelmaadelighed.

Maaskee det er formasteligt at sige om Universitetet, at det sover. Man høre Grundene for vores Mening og da dømme os som Kortseende. a) Hvilke Forelæsninger, hvilke Skrifter fremviser Universitetet, der undervise de Unge om, enten selv at blive gode physiske, eller moralske Fædre? hvor oplæres unge Opdragere? Over sligt burde Universitetet vaage, det giør det ikke, ergo sover det. b) Den som ikke hører Skrig, Klage, Suk om Uorden og over ingen Regnskabs

Aflæg-

Aflæggelſe, og ſom ikke føler det Anſvar han ſtaaer i til Publicum for de ham betroede Capitalers Anvendelſe, ſover, og hvor lydelig haver man ikke tiltalt Univerſitetet, ſagt dem de Misbruge, Uretfærdigheder ſom klæber ved det, Univerſitetet er rolig, fordi ſlige Sandheder røre dem ikke, ſiden Collegierne hvorunder det ſtaaer ikke fordre deres Svar. c) Fremmede vide knap at Univerſitetet er til, de kan kuns domme af Skrifter, maa altſaa troe at Univerſitetet ligger i Dvale, ſiden intet der er den Lærde værdig ſees fra de Fleſte af dem. Endelig d) ſeer man til Fortalen for Lections Catalogus for 1787. ſkulde man troe, at Univerſitetet var lys vaagen, men hører man Collegierne ſelv, Examina, ſamt overveier hvor mange Videnſkaber der reent ere udelukte fra Academiet, da maae man lee af det driſtige Pralerie, at vilde i et Lections Catalogus love Guld og grønne Skove, og i Gierningen at udføre af det lovede lidet eller intet. Profeſſorernes egne Ord tiene til Beviis, at Univerſitetet i intet gavner Opdragelſen, da det handler tvertimod bedre Vidende, det ſtifter ikke Venſkab imellem alle Videnſkaber, det lærer dem ikke

saa nidkier, saa tydelig, at de kan være til alles Nytte, og dog hvor søde klinge ikke disse Ord: " Rector og Procanzeler med " det Academiske Raad sender de Academiske " Borgere deres Hilsen.

" De gamle Skribenteres Læsning, " som med god Grund anpriſes, ſkienker " os i Beſynderlighed dette Gode, at vi af " dem lærer, at de Konſter og Videnſkaber " ikke bør tilſideſættes, hvoraf Menneſke- " ligheden kan høſte nogen Nytte, og at " overhovedet ingen Videnſkab bør nedtryk- " kes, paa det at en anden allene ſkal opløf- " tes (have Theologerne ingen Stipendia " at uddele ved Univerſitetet?) thi ſom den- " ne Omgangsmaade ikke allene var til Hin- " der for Videnſkaberne, men endog til de- " res ſtørſte Skade, saa er den og ganſke " ſtridende imod de Ældres Tænkemaade, " hvilke vi med rette beundre og ſtræbe at " efterligne; om diſſe er det viſt, at de have " ſtedſe anpriiſt alle Videnſkabers fælles " Baand, og det Slægtſkab hvorved de ind- " byrdes ſammenholdes. Vi ſee derfore " Alderdommens beſte Talere at have været

" de

" de fortroeligſte Venner med den verdslige
" Viisdom (ikke dette gielder om vore Theo-
" loger), med Hiſtorien og alle andre Viden-
" ſkaber (at være Ven med Kalls Verdens
" Hiſtorie ſiger ikke meget). Deres Verſligviſe
" brugte ligeledes Talernes, Poeternes Tan-
" ker og Hiſtorieſkrivernes Fortælning til at
" ſtadfæſte deres Sætninger, (hvorfor glem-
mes Phyſicorum, Naturkyndigernes Lær-
domme, ſom alle Verſligviſe ærede ſaa høit
at de ſtedſe byggede deres Grandſkninger
derpaa?) og ingen finde vi at have ført Krig
" imod de øvrige Videnſkaber, fordi han dyr-
" kede en Videnſkab allene. Maaſkee du
" vilde undtage Plato fra denne Hoved-Re-
" gel, efterdi han ſynes ikke at tænke meget
" hæderlig om Digtekonſten, da han ikke
" vilde taale den i den frie Staat han ſelv
" havde dannet ſig? Det er ikke let at af-
" giøre hvoraf denne Uvillie reiſte ſig hos
" ham, enten af en Slags Kiedhed, fordi
" han ikke kunde naae noget ſtort Sted
" iblant Digterne, eller fordi han var ſaa
" blind indtaget af Socrateſs Lærdom (let
" ſagt men vanſkelig beviiſt). Ikke deſto
" mindre har Plato ſelv ofte erkiendt Digte-

" Kon-

" Konſtens Magt og Ypperlighed, og dette
" fremlyſer ofte af hans Lærdomme, hvoraf
" hans Indſigter kan bedømmes. Af hans
" Skrifter derimod ſees tilfulde, hvor ſtor
" Agtelſe han viſer Mathematiqven, de phy-
" ſiſke Videnſkaber og Hiſtorien. (Plato
blev ikke indkaldet efter overſtanden Exa-
men, han ſtuderede ikke efter Skik og
Brug). Man kunde og her anføre Ariſto-
" teles, ſom anvendte ſaa megen Flid paa
" de phyſiſke og metaphyſiſke Granſkninger,
" kort paa alle de Dele ſom høre til den
" verdſlige Viisdom, og tillige viſer han ſig
" at være en ſand Ven af alle ſmukke Viden-
" ſkaber og Konſter. Ja denne Mand,
" naar han grubler paa Tingenes Aarſag
" og Oprindelſe, paa Menneſkets Siel, og
" naar han taler om Sæderne, ſaa midt
" i dette anfører han Euripides, Theognis,
" Agathon og andre Digtere, dog meeſt og
" fornemmelig Homerus, ſom han ynder
" langt over alle andre (af Natur-Hiſtorien
" og Dyr-Anatomien henter han ſine beſte
" Beviſer); og hvad mere, denne ſamme
" Verſligviſe har forfærdiget Skrifter om
" Tale- og Digtekonſten (og i Naturhiſtorien

" og

" og den philoſophiſke Anatomie), af hvilke
" kyndige Læſere ſelv kan lære, hvor ſandt
" og ſkarpſindigt han underviſte. Deri ha-
" ver han og unægteligen Ret, at Digtekon-
" ſtens Natur og Ypperlighed ſkal ikke be-
" dømmes allene af Rimet og Tonefaldet,
" men af ethvert Verſes Indhold og Maa-
" den at digte det paa. Derfore vilde han ikke
" ſætte Empedocles ſom og havde giort Vers
" ved Siden af Poeten Mæonio, og endnu
" mindre at tælle ham iblant de ſande Digte-
" re; efter ſlige Grundſætninger dømte han
" noie om Hiſtorie og Digtekonſt, ſigende:
" at Digtekonſt ſom var mere philoſophiſk
" udfordrede ſtørre Umage end Hiſtorien.
" Med denne Philoſoph forene vi Demo-
" ſthenes, ſom da han havde hørt Plato og
" Xenocrates, lod han ikke af at følge ſine
" Læremeſteres Lærdomme, og ofte at hædre
" dem i ſine Taler. Cicero ligeledes, en-
" ten naar han viſer ſig ſom Verſligviis
" eller Taler, ſaa pleier han at anføre til
" Styrke for ſin Sætning baade Græke-
" re og Romere, hvilke ſom helſt der have
" bragt det til en vis Høide i nogen Viden-
" ſkab, enten de ere Verſligviſe, Talere eller

" Poe-

" Poeter. (Cicero grandſkede ikke ſelv i Naturen, ſkiød ſig hen under andres Myndighed, derfor er han og en ordrig Philoſoph) Og endelig Plinius ſom var baade " Philoſoph, Lovkyndig og Taler, har aldrig forſømt at ſammenſamle af andre " Skribentere hvad der hos dem var ſagt " ſandt og ſkarpſindigt, for dermed at be" viſe ſin Mening (Plinius kiendte kuns Naturen af Bøger, og juſt den Smag her anpriſes, at forlade ſig paa Myndighed er ikke priisværdig). Af diſſe og flere Exempler ſom let kunde fremſættes, beviſes " nokſom hvor nøie og inderlig de Ældre " have vildet, at alle Videnſkaber og Konſter " ſkulde indbyrdes have været forenede, hvilken Eenighed ogſaa for os bør være hellig, " og af os befordres. Den fortiener ikke " Navn af at være Muſernes ſande og oprigtige Ven, ſom ſtræber efter at opvække " Had og Misundelſe imellem Videnſkaberne. "

" Det videnſkabelige Univerſitet, ſaadan ſom dette Kongelige er, ſommer intet mere, end at der ved det frembydes alle Videnſkaber

" ſkaber og Konſter ſom hører til Visdom og
" Lærdom, hvorfore og denne lærde Frie-
" ſtaats Borgere indbydes til at dyrke alle
" Videnſkaber, ſom ikke allene kan giøre
" dem Viſe, men endog duelige til Forret-
" ninger, og ſaaledes paamindes de om, at
" de ikke allene ſtræbe efter ſelv at blive viſe,
" men at de endog lyde og følge gavnlige
" Paamindelſer og det efter Heſiodi Raad:

V. 293. Den er den Fuldkomneſte, ſom
ſelv veed alting,
294. ſom eftergrandſker alle Ting, og der-
næſt til Giemede vælger det bedſte.
295. Den er dernæſt og fuldkommen,
ſom følger det ham bliver raadt.
296. Derimod den ſom hverken ſkiønner
ſelv, og ſom ſætter ſig for, ikke
297. at høre efter andre, han er en
Mand, der ikke er at bruge til noget.

" Vi ere overbeviſte om, at J, vore
" Medſtuderende, ere beſielede af denne Lyſt
" til at lære og til at gaae videre frem. Med
" dette Haab, og i denne Forventning tilkiende-
" give Vi atter for Eder de Arbeider, ſom blive

" fore-

" foretagne og tilendebragte til Eders Nytte,
" og intet ønske vi hellere, end at de beſte
" Frugter maatte heraf udſpringe for Eder
" til ſand Viisdom. Skrevet i det Konge-
" lige Kiøbenhavns Univerſitet Octob.
" 1787. "

Vil nogen lære at opdrage, han ſøge forgieves til Univerſitetet, hvor dog alle Videnſkaber læres og leve i ſaa ſtor Enighed. Vil nogen vide noget rigtig, troeværdig og philoſophiſk om Troens Artikler, deres Oprindelſe, Form og Skiebne, han ſøger atter forgieves.

Philoſophiſk Dyr-Anatomie eller Natur-Hiſtorie dyrket til Nytte, først for de philoſophiſke Videnſkaber, ſiden for det borgerlige Liv og for Opdragelſen, ſøges atter forgieves.

Vaagen var den der ſkrev denne Fortale, men om de ere det, der ſkal holde hvad den lover, kan man ikke ſige med Vished.

Det kan jeg ſige med Viſhed, at ingen Opdragere dannes ved Univerſitetet, om de end kunde alle de derved holdte Collegia uden ad, og det var det jeg vilde beviſe, for at undſkylde Lærerne, at de ikke bedre opdrage. Og at al Oplysning bør komme fra Univerſitetet, ſom ſaa rigelig derfore betales, derpaa tviler ingen.

Vi maae da ende med den tredie Afdeling, for deraf at lære om Univerſitetet kan vente nogen gavnlig Forandring, eller om Formaliteternes Vælde lader ſkimte Haab om, at det engang vaagnes af de verdſlige Ledere, forbi diſſe have bedre Opdragelſe end den Univerſitetet ikke allene fremſætter, men endog vil at alle Unge ſkal have, ſom af dem examineres.

C) Hvorledes dannes og danne Stats-Lederne og Fædrene?

De ſamme Hindringer der mødte Kirkens Lærere, at de ikke kunde lære det de efter deres Beſtemmelſe burde vide, møde og de verdſlige Styrere og Lærere. De blant

dem ſom ere Lærde, eller rettere ſom ere examinerede, kunde jo ikke ſee ved bedre Skin end ved det phosphoriſke, ſom den akademiſke Fedme giver fra ſig. O! Kiøbenhavns Univerſitet! ſkulde vi her af Hiſtorien udvikle alle dine Ænker, hvorved du naaede, at hverken Norge fik ſin egen Høi-Skole, at Sorøe blev din Tieneſtepige, og Herlufsholm nedſtyrtet fra det velgiørende Sted, hvorpaa den ſaa ſtore og over ſine Tider ſaa høit ophøiede Herluf Trolle ſatte det; ja jeg ſiger det fordi det kan beviſes; Du har ſtedſe vildet ſove, du har elſket Egenraadighed, og i Mørket at behandle dine ſtore Rigdomme; kuns Kiøbenhavns Ildebrand gav bedſte Friderik Ret og Kræfter til at fordre Regnſkab af dig, alle andre Dannemarks Konger haver tit tilſkrevet dig ſkarpe Breve og derved er det blevet. Du er blevet uforandret ved din ſkolaſtiſke Læremaade, og haver høldigen ſeet hvorledes alle Medbeilere ere blevne fortrængte, du er vedblevet at være den eneſte Høi-Skole, alle have maattet ſkielve for dig, lært dine Collegier uden ad, ellers var det jo umueligt at blive moeden til Befordring. Friheds

Aan-

Aanden der ſynes at ſvæve over Dannemark, og lader til her at vil opſlaae ſit Paulun, maae om den ſkal blive her, have Redelighed, Retfærdighed og Oplysning om ſig, thi kuns i Enighed med diſſe vil den trygt boe. Norges Klipper elſker den, og her forjages Oplysningen af modtvillige Hindringer ſom Univerſitetets Enevælde lægger den i Veien. Paa Sorøe haver den af og til forlyſtet ſig, men da Videnſkabernes Hæder og Ære lang Tid haver været bunden til Forgemakkernes Skiebne, kunde Sorøes Lærere ikke ſom Kiøbenhavns nytte de her blæſende foranderlige Vinde. Kiøbenhavns Univerſitet forſtaar at bugte og lavere! Miniſtre og Collegier kan det lempe ſig efter. Sorøes frie Aand og Elegance, der beſielede Underviisningen ved dette Academie, kunde ikke andet end mishage Kiøbenhavns Lærere, thi at rette ſig efter en Skytte, Kraft, Kongsleſ, var en Skam, da herved bortfalt Brugen af Collegia, der vare med Profeſſoraterne gangne i Arv, og da maatte der arbeides mere, Studenterne maatte være Venner, og ikke Tryglere. Det var rigtigere og klogere handlet, at betegne ſvage Miniſtre, at Frieheb i Tænkemaade og Studeremaade udartede

let til Tøilesløshed, ja til at bedømme Ministernes Feil efter statistiske Grundsætninger. Schytte tilbades af Kiendere, forevigedes af sine Discipler, galt intet hos Ministrene, og hans herlige Værker bleve belagte med Navn af smuk Snak, ligeledes Kongslevs Mesterstykke. Kiøbenhavns Universitet fandt det rigtigt, at unge Adelige ogsaa maatte bære dets Aag, og nu forlod man Sorøe og higede efter den berømmelige juridiske Examen paa Latin med beste Character, hvo der fik den, var duelig til at blive en af Stats-Styrerne og Lederne. Man giennemlæse denne Examens Protocol for de sidste tredive Aar, og man vil see hvor liden brugbar og almeennyttig Kundskab der er kommen ved Universitetets Flid ind i den Mængde Hoveder, der af Universitetet have faaet Ret til at søge Embeder. Sorøe har maattet bukke under, beholdt blot Navnet Academie til Erindring om al dens forrige Hæder, og sine Skrifter som Vidner, der med rette nedraabe Hevn over Kiøbenhavns Universitet; kan dette fremvise Skrifter, der kan fortrænge Sorøes Mesterstykker? haver Kiøbenhavns overgaaet det i andet, end i Rigdom og Stolthed?

Her-

Herlufsholm, som Natur og Forfædres Klogſkab haver beſtemt til et Sted, hvor den Ungdom der ikke juſt vil bære det ſkolaſtiſke Aag kunde dannes, og det lige til den Alder, hvori den have Kræfter til at imodſtaae Friſtelſer: dernæſt Egnens Behagelighed, ingen Blanding med ſtore Stæders Fordærvelſe leder Ungdommen til at ſpøge og udmatte ſig med' uſkyldig Leeg, hvorved de holdes fra Skiendigheder ſom udmærke Opdragelſes Anſtalterne i Byerne. Ved Herlufsholm, forenet med diſſe Fordele, var Fond at tage til, her kunde man begynde med at underviſe et tænkende Slags unge Menneſker ſom bleve beſtemte til Statslærere og Ledere, her kunde de lære Phyſik, Mathematik, Natur-Hiſtorie i alle ſine Grene tilligemed den philoſophiſke Statiſtik. Men Herlufsholm blev og en Latinſk Skole, der maae ſkielve for Univerſitetets Cenſur; her ſkal dannes Unge ſom ſkal lære at trænge til de Collegia, ſom Profeſſorerne paaſtaae udenad lærte, kort Herlufholms Ungdom ſkal være ſom Rigets Ungdom, Hierarchiets Peblinger, blot paa nogen Forandring nær i Formen. Mange Skolers Beſkieftigelſe er jo Theologie, elendig Græſk, ufordragelig Latin, alle Videnſkaber

bragte i Udtog, disse og en væmmelig Historie lært udenad, der alt, om det end opremses paa et Been, dog ikke leder til at danne duelige Embedsmænd, som kan vaage over den offentlige Opdragelse og rette dens Mangler, ja det som værre er, den Ulyst som en slet Læremaade indprenter hos den Unge til Videnskaber og til at gaae videre frem ved eget Arbeide, udarter naar de Unge kommer i Embede til Leede imod Videnskaber, og da vælges hellere Pral og Kryben for at erhverve sig Anseelse, end alvorlig videnskabelige Arbeider, og Videnskaberne seer sig foragtede af de, der aldrig smagte dem.

Kunde man vel bevise at Kiøbenhavns Universitet, saadan som Collegia læses og Examina forrettes, ingenlunde kan danne Embedsmænd, der siden drives af oplyst Iver til at rette Opdragelsens Mangler, og derimod snarere at Øvelse og vedtagen Vane maae siden danne de Embedsmænd Staten tvinges til at være fornøiet med? jo dette Beviis var let ført, og noget til en Prøve vil vi fremsætte, for at slutte denne Afdeeling, der egentlig henhører til den offentlige Opdragelse, og

ikke

ikke til den huslige, hvormed vi efter Løfte ene ſkulde beſkieftige os.

Man efterſee den nyeſte Parade, Videnſkaberne ere opſtilte i, man opraabe dem fra den ene Ende til den anden af den Linie, Procansleren eller hvo det er, haver rettet. Man gaae til det theologiſke Peloton, her træder ingen ud ſom bærer Navn enten af philoſophiſk hiſtoria dogmatum, Ars critica, eller patriſtica endnu mindre jus Canonicum. Vi vil ikke tale om enkelte Ords Betydningers Skiebne, endnu mindre om de Tungemaals og Overſættelſers Skiebne, hvilke de forſkiellige hellige Skribenter vare tvungne til at bruge, endnu mindre kiender ſig nogen ved det Navn af Philoſophiſk Theolog, der forener Oplysningens Hiſtorie med Kirkens, ved hvis Hielp genius ſeculi i de første fem hundrede Aar ret kunde kiendes.

Gaae vi hen til den philoſophiſke Afdeeling, da er her Lykker paa Lykker, dog ikke ſaa mange Abſenter ſom i det Medicinſke og Juridiſke. Kort, den Sammenhold, den Enighed, uden hvilken ingen Armee kan virke med forenede Kræfter, fattes ganſke i Videnſkabernes Armee; hvad kan da dens

14 Generaler udrette? de maa leve af Frie-
hytterie og Leverandeurs Sportler.

For Stats-Styrerne og Lederne, ja Staten ſelv er ingen Mangel vigtigere, end at de ved Univerſitetet ſlet ikke ledes til at lære nogen philoſophiſk Statiſtik; de lære ikke at kiende andre Staters Mangler og Fuldkommenheder, de kiende ikke deres eget Fædrenelands Kræfter, vide ikke at berige, til varig Nytte, deres Fædreneland med det upaatvivlelige Gode hos Fremmede. Hvo af vores Unge lærer denne Videnſkab ſaaledes, at de kunde faae Lyſt til at ove den paa Reiſer omkring i alle Fædrenelandets Vraaer? Enhver kan jo ſtyre Fædrenelandet uden at kiende det, og der fordres jo ikke af dem ſom ſtyre Collegier, at de ſkal ved philoſophiſk ſtatiſtiſke Reiſer have giort ſig bekiendt med det Land, hvis Vee og Vel de daglig ſkriver med og imod. Den veed meget om Dannemark, ſom haver læſt ſig til hvad Holberg, Schytte, Büſching haver ſagt derom.

Aldrig ſkulde man troe, at Pontoppidans jammerlige Atlas ſkulde være den ene-

ſte

ſte Kilde for Collegiernes phyſiſke og topographiſke Kundſkab om Dannemark, ſnarere findes der vel Collegia, der vil beſørge os en nye Udgave af dette Værk, hvortil philoſophiſke Statiſtiker, der reiſe rundt om i Landet ſkal arbeide. Retter man ſig endog heri efter Erklæringer, da gaaer det hermed, ſom med adſkillige enkelte Reſolutioner der ikke paſſe til det locale, ſom de der ſkreve Erklæringerne ikke ret kunde kiende. Lidet er viſt Antallet af de Embedsmænd, der vide hvad man har Ret til at fordre af en philoſophiſk Statiſtiker, der har forenet Indſigter med Udøvelſen i den lille enhver anbetroede Cirkel. Og dog handle Collegia deres Embedsmænd ſom om de vare, de meeſt oplyſte Statiſtiker. Det et Menneſke ikke lærer kan han jo ikke handle efter. Collegia indhenter Erklæringer overalt, og de anſees for fornuftige, oprigtige og ene følgværdige, uagtet de ere flydte af ukyndige Hænder; ſom Embedsmænd ſaa Erklæringer. Om nu hine ikke kiende deres Pligter, men forvildre og nedtrykke al Fremgang til det Bedre, ſørge enten Collegia eller Univerſitetet for

at ſkaffe Landet oplyſte Embedsmænd? Yndeſt bruger jo i de fleſte Lande Embeder til Sukkerkugler ſom dennes Yndlinger ſkal have at moere ſig med. Lad Amtmandſkaber længe nok være henregnede til Adelens Rettigheder, hvorefter ingen Borgerlige bør tragte, ſaa lad dog Collegia have Indſeende med, at Amtmændenes Fuldmægtige vare duelige, lad diſſe blive underkaſtede Examen i den philoſophiſke Statiſtik, da kan ventes bedre Erklæringer, da ſeer Collegia Tingene ſom de ere.

At man dog vilde komme tilbage fra den Fordom, at en Amtmand kiender ſit Amt, enhver Herredsfoged ſit Herred. De kan vel have reiſt deres Diſtricter 1000gange igiennem i hundrede Aar, og kiende hvert Menneſke, hvert Led, hver Gangſtie, hver Steen, og dog aldrig have brugt deres Øine ret, eller philoſophiſk og ſtatiſtiſk overlagt det de have ſeet. — Man reiſe kuns hele Landet igiennem, hvilket de betydeligſte Lemmer i Collegierne burde giøre aarlig, og paa Stedet lade Amtmænd, deres Fuldmægtiger, og de øvrige Rettensbetientere beſvare

ſig

ſig følgende Spørgsmaal; og hvor faa, ja ſaare faa kunde fremviſe os Optegnelſer, Anmærkninger, Beregninger, hvor Svarene ſkulde hentes fra: Man ſpørge, hvor ſtor er Folkemængden i deres Amt eller Diſtrict? hvorledes har den voxet eller formindſket ſig i de ſidſte 10 Aar? hvilke ere Aarſagerne, at den i 10 Aar næſten er den ſamme? hvor ſtor er den aarlige Indtægt for Amtet? hvorledes ballancerer de producerede Varer med de indkomne? hvormeget kan Amtet ſiges at vinde eller tabe? Hvilke ere de for Amtet meeſt paſſende Vindſkibeligheds Grene? hvilke driver man af ſig ſelv med Lyſt? hvorledes kunde diſſe hielpes, og hvilke ere de Mænd, hvis Redelighed en fornuftig Hielp kunde betroes til Uddeling? hvor mange Overdreve ligge unyttede, hvor mange Enge ere forbedrede, hvilke trænge til ſtore Canaler, til Rydningshielp? Haver Amtet Hovedvandledning, hvorledes ſkulde den hielpes?

Neppe bliver man tilfreds med de Svar, man fik paa diſſe Spørgsmaal. Flere

Pro-

Præster haver jeg fundet, der paa en ædel Maade erhvervede sig i deres Cirkel Kundskab om disse Spørgsmaal.

Overmaade vigtigt var det for Finantsstyrerne og Lovgiverne, at have statistisk Kundskab om Landets Kræfter, inden de begynde at anstrænge dem, og bruge dem til Planer der langt overgaae Landenes Oplysning og nærværende Kræfter. Kan man fordre slige Pligter af Embedsmænd, naar de skal være Collegiernes Øine og Ørne, saa fortiener Universitetet ikke Tak af Landet, naar de paa ingen Maade giøre de opvoxende Unge bekiendte i Tide med disse Pligter; og saaledes ikke oplærer nogen til at blive tænkende Statsledere og Fædre.

Dog hvor, skammeligt at klage over en Mangel, som paa en saa pralende Maade er blevet hævet! En Professor haver jo med Udkast til sine Forelæsninger vist, at han haver vildet lære hele Nationen nye Fornuftlære, nye Sprog og Statistik, og oven i Kiøbet alt det som Menneske-Hoveder have rom-

rommet ligefra Verdens Skabelſe til vore Tider, og hvor utaknemmelig, hvor ubehøvlet var ikke vores Tidsalder, ingen vilde lære af ham den Kunſt at referere ſig Kundſkab til af Acterne om deres Fædreneland! han, uden at have reiſt om deri, med tænkende og aabne Øine kiender det. Nei Danſke have Uvillie til at lære — og haver dog ikke denne Mands Beſtræbelſer for Islands Flor lært os, at man kan ſkrive om et Land man ikke kiender — ja man kan blot ved at ſidde med i en Commiſſion over det — ſige langt bedre Ting om gode Forbedringer end de Mænd, der fødte der, og ſom tænkende Mænd haver overveiet Landets Tarv og ſtyret det, og hvis Bortgang blev af Folket inderlig begrædt. Haver ikke nu denne unge Mand, efter Sigende, været hældig i at befordre den fri Handel paa Island, haver han ikke med megen Møie ſkilt Kongen ved Skibe der ingen Værd havde? Og gaaer nu endog dette galt, kan den unge Mand ſige, hvi ſtraffede man ikke efter mit Raad, Islænderne paa Levnet, og lod dem transportere ned til Dannemark, ſaa ſparede Kongen mange Penge, eller hvi anlagde man ikke grundmurede Realſkoler der oppe, der

kunde

kunde oplyſe denne Nation. — Dannemarks Provindſer ere for ſmaa til at beſtyres af ſlige haſtige Statiſtiker. Vi vil forlade denne Statiſtiker, der haver allerede opbygget et Stagira, vi ønſke ham Held til flere, men paaſtaae dog, uagtet hans Collosſalſke Maſſa af Indſigter, at vi trænge til Lærere, der kunde opdrage og oplære Statsledere og Fædre, der elſkede og nøie kiendte det Land, hvis Idrætter og Ønſker ja daglige Arbeider de have ſaa megen Indflydelſe paa.

Ved at tale om den offentlige Opdragelſe, vil dette Emne blive nøiere udført, og de onde Følger af denne forſømte Opdragelſe tydelig indſees.

Kuns Videnſkaber, og diſſes Hæder, ſamt Misgierningernes og Dorſkheds Straf uden Perſons Anſeelſe, kan ene danne klarſeende og retſkafne Embedsmænd, langt fra at man kan fordre dette af grønne Formular-Bøger, Skik og Brug.

De imod dette Blad angivne ſande Feil og Mangler, ſkal vorde rettede i næſte Nummer. Hvorfore viſer ikke Publicum Skilderiet alle ſine Pletter, og det ſkal med Erkiendtlighed viſke dem af. De her i den huuslige Opdragelſe angivne Mangler rettes langſom, men bør ſom alle Misbruge længe erkiendes, for at være det Onde der kan rettes. Nogen Fortieneſte troer dog Skilderiet at have af Arbeidet, at have vildet fremſtille nogle af Misbrugene i dette Blad beſkueligen og frimodigen.

Rettelſer:

Pag. 103. Lin. 3. Inet, læs: Intet.
— 111. — 10. 6a7 Aar, l. 67 Aar.

Maanedskriftet

Kiøbenhavns Skilderie.

No. 11. 12.

Anden Aargang.

September, October 1788.

Pesthuset som det er, og hvorledes det kunde blive.

Var det mueligt, paa Dugen at male med levende Farver den Mylen af ufornuftige Idrætter, som tumle og fortære Menneskene i de store Stæder; Maleriet vilde blive gyseligt, men yderst gavnligt.

Hisset vilde man see en Mængde, beruset af den falske Æres-Nectar; her saae man Gierrighedens nedbøiede Slaver, at udspile Garn for letsindige, flanevurne, ørkesløse Ødere. En ikke mindre Mængde af gustne, tause, lumske, nidfulde, vilde

møde, der selv fortærede af Hevngierrighed og Misundelse, forgiftede deres egne og de dem nærmeste Kredse. Allevegne saae man Moralister at advare imod det Onde, de selv i Mørket øvede. Kort, den hele Grube vilde vise os alle overspendte Lidenskaber hvert Øieblik at fortære Menneskenes physiske og moralske Kræfter, indtil den udtærede Alderdom, langt tiligere end Naturen bestemte, slæber dem langsom Forglemmelsens Grav i Møde.

Vedtagen Anstændighed, Høflighedslove, politiske Indretninger, trække et Slør over dette Malerie; man seer blot i store Stæder, Forlystelser at besiele de høiere og oplyste Stænder, de Arbeidende blev det ene forbeholden, i deres Laster og Dyder at vise sig som de ere. Iblant fine Folk føres den opvoxende Ungdom af maskeerte Gratier, som kalde sig Levemaade og Tidernes Smag, af en Last i den anden. Sund Fornuft, grundige Videnskaber, retfærdige Love, ere blotte Tilskuere til denne Menneskenes sandsesløse Digten og Tragten, de kan blot udstøde hule Suk over denne Elendighed,

men

men de kan ikke virke til Gavn, de trædes under Fødder af denne selvkloge, fordærvede og forvildede Mængde.

Dagligen kan Du i Virkeligheden betragte dette Malerie i Pesthuset, her finder Du ikke Farver men Natur. Skielv her, o! gruſomme fine Smag, og Du foragtelige Ligegyldighed for Menneſkets Værd, see her Eders Offere, der i Pesthuſet aarlig blive offrede paa Elendighedens og Fortvivlelſens Altere; her ere Slørene ſønderrevne, Forſtillelſen berøvet ſine Koglerier, Laſternes og Udſvævelſernes Følger ſees i al deres Nøgenhed; her tale den Almægtiges Advarſler paa det allerſkarpeſte til os. Og diſſe vore Medbrødre, ſom enten Tilfælde, Sygdom eller Laſter have giordt til talende Beviſer paa Skaberens Magt over Skabninger, ſkulde vi taale at de bleve mishandlede? Vi vilde være længere ſandſesløſe ved Alherrens Advarſler? Nei, ſlanevurne! og I Store, ſom ſynes ſtore, fordi I hældigen fiſkede i Uordens oprørte Hav, her er Eders Ligegyldighed ſtrafværdig Ufornuft.

I Mægtige og Rige, beſøge flittigen dette Sted, og troe mig, her er ſtørre Viisdom at hente end i Academiernes Orationer og Promotioner, thi her viſer Fornuften ſig juſt i ſin fulde Glands. Dens Affavn lærer os, hvilke onde Kræfter den daglig hos os maae holde i Tømme. Her ſeer man Vreden overladt ſig ſelv at gaae over i Raſerie. Forlibelſe at tabe ſig i Vanvittighed. Stolthed og Ærgierrighed at være blevet til Haardhed og umenneſkelig Adfærd, imod Venner og Trængende. Diſſe Lidenſkaber have nedſtyrtet Fornuften fra ſin Trone, og ſom løsladte Slaver, ſeer man i Peſthuſet, hvorledes de ſom egenmægtige ſmaae Tyranner mishandle Menneſkeligheden.

Peſthuſet, betragtet med granſkende Øie, bliver os en vennetroe Veileder, der fører os hen til Bredden af Floden Styx, hvor det tillades os, at ſee over i Fortvivlelſens Land; vi vende tilbage i Verden, glemmer dette advarende Syn, og over kort eller langt, komme vi ſelv forvildede og fortumlede ned i Charons Baad.

Den,

Den, ſom Fornuft og Dyd ikke bliver vigtig efter at have ſeet ſine ulykkelige Brødre i Peſthuſet, han fortiener ikke at tælles iblant de Fornuftige.

Vi haabe at de Forvildedes Antal er ringe, og de Forhærdedes endnu mindre, ſom ikke røres over vores Advarſel. Skilderiet er tvertimod overbeviſt om, at dets Planer til hine Elendiges ſande og varige Huſvalelſe, vil med Glæde gribes, og iverkſættes af Kiøbenhavns medlidende og menneſkekierlige Borgere. Skilderiet vil da her prøve paa, om mueligt at bringe nogle af Adſpredelſens ſandſesløſe Slaver til alvorlig Eftertanke om deres Vandel, og dens Følger, helſt begge ligge tydeligen opſtaaet for dem i Peſthuſet, fra hvilket Opholdsſted de dog ikke ønſke at giøre Overgangen fra Livets Ruus til Graven.

Diſſe Fortumlede have Ret at ſpørge: hvad er der da at ſee i Peſthuſet ſom er ſaa rørende, at det kunde overtale os til at forandre vores anſtændige og med fiin Levemaade ſaa overeensſtemmende Vandel? Vi ſvare: du giør os ikke længere dette Spørgsmaal, naar

Du med os i Pesthuſet haver betragtet: a. de Bindegale, b. Vanvittige, c. Drukkenboltene, og d. Veneriſke.

a. De Bindegale.

Nedſtig med mig, o Sandſesløſe! i de Gales underjordiſke Boliger, hvor mephitiſk Luft, trang Gang, og Ulykkeliges Skrig ganſke betager Dig. Lad Døren for Daarekiſten aabne ſig, og Du ſtudſer ſtrax over

a) en nøgen Medbroder, en Vildmand, med kiempeſtærk Bygning, hans lange ſølvgraae Haar og Skieg, ſamt maleværdige Legems Form indtager Dig. Denne Gale er venlig og glad, imodtager med den ſtørſte Erkiendtlighed en Priis Tobak. Du kan lege og ſpøge med ham, rækker Du ham et godt Maaltid Mad, da veed han at ſkiønne paa denne Gave, vraaſer det under Glædſkabs Tegn i ſig ſom Abekatten. Paa det meeſt levende opvækker han Begrebet af hine Menneſkenes førſte Tider, da vores Kiøn i en blid Himmel-Egn var Naturen tro, og kiempede

pede ikke imod ſelvgiorte Nødvendigheder og Laſter. Aldrig ſaaſnart kommer de onde Luner over denne gode Gale, førend Vrede og Fortvilelſe ſtyrer hans Muſkler, og hans overvættes ſtore Legems Styrke misbruger han imod ſig ſelv og Muren, ja imod alt hvad der møder ham. Dog er han i ſin Galſkab ikke lumſk eller ond.

Man veed at han imedens Fornuften ſtyrede ham, var opdraget til at have et godt Sindelaug. Skaberen rev ham midt ud af Overflødigheds Skiød, da han var elſket af alle for Retſkaffenhed og Dyd, og fremſatte ham ſher til en mægtig Advarſel, at den os af Skaberen forlenede Fornuft er en Gave, for hvis Brug ſkal aflegges Regnſkab.

Efter at have ſeet denne første Gale, opſtaaer dog viſt det Ønſke hos Dig: gid han kunde faae ſin Forſtand igien, det var Synd han ſkulde lide Sult, han kan æde for 2 Mark om Dagen, hvorfore ſkal han ſættes paa 4 ß. og opædes af Utøi. Aarſagen

hvorfore Nød og Kummer skal omgive disse Uskyldige, skal Du siden erfare.

2) Gaaer Du til næste Bolig, da skrækkes Du der over forvildede Øine i det bleeggule Ansigt, som i hvert Træk viser, at Livet er denne Ulykkelige, men ikke alletider Gale, til Byrde. Trende Gange haver han aflivet sine egne Børn for at miste sit eget Liv, han troer i al Oprigtighed at bør ligne Abraham, og bringe Gud et behageligt Slagtoffer.

Granskeren kan ingenlunde ønske en saadan mishandlet, da man ikke med Rette enten kan kalde ham ond, eller Djevelens Barn. Thi Lysten at miste Livet ved andre, og selv ikke vove at tage det, haver sin physiske Grund. Hæv den og dette Menneske er ikke ond; enten nu Galden er det herskende i hans Safter, eller og at Hiernen af og til forrykkes; nok, han seer alting fra en bitter Side, ham er Følelsen af alt Behageligt nægtet, og hans Beslutninger kan ikke andet end blive idel Bitterhed. Hvor lydelig taler ikke Naturen

turen endog hos denne Elendige! han er af og til vrt til det Inderſte over hans Handlinger, han agter ſit eget Liv ſaa høit, at dette, hvor ofte han end havde Leilighed, forſøger han ikke paa at betage ſig.

Selſkabet kan fordre, at et ſaadant Menneſke er ſadt i Sikkerhed. Men Menneſkeligheden fordrer og at der blev anſtillet Forſøg, om hans Onde ikke kunde hæves; nu dømt til en Straf, der i alle Maader ligner Helvedes, ſynes han at behandles vel haardt. Men Stiftelſen kan ikke for 4 ß. om Dagen giøre Forſøg til nogen Galens bekoſtelige Cuur.

3) Kommer Dig hoppende i Møde ſom en Skruptudſe, han var for tyve Aar ſiden fuldvoxen og dengang et vel ſtuderet ungt Menneſke, nu derimod knap ſtørre end et Barn paa 5 Aar; han har aflagt alt Menneſkeligt, er nedſteget paa Abekaternes Trin, haver nu deres Natur. Talen beholdt han ene tilbage til Mærke paa hans forrige Høihed. Hans gule

Anſigt, lange ſorte Skiæg, gloende og forvildede ſorte Øine, ſtore Næſe, haarrige og nøgne Krop, giver ham et gyſeligt Udſeende. Han er imod ſine Velgiørere ond, lumſk, er ſtedſe forvildret, piatter uophørlig, forſtaae, ſom alle Gale, at ſvare naar man nævner dem ved Navn, kan og af og til ſvare klogt, men ſtedſe ondſkabsfuld og bitter. Han er uendelig ſtolt, vil neppe, uagtet han er graadig, æde den Mad der gives ham ſom Gave.

Saavidt ſom man kan ſpore hans Opdragelſe, da haver det Sindelaug han yttrede, imedens han havde ſin Fornuft, ikke forandret ſig i hans Galenſkab. Vant til at have ſin egen Villie, roeſt idelig for hans Vittighed, blev han tilig ſtolt og fuldmoeden, ſiden ikke ubekiendt med Udſvævelſer, blev han uſkyldig mistænkt for en nedrig Handling, og hans Stolthed nedſtyrtede Fornuften fra ſin Trone, og haver i 20 Aar mishandlet ham ſaa ynkværdigen, at alt røres inden i os ved at ſee ham.

4) Er nedſtyrtet fra Agt og Rigdom til Dyrenes Kaar, ja endog dybt under diſſe, han haver idel Dievle at kiempes med, er overmaade ſtærk, og bruger Kræfterne allene til at ſlaae ſig ſelv, og alt hvad ham er i Veien. Fortvivlelſens Sprog er det eneſte hans Tunge fremfører, af og til ſagtnes han noget, men efter nogen Hvile raſer han med fordoblede Kræfter.

Gyſe her, I ſminkede og ſledſke Furier, over Følgerne af Eders Flanevurenhed og Utroſkab. I bleve beſtemte til at være Mandens Glæde, og gode Børns ſikkre Barm. Men Mændene ſelv opofre I paa Eders Utroſkabs Altere.

5) Var til en Tid ſin Mands Glæde, frembragte elſkværdige Børn, og var en uforlignelig Madmoder. Skaberen vilde ikke at hun længere ſkulde være den Kredſes Lykſalighed, hvori hun levede. Forſtanden forlod hende, hun blev kied af ſin lykkelige Tilſtand, hadede ſig ſelv og alt det der omgav hende, ſkar ſig ſelv i Struben, blev helbredet. Nu var hun

lange

langt ulykkeligere end før, raſede med Forbandelſer og Sting imod hendes egne Børn. Blev revet fra ſin Mand, og nu paa ſit mørke Leie føler ſit Helvede, at hun ſkal leve.

Er det ikke gruſomt, at ikke rigtige Prøver anſtilles med hende? Hvo overbeviſer Tænkeren om, at hun er ulægelig, og dette maaſkee, ſom noget der ikke burde have Sted, føler hverken Uorden i Financer, eller Verdens Adſpredelſers Slaver det mindſte ved. De giøre ikke et Skridt for at hæve denne Uvished.

6) Var fordum en Plage for dem hun havde at befale over, var ſtedſe arrig, ſtolt, hengiven til Pynt, men allene oplært til overdreven Reenlighed; hun, ſom udbredte Kummer rundt om ſig, ligger nu og ſkurer ſit Gulv Nat og Dag med Aſke, er imod alle arrig og giftig, og vil af idel Stolthed ikke ſvare eller ſee paa nogen.

7) Var ſaa uhældig, hverken at faae ſin Lyſt til Stads eller Ære ſtillet, er nu raſende, og

af

af hendes Mund udſtrømmer idel Eeder og Skieldsord, enhver ſkielver for at nærme ſig hende, af hendes eget Skarn danner hun ſig ſelv Haarlokker og Hovedpynt, endog dermed tapetſerer hun ſit Værelſe. Hun er en ſand Furie.

8) Fortiener alles Medlidenhed, hun bliver opvakt til Vrede over den mindſte Mine, der ſynes at viſe Ringeagtelſe imod hende. Naar Raſeriet er forbi, falder hun i den inderligſte Bedrøvelſe over den Uheld hun er i, at blive foragtet af alle. Hendes kummerfulde Liv ſkal nu henſlides imellem den heftigſte Vrede og allerynkværdigſte Nedſlagenhed.

9) Er ikke allene forrykt, men ſom oftest bindegal, da maae alle vogte ſig for ham, thi han er kiempeſtærk, og ſætter ſin Glæde i, ved Slag og Sønderbrydelſe at blive mat, han kan anſtille ſig ſaa mild og ſaa eiegod, med megen Alvorlighed fortæller ſin Samtale med Gud, ſamt hvor mange

mange Kræfter det prophetiſke Vand giver ham, ſom ham nedſendes fra Himmelen, Jo fortroeligere man er med ham, jo mere voxer hans Lyſt til at ſkade, og kommer man ham for nær, haver man Slaget viſt.

Denne Mand ernærede ſig og ſine hæderlig med Handel, et ſkammeligt Bedragerie af en Ven forrykkede hans Hierne ſaaledes, at han i den ynkværdigſte Tilſtand i ti Aar hverken kiender ſig ſelv eller de der før vare ham de kiereſte.

10) Et ungt velſkabt Fruentimmer ligger nøgen og aldrig taler til nogen, haver ligget ſaaledes over i 8 Aar.

11) Seer meget godt ud, har ſvøbt ſig i ſit Hefteklæde, og haver en lodden Hue paa Hovedet, i det øvrige nøgen, hun er overmaade mild og venlig, er forliebt i alle, kyſſer Straae, ſom er hendes Kiereſte, afvexler med Graad og Latter til Utide, kan ſvare paa Spørgsmaal, men ſtedſe i de meeſt forlibte Udtryk.

Stand-

Standse ved denne, I Forvildede unge Menneſker, der forgifte alle de unge Blomſter, I nærme Eder, betænker her Følgerne af Eders Ondſkab, under reen Kierligheds-Løfte at bedaare det unge uerfarne Fruentimmer, og naar Eders Lyſter ere mættede, da at overøſe dem med Haan. Tænke I, at endog dette vil blive uſtraffet.

Med nogle af diſſe vore ulykkelige Medſkabninger kunde maaſkee giøres Forſøg til Lindring. Stiftelſens Fattigdom maae for evig forjage denne for Menneſkeligheden ſaa kiere Tanke, hvis ikke danſke Hierter vare aabne for de Trængende. I denne uudtømmelige Kilde haaber jeg at øſe Troſt og Huſvalelſe for de af vore Brødre, ſom Skaberen reent rev ud fra fornuftige Skabningers Kiede, men han ſom holder denne uopholdelig i Haanden, vil nok vide engang at kiede dem ſammen med os igien; og hvor vel da for os, hvis vi intet have at bebreide os, at de Gale af os vare pleiede ſaa vel, ſom deres Tilſtand fordrede; at de ikke leed Sult, og bleve mishandlede af Skidenhed; de kan ikke attraae eller føle det bedre, de ere

nei-

nøisomme; saameget mindre bør vi nægte dem en liden Hielp, for dem meget, for os intet.

Flauevurne! tillade Du mig at spørge Dig: saae Du her intet som kunde bringe Dig til at overtænke Din egen Vandel? jo, jeg seer paa Dine nedslagne Øine, paa Dine alvorlige Træk, hører af Dine kloge Spørsmaal om Aarsagen til disses ulykkelige Skiebne, og om Midlerne til deres bedre Pleie, at Du er i en for Dit Hierte langt lykſaligere Tilstand, end da det i Verdens Tummel sønderrevnes af gruſomme Ønſker.

b. Vanvittige.

Hint Syn af Ravgale formildes paa Pesthuus-Assembleen ved et mindre gyseligt; her er megen Selskabs Munterhed. Alvorlighed og Skiemt omvexler med hinanden. I en Sal paa 30 Alens Længde gaae nogle og tredive Mennesker frem og tilbage, meget maneerlige i deres Omgang, klædte hver efter sin Stand og Vilkaar, de tale forskiellige Sprog,

Sprog, og have dette Gode, at de ikke øde Tiden paa Spil, øde ikke Pengene til Kort eller Vognleie, thi enhvers Hiem vender ud til Salen; de boe alle ſparſommeligen, de nøies med et Kammer, hvori til Nød en Seng og et Bord kan ſtaae. Den ſtore Kakkelovn ſom ſtaaer i Midten, knytter Selſkabs-Baandet alt faſtere og faſtere. Her finder man den beſte Omgang, og dette haver Aſſembleerne her forud for de i Byen, at man ſaae ikke Længſel eller Kiedſomhed at bringe nogen til at gabe. Etiqvetten var og ganſke forjaget; men heri ligne de Byens Aſſembleer, at der hverken herſkede Fortrolighed eller ſand Glæde, og at enhver blev uforandret ved ſin Mening, ſom og at den ſtørſte Piattere førdte Ordet; og endelig man kom ſammen fordi man var nød til at komme ſammen. Materierne vare dog her vigtigere ſom bleve omtviſtede, end paa de fleſte Aſſembleer i Byen.

Tryglerie og Uhøflighed fandtes her ikke mindſte Spor til, ſom de klogere Aſſembleer ikke alletider ere frie for. Jeg ſyntes det var Pligt at tale med diſſe Fremmede.

Mine Øine fæstede sig strax paa et halv gammelt Fruentimmer, hvis underlige Hovedprydelse med flere Tørklæder om Hovedet, opvakte min Forundring, dernæst havde hun en guul Silke Cantusse, underlig opfæstet, og et durchgebrochen rødt Skiørt, alt dette satte min Nysgierrighed i Bevægelse, hertil kom hendes majestetiske Gang og alvorlige Mine. En af mine Staldbrødre siger til hende, du er ikke Dronning Eugenius, og strax blinkede Forbittrelsen ud af hendes Øine, og i største Heftighed siger hun: Jeg er Dronning Eugenius, Uforskamne! jeg skal lade Bøddelen lægge dig dit Hoved for dine Fødder, at du tør vove at nægte mig min Majestæt. Naturligviis at hun havde Ret, og vi vilde ikke udsætte os videre for hendes billige Vrede.

Jeg nærmede mig til en aldrende Mand, hvis eiegode alvorlige Ansigt havde noget tiltrækkende hos sig, han var ikke Stoikeren Zeno ulig, han havde Philosoph-Huen paa, gik med Tøfler; man gav ham Titel af en geistlig Orden han havde været i; han bragte os ind i en besynderlig Materie, nemlig

nemlig, i den ſaalænge omtviſtede, om tvende Kræfter, ſom beherſke Menneſket, Siel og Aand: han endte denne Tviſt paa en overtalende Maade, han ſagde i al Alvorlighed, ſom naar Financeren vil beviſe at han efter Princips forvilder Landenes Credit og Myndt; "jeg er tvende Perſoner, jeg ſelv er en Engel, men inden i mig er en Perſon der æder mig op, og æder alt Maden fra mig (det maatte og være en Engel naar to ſkulde have nok af 4 ß. om Dagen), det kan og hænde at hverken Perſonen eller Englen vil æde, at de ere kræsne, da ſlaaer jeg dem begge."

En anden der havde været Søemand, kunde ikke uden med Latter fortælle, at han endnu ſtod paa Grund.

Men Snak om Proces forgiftede denne Omgang, da endeel ønſke ſig ud af dette Samqvem, og de talede ſtedſe om den Uret der er dem viiſt. En af diſſe, naar han havde Rabuliſter fra Provinſerne til Hielp, der kunde for billig Penge ſkaffe ham Vidner og Documenter, havde han en god Sag, ſaa-

vel fremſatte han den ham tilſøiede Uret: han ſagde her haver man indſluttet mig, min Sag ligger hen, min Fordring paa Compagniet for 200000 Rdr. bliver ikke med Iver paadrevet.

Haver man prøvet paa at lindre alle diſſe Vanvittiges Kaar? eller maaſkee er man rolig, ſiden deres Tilſtand ikke lader haard, da de ikke lade til at føle deres Uſſelhed? Men det er haardt at Stiftelſens Fattigdom ſkal tvinge den til, at lade Vanvittige, Halvgale, Drukkenbolte være ſammen i en Stue. De ſom have Raptus kan jo ikke pleies og ved Opmuntringer blive lindrede, og Drukkenboltene ſmitte dem alle.

O! at jeg ikke ſkal tale om virkelige kloge og velanſtændig opdragne Perſoner, hvis de vare indſluttede paa denne Sal, og det efter løſe Foregivende af Drik, hvorledes kan man da falde paa, at Ørkesløshed, uſſel Pleie, Omgang med Vanvittige, Tab af Friehed, kort alt ſom leder til Fortvivlelſe, ſkal kunde lægge Drukkenbolten. Lad

os ſom en Grad af Galenſkab betragte Drukkenſkaben noget nærmere.

c. Drukkenboltene.

Med god Overlæg regner man Drukkenſkab iblandt Galſkaber, men Drukkenboltene ſættes ikke ind i Peſthuſene fordi de ſkal drikke mere beſtiſk end ſor, men at de ſkulde aflægge denne onde Vane. Dette Øiemeed formaaer ikke Stiftelſens Fattigdom at arbeide til. Vore Tanker herom er maaſkee ikke ganſke forkaſtelige, i det mindſte Ønſket at bringe Drukkenbolte tilbage er ikke laſtværdigt.

Aldrig fremavlede de menneſkelige Udſvævelſer et gyſeligere Syn end Drukkenbolten, ledet af en dyriſk Drivt, han ſkabte ſig ſelv, nedbryder han det ſundeſte Legeme, henlever, ſom de gale, uden at ledes af ſund Fornuft, er gruſom imod Venner, Kone og Børn, diſſe giver han Kummer og Nød til Priis, naar han for deres Sukke og Taarer kan kiøbe den ham

berusende Gift. Vi tale her om Drukkenbolten der haver bragt det saavidt, at han haver tabt alt Menneskeligt, og at han faaer Rystelse, Nerveskrækkelse, naar Drikke ham berøves. Denne kan forbedres, men vanskelig.

Den mindre øvede Drukkenbolt kan og bør helbredes, det er, naar han endnu haver saa stærk Følelse af Æren, at han udtømmer sin Snildhed for at skiule, at han drikker i Smug, og at han skammer sig ved at være drukken, ja endog ofte udtrykker den alvorligste Harme mod Drukkenskab, og som endelig driver Forstillelsen til det yderste, for at kunde hæve al Mistanke, og uspeidet at kunde drikke. Hos disse Begyndere møde endnu ikke uhævelige physiske Forhindringer. Deres Maves indvortes Rynker ere ikke ujevnede, og blevne saa glatte og haarde som et Pergament, Mavesaft er der endnu hos dem som kan opvække Sult, Maveporten er ikke tilsnerpet, Tarmene ei indknebne til en sær liden Aabning, Blodet ei endnu blandet med Spiritus, bestandig gloende, og skydende fra sig det Vand der danner Vatterfoten. Aarerne ere ei heller endnu

endnu saa ſtærk ſpendte i Hovedet, at diſſe have berøvet Hiernen ſin Næring, hvorved den bliver haard, og Nerveſafterne ei endnu blandede med Spiritus, der ſtedſe pirre dem. Naar diſſe Feil i Legemet først ere der, vil der Diæt og Medicamenter til at helbrede denne Sygdom. Tordnende Moraler og Hovedkulds Afhold fra Drik læge ikke.

En begyndende Drukkenbolt maa kunde ved Arbeide, der opvækker Sult, ved flittig Brug af Qvaſſia og andre bittre Ting, ſamt ved kolde Bade og god Diæt bringes igien tilbage til en ſund Tilſtand. Men Peſthuſet er for fattigt til at anſkaffe Midlerne og Bequemmelighederne der høre til denne Sygdoms Helbredelſe. Da dette Onde haver bedaaret alle Stænder, burde den tages paa ſamme alvorlige og anſtændige Maade, ſom det veneriſke, at nemlig Indretningerne vare ſaa hæderfulde, ja ſaa tauſe, at ingen vidſte hvo de vare der bleve helbredede, og at alle Stænder kunde være der, næſten ſom om de vare hiemme.

Gruſomme Advarſler for Drukkenbolten findes i Peſthuſet, men de ryſte ham kuns, ſaalænge den phyſiſke Minden ikke er hævet. De 12 eller flere Drukkenbolte ſom her ere indſatte paa Forbedring, lade være at drikke, fordi Drikken mangler dem, men kan de ſtiele fra andre at kiøbe for, ere de Sviin ligeſaa vel i, ſom uden for Peſthuſet. Man tænke kuns ikke andet end at denne ſelvſkabte Naturdrivt, der i Maven er kommet i Sultens Sted, og har arvet alle dennes Maader at pine og minde paa, jo vil lære Menneſket at ſeire over alle Hindringer, og ganſke at døvgiøre ham imod de alvorligſte Raad og Paamindelſer. Og ſandelig, hovedkulds at forbyde en hærdet Drankere at drikke, er at dræbe ham.

Men ſkal der ikke giøres Indretninger imod dette Onde, da ſkulde man næſten troe at Tallotterie, Drik og Caffe, havde ſammenſoret ſig for at ødelægge flere af Kiøbenhavns Stænder, ja, hvorfor nægte at denne Kræft jo griber heftig om ſig paa Landet. O ſtore Gud! er det mueligt at man kan med Glæde læſe: ſolgt flere Milioner Pd.

Caffe-

Caffebønner, saameget vundet i hver Træk-ning, saameget forøget Afgiften af at brænde Brændeviin, uden at tænke paa at Nationers Legems og Siels Kræfter, Roe, Velstand og Flittighed, ja Taarer og Marv igiennem disse blendende Skatter flyder ind i den offentlige Cassa. Da nu denne Nationernes Mishandling, denne sorte Maade at trække Penge ind paa, er i alle Finantz-Systemer brugelig, saa maatte man snart med hine kloge Perser begynde at skylde et ondt Væsen for at regiere Stater. Thi hvilken Ondskab! det er ikke nok at en fordærvet Opdragelse, og fordærvede Sæder nedbryde Selskabet; men de for Menneskets Fornuft farligste Lidenskaber skal smigres, forstørres, man vil ei allene pine Nøgne, men man vil endog de skal være forrykte, da betyder ei heller deres Skrig om Vold og Uret meget. For at naae dette, var det nødvendigt at indvirke Lidenskaberne saaledes i Legemets Bygning, at forene dem uadskilleligen med Driften til at opholde Livet. Naar dette var først lykkedes, da var man vis paa at det Onde gik i Arv, at Faderen efterlod en Usling, og sandelig, til at opnaae slige

Hiemeed, var Caffe og Brændeviin de kraftigſte Midler, og de have i de ſidſte tolv Aar viiſt deres Styrke i Norden. Bønder-Byer, de ſmaae Kiøbſtæder, hiſt og her, ja paa de fleſte Steder, ligne hentørrede døde Legemer, de kan være Vidne om den liden Marv der endnu er tilbage.

I Peſthuſet ſelv er deres Antal ikke lidet, ſom ved Caffe, Drik og Tallotterie bleve nedſtyrtede fra Vindſkibelighed og Velſtand til Uſſelhed, og da de førſt overvældedes af Foragt og Kummer, blev Vanvittighed deres Lod, og i Peſthuſet beredes de til Graven. Paa ſamme Maade dannes Misdædere, liderlige Fruentimmere, Mødre, der ſelge Børn, leie dem ud for at fryſe ihiel for 8 ß. til en Tallotterie-Seddel, ja tvinger Døttrene til gruſomme Voldtageres Mættelſe; og Peſthuſet kan fremviſe Beviſerne. Man kiender og tilſtaaer at Caffe, Lethed i at faae Brændeviin, og Tallotterie virkelig fordærver Nationen. Men man ſiger og trodſigen i Noter: for 50000 Rdr. aarlig Indtægt, kan ingen Stat miſte den Herlighed, at giøre flere Familier ulykkelige, og overlevere dem i en gothiſk Criminal-Rets

Haand,

Haand, der i at faſtſætte Handlingernes Moralitet, aldrig ſeer paa Handlingernes Bevæggrunde og Friſtelſer. Plusmagerne lægge jo endog til, diſſe Daarer have jo ſpillet i Tallotteriet, og drukket ſig fulde, med frie Forſæt, uden at nogen tvang dem dertil.

Diſſe gode Mænds Tale var ikke ugrundet, hvis de her talte om velopdragne Menneſker, der ikke fattedes Næringsveie. Men de fleſte Underſaattere ere jo, i gavnlig Oplysning, og i at vælge det Gode og ſkye det Onde, lige til de ſætte Foden i Graven, ſtedſe Børn. Naar offentlige tilladte Friſtelſer ere mange, og lokke Borgeren hvor han vender ſig, ſaa ſiger man med andre Ord, Barnet kan jo lade være at gribe efter alt glimrende, da ſlipper det for at ſkiere ſig paa den blanke Kniv.

Det er jo formaſteligt, at den ſunde Fornuft vil tale om offentlige Indretningers Følger, de der kiende Landets Tarv, vil nok vide at afhielpe den. Men at diſſe dybtænkende Financerer kan endnu faae mere at

lee

lee af end det allerede anførte, vil vi fremsætte endnu en Bemærkning.

Erfarenhed lærer, at de fleste af Bondestanden og de arbeidende Stænder, som ere forpikkede paa Tallotteriet, ere tillige stærke Caffedrikkere, og ved Vane bliver det omsider en physisk Nødvendighed at udsvæve i Begge. Caffeens fine Olie gaaer hastig over i Blodet, dets Omløbs Hastighed forøges, hvorved en større Mængde Blod kommer til Hovedet, heraf reiser sig en Mængde Billeder, der fremstille sig for Sielen. Ønskerne, hvoraf denne beherskes, fremkalde og ordne dem, med andre Ord, Indbildningen ophidses. Den Stolte beskieftiger sig med Billeder og Muligheder, som tilfredsstille hans Ønsker, den Hevngierrige forudseer Midlerne til at stille sin Hevn, de Forlibte og Dovne naae alt hvad de ønske. Tallotteriets Koglerier tilbyde disse Ophidsede ved hvert Skridt de giøre, Muligheder til at opnaae disse Ønsker, og snart vine Caffedrikkerne idel Virkeligheder. Alt feies ud indtil Nøgenhed, for at naae en Lykſalighed, der viger, jo nærmere man kommer

mer den, alt længere bort, indtil udmarvende Tæring og yderſt Svækkelſe, enten ſnart giør Ende paa et Liv der var byrdefuldt for Staten, eller og Vanvittighed, Fortvivlelſens troe Staldbroder, og Drukkenſkab, dens forſtilte Fiende, ſlæbe diſſe Ulykkelige i Peſthuſet.

I de mere oplyſte Stænder anrette Caffedrik, overdreven Følſomhed, unge Pigers alt for tidlige Modenhed, ſamme Ødelæggelſe, ſaa at Peſthuſet er for Kiøbenhavn næſten det ſamme ſom Koglerſlangen for Egernet. Slangen aabner ſit Gab, ſtirrer paa Egernet, dette maae hoppe, ſpringe, vrie og ſnige ſig ſom det vil, det glider dog omſider ind i Slangens aabne Gab; hvad Slangens fortryllende Aande er for Egernet, er Caffedrik, Tallotterie, overdreven Følſomhed, Ungdommens tidlige Modenhed, for Kiøbenhavns Indbyggere.

Skulde den megen Klynken om Sygdomme, de idelige Nervekramper, den følſomme Snak i de ſtore Selſkaber ikke kunde tiene til Beviis for det vi have ſagt

om

om de finere Stænder. For Sandheden, i det vi fremførte om de arbeidende Stænder, strider den Skare af Tryglere, Tiggere og ledige Hænder, der opfylde Provindserne og alle Stæders Gader. De fleste af disse Statens Svampe, suge Caffe og Brændeviin, og sætte det overblevne i Tallotteriet. Intet gjøres for at standse dette Onde, Ørkesløshed meget mere befordres, thi denne hæves ikke ved at hæve forsømt Oplysning og Uorden i alt hvad som hører til Fattigvæsenet. Dette Onde med hele Staters Trang veltes hen paa de Flittiges Skuldre. Endog disse kan segne under uforskyldte Byrder.

Ingen Gaardmand slipper omløbende Betlere paa Landet ringere end 6 Rdr. aarlig, og hvad skader det Staten? Disse Penge komme jo for det meste igiennem Tiggerposen ind i Consumptions, Tallotteriets og Vestindisk-Compagniets-Casser; denne Skat gior kuns en liden Omvei. At derimod Folkeslagene udmarves, blive alt større og større Uslinger, kan være ligegyldigt. Store Friderich i Preussen viste i et af sine Breve, at han ikke var ligegyldig over hans Folks Svæk-

Svækkelſe ved Caffedrik. Han hentede, for at regiere vel, Raad hos hele Europas's ſunde Fornuft.

d) Veneriſke Syge.

Skilderiet ſagde, at Anſtalterne for diſſe Syge i Peſthuſet fortiente at brændemærkes med Navn af de veneriſke Syges Rakkerkule, dog var ikke Meningen, eftersom Stiftelſens Fattigdom tillader diſſe Anſtalter at være; men i Henſigt til det Menneſkeligheden kunde fordre at de burde være.

Tredive pialtede, halv fortærede af begge Kiøn, ligge femten i et Kammer, og i Steden for fordum at have 4 ß. til Sygekoſt nyde de nu 8 ß. daglig. Imellem hver Seng er der neppe ſaa meget Rum at man kan ſkuppe ſig frem. Man tænke ſig Stanken der følger med de Veneriſke, denne forgifter ſaa haſtig Luften, at neppe kan den atmoſphæriſke overvinde den. Du ſeer ved hvert Skridt du gaaer Mærke paa Stiftelſens Fattigdom, denne haver jo intet andet

Linnet

Linnet, Gang- og Sengeklæder at bortgive, end det ſom de 35 Lemmer i Roſettes Stiftelſe kaſte fra ſig, efter trende Aars Brug. Hvilken Reenlighed kan der da blive tilovers for Nogne, Pialtede og Veneriſke, der fra Gader og Torve blive kaſtede ind i Peſthuſet? Skidenhed, Nøgenhed, Mangel, Fnatteſtue i Nærheden, Stank, Syge klinede oven paa hinanden, er alt det Peſthuſet formaaer at giøre for de Veneriſke. Dog afhielper den gode Inſpecteur alle diſſe Ulemper ſaa godt han kan, ja den utrættelige og duelige Haandlæge, har 100 Rdr. om Aaret, helbreder i Stilhed de fleſte, haver ingen anden Belønning end Bevidſtheden af at have opfyldt ſine Pligter ſaa godt ſom Omſtændighederne tillode ham. Diſſe tillige med Magiſtratens menneſkekierlige Opſyn giøre umuelige Ting. De vide midt i Nød og Trang dog at ſkaffe de Elendige Lindring. Men aldrig kunde det falde Folk af Stand og Levemaade ind at lægge ſig i Cuur her, og ingen anden Sted maa de veneriſke Syge taales. Umenneſkelig er den Dom ſom diſſe Elendige maae fælde over dem ſelv. Sygdommens yderſte Voldſomhed driver af og til

Baand

Baand og Regler, ja alle Stænder, hen for at see Anſtalterne imod den veneriſke Giſt her i Peſthuſet; men de ere vegne forfærdede tilbage, ſukkende dybt over at Staten vilde, at de uden Hielp ſkulde ſee Kiødet raadne bort fra Benene, og dog med deres halv fortærede Beenrade at leve indtil de inderſte Dele ſeent bleve angrebne.

O Sandſesløſe! i hvo du endog er, kan du betræde de veneriſke Sygeſtuer uden at gaae ind i dig ſelv? kan du uden at grues, ſee hiin Pige 11 Aar gammel, ſom en gruſom Moder tvang til, for Penge at kaſte ſig i en giftig Horekarls Barm, og at bære hans Gift ind i Peſthuſet, til Pant paa hendes Ufornuft. I hvor mange Aar kunde hun ikke have meddeelt Giften ubemerket? Det er intet at hun her helbredes, og at i hende ſtandſes al den phyſiſke Fordærvelſe hun kunde have udbredet. Hiſſet ſeer du Skyggen af et Menneſke at vandre, et dybt veneriſk Hul i Panden ſyntes ſnart at maatte bringe ham den ſaalænge ønſkte Død; nei Giften, efter at have i Halſen anrettet de ſtørſte Ødelæggelſer, har næſten betaget ham Stemmen,

opædt Mavepiben, saa han maa sølle igiennem et Rør, omsider haver den trakt sig op til Ansigtet, bortædt det ene Øie og piller nu Kiødet fra Kindbenene. Denne unge, troe og ypperlige Haandverksmand, finder Lægedom ved det nye Middel der koster 16 Rdlr. men Stiftelsen er for fattig til at anvende det paa alle sine veneriske Lemmer.

I hin Seng ligger en Moder til flere Børn, som skiuler sit Ansigt med Lagenet, der hvor Yndigheder bølgede før, sees nu Giftens efterladte dybe Ar og Saar, rundt om Øinene hvor før svævede Godhed og Vittighed, der sees Fortvivlelsens tykke Skyer og Giften at æde sig dybere og dybere ind; hun helbredes, men Tanken at have skienket Verden flere veneriske Glutte, opæder hende, hvor skal hun faae dem helbredet, i Pesthuset er ikke Plads, og 80 Rdr. eier hun ikke.

Vi vilde ikke ækle Læseren med at beskrive flere veneriske Syge, det maae jo smerte enhver ærlig Dansk, at kunde med Vished vide, at de usle Veneriskes Antal

som

ſom med Magt indkaſtes i Peſthuſet, er aarlig 180 Perſoner, og af ſamme bliver helbredede 130, ſaa kan man ſikkert regne at deres Antal ſom ikke melder ſig til Peſthuſet er over 100 Gange ſtørre, og diſſe ſkal ikke helbredes, og hvilken Tanke!

Nationen var det værdigt at kunde, uden at de føle det i deres Pung, ſaaledes ſammenſkyde aarlige Gaver, at 12000 af deres veneriſke Medbrødre af alle Aldre, af alle Stænder kunde aarlig helbredes. Var dette Øiemeed ikke værdigere at arbeide til, end til de mange andre Indretninger, Efterſlægten neppe takker for? Men en Indretning for de Veneriſke, vilde ſkaffe alle til værende Alderes Taksigelſer lige ind i Evigheden.

Jeg tør gientage det, det var vores Tidsalder værdigt, ja evig Hæder for Kiøbenhavns Borgere, at de vilde aarligen afgive noget ubetydeligt af de ſtore Summer, de hvert Øieblik udøſe til deres Forlyſtelſer og Adſpredelſer, og de vilde ſnart ſee opſtaae et Pleiehuus for Veneriſke, Vanvittige, Drukkenbolte, hvor diſſe paa en an-

ſtændig og taus Maade, hver efter ſine Kaar, kunde blive enten helbredet eller lindret.

Vi haabe at Forſlaget, hvormed dette Nummer endes, vil røre alle Kiøbenhavns Indbyggere til fornuftig, naturlig Medlidenhed, der ſtedſe er varig og virkſom: Helſt de af det foregaaende have ſeet, at Peſthuſet er et Sted, ſom, formedelſt ſin Uſſelhed og Fattigdom, lidet eller intet kan anvende for at prøve Midler til at lindre de Gale, læge de Vanvittige, helbrede Drukkenboltene, og at det blot kan imodtage de meeſt uſle og nøgne Veneriſke og Fnattede.

Ja det heel raaadne og faldefærdige Peſthuus ſtaaer der ſom et talende Beviis paa, hvorledes man nødes til at mishandle Menneſkeligheden, tvertimod den bedſte Regierings Ønſker, naar først Uorden i Penge-Forvaltning griber om ſig. Nu til det vi anſee for Beviſet for denne Sætning.

Peſt-

Pesthusets Finantzer.

Magistraten, som Bestyrere af Pesthuset, ere langt fra ikke Aarsag i denne Stiftelses Usselhed. Man veed af offentlige trykte Beregninger *), at Byens Cassa allene intet haver tilovers, at den meget mere er i Gield. Magistraten haver intet at hielpe denne Stiftelse med, de vise sig efter deres Evner, ved alle Leiligheder ivrige og menneskekierlige for Stiftelsens Vel. Men hvor skal Brødet tages fra i Ørken?

Skulde man vidtløftigen tale om Pesthusets Historie, maatte man tillige tale om Fattigvæsenets Bestyrelse, og hvor formasteligt da at oprippe gammel Skade, thi hvad angaaer det dem som have skienket Capitaler til de Fattige, at deres Penge bleve brugte til at opføre en collossalsk Bygning, og at dertil medgik 110000 Rdr. af de Fat-

*) I et trykt Skrift siger Magistraten til Kongen 1771: " vi bede Deres Majestæt om 100000 Rdr. til at betale Byens Gield med, og endnu 20000 Rdr. aarlig til at bestride de nye paalagde Udgivter.

tiges Penge, ligeledes at Underſaatternes Collectpenge til Opfoſtringshuſet *) maatte afgive 30000 Rdr. til Vei-Caſſen. Saalænge Reviſion ſkal være hemmelig, og at fordre offentlig Regnſkab er Beviis paa en ulydig Underſaat, ſaa er det daarligt at ville med megen Moie udvikle de forbiegangne Tiders Feiltrin, det var i Gierningen ikke andet end at kaſte en ſmuk Sæbeboble op i Steenkuls Røg, Lidet maae man dog vide om Beſtyrelſens Skiebne ved Peſthuſet.

Under Friderik den Anden lige til 1764 betyder Peſthuſet det Opholdsſted for Vindegale, og virkelig ſmitſomme Syge, og Peſtlemmer, ſom laae ned ad over Søen paa Veſter Fælled, ikke langt fra Retterſtedet, her vare Daarekiſterne byggede ud over

*) Vi lovede i det foregaaende Nummer, at vilde i dette have talt om den offentlige Opdragelſe, og da vedrørt Veiſenhuus og Opfoſtringshuus. Men da man ſagde os, at tildeels Fremmede ſkulde indføre en nye Opdragelſe, fandt vi det raadeligſt at tie, indtil vi ſaae hvorledes en Commiſſion havde ved Forandring indført ſand Forbedring, hvilket jo ſtedſe er Tilfældet med Commiſſioner.

over Søen. I ovenanmeldte Aar blev dette Huus solgt, og Lemmerne flyttede ind i nærværende Pesthuus, som før var Ladegaard, hvilket Fattigvæsenet kiøbte af Generalitets Collegio. Nu stod Pesthuset under Coventhuset eller Fattigvæsenet, og deelte Skiebne med samme. I Struensees Tid blev Fattigvæsenet underlagt nye Directeurer, hvoriblandt var Resewitz, der nærede den ugudelige Tanke i sit Bryst, at omdanne Weisenhuset til en Realskole. Omsider 1781 kom Pesthuset under Magistratens Bestyrelse. Pesthuset vandt det, der vindes i Almindelighed ved Forandringer, at det fik høiere Rang, en nye Titel, det skal nu kaldes St. Hans Hospital og Claudii Rossets Stiftelse.

Pesthusets alt for hastig opførte Bygning fattes god Grund, det staaer paa en Mose. Den Gang Grave omgave disse Bygninger, løb Vandet ind i Kielderne, nu hine ere fyldte, trues hele Bygningen med en uudeblivelig Nedstyrtning, saa stærk tager hemmelig Raadd og Fugtighed over-

haand. Denne hele Bygning er neppe mindste Reparation værd.

Faa af de 12 Stuer Stiftelsen haver til Lemmer ere saaledes, at disse kan ligge der i Skiul for Regn og i Lye for Vind.

Det er ikke allene Nøgenhed og Sult at disse oven paa hinanden pakkede Lemmer, der alle ere syge og skrantne, skal have at kiempe imod, men de ere saa at sige ogsaa husvilde, fordi alt er saa usselt.

Man betragte Stiftelsens Usselhed endnu nøiere:

St. Hans Hospitals Fond bestaaer ei af mere end af Capital = =	14300 R.
Interessen deraf, a 4 pro C., beløber aarlig til =	572 R.
Og af Capitalen, er endeel af Renten legeret, som Tillæg og andet, til nogle af Lemmerne aarlig, foruden det de nyde af Stiftelsen, der udgiør	192 R.
Igien	380 R.

Transport =	380 R.
Hertil kommer den aarlige Betaling for nogle af de indlæggende affindige og veneriſke Patienter, circa = =	2500 R.
Ligeſom og nogle Kirke-Afgivter, ſom under Navn af Peſthuus-Penge aarlig ſkal erlægges af endeel Kirker, paa Kiøbenhavns, Friderichsborgs, og Cronborgs Diſtricter, ſamt Antvorſkov Amt, ſom Hs. Majeſtæt deels har forbeholdt ſig, deels har bortſolgt, og i alter =	32 R.
Altſaa Hoſpitalets ganſke Revenue Aaret igiennem, ikke mere end = =	2912 R.

Hernæſt:

1. Antallet paa dets Lemmer (12 Gangkoner iberegnet) af Affindige, Stumme, Døve, Blinde og Incurables, ſamt Gamle og Unge, Syge og Skrøbelige af begge Kion, er ſædvanlig ſtedſe 324 Perſ. Aaret igiennem, kan:

a) Af Mænd og Qvinder, circa indkomme formedelſt ovenmeldte Svagheder = = 100 Perſ.

b) Reſtituerede udgaae = 40 Perſ.

og c) bortdøe i Stiftelſen = 50 Perſ.

2. De veneriſke Patienters Antal, ſom imellem Aar og Dag indlægges til Cuur, kan ſikkert anſættes til = = 180 Perſ.

De ſom reſtituerede udgaae, kan med Visshed beregnes til = = 130 Perſ.

Og Antallet paa dem ſom døe af Svagheden, i allerhøieſte beregnes til 10 Perſ.

3. Det ſom aarlig for Stiftelſens Lemmer, blot til Underholdning, udbetales, renderer Aaret igiennem til = 6000 R.

Og for de veneriſke Syges ſærſkilte Forſlegning, ſom med indeværende Aar tog Begyndelſe, udbetales Spiſemeſteren for hver Patient 8 ß. daglig, ſom ved Aarets Slutning kan beløbe til = = = 1290 R.

Summa Udgivt = 7290 Rd.

Transport =	7290 R.
Naar altſaa Indtægten = =	2912 Rd.
Fradrages Forſlegnings-Udgiv-terne, overſtiger de ſidſte de før-ſte, med = =	4378 R.
Som refunderes af det Almin-delige Hoſpitals Caſſa, tilligemed andre Omkoſtninger, Oecono-mien vedkommende (hvorunder forſtaaes: Brænde, Steenkul, Vadſk, Lys, Tran, Sæbe, Olie, Koſte, 'Sengehalm og andre ſaadanne Species) hvilke, indtræffende Reparationer paa Stiftelſen iberegnet, aparte ud-giør en aarlig Summa, paa ſikkert = = =	1000 R.
4. Hertil kommer Stiftelſens Be-tientes Lønninger, ſaaſom:	
a) Inſpecteuren for hans Byr-defulde Embede, ikkun aar-lig = = =	250 —
b) Præſten. . =	200 —
c) Medicus, for i godt Veir at giøre en Spadſeretour til	
Lateris =	5828 R.

	Transport	5828 R. =
	Hoſpitalet, ſom kunde gierne ne undværes = =	300 — =
d)	Chirurgus for ſin utrolige Møie ikkun = 200 R. Og til Bandager = 80 —	280 — =
	NB. Hvoraf han til en ſub Chirurgus, aarlig giver 100 R.	
e)	Oldfruen hvert Aar =	80 — =
f)	De 12 Gangkoner ugentlig 3 Mk., udgier aarlig	312 — =
g)	En Gangkarl aarlig =	8 R. 4 M
og h)	Portner, Ve ter og Gaards-karl, hver 8 Mk. ugentlig, og om Aaret = =	208 — =
	Summa =	7016 R. 4 M.

Hvilke tilhobe, ligeſom Forſlegnings-Omkoſtningerne, maae udredes af det Almindelige Hoſpitals Caſſa. Hvorfra bemelte Hoſpital har ſin Fond, er mig ikke bevidſt, men dette har jeg hørt, at hvad ſamme af Udgivter ei ſelv kan beſtride til eget og andre Stiftelſer, tilſkydes af Kongens Caſſa.

Claudii

Claudii Roſſets Stiftelſe, nu ſtor 28000 Rdr. (hvorfor ikke ſtørre?) hvoraf Renterne for endeel ere beſtemte at gives til Klæder, Skiorter og Sengeklæder for 35 Lemmer hver 3die Aar. Stands lidet her, du alt for blinde rettroende Levit, ſkiul dit Aaſyn for denne medlidende Catholik, han lærdte dig, at Forſkiel i Religionen ikke bør ſætte Grændſer for de Pligter, vi bør øve imod Menneſkeligheden. Han ſaae diſſe Peſthuuslemmers Nød, Inſpecteurerne Hempel og Heſt, ſtyrkede ham i hans Forſæt, at lindre diſſe Elændige, han hengav ſin Capital til dette Huus. Og Publicum kunde glædes ved at ſee offentlig Regnſkab derover, at ikke andre ſkulde afſkrækkes fra at give til Stiftelſer.

Velvillige Gaver til Peſthuſet beløbe ſig kanſkee til 500 Rd. aarlig, og naar de ſkal ſkienkes til et Maaltid for Lemmerne, saa koſter et ſligt 50 Rdr. hver Gang, og Lemmerne haver 10 Dages bedre Føde til Mæthed, og de Gale raabe paa, hvor længe blive Gaverne borte. Deſtoværre, denne Medlidenhed forſvinder reent imellem

al den Nød og Usselhed, denne Stiftelse omgives af.

Spisemesteren synes at have det bedste Levebrød ved denne Stiftelse, men da han giver sund og god Mad, er vel 10 pro Cento det høieste han kan have af den Capital der gaaer igiennem hans Hænder, hvilket langtfra ikke er for meget for det ubehagelige Arbeide, at giøre det 300 Mennesker til Pas, der ikke vide selv hvad de vil have, og som kunde spise for 16 ß. daglig og maae nøies med 4 ß.

Werespoſten ved denne Stiftelse er unægtelig Lægens, som læger indvortes, han haver med Pesthuset at bestille for sin Sundheds Skyld, han er i Byen, og besøger for Motions Skyld sine Syge paa Landet.

Haandlægen her kan som allevegne og læge indvendig, trænger altsaa ikke til promoverede Raad, dog haver Doctoren 300 Rdr. aarlig for at være nærværende med Raad. Inspecteuren og Chirurgus have jo ikke mindste

Erstat-

Erſtatning for heres meget Arbeide, thi det er ſand Arbeide, daglig at ponſe paa at lindre Elendiges Kaar, og ſom oftest at have Hænderne bundne. Disse brave Mænd opmuntrede af Magistraten, have alting i saa god Orden, ſom Stiftelsens Fattigdom tillader det, og Behandlingen er fra deres Side saa menneskekierlig ſom den kan være.

Men Trængslerne, der forknytte denne Stiftelse, maae hæves ved langt andre Midler end de, ſom enten Magistraten eller Kongens Cassa haver i Hænde. En reen Capital af 100000 Rdr. og 10000 Rdr. aarlig foruden det Stiftelsen nu haver, er det eneste der kan virkeliggiøre de Ønsker, jeg hist og her haver opsendt for Menneskelighedens bedre Pleie, naar den er nedstemt til det dyriske, enten ved Sygdom, Vanvittighed, Drukkenskab, eller naar den ved venerisk Gift visner og hemmelig fortæres. I Danske Barme flyde de Kilder, der kan afgive disse saa inderlig nødvendige Summer. Man overveie Forslaget sindigen og med Varme for vore nødlidende Medbrødre, og Hielpen vil ikke udeblive.

For-

Forslag.

Et Forslag undfanget i Pesthuset, have de vel Aarsag til at lee af som ere uden for, dog ikke inden de have overtænkt Forslagets Grundvold, og dets Diemeed.

Vi vilde først fastsætte Forslagets Diemeed, siden vise dets klippefaste Grund.

Ofte nok i dette Blad have vi ytret Ønsker til at see offentlige Uretfærdigheder, Uorden og Mangler rettede, men aldrig frembød sig det Onde saa mægtig og saa levende som i dette Huus, og aldrig var Hielpen saa let, saa klækkelig, som den der frembyder sig i dette Blad.

Forslaget gietter enhver Læser strax, hvortil det sigter, nemlig til at afhielpe alle de af os i Pesthuset forefundne Mangler, at give en Indretning Varighed, hvorved flere Tusinde Veneriske og Drukkenbolte kunde læges, nogle Vanvittige og Gale bringes tilbage, og det af alle Stænder, og da vilde man fra denne nye Indretning see sunde

de Borgere at vende tilbage fra Elendigheds og Kummers Svælg, til deres Familie og Staten, gavne Begge, og biedrage meget til at forbedre med deres kraftige Raad og Advarsler en sandsesløs ufornuftig Hob.

Ingen er saa umenneskelig, at han jo ønskede disse Grunde opnaaede. Men spørger alle, hvorledes skal dette Forslag virkeliggiøres.

Svaret bliver: Midt i vore Adspredelser, i vores Overdaadighed og Forlystelser, skal vi give af til det Huus, som række sine Arme om hele Kiøbenhavn. Thi ingen kan om Aftenen være vis paa om han ikke om Morgenen vaagner op som Borger i Pesthuset, eller om han maaskee ikke om Natten haver giort det første Skridt dertil. Forslagets Grundvold er urokkelig fast; thi dets Virkeliggiørelse beroer paa, at Kiøbenhavns Indbyggere skal flittig spille Kaart, spille Billard, gaae paa Comoedie, paa Bal, fiase med idel Afvexlinger af Soelhatte, fremmed Garnitur Knapper og Spænder. Vi formode ikke, at alt dette skulde

nogensinde tabe ſin Værd i de fleſte Kiøbenhavneres Øine. Den ſtore Skare af ærkesløſe, baade Unge og Gamle, maatte da ved et Underværk formindſkes, ſom nu ikke vide paa anden Maade end med Spillebordets Hielp, at ſeipine og omſider dræbe den Tid, der forfølger og mishandler dem, hvor de gaae og ſtaae.

Forſlagets første Ønske er, at der maatte findes 2de Spillebord hver Aften i hvert Huus, da var Forſlaget en Guldmine; man vil blot regne det, ſom virkelig haver Sted, at der forbruges aarlig flere Tuſende Spil Kaart i Kiøbenhavn, og at der ſpilles i 2000 Huſe 40 Gange en heel Vinter; regner man nu den nye Indretning, det nye Pleiehuus for Veneriſke, Vanvittige og Drukkenbolte, til Indtægt, 2 Mark af hvert Spillebord, det udgiorde aarlig en betydelig Capital. Og hvor let, hvor lidet trykkende kunde ikke denne Gave hæves, enten gav hver den ſom gav Kaart 1 Skilling til det nye Pleiehuus, eller og den der vandt 1 Remiſſe gav 1 Skilling af. Vilde man ikke legge denne ſaa betydelige Skilling under

Sta-

Stagen, kunde man jo lade Vidſkeren være indrettet ſom en Sparebøſſe; man fik endog ſtillet ſin Nysgierrighed at ſee hvo der ſpillede oftеſt, om man fik i Sinde at give 1 Skilling af for hvert Spil der blev vundet, man vilde ſee at den Mængde Spil i en Aften udgiorde langt mere end 1 Mark af hvert Spil Kaart.

Det var en liden Umage for hver Vært at giemme Stiftelſens Sparebøſſe, og aflevere Indkomſten hver Qvartal. Finder nogen Spiller ſig trykket ved at give 10 a 12 Skilling om Aftenen til ſaa værdigt et Brug, da kunde man vel og med Grund tage noget af den ſtore Summa, ſom gaae til Tienere i Kaartpenge en Vinter i Kiøbenhavn.

Indretningens Sparebøſſer maatte være ſaa ſtore at Sedler kunde rommes der, de blive ſnart flyttelige Species Banquer, da en Deel af Sølvpengene vilde blive her indſluttede. Ikke at tale om, at adſkillige Spillende, naar de uformodentligen enten vare blevne reddede fra Skibbrud, fra at ſætte dobbelt Remiſſe, juſt i deres Nød vilde love

noget til de Trængende, ſom da og ſtrax kunde indcaſſeres.

Iligemaade kunde Straffebøder og flyde i denne Kaſſe, ſom Mulcterne for at ſkiende i Spillet, at forgive Kaartet og hvad anden Strid der kunde opkomme. Proceſſerne endtes haſtigen, og de vilde, ſom ſielden ſkeer, dog afføde noget Godt.

Ingen retſkaffen Vært vil det falde ind at fradrage ſine trængende Medmenneſker det lidet Arbeide, at vaage over den Godhed, man midt i Kaart-Forlyſtelſen vilde unde dem. Naar nogle Ærede først begynder, vil Mængden ſkamme ſig ved ikke at være medlidende.

Forſlagets andet Ønſke gaaer ud paa at bede Kiøbenhavnerne, i deres ledige Timer ikke at være ſparſom paa at ſpille Billard, og ei at nægte det nye Pleiehuus 1 Skilling af hvert andet Spil Carambol og 1 Skilling af fire Spil enkelt. Under Tavlen hvorpaa Partierne ſkrives, findes et Rum til Kridt og Svamp. Der kunde magelig indrettes en Sparebøſſe for Peſthuſet, ſom let vilde

paa

paa denne Maade hæve over 1000 Rigsdaler Aarlig, og det paa en gandſke umærkelig Maade. Ja Summen vilde voxe, om alle Mulcter, ſom begangne Feil ved Billard-ſpil fordrede, ogſaa bleve beregnede Peſt-huuskaſſen til Indtægt.

Forſlagets tredie Ønſke var, at i Klubberne betalte hver Medlem en liden Kiendelſe af 1 Mark i Pleiehuſets Kaſſa til Indtrædelſe, eller hvad andre vilkaarlige Gaver man vilde unde denne Anſtalt. Da endog hver Klub upaatvivlelig giorde ſig en Ære af, at indſamle ved ſit Billard og ved andre Leiligheder de Gaver, der kunde gives Anledning til. Klubberne ſom have blot Aſſemblee, Concerter, kunde være de førſte, der indſamlede godvillige af hvert Kaartſpil-lende og Dandſende, hvad de for hver Gang kunde efter fælleds Samtykke blive enig om at vilde give. Ringere end 8 Skilling gav neppe nogen, der var lyſtig og munter, og dandſede en heel Nat, og tænkte paa hans Medmenneſker, ſom i Peſthuſet vriede ſig i Pialter og Skidenhed. Forfædrenes Gav-mildhed imod Fattige ved Bryllupper var

overmaade ſtor, denne Skik er med gammel Ærlighed blevet forſlidt.

Forſlagets fierde Ønſke er, at Comoediehuſet aldrig bliver tomt, og at de ſom ſøge det, vilde naar de gik i Parterret betale til Pleiehuſets Sparebøſſe 1 Skilling, Parquet-Herrerne 2 Skilling, første Etage Loger for hver Loge 1 Mark, anden Etage 8 Skilling, og Gallerieplads ſene fik at være frie, ſiden det er her det eneſte Sted at man agter Almuen ſaa høit og ſætter dem i Veiret. Skulde end Caſſereren tilſtaaes en liden Procent, ſom den megen Brokregning foraarſagede ham, da var det billigt, og Pleiehuſet nægtede ham det ei heller. Dog er vores Courant Myndt ret ſkikket til at inddele i Skillingeviis, hvorfore Peſthuus Gaverne allevegne kan uden megen Brok have Sted.

Forſlagets femte Ønſke var, om Sommeren at afgive for hver Lyſttour til Dyrehaugen og til Kildereiſen, om det var ikke mere end 2 Skilling af hver Tour; man vilde forundres over det denne Summe beløb ſig til.

til. Bønderne kunde betale den 2 Skilling i det Vertshuus, hvor de holdt med deres Vogne, og Hyrekudskene samt deres Karle vilde med Glæde legge i en Sparebøsse som hængte i deres Stald hver 4 Skilling af hver Tour med Kareth eller Chaise, disse 1 Skilling af Drikkepengene.

Byrdefuldt vilde det langt fra ikke være for Bundtmagere, Skrædere at overtale Fruentimmere som bruge de lange Pelse, at betale til Pesthuset 1 Mark af hver. Pelse koste her 20 til 48 Rdlr., og hvad er 1 Mark at give af for saa stor Summa, som her anvendes paa sin egen Pyndt? Det kunde ikke koste hine Haandværksmænd Umage at have en Sparebøsse i deres Boe, hvori denne Mode blev lagt. Enhver ærlig Borger vilde giøre sig en Ære af, at have leveret til Pleiehuus Indretning en klækkelig Summa.

Forslagets sidste Ønske gaaer derhen, at Modehandlerne, alle Klædekræmmere og Isenkræmmere vilde vaage over, at i deres Bod stod en Sparebøsse for Pleiehuset, hvori enhver som kiøbte Overdaadigheds Vare,

vare

være ſig Soelhatte, Garnitur Knappe, Skoeſpænder, Staalflitter, Flor, lagde i Sparebøſſen for 4 Marks Værd 1 Skilling.

Endelig legger Forſlaget endnu dette ſyvende Ønſke til, at alle ſom holde Ridehæſte og Karetheſte til Stads vilde give aarlig 4 Skilling af hver Heſt. Maaden at hæve denne Gave paa, fandtes beſt i enhvers Velvillighed i at anſee denne Indretning fremmet, de vilde viſt indſende Gaven ſelv til Peſthuſet. Kunde endnu Forſlaget haabe, at have hos Urtekræmmerne og de ſom udſælge Kaffe $\frac{1}{4}$ Skilling af hver Pund Kaffe, vilde det nye Pleiehuus ſnart blive berømt for at være den rigeſte Stiftelſe næſt Engellands. Og ſaaledes troer jeg at have viiſt, at ingen Forſlag kan være mere paſſende til Kiøbenhavnernes Levemaade, og love mere Varighed, end naar diſſe tilſyneladende ubetydelige Gaver blive overalt i Byen indførte.

Efter nogle Maaneders Forløb ſkal Skilderiet troligen anmærke Virkningerne af diſſe Forſlag, og enhver retſkaffen Borger ſkal med varm Erkiendtlighed blive erindret

for

for den virkſomme og varige Hielp, han paa denne Maade haver ſkienket til en ſaa nødvendig forbedret Indretning.

Lærer da Erfarenhed at det danſke Publicum, hvorpaa ikke tvivles, haver Lyſt til paa denne lette, varige men dog evige og ædelmodige Maade, at ſee en nye Indretning giort, der vilde ikke allene ſtandſe Nationens begyndte Udartning, men endog ſætte Menneſkeligheden ind i ſine Rettigheder, ſaa tvivler ingen paa, at jo og Regieringen paa billige Vilkaar overlod denne fremſpirende Indretning Blaagaard, der kunde være ligeſaa paſſende til danſke Syges Helbredelſe, ſom til fremmede Matroſer.

Naar man ſiner Mueligheed for denne Indretning, ſkal Publicum ikke mangle Forſlag til at give denne Indretning al den Gavnlighed Øiemedet fordrer, og ſom oplyſte Nationer have lært os. Vel kan Danſke ikke ſammenligne ſig i Rigdomme og almindelig nyttig Oplysning med Engellænderne, men vi behøve ikke at vige dem i Medlidenhed og Gavmildhed. De ſtørſte Pleie- og Syge-

huſe i Engelland ſkylder Nationens Godhed og milde Sammenſkud deres Tilværelſe, Varighed og Pragt, og dette ſamme ſkal Engeland tilſtaae Kiøbenhavnerne, naar dette her giorte Forſlag bliver iværkſat.

Skulde, imod al Formodning, dette Forſlag ikke finde nogle ſom bifalde det, da kan det ikke andet end græmme enhver Tænkende, at Menneſkeligheden ikke er den Byer kier, der daglig arbeider paa at nedbryde den, og ſom lader denne gode Leilighed være unyttet, hvorved den paa engang kunde forſone ſig med hele Nationen, hvis Marv og raſke Ungdom den daglig fortærer.

Og Skilderiet maae da ſlutte ſin Løbebane med at forklare for Kiøbenhavneren hvad diſſe Ord betyde.

Nos viles Pulli, nati infelicibus ovis?
Rem pateris modicam & mediocri bili ferendam
Si flectas oculos majora ad crimina.

JUVENALIS.